

ე. ბარათაშვილი, ნ. ფარესაშვილი,
თ. აბრალაგა

ბიზნესის მართვის კლასტერული პოლიტიკა

დამტკიცებულია სახელმძღვანელოდ
სტუ-ის სარედაქციო-საგამომცემლო
საბჭოს მიერ. 15.12.2011, ოქმი №4

სახელმძღვანელოში განხილულია კლასტერების ჩამოყალიბების, ფუნქციონირებისა და განვითარების სხვადასხვა ასპექტები, დეტალურადაა გაანალიზებული კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების საზღვარგარეთული გამოცდილება. საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების ინტეგრაციული პროცესების განვითარების გამოცდილება მოწმობს, რომ ინტეგრირებული სტრუქტურები, რომლებიც აერთიანებენ საბოლოო პროდუქტის წარმოების ყველა რგოლს, საბაზრო ეკონომიკაში უფრო ეფექტიანია. ამ პროცესებში კლასტერების თემა მნიშვნელოვნად აქტუალური ხდება. ნაშრომში არსებული მასალა მნიშვნელოვანი ანალიზის ჩატარების შესაძლებლობას იძლევა.

სახელმძღვანელო განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლების ბიზნესის ადმინისტრირებისა და ეკონომიკის სპეციალობების დოქტორანტებისათვის. იგი აგრეთვე მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს მენეჯერებს და მმართველობითი საქმიანობით დაინტერესებულ პირებს.

სამეცნიერო რედაქტორი სრული პროფესორი ე. ხარაიშვილი

რეცენზენტები: სრული პროფესორი პ. ლემონჯავა,
სრული პროფესორი რ. ოთინაშვილი

© საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2012

ISBN 978-9941-20-056-4

<http://www.gtu.ge/publishinghouse/>

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის ნებისმიერი ნაწილის (ტექსტი, ფოტო, ილუსტრაცია თუ სხვა) გამოყენება არც ერთი ფორმითა და საშუალებით (ელექტრონული თუ მექანიკური) არ შეიძლება გამომცემლის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

წიგანის ტყვობა

თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში კლასტერების პრობლემას მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა. განიხილება მათი ჩამოყალიბების, ფუნქციონირებისა და განვითარების სხვადასხვა ასპექტები. კერძოდ, შეისწავლება კლასტერების, როგორც რეგიონის კონკურენტული უპირატესობის მნიშვნელოვანი ფაქტორის როლი; კლასტერების, როგორც რეგიონული ეკონომიკის დინამიკის განსაკუთრებული მიმართულების მნიშვნელობა; მათი, როგორც მცირე და საშუალო ფირმების ოპტიმალური ურთიერთქმედების ფორმის შეფასება; ურთიერთკავშირი კლასტერებს, ინოვაციურ აქტივობასა და სწავლების ხარისხს შორის განათლების რეგიონულ სისტემაში; სამუშაო ძალის ღირებულების ღიფერენციაცია სამრეწველო კლასტერების ყველა სტრუქტურულ რგოლში; მაღალტექნოლოგიური კლასტერების პოზიციების ანალიზი რეგიონულ ფირმათაშორის ქსელებში, კლასტერების როლი რეგიონული ინოვაციური სისტემის შექმნაში. ამასთან, კლასტერების განვითარების კვლევები რეგიონული საწარმოო კლასტერების ფუნქციონირების კომპლექსურობისა და სისტემურობის თვალსაზრისით არასაკმარისადაა შესწავლილი.

დარგის ევოლუციის პროცესმა შეიძლება მიგვიყვანოს კლასტერების შექმნამდე ან გაფართოებამდე, რაც სცილდება დარგის ფარგლებს და წარმოადგენს ეკონომიკური განვითარების მძლავრ ძალას. ეს პროცესი დამოკიდებულია საბაზრო ურთიერთობათა მდგომარეობაზე, სამეწარმეო გარემოს მრავალფეროვნებაზე, კონკურენციის დონეზე, ასევე სახელმწიფო სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაზე და მისი შემდგომი განვითარების სტრატეგიულ მიმართულებებზე. მეწარმეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემო ხელს უწყობს კონკურენტების რიცხვის სწრაფ ზრდას და თანამშრომლობისათვის პარტნიორების ძიების ინტენსივობას. საბოლოო პროდუქტის მწარმოებელი დარგები წარმო-

ქმნიან მხარდამჭერ კონკურენტუნარიან საწარმოებს. წარმატებული კონკურენტუნარიანი დარგების კლასტერები წარმოგიდგება ვერტიკალური ჯაჭვის სახით, რომელიც შედგება მოწყობილობებითა და სხვა სპეციალიზებული რესურსებით უზრუნველყოფი საწარმოებისა და მომწოდებლების მრავალრიცხოვანი თანმიმდევრული საფეხურისაგან. კლასტერების წარმოქმნა აჩქარებს პროცესს ცალკე აღებულ რომელიმე დარგში, იწვევს ინოვაციათა ბუმს და განამტკიცებს კონკურენციის უნარს მსოფლიო ბაზარზე. გარე ფაქტორებისა და ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილებებიდან გამომდინარე, კლასტერები იქმნება, ფართოვდება, ღრმავდება, არახელსაყრელ პირობებში კი, დროთა განმავლობაში, იშლება კიდევ. კლასტერების მსგავსი დინამიურობა და მოქნილობა კიდევ ერთი უპირატესობაა ეკონომიკური სისტემის ორგანიზაციის სხვა ფორმებთან შედარებით.

საწარმოო კომპლექსში კლასტერული ჯგუფის კონკურენტუნარიანობის ხარისხის ზრდა ხდება არა მხოლოდ ურთიერთდაკავშირებული დარგების, როგორც ერთსა და იმავე რეგიონში მომსახურების მომწოდებლების რესურსების კონცენტრაციით, არამედ რეგიონულ ბაზარზე ვიწრო სპეციალიზაციის ეკონომიკური „შესასვლელების“ ხელმისაწვდომობითაც. ორგანიზაციების, სექტორებისა და საზოგადოებების თანამშრომლობა აღნიშნული რესურსების ხელმისაწვდომობის მოსაპოვებლად და საწარმოთა ჯგუფების მისწრაფება ამ თანამშრომლობისაკენ ხელს უწყობს კლასტერის სტრუქტურული აგებულების ეფექტიანობის ზრდას

საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების მრეწველობაში ინტეგრაციული პროცესების განვითარების გამოცდილება მოწმობს, რომ ინტეგრირებული სტრუქტურები, რომლებიც აერთიანებენ საბოლოო პროდუქტის წარმოების ყველა რგოლს, საბაზრო ეკონომიკაში უფრო ეფექტიანია. ამასთან, წარმოების კონცენტრაციის პროცესი ხელს უწყობს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას და მუდმივი დანახარჯების შემცირებას. საუკეთესო

საწარმოებში კონცენტრაციას თან ახლავს ყველა ტექნოლოგიური პროცესის სრულყოფა, მართვის მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემების ათვისება, შრომის პირობების გაუმჯობესება, კომპლექსური ტექნიკური და ტექნოლოგიური პოლიტიკა, რაც აუქმობებს როგორც წარმოების ფაქტორებს, ასევე სამრეწველო წარმოებას. ამრიგად, წარმოდგენილი მეცნიერული მიდგომა საძირკველს ჩაუყრის რეგიონული საწარმოო კომპლექსის აღორძინებასა და ფორმირებას ინოვაციური განვითარების და არსებული რესურსების ბაზისა და რეგიონული პოტენციალის რაციონალური პრინციპებით გამოყენებას.

თავი I. კონკურენტუნარიანობის პირითადი ასპექტები

1.1. კონკურენტუნარიანობის შეფასების პირითადი მიზნები

თითოეული საქონლის კონკურენტუნარიანობის ანალიზის ფუძემდებლური პრინციპია ის, რომ სასაქონლო წარმოების პირობებში შრომის პროდუქტს შეუძლია იყოს საბაზრო გაცვლის ობიექტი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი აკმაყოფილებს განსაზღვრულ საზოგადოებრივ მოთხოვნილებებს, ე.ი. აქვს საზოგადოებრივ-სამომხმარებლო ფუნქცია.

კონკურენტუნარიანობის შეფასების ბაზას წარმოადგენს მეიდველის მოთხოვნილებების, ბაზრის მოთხოვნილებების — ე.ი. საზოგადოებრივი ურთიერთობების იმ სფეროს ანალიზი, სადაც სხვადასხვა საქონელი კონკურენციის პირობებში საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების მიმართ შედარების საფუძველზე იღებს შეფასებას.

საქონლის შეძენის დროს მეიდველი კონკურენტულ საქონელს ირჩევს მრავალი სხვა ანალოგიური საქონლის არსებობის პირობებში და მისი არჩევანი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად, რა დონით შეესაბამება კონკრეტული საქონელი მის გემოვნებას.

საქონლის შედარებითი ანალიზით, მომხმარებელი არკვევს მის კონკრეტულ სამომხმარებლო თვისებებს და საკუთარ მოთხოვნებთან საქონლის შესაბამისობას. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ხშირად ეს შეფასება წმინდა ადამიანური კატეგორიებით ხდება.

საქონლის შეძენის დროს მომხმარებელი ცდილობს მიიღოს მაქსიმალური სამომხმარებლო ეფექტი მინიმალური დანახარჯებით, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შესაბამისობის ხარისხი საქონლის სამომხმარებლო თვისებასა და მისსავე ფასს შორის

იყოს მომხმარებლის სასარგებლოდ გადაწყვეტილი. თითოეულ მოთხოვნილებას, მნიშვნელობა არა აქვს, თუ რას მიეკუთვნება იგი - წარმოების სფეროს, თუ პირადი მოხმარების სფეროს, აქვს ორმაგი ხასიათი და გააჩნია როგორც აბსტრაქტული, ასევე კონკრეტული მხარეები.

აბსტრაქტული მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ მასთან მიმართებით საქონელი მოჩანს მხოლოდ როგორც მოცემული მოთხოვნილების დაკმაყოფილების აუცილებელი ელემენტი, ხოლო მისი შეძენა მომხმარებელს მხოლოდ იმიტომ სურს, რომ მიიღოს გარკვეული სამომხმარებლო ეფექტი.

მეორე მხრივ, მოთხოვნილებას აქვს გარკვეული კონკრეტული თვისებები, რამდენადაც მოხმარების პროცესი მიმდინარეობს კონკრეტულ პირობებში, რომლებიც შესაბამისად ქმნიან გარკვეულ სამომხმარებლო გარემოს. ამასთან, შეიძლება ვისაუბროთ ისეთი პარამეტრების არსებობაზე, რომლებიც განსაზღვრავს მოხმარების პროცესის პირობებს.

მთლიანობაში ორივე ტიპის მონაცემები ქმნის ჯგუფს, რომელიც განსაზღვრავს მოთხოვნილების ტექნიკურ მხარეს, ე.ი. აღწერს მის შინაარსს და დაკმაყოფილების პირობებს.

იმისათვის, რომ საქონელმა დააკმაყოფილოს მოთხოვნილება, მისი პარამეტრები უნდა შეესაბამებოდეს მოთხოვნილების ტექნიკურ პარამეტრებს და მხოლოდ ამ შემთხვევაში გახდება ის სასურველი მყიდველისთვის.

ამგვარად, მივედით იმ დასკვნამდე, რომ ნაკეთობის წარმოების აუცილებელი წინაპირობაა მოთხოვნილების ტექნიკური პარამეტრებისა და საქონლის ანალოგიური პარამეტრების დამთხვევა.

მოცემულ მოთხოვნილებასთან მიმართებით მითითებული შესაბამისობა შეიძლება მიღწეულ იქნეს სხვადასხვა საქონლის შემთხვევებით იმ შემთხვევაში, თუკი მათ აქვთ ანალოგიური თვისებები. ე.ი. საქონელს აქვს შესაძლებლობა, დააკმაყოფილოს მოცემული მოთხოვნილება და განხილულ იქნას ურთიერთჩანაცვლებადი

ვარიანტების სახით.

ტექნიკური პარამეტრების ჯგუფს, რომლებიც გამოიყენება კონკურენტუნარიანობის ანალიზის დროს, მიეკუთვნება:

- დანიშნულების პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავს საქონლის გამოყენების სფეროს და ფუნქციებს. მათზე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ სასარგებლო ეფექტის არსებობასთან კავშირში, რომელიც მიიღწევა მოცემული საქონლის გამოყენებით კონკრეტულ სამომხმარებლო პირობებში. დანიშნულების პარამეტრები, თავის მხრივ, იყოფა კლასიფიკაციურ და ტექნიკურ ეფექტიანობის პარამეტრებად;
- ესთეტიკური პარამეტრები, რომლებიც ემსახურება ნაკეთობის გარეგნული აღქმის მოდელირებას და არეკლავს მის ზუსტად იმ თვისებას, რომელიც მომხმარებლისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია;
- ნორმატიული პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავს საქონლის იმ თვისებას, რომლებიც რეგლამენტირდება აუცილებელი ნორმებით, სტანდარტებით და კანონმდებლობით ბაზრისათვის, სადაც ეს საქონელი სავარაუდოდ უნდა გაიყიდოს. ამ ნორმებთან და სტანდარტებთან შეუსატყვიისობის შემთხვევაში ის არ შეიძლება იქნას გამოყენებული არსებული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად და, შესაბამისად, უკვე არ შეიძლება იქნას გამოყენებული მომხმარებლის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად.

მოთხოვნილებისა და საქონლის ტექნიკური პარამეტრების დამთხვევის პირობა აუცილებელია, მაგრამ არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ კონკრეტული საქონელი შეიქმნას მოთხოვნადი გახდეს.

საქონლის ყიდვა ხდება მყიდველის ხელთ არსებული ფულადი რესურსებით, ე.ი. იმისათვის, რომ ამა თუ იმ საქონელზე შეიქმნას მოთხოვნა მომხმარებელი უნდა იყოს გადახდისუნარიანი. ამასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ მოთხოვნილებას გააჩნია

გარკვეული პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავს რესურსების ოდენობას, რომელსაც მომხმარებელი დახარჯავს. ამასთან ერთად, მომხმარებელი ცდილობს მათ ოპტიმიზაციას და შესაბამისად საშუალებების მინიმუმის დახარჯვას მათ შეძენასა და მოხმარებაზე.

მეორე მხრივ, ყოველ საქონელს გააჩნია თვისებები, რომლებიც განსაზღვრავს იმ თანხას, რომელიც უნდა დახარჯოს მის ყიდვასა და გამოყენებაზე. ამასთან ერთად, საქონლის მოხმარება დამოკიდებულია დამატებით თანხებზე, ე.ი. ჩვენ უნდა განვიხილოთ არა მარტო საკუთრივ საქონლის თვისებები, არამედ მისი შეძენისა და გამოყენების პირობები, რადგანაც მათ გარეშე შეუძლებელია დასახული მიზნით მომხმარებლის მიერ შეძენილი საქონლის გამოყენება.

მთლიანობაში პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავენ მომხმარებლის შესაბამის ხარჯებს, შეიძლება დაეაჯგუფოთ როგორც საქონლის ეკონომიკური პარამეტრები. ფაქტობრივად განსაზღვრავს ნაკეთობის მოხმარების ფასის ღონეს.

ნაკეთობაზე გაწეული საერთო ხარჯები მოიცავს ერთდროულ და მიმდინარე ხარჯებს. ერთდროულ ხარჯებში შედის საქონლის შეძენის, შეფუთვის, ტრანსპორტირებისა და მოწყობის ხარჯები. აგრეთვე, საბაჟოს გადასახადი, რიგ შემთხვევებში აქ შედის ასევე აწყობის ხარჯებიც, რაც გამოწვეულია მანქანური მოხმარების სპეციფიკით.

მიმდინარე ხარჯები კი მოიცავს მომსახურე პერსონალის ხელფასს, საწვავს, ენერგიას, ნედლეულს, ძირითად და დამხმარე მასალას, ასევე ტექნიკური და სხვა დოკუმენტაციის ღირებულებას.

მყიდველებისთვის მოხმარების ფასის ელემენტის სახით გამოდის აგრეთვე გადასახადები, რომლებსაც ის უხდის სახელმწიფოს, და დაზღვევის ხარჯები.

ელექტროტექნიკური ნაწარმის შეძენისა და მოხმარების სრუ-

ლი ხარჯი, რომელსაც იხდის მომხმარებელი, განისაზღვრება მუშაობის სრული ვადით. იმისათვის, რომ საქონელი შეძენილ იქნას მომხმარებლის მიერ, საჭიროა მისი ფასი შეესაბამებოდეს მისსავე ტექნიკურ მონაცემებს, ხოლო მისი მოხმარების ფასი — მომხმარებლის ფინანსურ შესაძლებლობებს, ე.ი. საშუალებების იმ სიდიდეს, რომლის გასაღებადაც მზადაა მომხმარებელი, რათა დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნა.

აქედან გამომდინარეობს საქონლის შეძენის კიდევ ერთი პირობა:

$$\mathcal{E}PT \leq \mathcal{E}PP,$$

სადაც

$\mathcal{E}PT$ არის ელექტროტექნიკური საქონლის ეკონომიკური პარამეტრები (მოხმარების ფასი — $ИП$);

$\mathcal{E}PP$ — მოთხოვნის ეკონომიკური პარამეტრები (საშუალებების ჯამი — მომხმარებლის ფინანსური შესაძლებლობები მოცემული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად — Φ),

ანუ:

$$ИП < \Phi.$$

ამგვარად, ჩვენ გვაქვს მომხმარებლის მიერ საქონლის შეძენის ორი პირობა:

$$\begin{cases} TПП \leq TPT \\ ИП \leq \Phi. \end{cases}$$

იმ შემთხვევაში, თუკი ბაზარზე არსებობს საქონლის არჩევანი იმ მომხმარებლისთვის, რომელსაც სურს საშუალებების მინიმალური დანახარჯით შეიძინოს საქონელი, ნაკეთობის შეძენის პირობები შემდეგ სახეს იღებს:

$$\begin{cases} TПП \leq TPT \\ \Phi \geq ИП = \min. \end{cases}$$

კონკურენციის პირობებში მოხდება იმ საქონლის რეალიზება, რომელიც პასუხობს ამ მოთხოვნებს. ეს კი აირეკლება ბაზარზე

მისი გასაღების ოდენობაზე.

თითოეული მყიდველის ცალკეულ არჩევანზე მოქმედებს ფაქტორების ფართო წრე, რომლებიც ინდივიდუალურ სახეს ატარებს, ერთი და იმავე საქონლის შეფასება შეიძლება არ იყოს ილენტური სხვადასხვა მყიდველის შემთხვევაში. შესაბამისად, განსხვავებული იქნება მათ მიერ უპირატესობის კრიტერიუმების გამოვლენის მომენტი იმ საქონლის მიმართ, რომელიც მოცემულ მოთხოვნილებას ყველაზე მეტად შეეფერება. ეს მას გამოყოფს საქონლის საერთო საეაჭრო მასისგან და განამტკიცებს მის წარმატებას კონკურენციულ ბრძოლაში.

ამგვარად, ზემოთ ჩამოთვლილი პრინციპების განხილვიდან გამომდინარე ნებისმიერი საქონლის კონკურენტუნარიანობა შეიძლება განსაზღვრულ იქნეს მხოლოდ სხვა საქონელთან მისი შედარების დროს და, მაშასადამე, წარმოადგენს შედარებით აბსტრაქტულ მონაცემს.

თავისი არსით კონკურენტუნარიანობა წარმოადგენს საქონლის დახასიათებას, რომელიც ხაზს უსვამს მის სწორედ იმ თვისებებს, რომლებიც განასხვავებს მას სხვა საქონლისაგან, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კონკურენტუნარიანობას განსაზღვრავს საქონლის განსხვავებულობა და არა მსგავსება.

იმისათვის, რომ განესაზღვროთ ამა თუ იმ საქონლის კონკურენტუნარიანობა, საკმარისი არ არის შევადაროთ ის რომელიმე სხვა საქონელს, ასევე არ არის საკმარისი ამა თუ იმ მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ხარისხი განისაზღვროს კონკრეტული საქონლის მაგალითზე, საჭიროა გათვალისწინებულ იქნას მომხმარებლის დანახარჯი საქონლის შეძენასა და მის შემდგომ გამოყენებაზე.

აქედან გამომდინარე, კონკურენტუნარიანობა უნდა აღვიქვათ, როგორც საქონლის დამახასიათებელი თვისება, რომელიც, ერთი მხრივ, განასხვავებს მას სხვა კონკურენტი საქონლისაგან ფართო საზოგადოებრივი მოხმარების ასპექტში, მეორე მხრივ, გა-

დამწვევტ გაუღენას ახდენს მომხმარებლის დანახარჯებზე.

მონაცემები, რომელიც განსაზღვრავს ამ თვისებას, ასევე განსაზღვრავს მოცემული საქონლის შედარებითი უპირატესობის ხარისხს სხვა საქონელთან მიმართ.

კონკურენტუნარიანობის ზემოჩამოთვლილი შეფასების პრინციპები დამატებით განმარტებას მოითხოვს. შეიძლება დაისვას კითხვა, სამართლიანია თუ არა კონკურენტუნარიანობასთან ასეთი მიდგომა და ხომ არ უარყოფს ის უკვე ჩამოყალიბებული გაიყლების პრაქტიკას; ხომ არ შეიძლება, რომ შემოვიფარგლოთ მხოლოდ ხარისხის შეფასების მიხედვით საქონლის კონკურენტუნარიანობაზე მსჯელობით. იმისათვის, რომ პასუხი გავცეთ ზემოთ დასმულ კითხვას, უნდა გავარკვიოთ განსხვავება „ხარისხის“ და „კონკურენტუნარიანობის“ ცნებებს შორის.

ხარისხი — ეს არის პროდუქციის თვისებების კომპლექსი, რომელიც განსაზღვრავს მის მიერ ამა თუ იმ სამომხმარებლო მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ვარგისიანობას მისი დანიშნულების მიხედვით. შესაბამისად, ხარისხი წარმოადგენს კონკრეტული შრომის შედეგს. იგი გამოიხატება პროდუქციის თვისებებით, ფაქტორით, რომელიც განსაზღვრავს სამომხმარებლო ღირებულებას.

ის გარემოება, რომ საქონელს აქვს სამომხმარებლო ღირებულება და განსაზღვრული ხარისხი, მოწმობს მხოლოდ იმას, რომ ამ საქონელს შეუძლია გარკვეული საზოგადოებრივი სამომხმარებლო მოთხოვნის დაკმაყოფილება. თუკი ვისაუბრებთ მკაცრად განსაზღვრულ, კონკრეტულ მოთხოვნილებაზე, მაშინ მოხმარების თითოეული საგანი შესაძლოა დავახასიათოთ აგრეთვე იმით, თუ რამდენად სრულად შეესაბამება ის ამ პირობებს, ე.ი. ჩნდება სარგებლიანობის კოეფიციენტი.

კონკურენტუნარიანობა, განსხვავებით ხარისხისაგან, რომელიც საქონლის თვისებების ერთობლიობაა, ახასიათებს კონკრეტულ საზოგადოებრივ მოთხოვნილებასთან მათ შესატყვისობას.

შესაბამისად, თუკი ხარისხი რაღაც დონეზე ენათესავება სამომხმარებლო ღირებულების ცნებას, მაშინ კონკურენტუნარიანობა — შეესაბამება ამ სამომხმარებლო ღირებულების ცნებას მოხმარების კონკრეტულ პირობებში. ამგვარად, პროდუქციის ხარისხისა და კონკურენტუნარიანობის პირდაპირი გაიგივება არასწორია თავისი არსით. უფრო მეტიც, პროდუქციის ხარისხი, შეფასების თანამედროვე სისტემის მიხედვით დაფუძნებულია მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრაზე. მისი განხილვისას გამოიყენება მონაცემთა წრე, რომელიც განსაზღვრავს როგორც პროდუქციის შექმნის, ასევე მომხმარებლის მიერ მისი გამოყენების ეფექტს. კერძოდ, ხარისხის ინტეგრალურ მონაცემში იგულისხმება ჯამური სასარგებლო ეფექტის დამოკიდებულება პროდუქციის მოხმარებისა თუ ექსპლუატაციის ჯამურ დანახარჯებზე.

სრულიად ბუნებრივია, რომ პროდუქციის პარამეტრები, რომლებიც მეტად მნიშვნელოვანია მწარმოებლისთვის, სრულიად არ წარმოადგენს დიდი ინტერესის საგანს მომხმარებლისთვის. მაგალითად, თუ სხვადასხვა პროდუქციას აქვს დაახლოებით მსგავსი საექსპლუატაციო მონაცემები და მწარმოებელმა შეძლო შეემცირებინა როგორც საქონლის წარმოების ენერგოტევადობა, ისე შრომატევადობა, მაშინ საქონლის ხარისხის ეფექტი წარმოებისათვის იმატებს, თუმცა, მომხმარებლისათვის ნაკეთობის მიმზიდველობა არ შეიცვლება, რადგანაც მისთვის სასარგებლო პარამეტრები არ შეცვლილა, თუ, რა თქმა უნდა, წარმოების ხარჯების შემცირების კვალობაზე არ შემცირდა გასაყიდი ფასი.

უნდა აღინიშნოს, რომ კონკურენტუნარიანობა წარმოადგენს წარმოებული საქონლის იმ პარამეტრების ერთობლიობას, რომლებიც მომხმარებლისთვის ინტერესის საგანს შეადგენს და მოცემული მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას ემსახურება, ხოლო პროდუქციის სხვა პარამეტრები, რომლებიც გამოდის ამ ფარგლებიდან, არ უნდა იქნან გათვალისწინებული კონკურენტუნარიანობის შეფასების დროს. ამიტომაც, შეგვიძლია სრულიად

დავეთანხმეთ გარკვეული ჯგუფის მეცნიერთა მოსაზრებას, რომლებიც სამართლიანად თვლიან, რომ ყველა საწარმოო პროცესის შედეგი შეიძლება გამოიხატოს მათ მიერ შექმნილი სამომხმარებლო ღირებულებების ოდენობით. იგი, თავის მხრივ, უნდა შეფასდეს მათი სარგებლიანობით მოხმარების პროცესში.

პროდუქციის საზოგადოებრივი სარგებლიანობა დამოკიდებულია ბევრ პარამეტრზე როგორც ბუნებრივზე, ასევე ტექნიკურ-ეკონომიკურზე. ეს პარამეტრები განსხვავდება პროდუქციის ტიპის მიხედვით. თანამედროვე პირობებში სარგებლიანობის კოეფიციენტად შეიძლება დასახელდეს ეკონომიკური ეფექტი, რომელიც მიიღება პროდუქციის მოხმარების დროს.

არასწორია, რომ გავაიგიოთ კონკურენტუნარიანობის, ხარისხის დონისა და პროდუქციის ტექნიკური დონის ცნებები.

არსებობს პირობითი განსხვავება ხარისხის დონის ცნებასა და პროდუქციის ტექნიკური დონის ცნებებს შორის. ეს არის განსხვავება ერთი კატეგორიის საქონლის შედარებით დახასიათებებს შორის. ეს პარამეტრები დამოკიდებულია ან საქონლის ხარისხის რომელიმე მონაცემზე, ან შეფასებული პროდუქციის ტექნიკური სრულყოფის კოეფიციენტზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პროდუქციის როგორც ტექნიკური დონე, ასევე ხარისხის დონე ასახავს მხოლოდ მისი გარკვეული თვისებების სიახლოვეს დასახულ დონესთან. იმისათვის, რომ გავარკვიოთ კონკურენტუნარიანობის კოეფიციენტი, უნდა შევქმნათ მოდელი, სადაც ერთ მხარეს იქნება გასაანალიზებელი საქონელი, მეორე მხარეს — საქონელი-კონკურენტი, რომლებიც უნდა შევადაროთ მომხმარებლის მოთხოვნას და შემდეგ მიღებული მონაცემების საფუძველზე გავაკეთოთ დასკვნა.

იმისათვის, რომ განვასხვავოთ კონკურენტუნარიანობისა და ხარისხის პრინციპზე დამყარებული შედარება, ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმას, რომ ხარისხობრივი შედარება განხორციელდეს მხოლოდ ერთგვაროვან საქონელს შორის. მაგალითად, ავტომან-

ქანები ავტომანქანებთან, ტრაქტორები ტრაქტორებთან და ა.შ. შეუძლებელია ხარისხობრივად ერთმანეთს შევადაროთ საქონლის სხვადასხვა ტიპი, რომელიც აკმაყოფილებს სხვადასხვა მოთხოვნილებებს. ასევე ხშირად შეუძლებელია ხარისხობრივი შედარებითი ზაზის გაღება ერთი ტიპის პროდუქციას შორის.

ხარისხის გამოვლენის მიზნით საქონლის კლასიფიკაციის ჩატარების პროცესში იქმნება ჯგუფები. მათი შექმნისას ყურადღება ექცევა მონაცემებს, რომლებიც განსაზღვრავს არა მარტო პროდუქციის გამოყენების ძირითად სფეროებს, არამედ პროდუქციის ტექნოლოგიური და კონსტრუქციული თავისებურებების მთელ რიგს, რაც კიდევ უფრო ამცირებს კლასიფიკაციურ ჩარჩოებს.

კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრის დროს კი, როდესაც შედარების ბაზად განიხილება კონკრეტული მოთხოვნა, შესაძლებელია არაერთგვაროვანი პროდუქციის შედარება.

ცნობილია, რომ ბევრი კონკრეტული მოთხოვნილება, როგორც საწარმოო სფეროში, ასევე პირადი მოხმარების სფეროშიც, შეიძლება დაკმაყოფილებულ იქნეს მანქანათმშენებლობის სხვადასხვა ნაწარმით. მაგალითად, მგზავრებისა და ტვირთის ტრანსპორტირების მოთხოვნილება შეიძლება დაკმაყოფილებულ იქნას ავტომობილების, საჰაერო მიმოსვლის ტრანსპორტისა და სარკინიგზო ტრანსპორტის მეშვეობით და ა.შ. ლითონდამუშავების მეთოდის გამოყენებით რიგი ნაწარმის გამოშვება კი, თავის მხრივ, მოითხოვს სხვადასხვა ჩარხების გამოყენებას.

ამ მხრივ მანქანათმშენებლობაში შექმნილი პროდუქციის ბევრი ტიპი, რომლებიც განკუთვნილია ერთგვაროვანი, ერთსახოვანი სამუშაოების შესასრულებლად, შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ურთიერთჩანაცვლებადი, რადგანაც იგი რეალურად წარმოადგენს ერთი და იმავე მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისათვის საჭირო საშუალებებს.

შესაბამისად, მოცემული მოთხოვნილების მიმართ ურთიერთჩანაცვლებადს წარმოადგენს როგორც ფუნქციურად მსგავსი,

ასევე ფუნქციურად განსხვავებული პროდუქციის ტიპები, რომლებსაც აქვთ იდენტური თვისებები.

მომხმარებლის, რომელიც მიისწრაფვის გარკვეული მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისაკენ და ბაზარზე ირჩევს შესაბამის საქონელს, ინტერესის საგანს შეიძლება წარმოადგენდეს როგორც პირველ, ასევე მეორე ჯგუფში შესული საქონლის სახეები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ორგანიზაციის ხელმძღვანელობამ უნდა გაითვალისწინოს, რომ მის პროდუქციას ბაზარზე მოუწევს კონკურენციის გაწევა როგორც ფუნქციურად ერთგვაროვანი საქონლის სახეებთან, ასევე ფუნქციურად განსხვავებულთან. უკანასკნელი ფაქტორი მნიშვნელოვანია იმ პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ანალიზისას, რომელსაც არ აქვს ანალოგი თავის ფუნქციურ ჯგუფში. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება გაეკეთოთ შემდეგი სახის დასკვნა, რომ საქონლის კონკურენტუნარიანობის შეფასება, საწარმოს საქონლის ხარისხის შეფასების უკვე არსებული მიდგომების გათვალისწინებით, შეიძლება მხოლოდ განსაზღვრული შესწორებების შემთხვევაში.

ამასთან ერთად, უნდა აღინიშნოს, რომ ცნებებს — „ხარისხი“, „ხარისხის დონე“, „ტექნიკური დონე“ და „კონკურენტუნარიანობა“ — შორის არსებობს მჭიდრო ურთიერთდამოკიდებულება. უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ თითოეული მათგანი ემსახურება კონკრეტული შრომისა და მისი საზოგადოებრივი სარგებლიანობის შედეგის განსაზღვრას. მათთვის საერთო ის არის, რომ თითოეული მათგანი განისაზღვრება პროდუქციის სამომხმარებლო თვისებების ერთობლიობით. ყველა მათგანი წარმოადგენს პროდუქციის ღინამიკურ დახასიათებას, რომლებიც იცვლება ტექნიკური პროგრესის და საზოგადოებრივი მოთხოვნილების ცვლილების შესაბამისად.

უნდა აღინიშნოს, რომ მეთოდური მასალებისა და ეკონომიკური გამოკვლევების კვალდაკვალ იყო გარკვეული მცდელობა იმასთან დაკავშირებით, რომ ცნება „კონკურენტუნარიანობა“ ყო-

ფილიყო თვითრეგულირებადი, ხოლო შესაბამისი კოეფიციენტები — გამოთვლილი. უცხოურ ბაზარზე საქონლის კონკურენტუნარიანობის მთავარ კრიტერიუმს წარმოადგენს მისი ტექნიკური დონე და ხარისხის კოეფიციენტი, რომლებიც წარმოადგენენ სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ძირითად გამომსახველ ნიშნებს. ამასთან ერთად მოქმედებს კიდევ ბევრი სხვა ფაქტორი. მნიშვნელოვან ჯგუფებად მოიაზრება ის ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ ბაზარზე საქონლის ეფექტიანობას საექსპორტო სამუშაოს გაფართოების კუთხით.

ანალიზის პროცესში პროდუქციის მზარდი კონკურენტუნარიანობის პარალელურად შეიძლება განხილულ იქნას ის, თუ რა ეფექტით ასაღებს მას მიმწოდებელი ბაზარზე.

რაც შეეხება პროდუქციის საპატენტო დაცვას, ის განსაზღვრავს მოცემული ნაკეთობის გამოშვების ან არგამოშვების იურიდიულ შესაძლებლობას და მომხმარებლის თვალსაზრისით არ განსაზღვრავს მის სამომხმარებლო ღირებულებას. ეს მონაცემები არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასებისათვის, არამედ გათვალისწინებული უნდა იქნას რეალიზაციის დასახული გეგმის მიღწევის შესაძლებლობის განსაზღვრისათვის. ამ მოდელში შეზღუდული უნდა იყოს ანალოგიური საქონლის გამოშვება.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში და ზოგიერთ მეთოდურ მასალაში არსებობს საქონლის კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრის ჰიპოთეზური ვარიანტი, რომელიც, ერთი მხრივ, ასახავს მოგებას ექსპორტიდან, მეორე მხრივ კი გვიჩვენებს მისი წარმოებისა და გარე ბაზარზე გამოშვების ხარჯებს. ასევე გამოითქმება მოსაზრება, რომ კონკურენტუნარიანობის კოეფიციენტი დადგინდეს ნაკეთობის სასარგებლო ეფექტის მის გასაყიდ ფასთან შედარების საფუძველზე.

შემოთავაზებული ხერხებიდან პირველი აფიქსირებს ნაკეთობის ექსპორტის სავალუტო ეფექტიანობას და მეტყველებს იმაზე,

თუ რა ხარჯები უნდა იტვირთოს პროდუქტმა იმისათვის, რომ კონკრეტულ ბაზრზე მიიღოს გარკვეული მოგება. ამასთან დაკავშირებით გამოითვლება არა იმდენად საქონლის კონკურენტუნარიანობა, რამდენადაც წარმოების ეფექტიანობა.

შედარებით უფრო ზუსტად გამოითვლება კონკურენტუნარიანობა, თუკი გავანალიზებთ პროდუქციის გამოყენებით მიღებულ ჯამურ სასარგებლო ეფექტის დამოკიდებულებას მოცემულ ბაზარზე ნაკეთობის საპრეისკურანტო ფასთან.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ წარმოების პრინციპების მიხედვით პროდუქციის შეძენა ნიშნავს მისი რეალიზაციის გზაზე მხოლოდ პირველ ეტაპს, თუმცა საბოლოო რეალიზაციის ვარიანტი დგება მხოლოდ მისი ხანგრძლივი ექსპლუატაციის შემთხვევაში, რაც დაკავშირებულია დამატებით ხარჯებთან. ამიტომაც მყიდველისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის საგანს შეადგენს არა მარტო ყიდვის დროს განხორციელებული დანახარჯები, არამედ მისი მოხმარების დროს მის მიერ გაწეული იძულებითი ხარჯები. რიგ შემთხვევაში მანქანათმშენებელი მრეწველობის პროდუქციის ტიპთან დაკავშირებული შემდგომი დამატებითი ხარჯები გაცილებით აღემატება მათ პირვანდელ ღირებულებას. მაგალითად, გამოანგარიშებები გვიჩვენებს, რომ სატვირთო მანქანის საერთო ექსპლუატაციისას პირვანდელი ღირებულება შეადგენს მხოლოდ 15 პროცენტს, მაგისტრალური თვითმფრინავის შემთხვევაში — დაახლოებით 11 პროცენტს, საყოფაცხოვრებო დანიშნულების მაცივრის შემთხვევაში — 10 პროცენტს და ტრაქტორის შემთხვევაში — 10 პროცენტს.

თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ მომხმარებელს არსებითად აინტერესებს არა საკუთრივ საქონელი, არამედ მისი შესაძლებლობა, რომ ანალოგიურ საქონელთან შედარებით მეტი ეფექტით დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნილება, გასაყიდი ფასი მისთვის იძენს უბრალოდ საქონლის კონკურენტუნარიანობის კიდევ ერთი პარამეტრის სახეს.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ფასის დაყვანა კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი მონაცემის დონეზე, სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მცირდება მისი მნიშვნელობა საქონლის შეძენის დროს, მაგრამ ის არ უნდა აღვიქვათ ზედმეტი მნიშვნელობით.

რა თქმა უნდა, საქონელზე, რომლის რეალიზება ხდება ბაზარზე საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში, მომხმარებლის მხრიდან შეხედულება და სარგებლიანობის კოეფიციენტი განისაზღვრება ფიქსირებული გასაყიდი ფასებით. ამასთან ერთად, ფასი გამოხატავს გამყიდველის დამოკიდებულებას მიმწოდებლის მიმართ, მის სტატუსს, შესაძლებლობას ეფექტიანად გაუწიოს ორგანიზება საქონლის გაყიდვისა და გაყიდვის შემდგომი მომსახურების სისტემას, ე.ი. ფაქტორებს, რომლებიც პროდუქციის გარეთ დევს და არ არის დამოკიდებული მის თვისებებზე.

გარდა ამისა, იმ ნაწარმისათვის, რომელიც ეს-ესაა გამოიწიდა ბაზარზე, კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასება პრაქტიკულად არ არსებობს. ასეთ შემთხვევაში ორგანიზაცია საქონელზე ფასის დაწესების პროცესში თავისუფალია, მაგრამ ეს საბაზრო გადარჩევის დროს შეიძლება არსებითად შეიცვალოს, რადგანაც მიწოდების ფასის გაანაგარიშების დროს საჭიროა ვიცოდეთ პროდუქციის ექსპლუატაციისას საქონელზე გაწეული დანახარჯების დონე, როგორც კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელი.

მოთხოვნა იმისა, რომ საქონლის კონკურენტუნარიანობის შეფასება ითვალისწინებდეს არა მარტო გასაყიდ ფასს, არამედ მისი მთლიანი მოხმარების ხარჯებსაც, გამომდინარეობს ბაზარზე ნაწარმის პოზიციონერებისა და კონკურენტუნარიანობის მართვის პროგნოზირების ამოცანიდან. სინამდვილეში, გამოდის რა უკვე არსებული პირობებიდან პროდუქციის მიწოდებაზე შეთანხმების გაფორმებით, გამყიდველი აწესებს ფასს. თუ ამ დროს ის ორიენტირდება მხოლოდ გასაყიდ ფასზე, მაშინ ის არ იქნება იმ მდგომარეობაში, რომ შეძლოს თავისი საქონლის კონკურენტუნარიანო-

ბის დონის განსაზღვრა დროის მონაკვეთში ახალ შეთანხმებამდე, რომლის დროსაც შესაძლოა შეიცვალოს ისეთი მნიშვნელოვანი მონაცემები, როგორიც არის საწვავზე დანახარჯები (მისი ფასის ზრდის ან შემცირების შესაბამისად), ტექნიკური მომსახურება და რემონტი (სამუშაო ძალის მოთხოვნის ცვლილებასთან და დამხმარე ნაწილების ფასის ცვლილებასთან კავშირში).

საქონლის კონკურენტუნარიანობის მართვა მხოლოდ გასაყიდი ფასის მეშვეობით მეტად ზღუდავს გამყიდველს და რიგი პირობების შემთხვევაში არ იძლევა დადებით ეფექტს, რადგანაც მისი გაელენა საერთო ხარჯების რაოდენობაზე მეტად მცირეა.

შეთავაზებული საქონლის ნომენკლატურის სწრაფი ცვლილების, პროდუქციის ფართო არჩევანის, არსებული მკვეთრი კონკურენციის პირობებში ფირმის წინაშე მუდმივად დგას შემდეგი საკითხები — როგორ აღიქვამს მომხმარებელი მის საქონელს და რაში მდგომარეობს სხვადასხვა პროდუქციის წარმატების თუ წარუმატებლობის მიზეზები, მისი კონკურენტუნარიანობის ფაქტორები.

ამ ფაქტორების ანალიზი გამომდინარეობს ახალი პროდუქციის შემუშავებისა და მის შექმნასთან დაკავშირებული მაღალი რისკიდან.

საკმარისია ითქვას, რომ უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში მაგისტრალური თვითმფრინავების სერიული გამოცდისა და წარმოების ხარჯი თითქმის 5-ჯერ გაიზარდა და რიგი პროგრამების მიხედვით აღემატება მილიარდობით დოლარს. ყველაფერი ეს აიძულებს ფირმებს, ყურადღებით გაანალიზონ გამოშვებული საქონლის კონკურენტუნარიანობა. წამყვანი კომპანიების მუშაობის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მოცემული პრობლემა განიხილება მათ მიერ ერთ-ერთი მთავარი საკითხის — ხარისხის გამო, რომლის წარმატებით გადაწყვეტაზე დამოკიდებულია პროდუქციის რეალიზაცია და მთელი ფირმის კომერციული საქმიანობის შედეგი.

ამ მხრივ მეტად სიმბოლურად ჟღერს ამერიკელი საავტომობილო კომპანიის „ჯენერალ მოტორის“ პრეზიდენტის განცხადება იმის თაობაზე, რომ მისი ფირმა სთავაზობს მოხმარებელს არა სატრანსპორტო საშუალებას, არამედ სატრანსპორტო მომსახურებას.

წამყვანი ფირმების საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ცალკეული მათგანი ცდილობს შესაძლებელი მეთოდების საფუძველზე დაადგინონ მეწარმის ეკონომიკური ეფექტი მომხმარებელთან მიმართებით. არსებობს მთელი რიგი კითხვარები, რომლებიც გვიჩვენებს, რომ საქონლის არჩევანზე მაქსიმალურ გავლენას ახდენს საქონლის ხარისხი. თანაც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ცნება უკანასკნელი წლების განმავლობაში არსებითად შეიცვალა. მანქანების ტექნიკური ღონის და ხარისხის ძირითად მონაცემად სულ უფრო ხშირად სახელდება მათი ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული ხარჯები. ერთ-ერთი პოლანდიური საავტომობილო კომპანია თავისი მომხმარებლების შესწავლაზე დაყრდნობით თვლის, რომ მომხმარებელი საქონლის შეძენის დროს უფრო მეტად ინტერესდება არა მისი გასაყიდი ფასით, არამედ მისი საექსპლუატაციო დანახარჯებით. მაგალითად, ავთოსამშენებლო ფირმებთან ყოველთვის არსებობს სპეციალური დანაყოფები, რომლებიც მყიდველების მოთხოვნასთან დაკავშირებით ასრულებენ მაგისტრალური თვითმფრინავების ექსპლოატაციის ეკონომიკური ეფექტიანობის გამოკვლევას.

ზოგიერთი კომპანია იყენებს საკონსულტაციო ფირმების გამოკვლევებს. რაც შეეხება ინდივიდუალური მოხმარების მანქანათსამშენებლო პროდუქციის მყიდველებს, ისინი ხშირ შემთხვევაში ეყრდნობიან საკუთარ გამოცდილებას და ინფორმაციას პროდუქციაზე, რომელზეც არსებობს ყველაზე მეტი მოთხოვნა ბაზარზე. ისინი აგრეთვე იყენებენ სპეციალური საკონსულტაციო ფირმების რეკომენდაციებსა და შეფასებებს.

არსებობს მეტად თვალსაჩინო მაგალითები იმისა, თუ რა გავ-

ლენას ახდენს მომხმარებლების არასწორი წარმოდგენა ამა თუ იმ პროდუქციის ეკონომიურობაზე ყიდვის დროს მათ შეფასებაზე და შესაბამისად გაყიდვების მოცულობაზე. სარეცხი მანქანების გაყიდვასთან დაკავშირებულმა გამოკითხვამ გამოააშკარავა მომხმარებლების არასწორი წარმოდგენა ამ მანქანებზე, როგორც ენერგიის „გამფლანგელებზე“.

ამემაღ, კონტრაქტის გაფორმების დროს გაითვალისწინება არა მარტო ნაწარმის შეძენის ღირებულება, არამედ ექსპლუატაციის პროცესში დანახარჯების მოცულობა. ამასთან ერთად, ექსპლუატაციის პროცესში შესაძლო ხარჯების მოცულობის გარანტირების შესაძლებლობა წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად კრიტერიუმს, რომელიც გავალისწინებულია გამსაღებლის არჩევისას. ეს პრინციპი სულ უფრო ფართო გამოყენებას პოულობს კერძო ბიზნესის სფეროში კონტრაქტების გაფორმების დროს.

კონკურენტუნარიანობის გავლენა ტექნოლოგიურ განვითარებაზე. საქართველოს ნაციონალური სამეურნეო სისტემის ტრანსფორმაცია იმდენად სწრაფად მოხდა, რომ მეცნიერებამ ვერ მოასწრო საფუძვლიანად გაეაზრებინა ახალი რეალობა. გარკვეულწილად ასეთ გააზრებას ხელს უშლის კონკურენტუნარიანობის კატეგორიის თითქოსდა გასაგები შინაარსი და მისი სიახლოვე ეფექტიანობის კატეგორიასთან. მათ ხშირად თანაბარმნიშვნელოვნად განიხილავენ. თუმცა, პირველი ცნება მეორეზე დაყრდნობით სამეურნეო სუბიექტებს შორის უფრო რთულ ურთიერთკავშირზე მიგვითითებს.

უფროს გაგებით, კონკურენტუნარიანობა ნიშნავს შეჯიბრში გამარჯვების შესაძლებლობას. ეკონომიკურ სფეროში კონკურენტუნარიანობა ისეთი თვისების ფლობაა, რომელიც აშკარად გამოკვეთს ეკონომიკური სუბიექტის უპირატესობებს ეკონომიკურ შეჯიბრში. ეს თვისებები შეიძლება სხვადასხვა ბუნების მქონე ობიექტებს მივაკუთვნოთ — პროდუქციის სახეებს, წარმოებებსა და ორგანიზაციებს, მათ ჯგუფებს, რომლებიც ქმნიან დარგობრივ

ან კონგლომერაციულ გაერთიანებებს და კომპლექსებს და, ბოლოს, ცალკეულ ქვეყნებს და მათ დაჯგუფებებს, რომლებიც წარმოგიდგებიან კონკურენტული ბრძოლის სუბიექტებად.

დარგს ან სფეროს, რომლის ფარგლებშიც მიმდინარეობს შეჯიბრი, შეიძლება დავარქვათ კონკურენტული ველი. სხვადასხვა კონკურენტულ ველებს შორის არსებობს კავშირები, რომლებიც საერთო კონკურენტულ ფონს ქმნიან და არსებულ ისტორიულ, პოლიტიკურ, სოციალურ და, რა თქმა უნდა, ეკონომიკურ კონტექსტს ასახავენ. ეს უკანასკნელი სერიოზულ გავლენას ახდენს ამა თუ იმ სუბიექტის კონკურენტუნარიანობის ანალიზზე. ამიტომაც ძალიან მნიშვნელოვანია ნათლად ჩამოვაყალიბოთ ამოცანა, გავაანალიზოთ კონკურენტული ფონის შემადგენელი ნაწილები. ეს, თავის მხრივ, საფუძვლად ედება საერთაშორისო კონკურენციის ამაღლების სტრატეგიას.

კონკურენტუნარიანობისა და კონკურენტული ველის მახასიათებლებს შორის კავშირიდან გამომდინარე და ასევე მისი დონის გათვალისწინებით (ანუ აგრეგატიული ბრძოლის ცალკეულ სუბიექტებს შორის) შეიძლება ავაგოთ კონკურენტუნარიანობის კვლევის მეთოდოლოგია.

ეკონომიკის სფეროში წარმოშობილი კონკურენტული ურთიერთობები შეიძლება პირობითად სამ დონედ დავყოთ: მიკროდონე (წარმოების, საქონლის, საწარმოების კონკრეტული სახეობა), მეზოდონე (დარგები, კორპორატიული გაერთიანებები) და მაკროდონე (ეროვნული სამეურნეო კომპლექსები). მიკრო- და მეზოდონეებს შეიძლება ჰქონდეთ როგორც ეროვნული, ასევე საერთაშორისო მასშტაბი. ლოგიკურია ასევე გამოვყოთ კონკურენტული ველი, რომელიც ჩნდება საერთაშორისო საწარმოების კონკურენციის შედეგად (მაკროდონე), სხვადასხვა დარგობრივი გაერთიანებების კონკურენციით (მეზოდონე). ასევე შესაძლებელია რიგი ქვეყნების ჯგუფების კავშირი. ისინი რაღაც ნიშნით არიან გაერთიანებული, მაგალითად, ეს შეიძლება იყოს პოლიტიკური ხასიათის კავშირი,

რომელიც ამაღლებს მათ საერთო კონკურენტუნარიანობას სხვა ქვეყნებთან შედარებით. აღნიშნოთ იგი როგორც „კეაზი მაკრო-დონე“.

ნათქვამიდან გამომდინარე, კონკურენტული მახასიათებელი და ფაქტორები იყოფა მიკრო- (ასახავს საქონლის ხარისხსა და ფასს), მეზო- (განაპირობებს დარგის საწარმოო რესურსების ეფექტიან გამოყენების მაჩვენებლების გაუმჯობესებას) და მაკრო- (ასახავს სამეურნეო სისტემების საერთო მდგომარეობას, მათ დაბალანსებას, საინვესტიციო კლიმატს, საგადასახადო რეჟიმს, სატარიფო-საბაჟო პოლიტიკას) დონეებად და ა.შ.

კონკურენტული ბრძოლის სუბიექტების მოყვანილი სტრუქტურირება, აგრეთვე კონკურენტუნარიანობის ფაქტორები და მახასიათებლები საშუალებას იძლევა უფრო ნათლად დავახასიათოთ ამ რთული კატეგორიის შემადგენელი ელემენტები. ეს, თავის მხრივ, გვეხმარება ვიპოვოთ ეფექტიანი გზები მისი ანალიზისათვის. ასეთი სტრუქტურირება მით უფრო მნიშვნელოვანია, რაც უფრო რთულია კონკურენტული ველი და კონკურენციის სუბიექტებს შორის კავშირი, რაც უფრო მაღალია აგრეგირების დონე.

ამ მეთოდის მიხედვით, კვლევის საგანს წარმოადგენს არამარტო კონკურენტუნარიანობა, არამედ მიკრო-, მეზო- და მაკროკონკურენტუნარიანობის განსხვავებული ასპექტები. ყოველი მიმართულებისათვის გამოიყენება სპეციფიკური მიდგომები და მეთოდები, ასევე თითოეულ მათგანს გააჩნია განსხვავებული მახასიათებლები.

მიკრო- და მეზოკონკურენტუნარიანობა. ანალიზის ტრადიციული მიდგომით ხდება საქონლისა და მომსახურების კონკურენტუნარიანობის გამოთვლა, ე.ი. მიკროკონკურენტუნარიანობის გამოთვლა. ეს წარმოადგენს ცალკეული ფირმების ან საწარმოს მიერ გამოშვებული საქონლის ან მომსახურების ფასისა და ხარისხის თანაფარდობას. შესაბამისი შეფასებით შეიძლება და-

ვადგინოთ, თუ რომელი პროდუქცია და მომსახურებაა უფრო მომგებიანი მომხმარებლისათვის და რომელს ანიჭებს უპირატესობას.

კონკურენტუნარიანობის შეფასება ტარდება სხვადასხვა პარამეტრების მიხედვით, რომლებიც დაკავშირებული არიან წარმოების თავისებურებებთან და არსებული პროდუქციის მოხმარებასთან. ამ შემთხვევაში, ფასისა და ხარისხის გარდა, ყურადღება ექცევა მიწოდების პირობებს (დრო, გადახდის სახე, ტრანსპორტირების სახე და სხვ.), ასევე საქონლის გაყიდვისას მომსახურების ეფექტიანობას. შესადარებელი საქონლის რეალური და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დინამიზმიდან გამომდინარე, ნათელი ხდება, რომ ანალიზი ერთ-ერთი ყველაზე რთული პროცესია. მეორე პრობლემაა — მყარი დამოკიდებულებების აღმოჩენა სხვადასხვა საქონლის დანახარჯებს (ფასს) და ხარისხს შორის. ამ დროს იყენებენ კვლევის პარამეტრულ მეთოდებს, რაც საშუალებას იძლევა არა მარტო დადგინდეს, არამედ რაოდენობრივად შეფასდეს ეს კავშირები.

მიკროკონკურენტუნარიანობის შეფასება შეიძლება მოიცავდეს როგორც კონკრეტულ საქონელს, ასევე სასაქონლო ჯგუფებსაც.

კონკურენტული ველის ღონის ამაღლება (საწარმოო სისტემების და მათი კომბინაციების ჩართვა) ართულებს შესადარებელი ობიექტების კონკურენტუნარიანობის ანალიზს და აახლოებს მას მეზოკონკურენტუნარიანობასთან. ვფიქრობთ, რომ მეზოკონკურენტუნარიანობად უნდა წარმოვიდგინოთ ეროვნული მეურნეობის ცალკეული დარგის ეფექტიანი მუშაობა, რომელიც ფასდება მოცემული დარგისათვის დამახასიათებელი მაჩვენებლებით და აღწერს დარგის სიცოცხლისუნარიანობას და დინამიურობას ეკონომიკის განვითარების სხვადასხვა ვარიანტების დროს.

დარგის კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრისას უნდა გავიყვალისწინოთ ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა მოცემული დარგის მუშაობა. ამ კუთხით ანალიზის ჩატარებისას შეგვიძლია განვი-

ხილეთ რა დონეზე ასრულებს დარგი თავის სპეციფიკურ ფუნქციებს (მაგ.: მოსახლეობის უზრუნველყოფა სურსათით, აგროსამრეწველო კომპლექსის შემთხვევაში). ასეთი შედარების შეფასების დროს იკვეთება წინააღმდეგობა დარგის კონკურენტუნარიანობის გარეეკონომიკურ ასპექტსა და მის მნიშვნელობას შორის. ნაციონალურ მეურნეობაში ეს წინააღმდეგობები გადაილახება სახელმწიფო სტრუქტურული პოლიტიკის შემუშავებით, რომელიც ითვალისწინებს სოციალური ხასიათისა და ეროვნული უსაფრთხოების ფაქტორებს.

დარგის დონეზე კონკურენტუნარიანობა შეიძლება შეფასდეს შემდეგი მაჩვენებლებით: შრომის მწარმოებლობა; შრომის ფარლობითი ანაზღაურება; კაპიტალტევადობა, მეცნიერტევადობა და პროდუქციის ტექნიკური დონე; ცოდნისა და სამეცნიერო პროდუქციის ერთობლიობა, რაც აუცილებელია აღნიშნული პროდუქციის დამოუკიდებელი წარმოებისათვის. სამეცნიერო-ტექნოლოგიური ქმნილებების (მეცნიერებისა და ტექნიკის სფეროში ინტელექტუალური მოღვაწეობის ახალი შედეგების) ერთობლიობა, ახალი რევოლუციური ტექნოლოგიების ათვისება და რეალიზაცია წარმოების სფეროში (მათ შორის სამეცნიერო-ტექნიკური პროდუქციის ბაზრებზე კომერციული რეალიზაციის შედეგად) იწვევს დარგების ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლებას.

საყურადღებოა მეზო- და მაკროდონეების მაჩვენებლების თავისებურებები, რაც საგარეო-ეკონომიკურ მოღვაწეობასთანაა დაკავშირებული. ასეთი თავისებურებები განპირობებულია საწარმოს ან დარგის საერთაშორისო კოოპერაციული კავშირების დონით, ქვეყნების მიხედვით საექსპორტო დივერსიფიკაციით, კომპანიის საზღვარგარეთული ფილიალების არსებობითა და სხვა ფაქტორებით.

ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა. კონკურენტუნარიანობას საესებით გასაგები ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს საქონლის ან ფირმის შემთხვევაში, მაგრამ როცა ვსაუბრობთ

ეროვნულ ეკონომიკაზე, ეს ცნება მოკლებულია ანალოგიურ სიცხადეს. ყოველ შემთხვევაში, ერთიანი მიდგომა ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ცნების მიმართ ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული. თუმცა, მისი როლი მაკროკონკურენტუნარიანობისა და მისი ფაქტორების კვლევაში სულ უფრო და უფრო იზრდება. უნდა დავეთანხმოთ იმ მეცნიერებს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ მაკროკონკურენტუნარიანობის პრობლემის გადაწყვეტა განსაკუთრებული სირთულით გამოირჩევა, რაც თავის კვლევის საგნის მასშტაბურობითა და მრავალმხრივობითაა განპირობებული.

„კონკურენციის ანატომიის“ ცნობილმა სპეციალისტმა, ამერიკელმა მეცნიერმა მ. პორტერმა შექმნა ნაციონალური კონკურენტუნარიანობის თეორია. მისი კონცეფცია საფუძვლად უდევს წარმოების ფაქტორთა რესურსების ეფექტიან გამოყენებას: „საერთაშორისო კონკურენციაში წარმატებას განსაზღვრავს არა იმდენად თვითონ ფაქტორები, არამედ, სად და რამდენად პროდუქტიულია მათი გამოყენება“.

მ. პორტერმა ამოსავალ წერტილად გამოიყენა თეზისი იმის შესახებ, რომ მსოფლიო ბაზარზე ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ ფირმები და არა ქვეყნები. მკვლევარმა დასვა ამოცანა, გამოეკვლინა ქვეყნის ის თვისებები, რომელიც ხელს უწყობს ეროვნული ფირმების წარმატებას მსოფლიო კონკურენციის პირობებში. მან თავის თეორიაში ერთმანეთს დაუკავშირა მიკრო-, მეზო- და მაკროდონეები, თითქოს გაერიდა მაკროკონკურენტუნარიანობის პრობლემას და რეალურად იგი მეზოდონეზე გადაიყვანა. ამან საშუალება მისცა, ბევრი პრობლემისათვის აერიდებინათ თავი, რომლებსაც უშუალოდ ეკონომიკასთან არ ჰქონდათ კავშირი და ყურადღების კონცენტრირება მოეხდინა ცალკეული ფირმების ან მათი დარგობრივი გაერთიანების დონის პრაგმატულ საკითხებზე. „ქვეყანა აღწევს წარმატებას მაშინ, როცა პირობები... ხელსაყრელია რომელიმე დარგის ფირმების სტრატეგიის გატარებისათვის... ქვეყნის ბევრი თავისებურება აადვილებს ან პირიქით, აძნელებს ამა

თუ იმ სტრატეგიის გატარებას“. მ. პორტერი თვლის, რომ ტერმინს „კონკურენტუნარიანი ქვეყანა“ არ გააჩნია დამოუკიდებელი მნიშვნელობა ქვეყნის განვითარებისათვის, რადგან მისი მიზანია ეკონომიკაში უზრუნველყოს მოქალაქეების საკმაოდ მაღალი და მზარდი ცხოვრების დონე, ხოლო მისი რეალიზაცია დამოკიდებულია ეროვნული რესურსების ეფექტიან გამოყენებაზე.

აღნიშნული მეთოდოლოგიური დასაბუთებიდან გამომდინარე, მეცნიერმა გამოყო ქვეყნის მახასიათებელთა ჯგუფები, ანუ კონკრეტული უპირატესობების დეტერმინანტები: სამეწარმეო (საწარმოო) ფაქტორების პარამეტრები; შიგა მოთხოვნის პარამეტრები; ფირმების სტრატეგია, მათი სტრუქტურა და მეტოქეობა (ქვეყანაში შექმნილი პირობები, რომლებიც განაპირობებს ფირმების შექმნის და მართვის ხასიათს და შიგა ბაზარზე კონკურენციის თავისებურება). დეტერმინანტების ეს სისტემა ქმნის გარემოს, რომლებშიც იბადებიან და მოქმედებენ მოცემული ქვეყნის ფირმები და რომლებიც კონკურენტუნარიანობის კუთხით, შეიძლება იყოს როგორც ხელსაყრელი, ასევე არახელსაყრელი. დინამიკური ხედვით, დეტერმინანტების სისტემაზე გავლენას ახდენს ორი ფაქტორი: შემთხვევა (ორიგინალური გამოგონება, უეცარი მსხვილი მოვლენები, რაც ქვეყნის ცხოვრებაზე ახდენს გავლენას) და ქვეყნის ხელისუფლების პოლიტიკა, რომელმაც შეიძლება გააძლიეროს ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობები ან ძირი გამოუთხაროს მას. მ. პორტერის აზრით, ქვეყნის ხელისუფლების წარმატებული პოლიტიკა უნდა აიგოს იმ სტადიის გათვალისწინებით, რომელსაც მიაღწია ქვეყანამ კონკურენტუნარიანობის განვითარებაში. იგი ასახელებს სამ ასეთ სტადიას: ფაქტორული, საინვესტიციო და ინოვაციური უპირატესობები. ამავე დროს იგი თვლის, რომ სახელმწიფოს შეუძლია მხოლოდ პირველ ორ სტადიაზე მოახდინოს გავლენა ქვეყნის კონკურენციულ უპირატესობებზე. მთლიანობაში, მოცემულ ნაშრომში ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა განიხილება როგორც კონკურენტული უპირატესობის არ-

სებობა, შენარჩუნება და განვითარება დინამიკური საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში, სადაც მთავარ როლს სიახლეთა დანერგვა თამაშობს.

რიგი ოფიციალური ორგანიზაციების მიერ მიღებული ეროვნული კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრებები, თავისი არსით, შეესაბამება ზემოთ მოყვანილ დეფინიციას. კერძოდ, ეს მართებულია ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების განსაზღვრისათვის. კონკურენტუნარიანობა წარმოგიდგება, როგორც კომპანიების, დარგების, რეგიონების და ერების უნარი, უზრუნველყოს შემოსავლებისა და ხელფასების საკმაოდ მაღალი დონე და ამავე დროს დარჩეს ღია საერთაშორისო კონკურენციისათვის.

საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ, ერთი მხრივ, ამ განსაზღვრებაში ასახულია ეროვნული კონკურენტუნარიანობის წყაროების ევოლუციის ახალი ეტაპი. თუ ტრადიციულად პირველ პლანზე წამოწეული იყო ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა, მდიდარი ბუნებრივი რესურსების ფლობა და წარმოების ფაქტორებზე (უპირველეს ყოვლისა შრომასა და ბუნებრივ რესურსებზე) ხელსაყრელი ფასები, თანამედროვე პირობებში აქცენტმა გადაინაცვლა ისეთი ფაქტორების მხარეს, როგორიცაა: მაღალი მწარმოებლობა, მოსახლეობის აქტიური ნაწილის ცხოვრების ხარისხი, უახლესი ტექნოლოგიების ფლობა და ასევე ეკონომიკური გარემო, რომელიც ხელს უწყობს ტექნოლოგიურ ლიდერობას და გლობალური კონკურენტული სტრატეგიის შემუშავებას.

მეორე მხრივ, თანამედროვე განსაზღვრებაში გამოკვეთილად ვერ ვხედავთ მეცნიერთა სწრაფვას, გაარჩიონ და გააცალკევონ კონკურენტუნარიანობის ცნებები კონკურენტული ველის მიხედვით. ეს არადიფერენცირებული მიდგომა ბევრად არის დაკავშირებული იმასთან, რომ ავტორებს საქმე აქვთ ინერციით განვითარებად ეკონომიკასთან, სადაც სახელმწიფოს სოციალურ და კომერციულ ინსტიტუტებს ძირითადი სოციალური ფუნქციები უკვე ჩამოყალიბებული აქვთ. ამიტომ მაკროდონეზე კონკურენტუ-

ნარიანობის უზრუნველყოფის პრობლემა თითქოს „კადრს მიღმა“ რჩება: ეროვნული სამეურნეო სისტემის შესაბამისი ფუნქციონალური რგოლები მუშაობენ უკვე გარკვეული მიმართულებით და საკმაოდ აწყობილი რიტმით. თეორიულად ასეთი მიდგომა ასახავს ამ ქვეყნებში არსებულ ლიბერალურ წარმოდგენებს.

ახლა, როცა წარსულს ჩაბარდა მსოფლიო პოლარული სისტემა და ხდება მისი ახალი პოლიტიკენტრული სახით ჩამოყალიბება, კონკურენტუნარიანობის შეფასებაში დიდ როლს იძენს ამა თუ იმ სახელმწიფოს ახალი გეოპოლიტიკური როლი. იგი ბევრადაა დამოკიდებული ქვეყნის მონაწილეობაზე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ კავშირებში, მიღებულ ეროვნულ ეკონომიკურ სტრატეგიაზე და სხვა რიგ ფაქტორებზე, რაც ადრე, მაშინ, როცა ქვეყანას პასიური როლი ეჭირა ეროვნულ ეკონომიკაში, არ ფიგურირებდა.

ეროვნული კონკურენტუნარიანობის, და საერთოდ, კონკურენტუნარიანობის პრობლემა მწვავედ დგას და უდავოდ საჭიროებს დეტალურ ანალიზს, რათა გამოუმუშავდეს სახელმწიფოს კონსტრუქციული პოზიცია და მის საფუძველზე მიღებულ იქნეს კონკრეტული გადაწყვეტილებები შიგა და გარე ეკონომიკური პოლიტიკის სუბიექტების მიერ. ამ ამოცანების გადაწყვეტისას ჩვენ სერიოზულ სიძნელეებს ვაწყდებით, რაც დაკავშირებულია მაკროკონკურენტუნარიანობის ფაქტობრივ განსაზღვრასა და მათ სტატისტიკურ გამოსახვასთან.

ეროვნული კონკურენტუნარიანობა შეიძლება გაიზომოს რიგი მაჩვენებლის მეშვეობით. უპირველეს ყოვლისა, ესენია: საგარეო საეაჭრო ბალანსის საღდო; საწარმოო ფაქტორებზე დანახარჯი გადაანგარიშებული პროდუქციის ერთეულზე, რაც ეროვნული ვალუტის კურსის მიხედვითაა კორექტირებული; საბაზრო კვოტები. მაგრამ ჩამოთვლილი მაჩვენებლები სრულად ვერ ასახავს კონკურენტული უპირატესობის ხასიათსა და ხარისხს, აქედან გამომდინარე — ვერც მის მდგრადობასა და პერსპექტიულობას.

მ. პორტერის თეორიის მიხედვით, ეროვნული კონკურენტუ-

ნარიანობის ინტეგრალური მაჩვენებლებია — შრომის მწარმოებლურობა, რომელიც ასახავს, თუ რამდენად აქვს ქვეყანას უნარი იყოს დაბალდანახარჯებიანი მწარმოებელი მაღალი ხელფასის პირობებში, ასევე „მთლიანად ფაქტორული მწარმოებლობა“. ამ მიდგომის მიხედვით, რომლის მეშვეობითაც ჩანს რეალური დაახლოება მწარმოებლობისა და კონკურენტუნარიანობის ცნებებს შორის, ქვეყანა, რომელსაც ტექნოლოგიური უპირატესობები გააჩნია, იქნება კონკურენტუნარიანი მსოფლიო ბაზარზე და ამავე დროს შეინარჩუნებს მაღალ შემოსავალს და ცხოვრების მაღალ დონეს. ლაპარაკია მდიდარი ქვეყნების კონკურენტუნარიანობაზე, რაც დამყარებულია თანამედროვე მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენების სარგებელთან.

ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა შეიძლება იყოს დაფუძნებული არატექნოლოგიურ უპირატესობებზეც, უპირველეს ყოვლისა, წარმოების ფაქტორების დაბალ ღირებულებასა და ეროვნული ვალუტის დევალვაციაზე, ანუ მოსახლეობის შედარებით დაბალ ცხოვრების დონეზე. ეს არის ღარიბი ქვეყნების კონკურენტუნარიანობა. მკაცრად რომ მივუდგეთ, ეს უკანასკნელი ეწინააღმდეგება ეკონომიკური ზრდის არსს და მიზნებს. მაგრამ ხელფასის დონის და ვალუტის კურსის მანიპულირებას ხშირად იყენებენ ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით აქტიური საგარეო ეკონომიკური მოღვაწეობის განვითარების ადრეულ ეტაპზე. ამით ქვეყანა მსოფლიო ბაზრებზე გადის და იქ მკვიდრდება. ქვეყანათშორის კონკურენციაში არატექნოლოგიური უპირატესობა შეიძლება სტიქიურად წარმოიშვას. მაგალითად, სიტუაციაში, როცა ჩნდება რომელიმე ქვეყნისათვის ხელსაყრელი (კონკურენტუნარიანობიდან გამომდინარე) ქვეყანათშორისი ფარდობა ხელფასსა და სავალუტო კურსს შორის (სწორად ასეთმა პირობებმა შეუწყო ხელი აშშ-ს და კანადას, ამაღლებინა კონკურენტუნარიანობა). არატექნოლოგიური კონკურენტული უპირატესობები დიდ როლს თამაშობს იმ დარგებში, სადაც საქონლის ურთიერთშენაცვლებადო-

ბაა და ექსპორტში ჭარბობს დაბალტექნოლოგიური პროდუქტები. ამავე დროს, მაღალტექნოლოგიური დარგების კონკურენტუნარიანობა უშუალოდ არის დაკავშირებული კვლევებსა და ტექნოლოგიურ უპირატესობებთან.

ეროვნული კონკურენტუნარიანობის საკვანძო ფაქტორებს შეიძლება მივაკუთვნოთ: ინვესტიციის მოცულობა ახალ ტექნოლოგიებზე და „აღმავანურ კაპიტალში“, ეკონომიკური გარემოს ხასიათი (რამდენად ხელსაყრელია იგი სიახლეების შემოტანისა და დანერგვისათვის); გარე ეკონომიკური კავშირების ლიბერალიზაცია და საგარეო ვაჭრობის ღია, მრავალმხრივი სისტემის განვითარება.

წარმოების ეფექტიანობის ზრდაში ცენტრალურ როლს ახალი ტექნოლოგიები თამაშობს და თავისთავად წარმოადგენს ინსტრუმენტს საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ფორმირებისათვის. კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე გამიზნული ქვეყნის კურსი ითხოვს ტექნოლოგიებში ჩადებული ინვესტიციების კოორდინაციას „აღმავანური კაპიტალის“ განვითარებაზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი მოკლებული იქნება ადეკვატური კადრებით უზრუნველყოფას თანამედროვე პირობებში. სხვადასხვა ქვეყანაში ცდილობენ, ერთი მხრივ, უფრო მჭიდროდ დააკავშირონ ზოგადი და პროფესიული განათლების ჩარჩოები წარმოების მოთხოვნებთან და, მეორე მხრივ, პროფესიის ჩარჩოების გაფართოებით შექმნან უწყვეტი განათლების იდეის ფუნდამენტი. სწორედ ცოდნა, რაც „აღმავანურ კაპიტალში“ და ტექნოლოგიებშია ჩადებული, აღიქმება მწარმოებლობისა და ეკონომიკური ზრდის მამოძრავებელ ძალად. მრავალმხრივ ცოდნაზე დამყარებული პოლიტიკის საფუძველზე ხორციელდება ეკონომიკის (*driver economy*) ევოლუცია. განსაზღვრული როლი ენიჭება ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებასა და დიფუზიას, რაც იძლევა ცოდნის ტრანსფორმირების და კოდირებული სახით საკომუნიკაციო ქსელებით გადაცემის საშუალებას.

თანამედროვე პირობებში კონკურენცია განისაზღვრება არა მარტო თავად მეცნიერებისა და განათლების დონით ქვეყანაში, არამედ არსებული ორგანიზაციულ-ტექნიკური პირობების კომპლექსით, რაც განაპირობებს ინფორმაციის შეგროვების, დამუშავებისა და გამოყენების ეფექტიანობას, ცოდნის გავრცელებას და მის გამოყენებას ტექნოლოგიის სრულყოფისთვის. ეს კომპლექსი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ინოვაციური პროცესების სიჩქარეზე და ხელს უწყობს ახალი რეკოლუციური ტექნოლოგიების შექმნას.

აქედან გამომდინარეობს თანამედროვე კონკურენტუნარიანობის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი — ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესების ძალიან მაღალი სიჩქარე, რაც, თავის მხრივ, იწვევს კაპიტალბრუნვის მაღალ სიჩქარეს და მთელი სამეურნეო სისტემის ეფექტიანობის ზრდას. ამიტომ ძალიან მნიშვნელოვანია ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა ქვეყნის გაჯერებულობა პერსონალური კომპიუტერებით და კავშირის ელექტრონული საშუალებებით, ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა, ერთი სიტყვით, ყველა ელემენტი, რომელიც თანამედროვე საინფორმაციო საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი.

კონკურენციის გამწვავება ქმნის კიდევ უფრო მეტ არამდგრადობას, არსებული სპეციალიზაციის და ტექნოლოგიური ნიშნების ცვალებადობას. როგორც ჩანს, საერთოდ არ არსებობს ისეთი ტექნოლოგიური ნიშა, რომლის დაკავების შემდეგაც შეიძლება აღარ ვიფიქროთ ტექნოლოგიურ და კონკურენციულ ბრძოლაში მონაწილეობაზე.

მოცემული სიტუაცია აისახება განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარ მიმართულებებში — ეს არის ეფექტიანობის ზრდის, საერთაშორისო კონკურენციის ხელშეწყობისა და განვითარების საშუალება.

1.2. პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის კონცეფციები

პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შეფასების მეთოდოლოგიური საკითხები. პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შესწავლა წარმოადგენს საბაზრო კვლევის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ნაწილს, რომელიც ბაზარზე ქმნის მოქმედების სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავების საფუძველს. კონკურენტუნარიანობის შესწავლა ასევე ხელს უწყობს სწორი მიმართულებების შერჩევას ტექნიკური ხარისხის ამაღლების მიზნით.

კონკურენტუნარიანი საქონლის შექმნა და მისი წარმატებული გასაღება შესაძლებელია მხოლოდ ერთ შემთხვევაში: თუ მთლიანად მოხერხდება ორიენტაციის აღება არსებულ და პერსპექტიულ მოთხოვნაზე; განხორციელდება საბაზრო ტენდენციების გათვალისწინება; მოხდება წარმოებისა და გასაღების შერწყმა ერთ მთლიან ტექნოლოგიურ პროცესში. ამ პროცესის მონაწილეთა შეთანხმებული მოქმედებისა და კოორდინაციისთვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს საქონლის კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრისათვის ერთიანი მეთოდოლოგიური ბაზის არსებობა, რომელიც ხელს შეუწყობს შეთანხმებული გადაწყვეტილებების მიღებას, რომლებიც ორიენტირებულნი იქნებიან საბაზრო პოტენციალის ამაღლებაზე, წარმოების ყველა ეტაპსა და პროდუქციის რეალიზაციაზე.

კონკურენტუნარიანობის შეფასების საერთო პრინციპებიდან გამომდინარე შესაძლებელი ხდება წარმოვადგინოთ ანალიზის ერთიანი სქემა, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქონლის არსებობის ნებისმიერ ეტაპზე:

1. მას შემდეგ, რაც ავირჩევთ საქონელს, რომელზეც ჩავატარებთ ანალიზს, უნდა განისაზღვროს ნორმატიული, ტექნიკური და ეკონომიკური პარამეტრები, რომლებიც ექვემდებარება გამოკვლევას;

2. პარამეტრების თითოეულ ჯგუფში უნდა განხორციელდეს შედარების პროცესი, რომლის არსი მდგომარეობს იმაში, თუ ეს პარამეტრები რამდენად უახლოვდება მოთხოვნის შესაბამის პარამეტრებს. შედარების ინსტრუმენტად უნდა გამოვიყენოთ ერთეულოვანი მაჩვენებელი, რომელიც წარმოადგენს განხილული ნაკეთობის პარამეტრის სიდიდის შეფარდებას იმავე პარამეტრის მონაცემთან, რომელიც მნიშვნელოვანია მომხმარებლისათვის;
3. გამოითვლება ინტეგრალური მაჩვენებელი, რომელიც გამოიყენება განსახილველი ნაკეთობის კონკურენტუნარიანობის შეფასებისთვის პარამეტრის ყველა ჯგუფის მიხედვით. უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ანალიზის ძირითადი მომენტები.

ნებისმიერი საქონლის კონკურენტუნარიანობის შეფასების საწყის პუნქტს წარმოადგენს გამოკვლევის მიზნის მკაფიო ფორმულირება. ანალიზის პროცესის დასაწყისშივე მიზნის დასახვა დაკავშირებულია იმასთან, რომ ის განსაზღვრავს ძირითადი ინფორმაციის შინაარსსა და მოცულობას, მისი დამუშავებისა და გამოყენების მეთოდებს.

თუ აუცილებელია, რომ განვსაზღვროთ მოცემული საქონლის მდგომარეობა ანალოგიურთა რიგში, საჭიროა ამ პრობლემის გადაწყვეტისთვის გავატაროთ პირდაპირი შედარება უმნიშვნელოვანეს პარამეტრებთან. თუკი ამოცანა რთულდება და გამოკვლევის მიზანს წარმოადგენს კონკრეტულ ბაზარზე საქონლის გასაღების პერსპექტივის განსაზღვრა, მაშინ ანალიზში გამოყენებული უნდა იქნას უფრო ფართო მოცულობის ინფორმაცია, რომელიც მოიცავს ცნობებს იმ ნაკეთობებზე, რომლებიც პარალელურად იწყებს ბაზარზე დამკვიდრებას.

კვლევის მიზნებისგან დამოუკიდებლად კონკურენტუნარიანობის შეფასების საფუძველს წარმოადგენს საბაზრო პირობების შესწავლა. ასეთი პროცესი უნდა ჩატარდეს ყოველთვის — როგორც

ნაკეთობის შექმნის ახალი პროგრამის დაწყებამდე, ასევე მისი რეალიზაციის დროსაც. ამასთან ერთად, მთავარ ამოცანას წარმოადგენს იმ ჯგუფის ფაქტორების გამოვლენა და ანალიზი, რომლებიც გავლენას ახდენს ბაზრის განსაზღვრულ სექტორში მოთხოვნის ჩამოყალიბებაზე. ამ ამოცანის გადასაწყვეტად განიხილება პროდუქციის მუდმივი შემკვეთების მოთხოვნები, ე.ი. ყველაფერი ის, რაც შედის ბაზრის კომპლექსური გამოკვლევის ცნებაში.

პროდუქციის მრავალი სახის დამუშავებასა და გამოშვებასთან დაკავშირებულ ხანგრძლივ პროგრამებთან კავშირში ბაზრის კვლევაში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს მისი განვითარების პროგნოზირება გრძელვადიან მონაკვეთში. ასე, მაგალითად, ახალი ნაკეთობის შექმნის ეტაპზე ბაზარზე არსებული მოთხოვნის პროგნოზირება რეალურად წარმოადგენს ერთდერთ ბაზას საქონლის კონკურენტუარიანობის შეფასებისათვის, რადგანაც მის მიხედვით დგინდება საქონლის პარამეტრები. ყოველ პროდუქციას აქვს რიგი პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავს მისი ვარგისიანობის კოეფიციენტს ექსპლუატაციის განსაზღვრულ პირობებში. ამ პარამეტრების დაწერილებით ცოდნა აუცილებელია იმისათვის, რომ ობიექტურად შეფასდეს მომხმარებლის მხრიდან პროდუქტის კონსტრუქციის სრულყოფილება, მისი უპირატესობები და ნაკლოვანი მხარეები სხვა ანალოგიური პროდუქციის მწარმოებელ კონკურენტებთან შედარებით. ასეთი შედარების ბაზაზე შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა ნაკეთობის კონკურენტუნარიანობის შესახებ, მისი სრულყოფის გზებთან დაკავშირებით.

ნაკეთობის კონსტრუქცია, მისი საექსპლუატაციო თვისებები და დამზადების ხარისხი, ერთი მხრივ, განსაზღვრავს სასარგებლო ეფექტს, რომელიც შეიძლება მიიღოს მომხმარებელმა მოხმარების პროცესში, მეორე მხრივ, მყიდველის მხრიდან ბაზარზე არსებული მოთხოვნილება წარმოადგენს ნაკეთობის პარამეტრების სწორი არჩევის ინდიკატორს.

საქონლის კონკურენტუნარიანობის ძირითადი განმსაზღვრე-

ლია მისი ხარისხი და ფასი. ამასთან, არსებობს ასევე სხვა ფაქტორები, რომლებიც პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელია. ესენია:

- მომხმარებლისათვის პროდუქციის მიმზიდველობა;
- განსხვავებული, ზოგჯერ ურთიერთსაწინააღმდეგო, მოთხოვნების დაკმაყოფილების დონე;
- წარდგენილი მოთხოვნილების პრიორიტეტულობა, რომელიც დამოკიდებულია როგორც პროდუქციის სახეობაზე, ასევე მის მომხმარებელზე;
- კონკურენტუნარიანობის დინამიკური ხასიათი. ის შეიძლება განვიხილოთ დროის მოცემულ მონაკვეთში საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილებების გათვალისწინებით;
- არსებობს ასევე პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრის მთელი რიგი სხვა ხერხები. ამ მხრივ საყურადღებოა პროდუქციის ხარისხის მართვის უცხოური გამოცდილება.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა მრეწველობის განვითარების სწრაფი ტემპი აიღო. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ფართო მოხმარების საგნებს. თავდაპირველად პროდუქციის ხარისხი დაბალი იყო. როგორც ამერიკელი სპეციალისტები თვლიდნენ მიმდინარე ხარჯების 20-25% მოდიოდა პროდუქციის დეფექტის აღმოჩენასა და აცილებაზე. ამერიკაში პრობლემების გადასაწყვეტად მიმართეს მრავალ პროტექციონისტულ ზომას: ტარიფებს, ქვოტებს, შეღავათებს. პროდუქციის ხარისხის ამაღლების საკითხი გადავიდა მეორე რიგზე.

მოგვიანებით ამერიკული ფირმების მენეჯერები მიხვდნენ, რომ პრობლემის გადაჭრა შესაძლებელი იყო პროდუქციის ხარისხის ამაღლებით. გადაწყდა ყურადღება გაემახვილებინათ ისეთი პრობლემების გადაწყვეტაზე, როგორიცაა:

- მუშებისა და მოსამსახურეების მოტივაცია;

- ხარისხის წრეების შექმნა;
- პროდუქციის, კონტროლისა და შრომის სრულყოფის სტატისტიკური მეთოდების გამოყენება;
- მეწვეურებისა და მოსამსახურეების ცნობიერების ამაღლება;
- პროდუქციის ხარისხის ამაღლების პროგრამების შემუშავება და რეალიზაცია.

80-იანი წლების დასაწყისში აშშ-ში გამოიცა ე. დემინგის წიგნი გასული საუკუნის „ხარისხი, მწარმოებლურობა, კონკურენტუნარიანობა“, „გამოსავალი კრიზისიდან“. აღნიშნულ მონოგრაფიებში გადმოცემულია დემინგის ხარისხის ფილოსოფია. ქვემოთ ჩამოთვლილია მის მიერ შემუშავებული ხარისხის ფილოსოფიის შემდეგი პუნქტები:

- გააკეთეთ ის, რომ საქონლის სრულყოფისათვის მისწრაფება და მომსახურეობა გახდეს მუდმივი;
- გამოიყენეთ ხარისხის ახალი ფილოსოფია, რათა მიღწეულ იქნას საწარმოს სტაბილურობა;
- გაითვალისწინეთ, რომ ხარისხის მიღწევისათვის არ არის აუცილებელი მკაცრი კონტროლი. დემინგური ფასების საფუძველზე შეწყვიტეთ გრძელვადიანი ბიზნესის სტრატეგიის აგების მცდელობები;
- სისტემატურად სრულყავით წარმოებისა და მომსახურეობის სისტემა, რათა ამაღლდეს ხარისხი და მწარმოებლურობა, შემცირდეს ხარჯები;
- შექმენით სამუშაო ადგილებზე კადრების მომზადების სისტემა;
- შექმენით არა ზედამხედველობის, არამედ ეფექტიანი ხელმძღვანელობის სისტემა;
- გამოიყენოთ ადამიანებს შორის ურთიერთობის ეფექტიანი მეთოდები, გამორიცხეთ უნდობლობა;
- გამორიცხეთ საწარმოს ქვედანაყოფების შეუთანხმებელი მუშაობა;
- შეწყვიტეთ ღოზუნგების პრაქტიკა, მოწოდებები და მასების მობილიზება;

- შეწყვეტეთ საწარმოო სიმძლავრეებზე მკაცრი ნორმების დაწესების პრაქტიკა;
- აიცილეთ ყველა ის წინააღმდეგობა, რომელიც მუშაკს ხელს უშლის, იამაყოს თავისი სამსახურით;
- შეიმუშავეთ კლასიფიკაციის ამდლების საერთო პროგრამა და თითოეული მუშაკისთვის თვითრეალიზაციის პირობები;
- გასაზღვრეთ ხელმძღვანელობის უმაღლესი რგოლისათვის ვალდებულებები, რომლებიც მიმართული იქნება პროდუქციისა და მომსახურების გაუმჯობესებაზე.

ასევე ყურადღებას იმსახურებს ე. დემინგის რეკომენდაციები, რომლებიც დაკავშირებულია შრომის ანაზღაურებასთან:

- დაჯილდოვდეს არა წუთიერი, არამედ პერსპექტიული გადაწყვეტილება;
- დაჯილდოვდნენ ისინი, რომლებიც საკუთარ თავზე იღებენ რისკს, და არა ისინი, რომლებიც მათ გაუბრძანებენ;
- დაჯილდოვდეს შემოქმედებითი მუშაობა და არა ბრმა მორჩილება;
- განხორციელდეს დაჯილდოება არა სამუშაოს მოცულობის მიხედვით, არამედ მუშაობის შედეგის მიხედვით;
- დაჯილდოვდეს გამართიეება და არა უსარგებლო გართულება;
- დაჯილდოვდეს ხარისხი და არა სწრაფი მუშაობა;
- დაჯილდოვდნენ ისინი, რომლებიც მუშაობენ სხვა მომუშავეთა ურთიერთპატივისცემით და არა მათ საწინააღმდეგოდ.

იმისათვის, რომ ობიექტურად შეაფასოს თავისი ნაკეთობის კონკურენტუნარიანობის ხარისხი, მიმწოდებელი ფირმა ანალიზის პროცესში უნდა იყენებდეს იგივე კრიტერიუმებს, რომლებითაც სარგებლობს მომხმარებელი საქონლის არჩევისას. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება ველოდოთ იმას, რომ შეფასება, რომელიც მისცა საქონელს მიმწოდებელმა, დაემთხვევა მყიდველის შეხე-

დულებას. შესაბამისად, საქონლის დამზადების ნებისმიერ ეტაპზე მისი კონკურენტუნარიანობის ხარისხის შეფასებისას აუცილებელია, რომ განვსაზღვროთ იმ პარამეტრების ჩამონათვალი, რომელიც დაექვემდებარება ანალიზს და რომელიც არსებითია მყიდველის აზრით.

გამყიდველისთვის ასევე ყურადსაღებია საქონლის პარამეტრების დეტალური ანალიზის საკითხი. უპირველეს ყოველისა, მან უნდა გამოითვალოს სავარაუდო ბაზარზე თავისი საქონლის რეალიზაციის პრინციპული შესაძლებლობა, რაც განპირობებულია საქონლის ნორმატიული პარამეტრების არსებობით.

შემდგომ დგინდება ნაკეთობის პარამეტრების შესაბამისობა აუცილებელ სტანდარტებსა და ნიშნებთან, რომლებიც პარამეტრების სავალდებულო საზღვრების რეგლამენტირებას ახდენენ. იმ შემთხვევაში, თუკი საქონელი არ შეესაბამება მათ, ის არ შეიძლება გამოდგეს არსებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად და მას არა აქვს მყიდველისთვის საჭირო სამომხმარებლო ღონე. შესაბამისად, თუ საქონლის ნორმატიული პარამეტრებიდან ერთ-ერთი მაინც არ შეესაბამება მოქმედი ნორმებითა და სტანდარტებით დადგენილ ღონეს, მაშინ მისი შემდგომი კონკურენტუნარიანობის შეფასება მიზანშეწონილი არაა სხვა პარამეტრების მიუხედავად. ამიტომ, უპირველეს ყოველისა, უნდა ჩატარდეს იმის გამოკვლევა, თუ რამდენად შეესაბამება საქონელი მის მიმართ წაყენებულ სტანდარტებს და კანონმდებლობას, რომლებიც მოქმედებენ კონკრეტული ქვეყნის ბაზარზე. მხოლოდ ამ შესაბამისობის გამოვლენის შემდეგ შეიძლება გაგრძელდეს საქონლის კონკურენტუნარიანობის შეფასების პროცესი. ამასთან ერთად, ამ ნორმებისა და სტანდარტების გადაჭარბება არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც მოცემული ნაკეთობის უპირატესობა სხვებთან შედარებით, რადგანაც მომხმარებლისათვის ის ხშირად უსარგებლოა და არ ზრდის სამომხმარებლო ღირებულებას. ამის მაგალითად შეიძლება გამოდგეს უმრავლეს ქვეყნებში რეგლამენტირებული მავნე

მინარევეების მოცულობა ავტომობილის გამონაბოლქვ აირში, წინააღმდეგ შემთხვევაში მანქანა არ დაიშვება საექსპლოატაციოდ.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ რეგლამენტირებული პარამეტრების ნომენკლატურა და მათი ღონე ერთი და იმავე საქონლისთვის შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს სხვადასხვა ბაზარზე. ხანდახან ნაკეთობის სრული შესატყვისობა საერთაშორისო სტანდარტებთან არ გამოირიცხავს მისი პარამეტრების შეუსაბამობას იმ ნორმებთან და სტანდარტებთან, რომლებიც მოქმედებენ სხვადასხვა ქვეყნებში. ასე, მაგალითად, სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მოთხოვნით ტრაქტორის სამუხრუჭე სისტემა უნდა უზრუნველყოფდეს მის გაჩერებას შრალი ბეტონის ზედაპირზე 15-გრადუსიანი დახრის კუთხით. ამავე დროს შეერთებული შტატების ეროვნული სტანდარტი იგივე პირობებში აწესებს 20-გრადუსიან დახრის კუთხეს. ამგვარად, მანქანა, რომელიც დაპროექტებულია საერთაშორისო სტანდარტის გათვალისწინებით აშშ-ის ბაზარზე არაკონკურენტუნარიანი იქნება ამ ნორმატიული მონაცემებით.

მეთოდურად შესაძლებელია ნორმატიული პარამეტრების გათვალისწინება კონკურენტუნარიანობის შეფასებისას, თუკი შემოვიტანთ სპეციალურ მაჩვენებლს, რომელიც იღებს მხოლოდ ორ მნიშვნელობას — 1 ან 0. თუ საქონელი შეესაბამება აუცილებელ ნორმებსა და სტანდარტებს, მაშინ ეს მონაცემები უდრის 1-ს, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი — 0-ს. ნორმატიული პარამეტრების მთელი მასის ჯგუფური მონაცემები წარმოადგენს თითოეული მათგანის ერთეულოვანი მონაცემების ნამრავლს:

$$I_{Hn} = \prod_{i=1}^n Q_{Hi} \square$$

სადაც

I_{Hn} არის ჯგუფური მაჩვენებელი ნორმატიული პარამეტრების მიხედვით;

Q_{Hi} — ერთეულოვანი მაჩვენებელი i -ური ნორმატიული პარამეტრის მიხედვით;

11 — ნორმატიულ პარამეტრთა რიცხვი, რომელიც ექვემდებარება შეფასებას.

ამგვარად, თუ რომელიმე პარამეტრი უდრის 0-ს, მაშინ ჯგუფური პარამეტრიც ასევე უდრის 0-ს, რაც მოწმობს საქონლის არაკონკურენტუნარიანობას მოცემულ ბაზარზე.

ნაკეთობის ტექნიკურ პარამეტრებს უკავშირდება მომხმარებლის პირველი განწყობა საქონლის შეძენასთან დაკავშირებით, რაც გამოიხატება საქონლის შერჩევის პროცესში. ეს არჩევანი გაკეთდება მაშინ, თუ ნაკეთობის პარამეტრების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ აკმაყოფილებს მყიდველის მოთხოვნებს და მოაქვს მისთვის აუცილებელი სასარგებლო ეფექტი. თუკი ნაკეთობის ზოგიერთი პარამეტრი არ შეესატყვისება კლიენტის მოთხოვნილებებს, ეს უკვე მოწმობს მის არაკონკურენტუნარიანობას მოცემული მომხმარებლის მიმართ. ამ შემთხვევაში მომხმარებელი მიმართავს სხვა კონკურენტ საქონელს. თუმცა, თუ მყიდველმა ვერ იპოვა ბაზარზე სასურველი საქონელი, მაშინ ის იძულებულია შეცვალოს თავისი მოთხოვნები. იგი უბრუნდება ბაზარზე არსებულ ნაკეთობებს, მათ შორის იმ საქონელს, რომელიც განვიხილეთ თავდაპირველად. ეს ხდება მანამდე, სანამ მომხმარებელთა მოთხოვნები არ დაემთხვევა ერთ-ერთი საქონლის ტექნიკურ პარამეტრებს მაინც.

აქედან გამომდინარე, თვითონ მოხმარებას აქვს რამდენიმე იერარქიული სტრუქტურა, სადაც განსხვავებულ ელემენტებს, მომხმარებლის აზრით, აქვს არაერთგვაროვანი მნიშვნელობა.

მოხმარების ელემენტების იერარქიასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული საქონლის ტექნიკური პარამეტრების იერარქიაც. იმისათვის, რომ დაკმაყოფილდეს განსაზღვრული მოთხოვნილება, საქონელს უნდა გააჩნდეს კონკრეტული თვისებები, რომელთაგან თითოეული აკმაყოფილებს მოხმარების რომელიმე ელემენტს.

მომხმარებელი ნაკეთობას აფასებს ტექნიკური პარამეტრის სიდიდის მიხედვით. მოცემული პარამეტრით წარმოდგენილ ნაკეთობას ის აღარებს თავისსავე მოთხოვნილების ელემენტებს. ეს

შეიძლება გამოიხატოს მითითებული პარამეტრის სიდიდის პროცენტული თანაფარდობით იმავე პარამეტრის სიდიდესთან, როდესაც მოთხოვნილება მთლიანად კმაყოფილდება. მიღებულ პარამეტრის შეიძლება ვუწოდოთ ერთეულოვანი პარამეტრული მონაცემი:

$$Q_i = \frac{P_i}{P_{i100}} \times 100\% ,$$

სადაც

Q არის ერთეულოვანი პარამეტრული მაჩვენებელი i -ური პარამეტრის მიხედვით;

P_{i100} — i -ური პარამეტრის სიდიდე გასაანალიზებელი ნაკეთობისათვის;

P_i — i -ური პარამეტრის სიდიდე, რომლის დროსაც მოთხოვნა ბოლომდე კმაყოფილდება.

წარმოვიდგინოთ, რომ მომხმარებელს სჭირდება ავტომანქანა 10 ტ. ტვირთამწევობით. მაშინ ის მანქანა, რომელსაც არა აქვს ეს მონაცემი, არაკონკურენტუნარიანი იქნება ამ პროდუქციის მომხმარებლის თვალსაზრისით. ანუ 8 ტ. ტვირთამწევობის მანქანა ფორმულის მიხედვით დააკმაყოფილებს მომხმარებლის მოთხოვნილებას მხოლოდ 80 პროცენტით.

ანალოგიურად შესაძლებელია მოხდეს გამოთვლები საქონლის სხვა პარამეტრების მიმართ. მთავარია განხორციელდეს საქონლის განსაზღვრული თვისებისა და მომხმარებლის შესაბამისი მოთხოვნილების დამთხვევა.

ამ ერთეულოვან მონაცემთა ბაზაზე შესაძლებელია მოხდეს ჯგუფური მონაცემის გამოთვლა:

$$I_{mn} = \sum_{i=1}^n Q_i \times a_i ,$$

სადაც

I_{mn} არის ჯგუფური პარამეტრული მაჩვენებელი ტექნიკური

პარამეტრების მიხედვით;

Q_i — ერთეულოვანი პარამეტრული მაჩვენებელი i -ური ტექნიკური პარამეტრის მიხედვით;

a_i — i -ური პარამეტრის წონა საერთო კრებულში n ტექნიკური პარამეტრებისაგან, რომლებიც ახასიათებს მოთხოვნებს;

n — შეფასებაში განსახილველ პარამეტრთა რაოდენობა.

მიღებული ჯგუფების პარამეტრიც გვიჩვენებს, თუ რამდენად შეესაბამება მოცემული საქონელი არსებულ მოთხოვნას ყველა თავისი ტექნიკური პარამეტრით. რაც უფრო დიდია იგი, მით უფრო კმაყოფილდება მომხმარებლის მოთხოვნები. ამ შემთხვევაში ჯგუფური მონაცემი მოდელირდება ბაზარზე საქონელის გადარჩევის რაოდენობრივი ფორმით, რომლის დროსაც მყიდველი ცდილობს აირჩიოს ნაკეთობა მაქსიმალური სამომხმარებლო ეფექტით.

ერთეულოვანი და ჯგუფური მონაცემების გამოყენებისას უნდა გავითვალისწინოთ ის, რომ კონკრეტულ მოთხოვნილებას, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს საქონელმა, აქვს საზღვრები, რაც დაკავშირებულია იმ მუშაობასთან, რომელსაც ის ასრულებს. ამიტომაც, თუკი მოცემული სამუშაოსთვის შეთავაზებულია ნაკეთობა, რომლის მონაცემები აჭარბებს სამუშაოს ფარგლებს, მაშინ ამ ფაქტორს მყიდველი არ ითვალისწინებს.

აქედან გამომდინარეობს, რომ თუ საქონლის პარამეტრები სჭარბობს მომხმარებლის კონკრეტული მოთხოვნილებას, მაშინ ისინი საერთოდ სჭარბობს მოთხოვნას ამ საქონლის ტიპზე. ამ დროს მყიდველის ინტერესი არ ეცემა, რადგანაც საქონელი მაინც აკმაყოფილებს მოთხოვნის პირობებს, მაგრამ უბრალოდ პარამეტრების სიჭარბე არ იქნება გათვალისწინებული.

ამგვარად, მიღებული ჯგუფური და ერთეულოვანი მონაცემების საფუძველზე შესაძლებელია კონკურენტუნარიანობის გამოთვლა:

$$K = \frac{I_{m,n.I}}{I_{m,n.II}},$$

სადაც

K არის I საქონლის კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელი (კონკურენტის მიმართ ტექნიკური პარამეტრების მიხედვით);

$I_{m,n,I}$ — I საქონლის ჯგუფური მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს კონკრეტული მოთხოვნის დაკმაყოფილების ხარისხს;

$I_{m,n,II}$ — II საქონლის ჯგუფური მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს კონკრეტული მოთხოვნის დაკმაყოფილების ხარისხს.

განხილული მონაცემის მოჩვენებითი სიმარტივის მიუხედავად მისი უშუალო გამოყენება პრაქტიკაში რიგ შემთხვევებში რთულია, რადგანაც მომხმარებელი არცთუ ისე ხშირად აკეთებს დეტალურ გამოთვლას არჩევანის გაკეთებამდე. განსაკუთრებით ეს ეხება სამომხმარებლო მნიშვნელობის ნაკეთობებს. როგორც გამოკითხვებმა აჩვენა, მყიდველს არ შეუძლია არც შეთავაზებული საქონლის რაოდენობრივი შეფასება ნაკეთობის პარამეტრების იმ სიდიდეების ჩამოთვლა, რომლებიც სრულიად დააკმაყოფილებენ მოთხოვნას.

ამ გარემოებით სარგებლობენ მთელი რიგი წამყვანი ფირმები, რომლებიც მასობრივი საინფორმაციო საშუალებებით უქმნიან მყიდველს წარმოდგენას შესაძენ პროდუქციაზე. ამასთან ერთად, რიგ შემთხვევაში სტანდარტის სახით წარმოგვიდგება მითითებული ფირმების მიერ წარმოებული პროდუქცია. თუკი გამოთვლა ხდება ნაკეთობის არჩევის დროს, მისი შედეგები ბევრ შემთხვევაში უცნობია.

წარმოების საშუალებების გაყიდვის შემთხვევაში მდგომარეობა იცვლება, რადგანაც ამ დროს მოთხოვნილება გამოიხატება ცნობილი საწარმოო ფუნქციების შესრულებით, რაც უფრო ობიექტურ პირობას ქმნის ნაკეთობის კონკურენტუნარიანობის შეფასებისთვის.

მაგალითად, სატრანსპორტო საშუალებების საწარმოო ფუნქცია წარმოადგენს სატრანსპორტო მუშაობას გადაამუშავებული მოწყობილობისათვის, დამუშავების მოცულობასა და სირთულეს

და ა.შ. აქაც რთულდება პარამეტრული მონაცემების გამოყენება წარმოებისა და ექსპლუატაციის მრავალფეროვანი პირობების გამო.

როდესაც საქონლის კონკურენტუნარიანობა დგინდება ნაკეთობა-ეტალონთან შედარებით, ეს ნიშნავს იმას, რომ მოთხოვნა ცნობილია და საანალიზო საქონელი ავტომატურად ორიენტირდება მომხმარებელზე, რომელიც ყიდულობს ნაკეთობა-ეტალონს. მის პარამეტრებს ადგენს კლასიფიკაციის სისტემა.

კიდევ ერთი პირობა, რომელიც გასათვალისწინებელია ნაკეთობის არჩევისას, არის დროის ფაქტორი, რადგანაც კონკურენტუნარიანობა დინამიკური მაჩვენებელია და იცვლება დროში საქონლის პარამეტრების მიუხედავად. იქმნება ამოცანა, რომ ნაკეთობას უკვე დაშაღების პროცესში მიენიჭოს კონკურენტუნარიანობის აუცილებელი დონე შემდგომი პერსპექტივისათვის. რაც უფრო ხანგრძლივია ნაკეთობის დამუშავების პერიოდი, მით უფრო მაღალი უნდა იყოს კონკურენტუნარიანობის საწყისი დონე და, შესაბამისად, უფრო მაღალი უნდა იყოს ნაკეთობის ხარისხიც. კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრისას საბაზო მოდელის დაშაღებისთვის უნდა შეირჩეს ისეთი პროდუქცია, სადაც პრიორიტეტულია ვარიანტი, რომელიც აბსოლუტური უპირატესობით იყიდება ბაზარზე. ამ შემთხვევაში იგი გვევლინება საბაზო ნაკეტობად.

უნდა გავითვალისწინოთ, რომ რეალურად ჰიპოტეტური მოდელი იშვიათად აკმაყოფილებს ყველა პირობას სრულყოფილი კონკურენტუნარიანობისთვის. ამ შემთხვევაში აზრი აქვს პრიორიტეტების შემოყენას, რომელთა მიხედვით განაწილდება მითითებული მოთხოვნები კონკურენტუნარიანობისთვის. ამის საფუძველზე ყალიბდება ანალოგების სისტემა, რომელსაც გარკვეული იერარქია გააჩნია.

მოდელის არჩევისას არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ბაზარზე, როგორც წესი, არსებობს ერთი კლასის მრავალი საქონელი,

რომელიც სარგებლობს რა გარკვეული უპირატესობებით, არ იკავებს მონოპოლიურ მდგომარეობას ბაზარზე. ამიტომაც კონკურენტუნარიანობის ანალიზი უნდა მოხდეს ერთდროულად რამდენიმე ნაკეთობაზე, რაც მოგვცემს საშუალებას უფრო ზუსტად ეუპასუხოთ მომხმარებლის ინტერესებს.

ამჟამად ანალიზის საფუძველს წარმოადგენს არჩეული მოდელი, რომელშიც გათვალისწინებულია მოთხოვნილებები, რომელთა დაკმაყოფილება არის არჩეული საქონლის მიზანი. მოცემულ შემთხვევაში საქონლის პარამეტრული მონაცემები განისაზღვრება როგორც არჩეული ნაკეთობის ტექნიკური პარამეტრების მონაცემების შეფარდება პიპოტენტური მოდელის იმავე მონაცემებთან. გათვლა ხდება ტექნიკური პარამეტრების ნომენკლატურის მიხედვით. მაშინ ფორმულა შემდეგ სახეს იღებს:

$$q_i = \frac{P_i}{P_{i0}} \times 100\% ,$$

სადაც

q_i არის ერთეულოვანი მონაცემები i -ს ტექნიკურ პარამეტრზე;

p_i — i -ს პარამეტრის მნიშვნელობა საანალიზო ნაკეთობისთვის;

p_{i0} — i -ს პარამეტრის მნიშვნელობა იმ ნაკეთობისთვის, რომელიც მოდელის სახით გვევლინება.

1.3. რეგიონების კონკურენტუნარიანობა

ტერმინი „კონკურენტუნარიანობა“ რეგიონთან მიმართებით სშირად გამოიყენება, როგორც რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ინტეგრალური შეფასების სინონიმი მისი სხვა რეგიონებთან შედარებისას, კონკურენციასთან კავშირის გარეშე. ამავე დროს, რა თქმა უნდა, კონკურენტუნარიანობის ცნებას აქვს საკუთარი განსაზღვრული აზრი და მისი ყველაზე მარტივი განმარტება მდგომარეობს ეკონომიკური მეტოქეობისას წარმატების მიღწევის შესაძლებლობაში.

ტრივიალური იქნებოდა გამოგვეცხადებინა, რომ კონკურენტუნარიანობა კონკურენციის გარეშე არ არსებობს და კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად რეგიონი უნდა მონაწილეობდეს კონკურენციაში, იყენებდეს სხვადასხვა სტრატეგიასა და ტაქტიკას მაღალი შედეგების მისაღწევად. თუმცა არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ცნება „კონკურენტული რეგიონი“ იწვევს გარკვეულ უზერხულობას და მიუღებელია როგორც მეცნიერულ, ისე პოლიტიკურ წრეებში. ეს გამოწვეულია, როგორც ქართული სინამდვილის პოლიტიკური მოვლენებით, ასევე სტერეოტიპის სახით ჩადებული თეორიული მემკვიდრეობით, რომელთა შორის არცთუ ბოლო ადგილზეა რეგიონთაშორისი კონკურენციისადმი მიდგომა, როგორც რესურსების გადატანის გეგმური გადანაწილების გარკვეული სტერეოტიპული მექანიზმი რეგიონული პოლიტიკის მიმართ. ამის მაგალითია ცენტრის გადაწყვეტილებებზე მთიანი რეგიონის დამოკიდებულება. იგი ახლაც საკმაო ხარისხით ვლინდება, რადგანაც კვლავ არსებობს თეორიული დოგმა ერთი ქვეყნის რეგიონების საერთო ინტერესების შესახებ. ხანდახან აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ რეგიონს არ შეუძლია ეკონომიკაში დამოუკიდებელი როლის შესრულება, რადგან წარმოადგენს ქვეყნის ნაწილს და ვერ გაატარებს დამოუკიდებელ ეკონომიკურ პოლიტიკას.

და ბოლოს, ფართოდაა გაერცვლებული აზრი იმის შესახებ,

რომ კონკურენტუნარიანობა დამახასიათებელია ფირმებისათვის, რომლებიც კონკურირებენ კიდეც, ხოლო რეგიონი ან ქვეყანა მთლიანობაში წარმოადგენს მხოლოდ გარემოს, რომელიც ხელს უწყობს (ან არ უწყობს) ფირმების კონკურენტუნარიანობას. ამ მიდგომათა საერთო მახასიათებელია ნეგატიური დამოკიდებულება რეგიონთაშორისი კონკურენციისადმი.

ამგვარად, პირველი პრობლემა, რომელსაც ეხედებით რეგიონების კონკურენტუნარიანობის კვლევისას, არის თვით რეგიონთაშორისი კონკურენციის ფენომენი, პრობლემის არსი მდგომარეობს იმაში, თუ როგორ მიუღდგეთ მას, რას წარმოადგენს იგი როგორც მეცნიერული და პრაქტიკული პრობლემა, რაში მდგომარეობს მისი პოზიტივები, ნეგატივები და შესაძლო შედეგები.

მეორე პრობლემაა რეგიონის კონკურენტუნარიანობა — არის თუ არა ის კონკურენტული ურთიერთობების აქტიური მონაწილე, თუ მხოლოდ და მხოლოდ სიერცეა, სადაც მიმდინარეობს კონკურენცია.

ანალიზი დაეიწყოთ ცნება „რეგიონის“ არსის განსაზღვრით. რაში მდგომარეობს რეგიონის პრობლემა XXI საუკუნის დასაწყისში და არსებობს კი ის? რეგიონის საკმაოდ ბევრი განსაზღვრება მოცემულია უცხოელი თუ სამამულო რეგიონთმცოდნეების ნაშრომებში. ისინი არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამავე დროს, რეგიონის სხვადასხვა განსაზღვრა შეიძლება გავეართიანოთ, თუ გამოვეყოფთ რეგიონის არსისა და, შესაბამისად, საზღვრების ცნებაში ორ მიდგომას.

1. რეგიონი, როგორც ტერიტორია;

2. რეგიონი, როგორც სოციალური კონსტრუქცია.

პირველი მიდგომის ჩარჩოებში ვითარდებოდა ტრადიციული რეგიონთმცოდნეობა და რეგიონული ეკონომიკის თითქმის მთელი სამამულო სკოლა 90-იან წლებამდე. რეგიონში აქ, უპირველეს ყოვლისა, თვალმისაწვდომი ტერიტორია იგულისხმება: „რეგიონები — ეს არის ჰომოგენური ტერიტორიები განსაზღვრული ფიზი-

კური და კულტურული ნიშან-თვისებებით, განსხვავდება მოსაზღვრე ტერიტორიებისაგან, წარმოადგენს იმ ეროვნული ტერიტორიის განუყოფელ ნაწილს, რომელთანაც მჭიდროდ არის დაკავშირებული. აქ გაცნობიერებული აქვთ თავიანთი წეს-ჩვეულებები, ფასეულობათა სისტემა და აგრეთვე, საკუთარი ინდივიდუალობა.

იგივე მიდგომაა წარმოდგენილი საქართველოს „რეგიონული პოლიტიკის ძირითად დებულებებში“, სადაც რეგიონები განისაზღვრება როგორც „საქართველოს ტერიტორიის ნაწილი, რომელსაც აქვს ბუნებრივ, სოციალურ-ეკონომიკურ, ნაციონალურ-კულტურულ და სხვა პირობათა ერთობლიობა. რეგიონი შეიძლება ემთხვეოდეს საქართველოს სუბიექტის ტერიტორიულ საზღვრებს ან აერთიანებდეს რამდენიმე სუბიექტის ტერიტორიას“.

ტერიტორიულ-გეოგრაფიული მიდგომით რეგიონის ცნების არსს (ცნების ბირთვს) წარმოადგენს ტერიტორია და ამ არსის ბაზაზე წარმოქმნილი დამატებითი მახასიათებელი სხვა ნიშნები, რომლებიც პირველ რიგში, ტერიტორიული ერთიანობითაა გამოწვეული.

„რეგიონის“ განსაზღვრებისადმი სხვა მიდგომა მდგომარეობს იმაში, რომ რეგიონი განიხილება როგორც სოციალური კონსტრუქცია, მეცნიერული აბსტრაქცია, რომელიც ასახავს ამ ობიექტთა საერთო ნიშნებს, რომელთაც ეს ცნება აერთიანებს. „თქვენ არ შეგიძლიათ დაინახოთ რეგიონი, რადგან ეს არის მოვლენათა ახსნა“ — ეს მიდგომა შედარებით ახალია. ის მოიცავს მითითებას რეგიონის საზღვრების შეფარდებით თავისუფლებაზე. „რეგიონი — ტიპოლოგიური ცნებაა“ — წერდა ა. გრანდბერგი, შესაბამისად, შესაძლებელია რეგიონების სხვადასხვა ტიპოლოგია განსხვავებული ნიშან-თვისების საფუძველზე. ეროვნული ეკონომიკა შეიძლება დაიყოს რეგიონებად მრავალი განსხვავებული მეთოდით. ნებისმიერი რეგიონი წარმოადგენს რეგიონთა გარკვეული იერარქიული სისტემის ელემენტს, სადაც პირველადი სივრცითი რგოლი განისაზღვრება ტერმინით — ადგილი. რეგიონის ტერი-

ტორიული სივრცის სტრუქტურების მიზნით ნიშან-თვისებათა შერჩევა დამოკიდებულია კვლევის ამოცანის ხასიათსა და ტიპოლოგიურ ნიშანზე, რომელიც სტრუქტურირების საფუძველშია ჩადებული.

შეუძლია თუ არა რეგიონს კონკურირება? თუ რეგიონს გავიგებთ როგორც ტერიტორიას, მაშინ ტერიტორიის მიმართ კონკურენციის ცნება შეიძლება გამოვიყენოთ რამდენადმე პირობითად, რადგან ტერიტორიას აქვს გარკვეული მუდმივი ფიზიკური მახასიათებლები და არ შეუძლია მათი შეცვლა საბაზრო პირობების ცვლილების დინამიკის საპასუხოდ, რაც კონკურენტული პროცესის არსს წარმოადგენს. ამ შემთხვევაში ლაპარაკია არა ტერიტორიაზე, არამედ რეგიონზე და როგორც სამართლიანად მიუთითებდნენ „ეკონომიკის ტერიტორიული მართვის“ სახელმძღვანელოს ავტორები: „მკაცრად მეცნიერული გაგებით, მათ შორის არსებობს არსებითი განსხვავებები“. ტერიტორიული მართვა წარმოადგენს „მართვას, რომელიც განისაზღვრება ქვეყნის პოლიტიკური და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფით“. რეგიონული მართვა კი არის: „მართვა, რომელიც არ არის პირდაპირ დაკავშირებული ქვეყნის არსებულ პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ დაყოფასთან“.

ამგვარად, კონკურენციის განხილვისას ვაწყდებით პრობლემას, რომელიც შეიძლება დაეახასიათოთ როგორც რეგიონის პარადიგმის პრობლემა.

ტერმინი „რეგიონის პარადიგმა“ არ იხმარება ეკონომიკურ თეორიასა და რეგიონალურ ეკონომიკაში. თუმცა, მეცნიერული პარადიგმის ცნების არსიდან გამომდინარე, ვვარაუდობთ, რომ მოცემულ ტერმინს აქვს ეკონომიკურ მეცნიერებაში არსებობის უფლება და მეტად მნიშვნელოვანია რეგიონული პოლიტიკის კვლევათი და პრაქტიკული ამოცანებისათვის. ამასთან, რეგიონული მეცნიერების პარადიგმის პრობლემა დღეისათვის მეტად აქტიურად განიხილება სივრცითი ეკონომიკითა და ეკონომიკური

გეოგრაფიით დაკავებული დასავლეთის ქვეყნების მეცნიერთა შორის.

შეეჩერდეთ პარადიგმის ცნებაზე. ცნობილმა მკვლევარმა თომას კუნმა შემოიტანა ცნება „მეცნიერული პარადიგმა“, როგორც სამეცნიერო წრეში დროის რაღაც მომენტში მიღებული საბაზრო ღირებულების, ფასეულობისა და მტკიცებების ერთობლიობა. ეკონომიკურ კვლევებში პარადიგმის ცნება გაიგივებულია კვლევის პროგრამის ცნებასთან. აღირებულ იქნა ი. ლაკატოშის მიერ წამოყენებული თეორიის შემეცნებითი ანალიზის სქემა, რომელიც ნებისმიერ კვლევით პროგრამას ყოფს ორ შემადგენელ ნაწილად პროგრამის უცვლელ ბირთვად და მის დამცავ სარტყელად.

ახალ პარადიგმაზე გადასვლა დაკავშირებულია გარემოებების ორ ტიპთან. პირველი მდგომარეობს არსებული პრობლემების ახსნისათვის ძველი წანამძღვრების არასაკმარისობაში, რის გამოც აუცილებელი ხდება ძველი წანამძღვრების უარყოფელი ახალი თეორიის შექმნა. გარემოებათა მეორე ტიპი დაკავშირებულია იმასთან, რომ ახალი პარადიგმა, როგორც წესი, შეიცავს მიდგომებს, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელია იმ პრობლემების გადაჭრა, რომლებმაც ძველი პარადიგმა კრიზისამდე მიიყვანა.

თუ დაეუბრუნდებით უკვე აღნიშნულ დისკუსიას დასავლეთის რეგიონული ეკონომიკისა და ეკონომიკური გეოგრაფიის წარმომადგენლებს შორის, აქ განიხილება სივრცობრივი ეკონომიკის („ახალი რეგიონული ეკონომიკის“, რომელიც ხმარებაში შემოიღო რ. იზარდმა, განაგრძეს გ. რიჩარდსონმა, დ. ტეილორმა და სხვ.) მიდგომათა არასაკმარისობა. სივრცითი პროცესების ახსნისათვის რეგიონული მეცნიერების წარმომადგენლებს ბრალს სდებენ სივრცითი პროცესების (აგლომერაცია, პოლარიზებული განვითარება, კუმულაციური ზრდა და სხვ.) ეკონომიკურ პროცესებზე ზემოქმედების აბსოლუტიზაციაში, ნეოკლასიკურ საფუძველზე სივრცითი პროცესების ფორმალიზაციაში. ალტერნატივის სახით წამოყენებულია „ურთიერთობითი ეკონომიკური გეოგრაფია“,

რომლის ბირთვად შემოთავაზებულია სოციალურ-ეკონომიკური ზემოქმედების ეკონომიკური ფაქტორების სისტემა და მისი ზემოქმედება სივრცით პროცესებზე და არა პირიქით.

ამგვარად, ახლებური მიდგომით აქცენტი კეთდება ურთიერთქმედებაზე, რომლის პროცესში ხდება სივრცითი მახასიათებლების შეცვლა. ანუ მტკიცდება, რომ ავტორთა ქმედება და ურთიერთქმედება უნდა იყოს ეკონომიკური გეოგრაფიის თეორიული საფუძვლების ბირთვი და რომ ხდება სივრცითი მახასიათებლის სოციალური კონსტრუირება. ეს მეტად ძლიერი კონცეპტუალური მტკიცება შეიძლება ნამდვილად ჩაითვალოს პარადიგმულ წინსვლად სივრცითი ეკონომიკური პროგრამების ანალიზში.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ტრადიციული მიდგომა რეგიონული პარადიგმის პრობლემების მიმართ მდგომარეობს იმაში, რომ რეგიონი — ეს არის ტერიტორია, რომელზეც მოქმედებენ მართვითი აგენტები. მაგრამ ეს არ არის მთავარი მოცემული პარადიგმისათვის. ძირითადი აქცენტი გაკეთებულია იმაზე, თუ რა არის რეგიონის შიგნით, შესაბამისად, რეგიონის შესაძლებლობები განისაზღვრება მისთვის დამახასიათებელი მაჩვენებლებიდან გამომდინარე. თუმცა, რეგიონის პრობლემები არ წარმოადგენს მხოლოდ მის შიდა პრობლემას. პირიქით, ისინი ახდენენ გავლენას სხვა ტერიტორიებზე და მთლიანად ეროვნული ეკონომიკის მდგომარეობაზე, განსაკუთრებით ისეთ ქვეყანაში, სადაც ბევრია დიფერენცირებული ტერიტორიები, მაგალითად, როგორიცაა საქართველო. ასეთი მიდგომა არ აანალიზებს რეგიონებს შორის ურთიერთქმედების პროცესს, რომლის შედეგადაც ხდება არა მარტო რესურსების გადანაწილება, არამედ ჩნდება ახალი საშუალებები.

ურთიერთქმედების ამ პროცესის გაანალიზება ფრიად მნიშვნელოვანია ეკონომიკური პოლიტიკისათვის. ა. გრანბერგი თვლის, რომ წარმოდგენა ეკონომიკაზე, როგორც მონოობიექტზე, რომელიც პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური სივრცის თვისებრივი ცვლილებების პირობებში გაჩნდა XX საუკუნის

ბოლოს, ადეკვატურად არ პასუხობს ნაციონალური ეკონომიკის ასახვის ამოცანას. იგი წერს: „ჩვენ წამოვყენეთ და ვიცავთ შემდეგ პარადიგმას: ეკონომიკა არ არის მონოობიექტი, არამედ ის მრავალრეგიონიანი ორგანიზმია, რომელიც ფუნქციონირებს ვერტიკალური (ცენტრი — რეგიონი) და ჰორიზონტალური (რეგიონ-თაშორისი) ურთიერთქმედებით“. რა თქმა უნდა, უპირობოდ სწორია იქვე გამოთქმული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ არარეგულირებადია ეკონომიკის რეფორმირების ერთტიპობრივი, ერთჯერადი ზომები, ისეთები, როგორიცაა: ფასებისა და ტარიფების უეცარი ლიბერალიზაცია, მასიური პრივატიზაცია და სხვ., რომლებიც იწვევს სხვადასხვა ტიპის დეფორმაციებს ქვეყნის რეგიონებში და აიძულებს ცენტრალურ ხელისუფლებას „უკან წაიღონ თავიანთი სვლები“. თუმცა, ამის შემდეგ, მსჯელობა მიდის რეგიონული პოლიტიკის გატარების ასპექტში რეგიონების განსხვავებული მდგომარეობის შესახებ.

რეგიონული (ზოლო არსებითად, ტერიტორიული) მართვის ძირითად ტრადიციულ ინსტრუმენტებს წარმოადგენენ: 1) რეგიონებს შორის ტრანსფერების განაწილება; 2) რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გამოთანაბრება; 3) სახელმწიფოს კაპიტალური დაბანდებანი მსხვილ ინდუსტრიულ (განვითარების საერთო გაბატონებული მოდელის შესაბამისად) და სოციალურ პროექტებში და ორგანიზებული მიგრაცია.

რეგიონის განმარტება, როგორც სოციალური კონსტრუქციისა, საშუალებას გვაძლევს შევხედოთ მას სხვა თვალსაზრისით — კერძოდ, როგორც მეურნეობის აქტიურ სუბიექტს. ასეთი მიდგომის დროს ტერიტორია არის ერთ-ერთი გამსაზღვრელი ნიშანი სოციალური კონსტრუქციის მახასიათებლების ერთობლიობას შორის, რომელსაც ეძახიან რეგიონს და რომლის საზღვრები განპირობებულია კვლევის ამოცანით. „რეგიონების იერარქიას განსაზღვრავს მხოლოდ სამეცნიერო პრობლემა. რეგიონი დეტერმინირებულია იმ საკითხით, რომლის შესწავლითაც ვართ დაკავებული“.

ბული“. ასეთი კვლევითი ამოცანები რეგიონების შესწავლის პროცესში საკმაოდ ბევრია, აქედან გამომდინარე, ტერიტორიების რეგიონებად დაყოფა იცვლება.

იმისათვის, რომ განემარტოთ რეგიონის, როგორც სოციალური კონსტრუქციის განსხვავება ტერიტორიული რეგიონისაგან, უნდა გაეატაროთ ანალოგია ფირმასთან მიმართებით. ფირმასთან, როგორც სოციალურ კონსტრუქციასთან, მიდგომა მუდამ იმით, რომ იგი განიხილება სხვადასხვაგვარად განსხვავებულ კონცეფციებზე დამოკიდებულებით.

რეგიონის როლს მძაფრი ყურადღება ექცევა საქართველოს ეკონომიკაში. მსოფლიო ეკონომიკაში ობიექტური პროცესები ვითარდება იმგვარად, რომ ხდება რეგიონის როლის ამღლება და ნაციონალური ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა. მსოფლიო გლობალიზაციაში ერთ-ერთ არსებით მოვლენას წარმოადგენს კონფიგურაციის ცვლილება მსოფლიო კონკურენტულ არენაზე, როცა კონკურენციის სუბიექტები ხდება ქალაქები, რეგიონები, რომლებსაც უნარი გააჩნიათ ინოვაციური პროდუქტის შექმნისა და რეალიზაციის. მათი მონაწილეობა კონკურენტულ პროცესებში დამოკიდებულია როგორც მაკროეკონომიკურ პირობებზე, რომლებსაც ქმნის სახელმწიფო, ასევე შესაძლებლობებზე აღმოაჩინოს, გამოიყენოს და შეინარჩუნოს კონკურენტული უპირატესობა. რეგიონებს შორის კონკურენცია გვევლინება პოზიტიურ მექანიზმად, რეგიონული განვითარების სტიმულად.

ამ პოზიციის დასაბუთება შესაძლებელია დაეყოს ორ ნაწილად: პირველი — რეგიონის, როგორც ეროვნული ეკონომიკური სისტემის აგენტის და მეორე — რეგიონის, როგორც კონკურენტული ურთიერთობების და რეგიონთაშორისი კონკურენციის პროცესების მონაწილის ანალიზი.

ეკონომიკური აგენტის ფუნქციონირების პოლიტიკურ-ეკონომიკურ საფუძველს წარმოადგენს: 1) სახელმწიფოს მოწყობის ფორმა, რომელიც განსაზღვრავს სუბიექტის ცენტრალიზაციისა

და დეცენტრალიზაციის ზომასა და სუბიექტის უფლებამოსილებას; 2) საკუთრებითი ურთიერთობა, რომელიც აძლევს სუბიექტს მატერიალური დამოუკიდებლობის საფუძველს; 3) ინსტიტუციონალური სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკური სუბიექტების ფუნქციონირების რეალურ შესაძლებლობებს.

რეგიონები პრაქტიკულ ცხოვრებაში წარმოგვიდგება ინსტიტუციონალური ფორმებით (ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების, მმართველობითი თემების ან სახელშეკრულებო ბლოკების), რომელთა შორის გამოეყოფთ რეგიონების ორ ტიპს: რეგიონალური სუბიექტები და მუნიციპალური წარმონაქმნები. რეგიონებს უფლება აქვთ გამოვიდნენ როგორც ეკონომიკური სუბიექტები შემდეგი ღონისძიებების გატარების საფუძველზე:

1. განხორციელებულია რეგიონალურ და მუნიციპალურ საკუთრებად დაყოფა. შესაბამისად, განცალკევებულია რეგიონული ბიუჯეტები, ბიუჯეტის ფორმირების წყაროები და საგადასახადო ბაზა.

2. მოხდა საკუთრების დაცალკევება რეგიონალურად და მუნიციპალურად. განკერძოებული ქონება და საბიუჯეტო სახსრები, რომლებსაც სუბიექტები ქმნიან განკერძოებული წყაროებიდან და განკარგავენ თავისი შეხედულებებისამებრ. ეს კი, რაღაც ზომით, წარმოგვიდგენს მუნიციპალიტეტების დამოუკიდებელი ეკონომიკური საქმიანობის მატერიალურ საფუძველს;

3. ფორმალურ ინსტიტუტს, რომელიც უზრუნველყოფს უფლებამოსილების განაწილებას, წარმოადგენს კონსტიტუცია, რომელშიც განსაზღვრულია სუბიექტებისა და ცენტრის უფლებამოსილებანი.

თანდათანობით იქმნება რეგიონების გარეეკონომიკურ საქმიანობაში მონაწილეობის წინაპირობები. როგორც მიგვითითებს ვ. ტოლსტინი, — „ფედერაციის სუბიექტების საზოგადოებრივი დამოუკიდებლობა და განცალკევება წარმოადგენს მათი საერთაშორისო აქტივობის აუცილებელ წინაპირობას, ხოლო ქონებრივი

განკერძოებულობა — გარეეკონომიკური კავშირების განხორციელების წინაპირობაა“. ამასთან ერთად, „ფედერაციის სუბიექტები საკმაოდ ორგანიზებულნი არიან. მათ აქვთ ორგანოები, რომლებიც გამოხატავენ მათ ნებას. ამრიგად, ფედერალური მოწყობა ქმნის წინაპირობას რეგიონების, როგორც ეკონომიკური სუბიექტების ფუნქციონირებისათვის“.

რეგიონის, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის, პოზიციის შექმნა მნიშვნელოვანია რამდენიმე მიზეზის გამო: უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია მექანიზმი, რომელიც საშუალებას მოგვცემს გაეითვალისწინოთ საქართველოს რეგიონების თავისებურებები რეფორმების ჩატარებისას. მექანიზმი, რომელშიც რეგიონები წარმოადგენენ არა მარტო ფორმალურ ადმინისტრაციულ რაიონებს, არამედ სამართლებრივ სუბიექტებს, რომლებსაც გააჩნიათ განკერძოებული კომპეტენცია და მმართველობითი უფლებამოსილება ცხოვრების საკითხების გადაწყვეტის სფეროში. გარდა ამისა, აუცილებელია მექანიზმი, რომელიც აირიდებს „წინ და უკან“ სელის პოლიტიკას, ანუ იქნება სუბიექტურობის გარანტი, მათ შორის რეფორმების გატარების დროს. საერთოდ, არ არსებობს ავტონომიური რეგულატორი, რომელიც ღღეს ქვეყნის მრავალი რეგიონის მოსახლეობის სიღატაკის წინაპირობაა. განსაზღვრულ ეტაპზე შეიძლება წარმოიქმნას „უკუქცევის“ და მკაცრი ცენტრალიზაციის სიტუაცია მწვავე სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გადასაწყვეტად, რაც ნიშნავს დაბრუნებას წინანდელ ეკონომიკურ მიდგომებთან, რომლისგანაც ქვეყანა მიზანმიმართულად „გარბოდა“ შოკური თერაპიის მეთოდების დახმარებით.

ეკონომიკის მრავალრეგიონული სტრუქტურა ხელისუფლების დეცენტრალიზებული სისტემით, სადაც ძალაუფლება თავმოყრილია არა მარტო ცენტრში, არამედ გადანაწილებულია რეგიონებს შორის, საშუალებას იძლევა შეიქმნას ისეთი მექანიზმები, რომლებიც აგვაცილებდა დაბრუნებას გეგმურ-ცენტრალიზებულ

სისტემაში. ამრიგად, რეგიონის მონაწილეობა ეკონომიკურ ურთიერთობებში, როგორ სუბიექტისა, რომელიც პასუხისმგებელია თავის რეგიონში ცხოვრების პირობებზე და იღებს მონაწილეობას საერთო ეროვნული პოლიტიკის გამომუშავებაში, საშუალებას იძლევა საერთო მაკროეკონომიკურ პოლიტიკაში გათვალისწინებული იქნეს რეგიონების ინტერესები.

რეგიონების როლის ამაღლების დადასტურებაა ევროპულ გაერთიანებაში რეგიონული ავტონომიის ევროპული ქარტიის დამუშავება. ქარტია წარმოადგენს რეგიონული პოლიტიკის შესახებ ევროპარლამენტის მიერ მიღებული რეზოლუციის დანართს. ქარტიის I მუხლში არის რეგიონის შემდეგი განსაზღვრება: „რეგიონი ეწოდება ტერიტორიას, რომელიც გეოგრაფიული თვალსაზრისით, წარმოადგენს განსაზღვრულ მთლიანობას, ან ტერიტორიის ერთგვაროვან კომპლექსს, რომელიც ქმნის ჩაკეტილ ერთიანობას, რომლის მოსახლეობისათვის დამახასიათებელია საერთო ელემენტები. ამასთან, ზოგიერთი მათგანი უნდა განმტკიცდეს და გაფართოვდეს იმისათვის, რომ მიეცეს სტიმული კულტურულ, სოციალურ და ეკონომიკურ პროგრესს“. ქარტიაში რეგიონები განიხილება არა მარტო როგორც ეროვნული სახელმწიფოების ელემენტები, არამედ როგორც მიღწევები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მის მრავალფეროვნებას, უნიკალურობას და ხელს უწყობენ მის აყვავებას. ქარტიის ერთ-ერთი მიზანია რეგიონების დახმარება თვითშემოქმედების განვითარებაში, მსოფლიო დონეზე მათი სტატუსის ზოგიერთი ასპექტების განსაზღვრის საშუალებით, მონაწილე ქვეყნებისათვის რეგიონთაშორისი კავშირების განვითარებაში ხელშეწყობა. ქარტიაში მითითებულია, რომ „რეგიონული ავტონომიის დაცვა და განმტკიცება წარმოადგენს მნიშვნელოვან შენატანს დემოგრაფიისა და ხელისუფლების ცენტრალიზაციის პრინციპებზე დაყრდნობით ევროპის შენების საქმეში“.

ქარტიის მონაწილეთა აზრით, რეგიონი წარმოადგენს ხე-

ლისუფლების იმ ადეკვატურ დონეს, რომელზეც მოქალქეებს საშუალება აქვთ მონაწილეობა მიიღონ სახელმწიფო საქმეებისა და საერთაშორისო ცხოვრების მართვაში.

გლობალიზაციის პირობებში რეგიონის როლის ამაღლებაზე ყურადღება გამახვილდა რეგიონულ სამეცნიერო ასოციაციის მე-5 საერთაშორისო კონგრესზე (თემა — „რეგიონული მეცნიერება მსოფლიო ეკონომიკის უსაზღვრო გლობალიზაციის პროცესში — მზადება XXI საუკუნისათვის“), რომელიც შედგა 1996 წლის მარტში ქალაქ ტოკიოში. მრავალ მოხსენებაში ყურადღება გამახვილდა იმაზე, რომ რეგიონთაშორისი სივრცითი უთანასწორობა შეიძლება დადგეს ქვეყნებს შორის უთანასწორობაზე მაღლა. მსოფლიოს მზარდი ინტეგრირების კონტექსტში, რეგიონული ეკონომიკა უფრო და უფრო კრიტიკული ხდება ეროვნული ეკონომიკისათვის და ზოგ შემთხვევაში ის აჭარბებს ეროვნულ ეკონომიკას ტექნოლოგიური და მეწარმეობრივი პერსპექტივის თვალსაზრისით.

რა თქმა უნდა, რეგიონები არ წარმოადგენენ მეურნეობრიობის თვითმყოფად და ცენტრისაგან დამოუკიდებელ სუბიექტებს (ისევე, როგორც ფირმების ფუნქციონირება ბევრად არის დამოკიდებული სახელმწიფოზე). ამის გარდა, ყველა ტერიტორიული წარმონაქმნი არ შეიძლება გამოვაცხადოთ რეგიონად, როგორც ეკონომიკურ სუბიექტად. რეგიონების, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის ფორმირება დაკავშირებულია რეგიონების ეკონომიკური მდგომარეობის მნიშვნელოვან დიფერენცირებასთან. ფედერაციის სუბიექტებად იმ რეგიონების გამოყოფა, რომლებსაც არა აქვთ საბაზრო პირობებში დამოუკიდებელი სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური პოტენციალი არის გაუმართლებელი ნაბიჯი სახელმწიფოს მშენებლობაში. თუ მართვის ცენტრალიზებული სისტემის დროს რეგიონების საკუთარ პოტენციალს პრინციპული მნიშვნელობა არ ჰქონდა, საბაზრო პირობებში ფედერაციის სუბიექტის გამოყოფა მისი ეკონომიკური შესაძლებლობების გათვალისწინების გარეშე

არ მისცემს მათ მთელი მოსახლეობის მიმართ კონსტიტუციური ვალდებულებების შესრულების საშუალებას.

შეგვიძლია აღმოვაჩინოთ კავშირი რეგიონის განვითარების დონესა და დამოუკიდებლობისადმი მის სწრაფვას შორის, კერძოდ, ისეთი გადაწყვეტილებების მიღების სფეროში, როგორიცაა: საქმიანი აქტიურობა, ინვესტიციების მოზიდვა, გარეეკონომიკური საქმიანობის განხორციელება. ეს დამახასიათებელია დასავლეთის ქვეყნებისათვის. აშშ-ში ეკონომიკურად ყველაზე მეტად განვითარებული შტატებია: კალიფორნია, ილინოისი, ნიუ-იორკი, ტეხასი. აშშ-ს ცალკეული შტატის მმართველ ორგანოებს აქვს ავტონომიურობის დიდი ხარისხი და ფლობენ მნიშვნელოვან რესურსებს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. დეცენტრალიზებული პოლიტიკის გატარების საშუალება აქვთ ასევე ჩრდილო იტალიის (პიემონტი, ლიგურია, ლომბარდია, ვენეტო, ემილია — რომანია) და ესპანეთის (მადრიდი, კატალონია, გალისია, კენტაბრია, ბასკეთი) რიგ პროვინციებს. ბევრ სხვა ქვეყანაში, მაგალითად, ბრაზილიაში, ჩინეთში, მექსიკაში, ინდოეთში, ინდონეზიაში არსებობს ხელისუფლების ბალანსი ცენტრსა და რეგიონებს შორის. მნიშვნელოვანი ავტონომია აქვთ ისეთ ტრადიციულად ცენტრალიზებულ ქვეყნების რეგიონებსაც კი, როგორიცაა საფრანგეთი და იაპონია. ჩინეთში ადგილობრივი ხელისუფლება დიდ თავისუფლებას აძლევს რეგიონებს მრეწველობის განვითარების სტიმულირებისა და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სფეროში. პეკინისა და სხვა მსხვილი ქალაქების — ტიანცზინი, შანხაი და სხვათა მუნიციპალიტეტები დამოუკიდებლად გეგმავენ განვითარების ახალ გზებს, მაღალი ტექნოლოგიებსა და თავისუფალი ვაჭრობის ზონებს.

ამგვარად, რეგიონი, ადმინისტრაციული დაყოფის თვალსაზრისით და რეგიონის ეკონომიკური გაგება, როგორც ეკონომიკური სუბიექტისა, ერთმანეთს არ ემთხვევა. რეგიონი უნდა ფლობდეს არა მარტო ტერიტორიული ერთობის, არამედ როგორც ეკონო-

მიკური სუბიექტის — სამეურნეო საქმიანობის განხორციელების საშუალებებს, ქონებას, რომელიც იძლევა სამეურნეო საქმიანობიდან მოგების მიღების საშუალებას, მიღებული მოგების თაობაზე უფლებამოსილებას. მიუხედავად ამისა, თანამედროვე პირობებში ადმინისტრაციული რეგიონის ფუნქციონირების პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ ის სულ უფრო მეტად იძენს მეურნეობრიობის სუბიექტის ნიშნებს, რაც დღის წესრიგში აყენებს რამდენიმე აქტუალურ საკითხს: რეგიონის ადმინისტრაციული გამოყოფის შესატყვისობა მისი, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის ფუნქციონირებასთან, რეგიონის თვითმმართველობის დონის და შემოქმედებითი ინიციატივის გაზრდა, რეგიონის ახალი სტატუსის ადეკვატური, სახელმწიფოსა და რეგიონის და რეგიონთაშორისი ურთიერთქმედებების საშუალებების ძიება.

აქ ვხდებით კიდევ ერთ — რეგიონალიზაციის ან რეგიონშექმნის პრობლემას. ამ შემთხვევაში ლაპარაკია რეგიონალიზაციის პრობლემაზე, როგორც ტერიტორიული დაყოფისა და ტესტირებაზე გარკვეული პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ხასიათის მიზნების განსაზღვრისათვის. პრობლემის არსი მდგომარეობს რეგიონის დაყოფის განსხვავებაში: „ზემოდან“ — ე.ი. სახელმწიფო მმართველობის თვალსაზრისით ცენტრალურ დონეზე, და „ქვემოდან“ — ქვეყნის ყველა რეგიონის მხრიდან. ეს შეფასებები შესაძლებელია ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდეს ფასეულობათა იერარქიით, მიზნების პრიორიტეტებით და ცნება „განვითარების“ შეფასებით. ამასთან დაკავშირებით, შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ ქვეყნის შესაბამისი რეგიონული სისტემის ფორმირება არის სახელმწიფო ინტერესებსა და რეგიონში მასების შემოქმედებითი მისწრაფების ინტერესებს შორის შეჯახების შედეგი. პირველი განპირობებულია ტექნიკური პირობებით, კერძოდ, იმით, რომ რეგიონები უნდა იყოს დამოუკიდებელი ერთეულები ერთიანი ტერიტორიით და მთლიანად უნდა ავსებდეს ქვეყნის ტერიტორიას; მათ უნდა ჰქონდეთ ეკონომიკური მიზანშესატყვისობის ინტერესები,

რომლებიც მოითხოვს ეკონომიკურ ერთობას და დამოუკიდებელი ფუნქციონირების საშუალებას, მეორე განპირობებულია ტერიტორიების მისწრაფებით თვითმმართველობისა და დამოუკიდებლობისაკენ.

რეგიონის შექმნისათვის რა მიდგომები შეიძლება არსებობდეს? რეგიონი, როგორც მეურნეობრიობის სუბიექტი, უნდა ფლობდეს მთლიან ტერიტორიას, რაც საშუალებას მისცემს ხელი მიჰყოს საპეუნო საქმიანობას. შესაძლებელია ორი მიდგომის გამოყოფა რეგიონის მთლიანობის, როგორც მეურნეობრიობის სუბიექტების განსაზღვრისათვის. ერთი მდგომარეობს იმაში, რომ რეგიონს უნდა ჰქონდეს კვლავწარმოების განხორციელების საშუალება, ანუ გააჩნდეს წარმოების სრული ცილი და „მარკების“ ნაკრები ცხოვრების პირობების მთლიანი უზრუნველყოფისათვის. საბოლოო სახით ეს შეიძლება ამგვარად ჩამოვაყალიბოთ: რეგიონს უნდა ჰქონდეს კვლავწარმოების ავტონომიური საშუალებები. ამ მიდგომის თაობაზე შესაძლებელია ითქვას შემდეგი: შრომის დანაწილება ტერიტორიებს შორის და გაცვლა სპეციალიზაციის საფუძველზე წარმოადგენს გაზრდილი ეკონომიკური ეფექტიანობის საფუძველს.

თუმცა რეგიონის, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის საზღვრები ასევე არ შეიძლება იყოს თავისუფალი. როგორც კვლევები გვიჩვენებს ტერიტორიული სფეროების პოლიტიკური და ადმინისტრაციული გაერთიანება ერთ რეგიონად, ორგანიზაციული სტრუქტურების შესატყვისი გადაწყობით, ეფექტიანია მხოლოდ ინტეგრაციის ეკონომიკური საფუძვლების არსებობისას და ტერიტორიული ერთეულების ეკონომიკური ურთიერთქმედებების და ერთიანი ეკონომიკური ციკლის სიერცის ფორმირების პირობით.

ამგვარად, რეგიონისთვის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა მისი ეკონომიკური ინტერესების ანალიზი და ერთიანი ეკონომიკური სიერცის არსებობა. ეს უკანასკნელი წარმოადგენს „მაღალი ინტეგრირების სფეროს... რომლის ეკონომიკური აგენტები ერთ-

მანეთთან უფრო მჭიდროდ არიან დაკავშირებულნი, ვიდრე სხვა ოლქების ასეთივე აგენტებთან. ასეთი კავშირები — ვაჭრობის და კაპიტალის მოძრაობის, ცოდნისა და ტექნოლოგიების გადაცემის, ასევე კომუნიკაციების სხვადასხვა ფორმების, კულტურული მიმოცვლის მიზეზი და შედეგია. ისინი ორმხრივად აძლიერებენ ერთმანეთს“. მჭიდრო ურთიერთკავშირის არსებობა რეგიონის ერთიან ეკონომიკურ სივრცეში განაპირობებს ამ კავშირების სინერგეტიკულ ეფექტს და ცალკეული რეგიონის იმ კონკურენტული შესაძლებლობების ფორმირებას, რომლებიც არ წარმოიქმნება სხვა რეგიონებში. ამიტომ, დღეისათვის ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული მიდგომა რეგიონის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფისათვის არის ე.წ. „კლასტერული მიდგომა“, რომელიც ეფუძნება რეგიონში ურთიერთდაკავშირებული დარგების კლასტერის გამოყოფასა და გაძლიერებას.

შექმნილი ტენდენციებისა და რეგიონების, როგორც მეურნეობრიობის სუბიექტების ანალიზი წარმოადგენს რეგიონების ახალი კვლევითი პროგრამის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მიმართულებას.

განვიხილოთ რეგიონის პარადიგმის მეორე პრობლემა — მისი კონკურენტული ნაწილი, თუ რა უდევს საფუძვლად რეგიონთაშორის კონკურენციას? ერთი და იგივეა თუ არა ცნებები რეგიონი, როგორც მეურნეობრიობის სუბიექტი და რეგიონი, როგორც კონკურენციის სუბიექტი? როგორ მიეუდგეთ ამ მოვლენას?

რეგიონთაშორისი კონკურენციის მატერიალურ საფუძველს წარმოადგენს კონკურენტული პროცესების საერთო წანამძღვრები: რესურსების შეზღუდულობა, შრომის დანაწილება. ეკონომიკის შეზღუდვა — რესურსების იშვიათობა — წარმოშობს რეგიონებს, ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის კონკურენციას რეგიონთან მიმართებით. შეზღუდულ რესურსებს წარმოადგენს ტერიტორია და ბუნებრივი რესურსები. მხედველობაში უნდა მივიღოთ, აგრეთვე, სამომხმარებლო რესურსების, ბაზრებზე წინსვლის საშუალებების,

გასაღების რესურსების შეზღუდულობაც. შეზღუდულად შეიძლება ჩაითვალოს ადამიანური რესურსებიც, განსაკუთრებით, ადამიანები ღირსშესანიშნავი თვისებებით. ბევრი რეგიონისათვის მაღლიმიტირებელ ფაქტორად შეიძლება ჩაითვალოს ახალგაზრდა თაობა. არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავება რეგიონების საკვალიფიკაციო შემადგენლობებში. მნიშვნელოვანი კონკურენტული რესურსი ხდება ინფორმაცია.

კონკურენციის სხვა საფუძველია შრომის დანაწილება, რომელიც განსაზღვრავს კონკურენტულ პროცესებში ეკონომიკური სუბიექტების ადგილს და საშუალებას. საქართველოს რეგიონებს აქვთ განსხვავებული დარგობრივი სტრუქტურა, აქედან გამომდინარე, განსხვავებული კონკურენტული პოზიციები, რომელთა ანალიზი ასევე შედის კვლევის პროგრამაში.

რეგიონების, როგორც კონკურენტული და ადმინისტრაციული სუბიექტების საზღვრები ყოველთვის არ ემთხვევა ერთმანეთს. ქვეყნის შიგნით ჩნდება ახალი რეგიონები, რომელთა კონკურენტული პოზიციები სხვებზე ძლიერია, რის გამოც ისინი გამოდიან რეგიონთაშორისი კონკურენციის სუბიექტებად. ეს ახალი სტრუქტურული და სივრცობრივი ერთეულები დაფუძნებულია ინფორმაციულ კონკურენტულ უპირატესობებზე. ახალი რეგიონები ხდება კონკურენციის სუბიექტები და აქტიურ კონკურენციას უწევს ტრადიციულ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებს.

ამგვარად, ერთი რეგიონის შიგნით ფორმირდება მეორე, რაც მიუთითებს თანამედროვე რეგიონების საზღვრების არამდგრადობაზე. ეს აღნიშნულია რეგიონული ავტონომიის ქარტიაში. რეგიონულ ავტონომიაში იგულისხმება ყველა დიდი სახელმწიფოს თვითმმართველობის შესაძლებლობა, მოსახლეობის ინტერესებიდან გამომდინარე თავის თავზე და თავის პასუხისმგებლობაში აიღოს იმ საქმეთა მნიშვნელოვანი ნაწილის გამგებლობა, რომელიც საზოგადოებრივ ინტერესს წარმოადგენს.

რაც შეეხება კონკურენციის შეფასებებს, ტრადიციულ ეკონო-

მიკურ პარადიგმაში, რეგიონთაშორისი კონკურენცია განიხილება როგორც ტერიტორიებს შორის რესურსების გადანაწილების საშუალება, რომელიც საბოლოო ჯამში არ იძლევა ეკონომიკური ეფექტის საერთო ნამატს (სოლოუს, პაროდ-დომარის მოდელები), თუმცა ჩნდება ინსტიტუციონალიზმის ახალი განშტოებები. კერძოდ, გ. ბიუკენენის მიერ წამოყენებული მიდგომები საშუალებას იძლევა განვიხილოთ რეგიონებს შორის კონკურენცია ყველა იმ პოზიტიური და ნეგატიური ეფექტის გათვალისწინებით, რაც ახასიათებს კონკურენტულ პროცესებს. კონკურენციის ეფექტის შესწავლის მნიშვნელოვანი საფუძველია ფ. პაიეის მიდგომა კონკურენციისადმი, როგორც აღმოჩენის პროცედურისადმი.

რეგიონის, როგორც მეურნეობრიობისა და კონკურენციის სუბიექტის, პარადიგმა გამომდინარეობს იქიდან, რომ იგი გამოდის სტრატეგიული მოთამაშის წესის სახით, რომელიც ურთიერთქმედებს სხვა რეგიონებთან მიმართულებების ფართო წრეზე და აყალიბებს თავის გარემოს. ეს ურთიერთქმედება ხდება იმ რესურსების შეზღუდულობის გამო, რომელზეც პრეტენზია აქვთ რეგიონებს, და მომხმარებელთა გამო, რომელთა წრეც ასევე წარმოადგენს რეგიონების კონკურენტული ინტერესების საგანს. მნიშვნელოვანია როგორ იქცევიან რეგიონები ურთიერთქმედებისას და რომელ დამატებით თვისებებს (სარგებლიანობას) უზრუნველყოფს ეს ურთიერთქმედებები რეგიონისათვის და მთლიანად ეროვნული ეკონომიკისათვის. ახალი პროგრამა ნიშნავს რეგიონის გადაქცევას მსოფლიო ეკონომიკის აგენტად.

ფედერალიზმის ეკონომიკურ თეორიაში რეგიონი ასრულებს კვაზისახელმწიფოს როლს, რომელშიც ხელისუფლება პასუხს აგებს მოსახლეობის საზოგადოებრივ კეთილდღეობაზე.

რეგიონის, როგორც კვაზიფორმის მოდელის არსი, მდგომარეობს მის მიმართ რიგი მიდგომების გამოყენებაში, რომლებიც ახასიათებს ფირმას და მის ქცევას.

თუკი საწარმოო ძალების განლაგების ტერიტორიული მიდგომა

ადრე პოლიტიკაში ზორციელდებოდა ზევიდან, რომელიც ფორმულირდებოდა როგორც რეგიონების გამოთანაბრების სოციალურად ორიენტირებული პოლიტიკა, თანამედროვე პირობებში კვაზიკორპორაციის პარადიგმაში ჩადებულია გლობალური კონკურენციისა და რეგიონის განვითარების შიდა ძალების ძიების იდეა.

ახალ პარადიგმაში ვხვდებით დახმარების პასიური ზომებიდან აქტიური სტრატეგიების შექმნაზე გადასვლის, რეგიონის კონკურენტული უპირატესობების დამუშავებისა და განვითარების იდეას. ეს იდეა გლობალურად ორიენტირებულია. რეგიონებს შეუძლიათ იყვნენ ინოვაციისა და მეწარმეობრიობის სულის ჩამდგმელი „კუნძულები“ თანამედროვე ეკონომიკის ფართო სივრცობრივ ქსელურ კონტექსტში.

სახელმწიფო ხდება მოთამაშე რეგიონის მინდორზე. ამასთან ერთად, მას აქვს თავისი ინტერესები, რომელიც ხშირად განსხვავებულია რეგიონის ინტერესებისაგან.

რეგიონში კვაზიკორპორაციის ანალიზის ჩატარებისას ყურადღება ექცევა რეგიონების მიერ ტრადიციული კორპორაციებისათვის დამახასიათებელი სტრატეგიული პირობების მეთოდების გამოყენებასა და ისეთი საკითხების დამუშავებას, როგორიცაა: პროდუქტები და ხარჯები, პროექტები და დაფინანსება, ადამიანური რესურსები და დასაქმება, კორპორატიული იმიჯი და წინსვლა. ასეთი მიდგომა ესადაგება დღევანდელ დღესა და საუკუნეს, რაც ნიშნავს რეგიონული კორპორატიული იმიჯის განვითარებას, რომელიც წარმოადგენს რეგიონებისა და მათი პროდუქტების მარკეტინგის საფუძველს. შესაბამისად, რეგიონული ეკონომიკის უმთავრეს საზრუნავს წარმოადგენს კონკურენტუნარიანობა, რაც უზრუნველყოფს ეკონომიკის განვითარებას.

რეგიონების კონკურენტუნარიანობის გაველენა ქვეყნის განვითარებაზე. რეგიონებში ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღების ფორმა განისაზღვრება სახელმწიფოებრივი ფორმით. თეორიულად, რეგიონებს შორის კონკურენციის პოლიტიკურ საფუძველს

ქმნის ფედერაცია, რომლის სუბიექტებს — შტატებს, რეგიონებს, პროვინციებს აქვთ კანონით განსაზღვრული სამეურნეო დამოკიდებულების უფლება. ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანია არა სახელმწიფოს ფორმალური მოწყობა, არამედ რეგიონების ის რეალური უფლებამოსილებანი, რომლებიც მათ აქვთ სახელმწიფოს ფარგლებში. აქვე გასათვალისწინებელია კანონმდებლობით განმტკიცებული სახელმწიფო მოწყობის მექანიზმი. ასე, მაგალითად, უნიტარული მოწყობის ჩინეთში პროვინციებმა ფაქტობრივად რეფორმების დაწყებისთანავე მიიღეს სამეურნეო დამოუკიდებლობა. ფორმალურად ფედერაციულ რუსეთში ხელისუფლების დონეებს შორის უფლებამოსილებათა რეალური დაყოფა უკავშირდება 90-იანი წლების ბოლოს საბიუჯეტო ფედერალიზმზე გადასვლას, როცა რეგიონებმა მიიღეს განსაზღვრული უფლებები რეგიონული ბიუჯეტის ხარჯვაზე. ეს პროცესი ჯერ კიდევ შორსაა დასრულებისაგან.

ფედერალიზმის ეკონომიკური თეორია ეყრდნობა სახელმწიფოს პოლიტიკური ფორმისა და კონკრეტული პროცესების განვითარების დონეს შორის კავშირს. აქ რეგიონთაშორისი კონკურენცია არის სხვადასხვა დონის ხელისუფლებების — ცენტრისა და რეგიონების კონკურენცია. განვიხილოთ ძირითადი დებულებები, რომლებიც ასახავს ფედერაციის კონკრეტულ ბუნებას.

უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია გამოვყოთ სხვადასხვა ტიპის სახელმწიფოებრივი მოწყობის თავისებურებები: ფედერაცია, კონფედერაცია და უნიტარული სახელმწიფო. ყველა ტიპის სახელმწიფო აშენებულია იერარქიულად და მმართველობითი ორგანოების ძალაუფლების ვერტიკალი არ წარმოადგენს ყველა ტიპის განმასხვავებელ ნიშანს. მათ შორის განსხვავება მდგომარეობს შემდეგში:

უნიტარული სახელმწიფო გულისხმობს რეგიონული მმართველობის დაქვემდებარებას და ანგარიშვალდებულებას ზემდგომი ცენტრისადმი, რომელიც წარმოადგენს ძირითად უფლებამოსილ

ორგანოს. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებს არ აქვთ პოლიტიკური და ეკონომიკური დამოუკიდებლობა;

კონფედერაცია — სისტემა, სადაც რეგიონები გადასცემენ ცენტრს უფლებამოსილებებს და ცენტრი არ არის დამოუკიდებელი, ის ანგარიშვალდებულია რეგიონების მიმართ;

ფედერალურ სახელმწიფოს აქვს მმართველობის ორდონიანი სისტემა, რომელთაგანაც ხელისუფლების ორივე დონე სუვერენულია.

ფედერალური სახელმწიფოს მნიშვნელოვან ნიშნებს წარმოადგენს:

1. სუბიექტების — პროტოსახელმწიფოების (რეგიონების, პროვინციების) ნებაყოფლობითი გაერთიანება, რომლებიც ფედერალურ ცენტრს გადასცემენ ფუნქციების ნაწილს;
2. ხელისუფლების დონეებს შორის უფლებამოსილებათა გაყოფა. ხელისუფლების ყველა დონე დამოუკიდებელია იმ სფეროში, რომელიც ამ დონის გაძღოლისთვის არის განსაზღვრული და ანგარიშვალდებულია ელექტორატის მიმართ;
3. ცენტრისა და ფედერაციის სუბიექტებს შორის ხელშეკრულებითი ურთიერთობების არსებობა. ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ უფლებამოსილებათა მოცულობის შეცვლა შეუძლებელია ერთმხრივად მხოლოდ სუბიექტებისა და ცენტრის შეთანხმებული ინიციატივის შედეგად;
4. ფედერაციის სუბიექტები თანასწორუფლებიანია და მონაწილეობენ ფედერაციის დონეზე გადაწყვეტილებების მიღებაში.

უნიტარულ სახელმწიფოში რეგიონული ხელისუფლება წარმოადგენს მხოლოდ ერთიანი ძალაუფლებრივი იერარქიის ქვემდებარე უჯრედებს და ასრულებს ცენტრის გადაწყვეტილებებს რეგიონებში. ფედერალური მოწყობისას სახელმწიფო ხელისუფლება წარმოადგენს სისტემას, რომელიც მოიცავს არა მარტო ცენტრალურ, არამედ რეგიონულ ხელისუფლებასაც. ყველა დონე

შედარებით დამოუკიდებელია; ცენტრსაც და რეგიონებსაც აქვთ ერთნაირი ძალაუფლება კომპეტენციების გამოიყენების ფარგლებში.

რეგიონები, როგორც მეურნეობრიობის სუბიექტი, განსაზღვრების მიხედვით, შეიძლება იყოს სხვადასხვა ზომისა და დონის. ამიტომ სახელისუფლო ორგანოების სისტემაში შედის არა მარტო ცენტრი, ფედერაციის სუბიექტები, არამედ ხელისუფლების მუნიციპალური ორგანოები, რომელთაც ასევე აქვთ დამოუკიდებელი გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობა ამ დონისათვის გამოყოფილი უფლებამოსილების მოცულობის ფარგლებში. ჩვენი აზრით, არაფერი იცვლება იმის გამო, რომ მუნიციპალური ხელისუფლება წარმოადგენს თვითმართელობის ორგანოებს; მათ ასევე განსაზღვრული აქვთ კანონით განმტკიცებულ უფლებამოსილებათა მოცულობა.

ფედერაცია, სოციალურ-პოლიტიკური თვალსაზრისით წყვეტს შემდეგ საკითხებს:

- ზრდის ხელისუფლების ანგარიშვალდებულების მოთხოვნებს მოსახლეობისადმი. რადგან ადგილობრივი მმართველობა უფრო ახლოსაა ტერიტორიის მოსახლეობასთან, იზრდება ხელისუფლების პასუხისმგებლობა ელექტორატის წინაშე;
- ქმნის ძალაუფლების ვერტიკალურ დანაწილებას კანონმდებლობით, სასამართლო და აღმასრულ ხელისუფლებათა პორიზონტალურ დანაწილებასთან ერთად, რაც წარმოადგენს უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის დამატებით ფაქტორს. ზრდის ხელისუფლების გადაწყვეტილებათა რეალიზაციაში ხალხის პოლიტიკური ჩართულობის ინტენსიურობას, ხელს უწყობს სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებას, კერძოდ დემოკრატიის პრინციპების სწავლებას, რომელიც მდგომარეობს საზოგადოებრივი მოლაპარაკებების მექანიზმების შესწავლაში. სწორედ კონკურენციის შედეგად ხელისუფლების მიერ ასეთი მექანიზმების შექმნაში

ხედავენ ფედერალური მოწყობის პოზიტივებს ფედერალიზმის ახალი თეორიის ავტორები.

ფედერალური მოწყობის ეკონომიკური საფუძველი დაკავშირებულია საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შექმნასთან, რაც განიხილება საზოგადოებრივი სექტორის თეორიით. საზოგადოებრივი სიკეთეების განსხვავების გამო უფრო ეფექტიან ღონისძიებად ითვლება მათი გადაცემა სახელმწიფო ხელისუფლების სხვადასხვა დონეებისათვის, ე.ი. აქ უნდა მოქმედებდეს სუბსიდიების პრინციპი. ეს კი მდგომარეობს იმაში, რომ საზოგადოებრივი სიკეთეები ეთმობათ იმ დონეებს, რომელთა ფარგლებშიც შეიძლება ამ სიკეთეების წარდგენისათვის ყველა დანახარჯისა და მოგების ლოკალიზება. თუ ასეთი დონე რამდენიმეა, მაშინ სუბსიდიდება მოითხოვს, რომ საზოგადოებრივი სიკეთეები გაიცეს ხელისუფლების უფრო დაბალი დონეების მიერ.

ხელისუფლების დონეების დაყოფის და სხვადასხვა დონის მიერ გადაწყვეტილების დამოუკიდებლად მიღების შესაძლებლობას მიეყვართ კონკურენციამდე ხელისუფლების სისტემაში. როცა ტერიტორიული უჯრედები იღებენ დამოუკიდებლობას რესურსების განკარგვაზე, ისინი აუცილებლად ებმებიან კონკურენტულ ურთიერთობებში. შესაბამისად, რამდენადაც რეგიონული მთავრობები რიგი საზოგადოებრივი სიკეთეების შესახებ თავისუფლად იღებენ გადაწყვეტილებას, ხდება რეგიონების დიფერენციაცია და ფორმირდება მათი თავისებურებები. ეს ნათლად ჩანს ამერიკის შტატების მაგალითზე.

თავისი არსით, რეგიონები ემსგავსებიან „საქონელს“, რომელსაც ადამიანები ირჩევენ ცხოვრებისათვის, კონკრეტულ რეგიონში არსებული საზოგადოებრივი სიკეთეების უპირატესობიდან გამომდინარე — საგანმანათლებლო მომსახურება, ტრანსპორტი და სხვა. ასეთია ზოგადად რეგიონთაშორისი კონკურენციის კონსტრუქცია ეკონომიკური ფედერალიზმის თეორიაში. მოცემულ კონცეფციას საფუძვლად უდევს ადამიანების თავისუფალი გადაადგილების

უფლება რეგიონებს შორის.

რეგიონული ხელისუფლება დაინტერესებულია მოსახლეობისა და გადასახადის სხვა გადამხდელთა მოზიდვაში. ამ შემთხვევაში გადასახადები, საზოგადოებრივი სიკეთეებთან მიმართებით, გვევლინება საბაზრო ფასების ანალოგად. ივარაუდება, რომ ადამიანებს, აქვთ რა თავისუფალი გადაადგილების საშუალება, შეუძლიათ აირჩიონ ის რეგიონები, რომლებიც ზუსტად შეესატყვისება მათ მოთხოვნებსა და თავისუფალი გადაადგილების საშუალებას. ჩ. ტიბუს მივყავართ შემდეგ შედეგებამდე: 1) უპირატესობის მიხედვით ერთგვაროვანი კომპაქტური დასახლებების ფორმირება; 2) საზოგადოებრივ სიკეთეებთან მიმართებით უპირატესობის გამოვლენა, რადგანაც ადამიანები მკვიდრდებიან იქ, სადაც მათ მოსწონთ; 3) რეგიონის ჩარჩოებში ექსპერიმენტის შესაძლებლობა საზოგადოებრივი სიკეთეების სხვადასხვა ვარიანტების მიწოდების თაობაზე. თავის მხრივ, ადამიანებს აქვთ რეგიონების შედარების საშუალება. რეგიონის, როგორც ეკონომიკის სუბიექტის, ეკონომიკური ინტერესების მატერიალური მატარებელია რეგიონული ფინანსები, რომლებიც მოიცავს ხელისუფლების რეგიონული, ტერიტორიული, ფედერალური ორგანოების მეურნეობრიობის სუბიექტებისა და მოსახლეობის ფინანსებს.

ფედერალური ეკონომიკის მოდელები ეფუძნება ხელისუფლების ორგანოების შესაძლებლობას გავლენა მოახდინოს ფირმებისა და მოსახლეობის ქცევაზე სახელისუფლებო ორგანოების ფინანსების საშუალებით. სახელისუფლებო ორგანოების ფინანსებს წარმოადგენს: ფულადი ფონდები, მათ შორის ბიუჯეტი, არასაბიუჯეტო ფონდები, სადაზღვევო ფონდები, სახელმწიფო (მუნიციპალურ) საწარმოთა ფინანსები; ხელისუფლების ორგანოს ვალი; ფინანსურ ნაკადებზე გავლენის უფლება, მათ შორის მეურნეობრიობის სუბიექტებისა და მოსახლეობის ფინანსებზე.

ხელისუფლებას შეუძლია მართოს ტერიტორია იძულების (ძალის გამოყენების მეთოდი) და პროპაგანდისტული (იდეოლოგიური

მეთოდი) და ეკონომიკური მეთოდებით — ფინანსური ინსტრუმენტების, რეგიონის ბიუჯეტის გამოყენებით. ფედერალიზმის მოდელებში რეგიონთაშორისი კონკურენცია — ეს არის ერთი ღონის (პორიზონტალური კონკურენცია) და სხვადასხვა ღონის (ვერტიკალური კონკურენცია) ხელისფლებათა კონკურენცია, უპირველეს ყოვლისა, ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენებით.

როგორია რეგიონთაშორისი კონკურენციის ეკონომიკური შედეგი? ზრდის სტანდარტულ მოდელებში, რომელიც გამოიყენება ეროვნულ ეკონომიკაში რეგიონთაშორისი ურთიერთქმედების ანალიზისათვის, რეგიონთაშორისი კონკურენცია წარმოგვიდგება როგორც თამაში ნულოვანი თანხით; ფედერალიზმის თეორიის თვალსაზრისით კი, რეგიონების კონკურენცია გვაძლევს პოზიტიურ შედეგს, რაც მდგომარეობს შემდეგში:

1. უფრო მიმზიდველი რეგიონები იღებენ დამატებით რესურსებს განვითარებისათვის (მაგალითად, უცხოური ინვესტიციების სახით), ხოლო ადგილობრივი ხელისუფალნი — საშუალებას გაზარდონ რეგიონის მიმზიდველობა და შესაბამისად მოიზიდონ ახალი რესურსები;
2. კონკურენცია საშუალებას იძლევა უფრო სრულად იქნეს გათვალისწინებული საზოგადოებრივი მოთხოვნილებები და უპირატესობები ლოკალურ დონეზე;
3. კონკურენცია ცვლის ფირმებისა და ხელისუფლების მოქმედების სტიმულებს, აიძულებს მათ იყვნენ უფრო მეტად ეფექტიანი, ზღუდავს მთავრობას ბოროტად გამოიყენოს ძალაუფლება და მიითვისოს პოლიტიკური რენტა.

თავი II. კლასტერების არსი და როლი ეკონომიკაში

2.1. კლასტერების არსი და აქტუალური საკითხები

ჩვენი ქვეყნის განვითარების თანამედროვე პერიოდის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობის, წარმოების ეფექტიანობის შემდგომი ზრდის საფუძველზე მოსახლეობის ცხოვრების მაღალი დონისა და ხარისხის უზრუნველყოფა. ამიტომაც საქართველო, ისევე როგორც ნებისმიერი ქვეყანა, მთელს მსოფლიოში დგება ეკონომიკური განვითარების მოქმედი წყაროების აქტივიზაციის, ახალი წყაროებისა და დადებითი ღინამიკის ფაქტორების ძიების აუცილებლობის წინაშე.

როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტული ამოცანა დღესდღეობით არის ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ზრდა და სამამულო კომპანიების წილის გაფართოება შიდა და მსოფლიო ბაზრებზე, მათი საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლება.

მსოფლიო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი გლობალიზაციის, საერთაშორისო კონკურენციის გაძლიერების პროცესები წარმოადგენდა კონკურენტუნარიანობის მართვის პარადიგმის ცვლილების ობიექტურ წანამძღვარს. აღნიშნული პარადიგმა მდგომარეობს ტრადიციული სამრეწველო პოლიტიკის უარყოფასა და წარმოების ორგანიზაციის ახალ სისტემაზე გადასვლაში, რომელიც ემყარება სპეციალიზაციისა და კოოპერაციის უპირატესობათა გამოყენებას.

ტექნოლოგიების, ლოჯისტიკის, სატრანსპორტო საშუალებების განვითარებამ გამოიწვია ის, რომ ინფორმაციის გადაცემა, ფინანსური ნაკადების მოძრაობა პრაქტიკულად წამიერი გახდა, ტვირთის ტრანსპორტირება კი — იაფი და სწრაფი. ამასთან დაკავშირებით, კონკურენტებთან შედარებით უპირატესობის მოპო-

ოვებისა და მისი შენარჩუნების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი ხდება არა მხოლოდ ინოვაცია და განათლება, არამედ საწარმოებს შორის კავშირი, რასაც უზრუნველყოფს ქსელური სტრუქტურების — კლასტერების შექმნის პირობები.

ე.წ. ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების გამოცდილება მოწმობს იმას, რომ სამრეწველო სტრუქტურის სრულყოფა, ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება შესაძლოა ძალზე ეფექტიანი აღმოჩნდეს წვრილ და საშუალო კომპანიებთან წამყვანი მწარმოებლების სუბკონტრაქტული ურთიერთობების დივერსიფიცირებული სისტემების არსებობის პირობებში. ეს უკანასკნელნი თავიანთ თავზე იღებენ ცალკეული კვანძებისა და კომპონენტების კონსტრუირების და წარმოების მთელი რიგი წვრილი სპეციალიზებული ამოცანების გადაწყვეტას.

ამრიგად, თანამედროვე ინდუსტრიულ კომპლექსში ინტეგრირებული წვრილი მრეწველობა მისი მოდერნიზაციის ფაქტორი ხდება. იგი ასევე ხელს უწყობს კონკურენტუნარიანი პროდუქციის გამოშვებაზე ორიენტირებული საწარმოო კლასტერების ჩამოყალიბებას. იგი უზრუნველყოფს არა მარტო ექსპორტის განვითარებას, არამედ იმპორტჩანაცვლების ზრდასაც, რაც არსებითად ცვლის მცირე ბიზნესის როლს საზოგადოების ეკონომიკურ სისტემაში. მცირე საწარმოები წარმოადგენს არა მხოლოდ მოსახლეობის დასაქმების უზრუნველყოფის საშუალებას, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, წარმოების რესტრუქტურიზაციის, მისი კონკურენტუნარიანობისა და ეფექტიანობის ამაღლების ფაქტორს.

1 კლასტერების არსი, მათი სახეები და როლი ეკონომიკაში.
კლასტერი წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების: მოწყობილობათა მომწოდებლების, მაკომპლექტებელი, სპეციალიზებული მომსახურების, ინფრასტრუქტურის, ასევე სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების, უმაღლესი სასწავლებლების და სხვა ორგანიზაციების გეოგრაფიულად ლოკალიზებულ ურთიერთშემავსებელ ჯგუფს, რომელიც აძლიერებს ცალკეული კომპანიებისა

და მთლიანობაში კლასტერის კონკურენტულ უპირატესობებს.¹

კლასტერის ცნება დასავლურ ლიტერატურაში, კერძოდ კი ეკონომიკურ თეორიაში, შემოღებულ იქნა მაიკლ პორტერის მიერ: „კლასტერი — ეს არის განსაზღვრულ დარგებში გეოგრაფიული ნიშნით კონცენტრირებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების, სპეციალიზებული მომწოდებლების, მომსახურების მომწოდებლების, შესაბამის დარგებში მომუშავე ფირმების, ასევე მათ საქმიანობასთან დაკავშირებული ორგანიზაციების ჯგუფები (მაგალითად, უნივერსიტეტები, სტანდარტიზაციის სააგენტოები, აგრეთვე სავაჭრო გაერთიანებები), რომლებიც კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს, მაგრამ, იმავდროულად, ეწევიან ერთობლივ საქმიანობას“². ამრიგად, კლასტერად ჩამოყალიბებისათვის გეოგრაფიულად მოსაზღვრე ურთიერთდაკავშირებული კომპანიები და მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციები უნდა მოქმედებდნენ განსაზღვრულ სფეროში, აერთიანებდეთ ერთობლივი საქმიანობა და აცეხდნენ ერთმანეთს.

ტერმინი „კლასტერი“ ეკონომისტებს შორის პოპულარული გახდა XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან. ამჟამად კლასტერული მიდგომის გამოყენება განიხილება, როგორც ტერიტორიების განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი გზა.

წიგნში „ქვეყანათა კონკურენტული უპირატესობანი“ (1990 წ.) მ. პორტერმა განმარტა კლასტერების ფენომენი, წამოაყენა ეროვნული, სახელმწიფო და ადგილობრივი კონკურენტუნარიანობის თეორია მსოფლიო ეკონომიკის კონტექსტში, დაასაბუთა კლასტერების თეორიის ისტორიული და ინტელექტუალური წანამძღვრები. მან აღნიშნა, რომ კლასტერები პრაქტიკულად ყველა ეროვნული, რეგიონული და დედაქალაქის ეკონომიკის ნათლად

¹ Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (скабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

² Портер, М. Конкуренция. М.: Издат. Дом «Вильямс», 2003г.

გამოხატული თავისებურებაა¹.

კონკურენტული უპირატესობების წყაროების განვითარების ხარისხსა და მნიშვნელობას განსაზღვრავს კონკურენციის განვითარების სტადიები, სახელმწიფოების, რეგიონებისა და საწარმოების ეკონომიკური ზრდის მოდელები. სამრეწველო საწარმოები ქმნიან საფუძველს ეროვნული სიმდიდრის მოზმარებისა და გადიდებისათვის, აქედან გამომდინარე, საბაზრო ეკონომიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორედ მათ კონკურენტუნარიანობას².

მთლიანობაში კლასტერების არსებული 3 ერცელი განმარტება ხაზს უსვამს მათი ფუნქციონირების ძირითად ნიშნებს:

- მონათესავე სექტორების შიგნით ეკონომიკური აქტივობის რეგიონულად შეზღუდული ფორმები, რომლებიც, ჩვეულებრივ, მიმაგრებულია ამა თუ იმ სამეცნიერო დაწესებულებებზე (სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებზე, უნივერსიტეტებზე და ა.შ.);
- ეერტიკალური საწარმოო ჯაჭვი, სექტორთა ვიწრო წრე, რომელშიც საწარმოო პროცესის მომიჯნავე ეტაპები წარმოქმნიან კლასტერის ბირთვს (მაგალითად, ჯაჭვი „მიმწოდებელი — მწარმოებელი — გამსაღებელი — კლიენტი“). ამავე კატეგორიაში ხვდება სათაო ფირმების ირგვლივ შექმნილი ქსელები;
- მრეწველობის დარგები (მაგალითად, „ქიმიური კლასტერი“) ან სექტორების ერთობლიობა აგრეგაციის უფრო მაღალ დონეზე (მაგალითად, „აგროსამრეწველო კლასტერი“)³.

¹ Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.

² Егоров, О.И. Зарубежный опыт региональной науки, региональной политики и территориального развития / О.И. Егоров, О.А. Чигаркина // Регион: экономика и социология. 2006. № 1.

³ Цихан, Т.В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. 2003. № 5

სისტემური მიდგომის პოზიციიდან გამომდინარე, კლასტერი — ეს არის განსხვავებულ დარგებში მომუშავე სამეურნეო საქმიანობის ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთდამოკიდებული სუბიექტების ერთობლიობა, რომლებიც გაერთიანებული არიან ერთიან ორგანიზაციულ სტრუქტურაში და ერთობლივად ფუნქციონირებენ განსაზღვრული მიზნით. რამდენიმე დამოუკიდებელი მეურნე სუბიექტისაგან ეფექტიანი ტექნოლოგიური ჯაჭვის ფორმირება სტრატეგიული ღონისძიებაა, რომელიც მოითხოვს განსაზღვრულ გრძელვადიან დაბანდებს მათ რეალიზაციაში და შესაძლებელია მხოლოდ მათი თვითორგანიზაციის საშუალებით, აღნიშნული პოტენციური სისტემების შიგნით და გარეთ შექმნილი წანამძღვრების ურთიერთქმედების შედეგად. ასეთმა ურთიერთქმედებამ შეიძლება დამატებითი მოგება მოუტანოს თითოეული სუბიექტს, სტიმული მისცეს ფუნქციონირების ერთიანი სისტემის შექმნას, უწყვეტი მთლიანი სისტემის უზრუნველყოფას¹.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ეკონომიკის კლასტერული განვითარება — ეს არის ბიზნესის განსაზღვრული ინსტრუმენტი. საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული საზოგადოება თავისი მეურნე სუბიექტებისათვის საქმიანობის წესებს აყალიბებს კანონების, ურთიერთდამოკიდებულებების, საბანკო სექტორის, მხარდაჭერის ინსტიტუტების და ა.შ. მეშვეობით. ამიტომაც მოცემული წესების ფარგლებში არსებული კლასტერი სხვა არა არის რა, თუ არა განსაზღვრული სახით ორგანიზებული სივრცე, რომელიც წარმატებით განვითარების საშუალებას აძლევს მსხვილ ფირმებს, მცირე საწარმოებს, მომწოდებლებს (მოწყობილობების, მაკომპლექტებელი, სპეციალიზებული მომსახურების), ინფრასტრუქტურის ობიექტებს, სამეცნიერო-კვლევით ცენტრებს, უმაღლეს სასწავლებლებს და სხვა ორგანიზაციებს. ამასთან, მნიშვნელო-

¹ Ларионова, Н.А. Кластерный подход в управлении конкурентоспособностью региона // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2007 г. № 1. Ч.2.

ვანია ისიც, რომ კლასტერში უპირველესად მიიღწევა სინერგეტიკული ეფექტი, იმდენად რამდენადაც კონკურენტი საწარმოების მონაწილეობა ურთიერთმომგებიანი ხდება¹.

კლასტერები შეიძლება იდენტიფიცირებულ იქნეს როგორც გრძელვადიანი კონტრაქტების საფუძველზე რესურსებისა და სპეციფიკური უპირატესობების ეფექტიანი გამოყენების გზით სამეწარმეო პროექტების ერთობლივი რეალიზაციისათვის გაერთიანებული ამა თუ იმ ბაზრის მონაწილე ფირმების ჯგუფი. ისინი უპირატესად იყენებენ ჰორიზონტალურ კავშირებს, სპეციალიზაციას და ავსებენ ერთმანეთს, რითაც აახლოებენ უფრო მაღალი შედეგების მიღწევის შესაძლებლობას.

კლასტერის განმასხვავებელი ნიშანია მიზნობრივი სამეწარმეო საქმიანობა. კლასტერის ფარგლებში ერთიანდება არა მხოლოდ წარმოებითი, არამედ ინოვაციური ბიზნესი, პროდუქციის ხარისხის კომპლექსური მართვა, სერვისული მომსახურება. მეწარმეების, მმართველობის ორგანოების, საინვესტიციო და ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტების ძალისხმევის გაერთიანება განსაზღვრულ ტერიტორიაზე მნიშვნელოვან უპირატესობას ანიჭებს მათ კონკურენტულ ბრძოლაში, ხელს უწყობს საწარმოო-საბაზრო პროცესების რაციონალიზაციას, რისკების გადანაწილებას და სწრაფად ცვალებადი კონიუნქტურის პირობებში მეტად საჭირო მოქნილი პოლიტიკის გატარებას. ძალისხმევის ამგვარი გაერთიანება განვითარებულ ქვეყნებში საკმაოდ ეფექტიანი აღმოჩნდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ კლასტერები ქმნიან პირობებს ინვესტიციების მოსაზიდად, რადგან მათი შექმნისათვის საჭირო ინიციატივა, ინოვაციები, ინტეგრაცია, ინტერესი — ინვესტორების მოზიდვის აუცილებელი პირობაა.

¹ Ларионова, Н.А. Кластерный подход в управлении конкурентоспособностью региона // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2007. № 1. Ч.2.

საწარმოთა გაერთიანების კლასტერული ტექნოლოგიების დანერგვა ხელს უწყობს სამეწარმეო სტრუქტურების საქმიანი აქტიუობის ზრდას, ქვეყნის რეგიონში საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესებას, სოციალური, ეკონომიკური, ინფორმაციული და ინტეგრაციული სისტემების განვითარებას, რაც, თავის მხრივ, იმპულსს აძლევს მეწარმეობის უფრო ინტენსიურ განვითარებას, ინვესტიციების მოზიდვას და ტერიტორიების ეკონომიკურ აღმა-
ვლობას.

კლასტერული მოდელის დანერგვის მთავარი ამოცანაა მე-
წარმეთა ფსიქოლოგიის შეცვლა, საერთო ეკონომიკური მოგების
მისაღებად კლასტერული გაერთიანების ყველა მონაწილის პატი-
ოსანი, ღია და ურთიერთმომგებიანი თანამშრომლობის შესაძლე-
ვლობის გაგება.

კლასტერი საწარმოთა შემადგენლობის თვალსაზრისით შეი-
ძლება იყოს მრავალრიცხოვანი ან მცირერიცხოვანი, ან მოიცავდეს
ღიდ და მცირე საწარმოებს სხვადასხვა თანაფარდობით. იგი წარ-
მოადგენს იმ „ასპარეზს“, სადაც ხორციელდება რეალური ურთი-
ერთქმედება ადგილობრივ სამეწარმეო სტრუქტურებს, ასევე
სამეწარმეო სტრუქტურებსა და სხვა ინსტიტუტებს შორის.

შეიძლება გამოიყოს კლასტერებისათვის დამახასიათებელი 12
მაჩვენებელი:

- კვლევისა და განვითარების შესაძლებლობები;
- სამუშაო ძალის კვალიფიკაცია;
- შრომითი პოტენციალის განვითარება;
- მომწოდებლების სიახლოვე;
- კაპიტალის არსებობა;
- სპეციალიზებული მომსახურების ხელმისაწვდომობა;
- ურთიერთობები მოწყობილობის მომწოდებლებთან;
- ასოცირებადი სტრუქტურები;
- ქსელების ფორმირების ინტენსივობა;
- სამეწარმეო ენერგია;

- ინოვაციები და სწავლება;
- კოლექტიური ხედვა და ხელმძღვანელობა.¹

ყველაზე განვითარებულ კლასტერებს გააჩნიათ ხუთი პრინციპული მახასიათებელი, რომელთაგან პირველი სამი შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც კლასტერების შექმნის სასტარტო წინამძღვარი:

1. კონკურენტუნარიანი საწარმოების არსებობა.

კლასტერის განვითარების საკვანძო პირობაა ბაზარზე კონკურენტუნარიანი საწარმოების არსებობა კლასტერში. დეპრესიულ საწარმოებში დასაქმების კონცენტრაცია შეიძლება გაზდეს კლასტერის ფორმირებისა და განვითარების წინამძღვარი, მაგრამ მისი ფუნქციონირების კრიტერიუმს არ წარმოადგენს. კონკურენტუნარიანობის ინდიკატორად შეიძლება განვიხილოთ: კლასტერში შემავალი კომპანიებისა და სექტორების მწარმოებლურობის შედარებით მაღალი დონე; პროდუქციისა და მომსახურების ექსპორტის მაღალი დონე; კომპანიების საქმიანობის მაღალი ეკონომიკური მაჩვენებლები;

2. კლასტერების განვითარებისათვის კონკურენტული უპირატესობების არსებობა რეგიონში. მაგალითად, მომგებიანი გეოგრაფიული მდებარეობა; ნედლეულის ხელმისაწვდომობა; სპეციალიზებული ადამიანური რესურსების, მაკომპლექტებელი მომსახურების მომწოდებლების, სპეციალიზებული სასწავლო დაწესებულებებისა და საგანმანათლებლო პროგრამების, სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების მწარმოებელი სპეციალიზებული ორგანიზაციების, აუცილებელი ინფრასტრუქტურის არსებობა და სხვა ფაქტორები. ტერიტორიის კონკურენტული უპირატესობების ინდიკატორებად შეიძლება განხილულ იქნას მოზიდული უცხოური ინვესტიციების შედარე-

¹ Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

ბით მაღალი დონე კლასტერში შემავალი საწარმოების ან სექტორების დონეზე.

3. გეოგრაფიული კონცენტრაცია და სიახლოვე.

კლასტერების მთავარი მონაწილეები ერთმანეთთან გეოგრაფიულად ახლოს არიან განლაგებული და აქვთ აქტიური ურთიერთქმედების შესაძლებლობა. გეოგრაფიული მასშტაბი შეიძლება იცვლებოდეს კლასტერის ტიპიდან და თავისებურებებიდან გამომდინარე და მოიცავდეს ქვეყნის ერთ ან რამდენიმე რეგიონს. გეოგრაფიული კონცენტრაციის ინდიკატორებად შეიძლება განხილულ იქნას მოცემული რეგიონის სპეციალიზაციის მაღალი დონის განმსაზღვრელი სხვადასხვა მაჩვენებელი.

4. მონაწილეთა ფართო წრე და „კრიტიკული მასის“ არსებობა.

კლასტერი შეიძლება შედგებოდეს რეგიონის ფარგლებს გარეთ გასატანი საბოლოო პროდუქციისა და მომსახურების მწარმოებელი კომპანიებისაგან; მაკომპლექტებელი მოწყობილობების, სპეციალიზებული მომსახურების მომწოდებლების, ასევე პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტებისა და სხვა მხარდამჭერი ორგანიზაციებისაგან. ინდიკატორებად შეიძლება განხილულ იქნას საწარმოებსა და კლასტერის სექტორებში დასაქმების მაღალი დონის განმსაზღვრელი მაჩვენებლები, კლასტერში შემავალ სექტორებში შემავალი კომპანიებისა და ორგანიზაციების ოდენობა.

5. კლასტერების მონაწილეთა შორის კავშირისა და ურთიერთქმედების არსებობა.

კლასტერების განვითარებაში წარმატების განმსაზღვრელი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია სამუშაო კავშირებისა და კლასტერის მონაწილეებს შორის ძალისხმევის კოორდინაციის არსებობა. ეს კავშირები შეიძლება განსხვავებული ბუნების იყოს — სათაო კომპანიებსა და მომწოდებლებს, თვით მომწოდებლებს შორის ფორმალიზებული ურთიერთობების, მოწყობილობათა და

სპეციალიზებული სერვისის მომწოდებლებთან თანამშრომლობის; კომპანიებს, უმაღლეს სასწავლებლებსა და სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებს შორის ერთობლივი სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებისა და საგანმანათლებლო პროგრამების რეალიზაციაში თანამშრომლობის ჩათვლით. მცირე და საშუალო საწარმოებს შორის კონტაქტები ასევე შეიძლება დაკავშირებული იყოს არსებულ და ახალ ბაზრებზე საქონლისა და მომსახურების კოლექტიური გატანისათვის მათი ძალისხმევის კოორდინაციასთან¹.

კვლევის პროცესში მ. პორტერმა გააანალიზა 100-ზე მეტი დარგის კონკურენტული შესაძლებლობები 10 ქვეყანაში. აღმოჩნდა, რომ ყველაზე კონკურენტუნარიანი ტრანსნაციონალური კომპანიები უსისტემოდ როდია მიმოხეული სხვადასხვა ქვეყნებში, არამედ ხასიათდება ერთ ქვეყანაში, ხშირად კი ქვეყნის ერთ რომელიმე რეგიონში კონცენტრირების ტენდენციით. ეს იმით აიხსნება, რომ მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის მიღწევის შემდეგ ფირმა ან ფირმათა ჯგუფი აფართოებენ თავიანთ დადებით გავლენას უახლოეს გარემოცვაზე: მომწოდებლებზე, მომხმარებლებსა და კონკურენტებზე. გარემოცვის წარმატებები კი, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს მოცემული კომპანიის კონკურენტუნარიანობის შემდგომ ზრდაზე.

ამის შედეგად ყალიბდება კლასტერი — ფირმების, ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული დარგების გაერთიანება, რომელიც ხელს უწყობს თითოეული მათგანის კონკურენტუნარიანობის ზრდას. მთელი ქვეყნის ეკონომიკისათვის კლასტერი ასრულებს შიდა ბაზრის მნიშვნელოვანი რგოლების როლს. ერთი კლასტერის შექმნას მოსდევს ახალი კლასტერების შექმნა, იზრდება მთლიანად ქვეყნის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა, რასაც უზრუნ-

¹ Методические рекомендации по реализации кластерной политики в северных субъектах Российской Федерации (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www/tpprf.ru>

ველყოფს ასევე ცალკეული კლასტერების ძლიერი პოზიციებიც. მაშინ როცა მათ გარეშე ყველაზე განვითარებული ეკონომიკაც კი მხოლოდ საშუალო შედეგს იძლევა. სარგებელი კლასტერში ვრცელდება ყველა კავშირის მიმართულებით:

- სხვა დარგებიდან მოსული ახალი მწარმოებლები აჩქარებენ თავიანთ განვითარებას, სტიმულს აძლევენ სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებს და უზრუნველყოფენ აუცილებელ საშუალებებს ახალი სტრატეგიების დასანერგად;
- ხდება ინფორმაციის თავისუფალი გაცვლა და სიახლეების სწრაფი გაერცელება მრავალრიცხოვან კონკურენტებთან კონტაქტის მქონე მომწოდებლების ან მომხმარებლების არხებით;
- კლასტერის შიდა ურთიერთკავშირები, ხშირად აბსოლუტურად მოულოდნელიც კი, აჩენს ახალ გზებს კონკურენციაში და ბადებს სრულიად ახალ შესაძლებლობებს;
- ადამიანური რესურსები და იდეები ქმნიან ახალ კომბინაციებს¹.

¹ Цихан, Т.В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. 2003. № 5

2.1. კლასტერი — კონკურენტუნარიანობის აპაღლების ინსტრუმენტი

მსოფლიო გამოცდილებაში გვაქვს ტერიტორიებისა და საწარმოო კომპლექსების კლასტერ-ორიენტირებული რეგიონული პოლიტიკის გატარების გზით კონკურენტუნარიანობის ამაღლების არაერთი მაგალითი. ცნობილია კლასტერები მცირე და საშუალო ბიზნესის სფეროში (ავეჯის, ფენსაცმლის, კეების პროდუქტების წარმოება), ინოვაციურ სფეროში (ბიოტექნოლოგიები, ტელეკომუნიკაცია), მსხვილ სამრეწველო წარმოებაში (მანქანათმშენებლობა), ტრანსპორტის სფეროში. კლასტერების მრავალფეროვნება და ინდივიდუალობა აძნელებს მათ ტიპიზაციას¹.

ლიტერატურაში კლასტერების კლასიფიკაციისადმი სხვადასხვა მიდგომა არსებობს.

ამჟამად ექსპერტები აღწერენ კლასტერების 7 ძირითად მახასიათებელს, რომელთა კომბინაციასაც ეყრდნობა ამა თუ იმ კლასტერული სტრატეგიის არჩევანი:

- გეოგრაფიული — ეკონომიკური აქტივობის სივრცითი კლასტერების აგება ადგილობრივიდან დაწყებული (მაგალითად, მეხაღება ნიდერლანდებში) და გლობალურით დამთავრებული (აეროკოსმოსური კლასტერი);
- ჰორიზონტალური — რამდენიმე დარგი შეიძლება შედიოდეს უფრო მსხვილ კლასტერში (მაგალითად, მეგაკლასტერების სისტემა ნიდერლანდების ეკონომიკაში);
- ვერტიკალური — კლასტერებში შეიძლება აღინიშნოს საწარმოო პროცესების მომიჯნავე ეტაპები. ამასთან, მნიშვნელოვანია ის, თუ ქსელის რომელი მონაწილეა ინოვაციე-

¹ Хасаев, Г.Р. Кластеры _ современные инструменты повышения конкурентоспособности региона (через партнерство к будущему) / Хасаев Г.Р., Михеев Ю.В. (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.compass-r.ru>.

ბის ინიციატორი და საბოლოო შემსრულებელი კლასტერის ფარგლებში;

- ლატერალური — კლასტერში ერთიანდება სხვადასხვა სექტორი, რომლებიც ეკონომიას უზრუნველყოფენ მასშტაბის ეფექტის ხარჯზე, რაც ქმნის ახალ კომბინაციებს (მაგალითად, მულტიმედიური კლასტერი);
- ტექნოლოგიური — ერთი და იგივე ტექნოლოგიებით მოსარგებლე დარგების ერთობლიობა (მაგალითად, ბიოტექნოლოგიური კლასტერი);
- ფოკუსური — ერთი ცენტრის ირგვლივ თავმოყრილი ფირმების კლასტერი — საწარმოები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები ან სასწავლო დაწესებულებები;
- თვისებრივი — არსებითია არა მხოლოდ ის, ნამდვილად თანამშრომლობენ თუ არა ფირმები, არამედ ისიც, თუ როგორ აკეთებენ ისინი ამას. ქსელი ყოველთვის ავტომატურად როდი ასტიმულებს ინოვაციების განვითარებას. ხდება ზოლმე, რომ ქსელებში, პირიქით, აზმობენ ინოვაციურ პროცესებს და ახალისებენ თავდაცვით ქცევას. ურთიერთ-კავშირები მიმწოდებლებთან შეიძლება სტიმულს აძლევდეს ინოვაციურ პროცესებს, მაგრამ, იმავროულად, შეიძლება გამოყენებულ იქნას პარტნიორებზე ხარჯების გადამისამართებისა და მათი ფინანსური ინტერესების ხელყოფისათვის. უკანასკნელ შემთხვევაში ქსელები არც სტაბილურია და არც მასტიმულირებელი¹.

კლასტერები დარგების შესაბამისად განსხვავებულია ზომით, მოცულობით, განვითარების დონით. კლასტერების ბუნება შესაძლებელს ხდის მათი საზღვრების ცვალებადობას ახალი კომპანიებისა და დარგების გაჩენით, ბიზნესის განვითარების და მისი განხორციელების პირობების ცვლილებების შესაბამისად. მ. პორტერის

¹ Цихан, Т.В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. 2003. № 5

აზრით, ისინი არსებობენ როგორც მსხვილ, ასევე მცირემასშტაბიან ეკონომიკაში, ქალაქად თუ სოფლად, ასევე გეოგრაფიული დაყოფის რამდენიმე დონეზე. კლასტერები იქმნება როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ეკონომიკის პირობებში¹.

სამრეწველო კლასტერები წარმოადგენს საწარმოო ჯგუფში გაერთიანებული გეოგრაფიულად ლოკალიზებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების ჯგუფს, რომლის ფარგლებშიც იქმნება საბოლოო პროდუქტი და დამატებითი ღირებულება.

უფრო განვითარებულ კლასტერებს გააჩნია მომწოდებელთა სპეციალიზებული ბაზები, ურთიერთდაკავშირებული დარგების განშტოებები, უფრო ფართომასშტაბიანი მხარდამჭერი დარგები, მომხმარებლებთან მჭიდრო კავშირი.

კლასტერი შეიძლება მოიცავდეს საწარმოთა სტრატეგიულ აღიანსებს უნივერსიტეტებთან, კვლევით დაწესებულებებთან, მომხმარებლებთან, ტექნოლოგიურ ბროკერებსა და კონსულტანტებთან. კლასტერი, საზღვარგარეთული გამოცდილებიდან გამომდინარე, უზრუნველყოფს სახელმწიფოსა და სხვა ინსტიტუტებს შორის კონსტრუქციული და ეფექტიანი დიალოგის წარმართვას².

დარგის ევოლუციის პროცესმა შეიძლება მიგვიყვანოს კლასტერების შექმნამდე ან გაფართოებამდე, რაც სცილდება დარგის ფარგლებს და წარმოადგენს ეკონომიკური განვითარების მძლავრ ძალას. ეს პროცესი დამოკიდებულია საბაზრო ურთიერთობათა მდგომარეობაზე, სამეწარმეო გარემოს მრავალფეროვნებაზე, კონკურენციის დონეზე, ასევე სახელმწიფო სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაზე და მისი შემდგომი განვითარების სტრატეგიულ მიმართულებებზე. მეწარმეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემო ხელს უწყობს კონკურენტების რიცხვის სწრაფ ზრდას და თანამშრომლობისათვის პარტნიორების ძიების ინტენ-

¹ Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.

² იქვე.

სივობას. საბოლოო პროდუქტის მწარმოებელი დარგები წარმოქმნიან კონკურენტუნარიან მხარდამჭერ საწარმოებს. წარმატებული კონკურენტუნარიანი დარგების კლასტერები წარმოგიდგება ვერტიკალური ჯაჭვის სახით, რომელიც შედგება მოწყობილობითა და სხვა სპეციალიზებული რესურსებით უზრუნველყოფი საწარმოებისა და მომწოდებლების მრავალრიცხოვანი თანმიმდევრული საფეხურისაგან. კლასტერების წარმოქმნა აჩქარებს პროცესს ცალკე აღებულ რომელიმე დარგში, იწვევს ინოვაციათა ბუმს და განამტკიცებს კონკურენციის უნარს მსოფლიო ბაზარზე. გარე ფაქტორებისა და ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილებებიდან გამომდინარე, კლასტერები იქმნება, ფართოვდება, ღრმავდება, არახელსაყრელ პირობებში კი, დროთა განმავლობაში, იშლება კიდევ. კლასტერების მსგავსი დინამიკურობა და მოქნილობა კიდევ ერთი უპირატესობაა ეკონომიკური სისტემის ორგანიზაციის სხვა ფორმებთან შედარებით¹.

ინოვაციური კლასტერი, როგორც კონკურენტუნარიანობის მაღალი დონის მიღწევის ყველაზე ეფექტიანი ფორმა, წარმოადგენს სხვადასხვა ორგანიზაციათა ძალისხმევის არაფორმალურ გაერთიანებას (სამრეწველო საწარმოების, კვლევითი ცენტრების, ინდივიდუალური მეწარმეების, სახელმწიფო მართვის ორგანოების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, უმაღლესი სასწავლებლების და ა.შ.). ინოვაციურ კლასტერში ვერტიკალური ინტეგრაციის საფუძველზე გაერთიანება ქმნის მრავალგვარი ტექნოლოგიური გამოგონებების არა სპონტანურ კონცენტრაციას, არამედ ახალი იდეების, ტექნოლოგიების და ინოვაციების გავრცელების მკაცრად ორიენტირებულ სისტემას. ამასთან, კლასტერის ყველა მონაწილეს შორის მდგრადი კავშირის ქსელის ფორმირება წარმოადგენს გამოგონებათა ინოვაციებად, ხოლო

¹ Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>

ინოვაციების კონკურენტულ უპირატესობებად ეფექტიანი ტრანსფორმირების უმნიშვნელოვანეს პირობას. ინოვაციური საქმიანობის კლასტერები ქმნიან ახალ პროდუქტს ან მომსახურებას რამდენიმე ფირმის ან კვლევითი ინსტიტუტის ძალისხმევით, რაც შესაძლებელს ხდის მათ გაგრძელებას საქმიანი ურთიერთკავშირების ქსელით. კლასტერის ინოვაციური სტრუქტურა ხელს უწყობს ერთობლივი დანახარჯების შემცირებას სიახლეთა კვლევასა და შემუშავებაზე, მათი შემდგომი კომერციალიზაციის, კლასტერის საწარმოო-ტექნოლოგიური სტრუქტურის მაღალეფექტიანობის ხარჯზე. ყოველივე ეს კლასტერის მონაწილეებს შესაძლებლობას აძლევს სტაბილურად განახორციელონ ინოვაციური საქმიანობა ხანგრძლივი დროის მანძილზე.

ყველაზე წარმატებული ინოვაციური კლასტერები იქმნება იქ, სადაც ხორციელდება ან მოსალოდნელია გარღვევა ტექნიკისა და წარმოების ტექნოლოგიის დარგში და გასვლა ახალ საბაზრო ნიშაზე. ამ მიმართულებით ბევრი ქვეყანა სულ უფრო აქტიურად იყენებს კლასტერულ მიდგომას თავისი ეროვნული ინოვაციური პროგრამების ჩამოყალიბებისა და რეგულირებისადმი¹.

კლასტერების შემოქმედებითი საქმიანობა მდგომარეობს იმაშიც, რომ მისი მონაწილეების უმრავლესობა უშუალოდ არ უწევს კონკურენციას ერთმანეთს, არამედ ემსახურება დარგის სხვადასხვა სეგმენტს. მათი შექმნა მეტად მნიშვნელოვანია განვითარების ინოვაციურ გზაზე ეკონომიკის გასაყვანად, რაც მოითხოვს ინოვაციური პროცესის იმ მონაწილეთა მუდმივ კონტაქტებს, ვინც სამეცნიერო კვლევების, საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების და საწარმოო პროცესის კორექტირებას ახდენენ. ასეთ ურთიერთქმედებას კორპორაციული ინტერესებით განპირობებული თავისებურებებიც გააჩნია, რომლებიც უზრუნველყოფს ნე-

¹ Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>

ბისმიერი ორგანიზაციის ინოვაციურ ინტეგრაციას, მისი სიდიდის მიუხედავად. საშუალო და მცირე ბიზნესი უფრო იოლად ეგუება კონიუნქტურის ცვლილებას, რადგან ნაკლებადაა დამოკიდებული მსოფლიო ეკონომიკის მდგომარეობასა და დონეზე, ხოლო მსხვილი ნაციონალური და ტრანსნაციონალური კომპანიები კმნიან მსხვილ ფინანსურ რესურსებს გრძელვადიანი სტრატეგიული მანეკრის უზრუნველსაყოფად¹.

კომპანიათა და ორგანიზაციათა ჯგუფის კლასტერად განხილვა ხელს უწყობს კონკურენციის საფრთხის ან მეტოქეობის ინტენსივობის შეზღუდვის გარეშე მოქმედებათა კოორდინაციისა და ურთიერთსრულყოფის ხელსაყრელი შესაძლებლობების გამოვლენას საერთო ინტერესების სფეროებში.

კლასტერების და არა იზოლირებული კომპანიებისა და დარგების დომინირება მნიშვნელოვანია რეგიონული ეკონომიკისთვისაც, სადაც შეინიშნება ურთიერთდაკავშირებული დარგების მაღალი გეოგრაფიული კონცენტრაცია. კლასტერების განვითარების სტრატეგიების შემუშავებისა და რეალიზაციისას წარმატების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ბიზნესის ლიდერების აქტიური პოზიცია და პოზიტიური პარტნიორობა რეგიონის სხვადასხვა სამეწარმეო ჯგუფების ინტერესებს შორის².

რეგიონში კლასტერის ჩამოყალიბების ერთ-ერთი პირობაა დარგების სპეციალიზაციის არსებობა. სპეციალიზაციაში იგულისხმება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების ფორმა, რომელიც ასახავს პროდუქციის ცალკეული სახეების ან მისი ნაწილების წარმოების თავმოყრას დამოუკიდებელ დარგებში, წარმოებასა და

¹ Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.

² Взаимодействие малого и крупного бизнеса (Электронный ресурс) // Информационно-аналитический сборник Института предпринимательства и инвестиций. М., 2003. Апрель. Режим доступа: <http://mbrk.ru>

სპეციალიზებულ საწარმოებში¹.

ეკონომიკის ყველაზე შესაფერისი ინტეგრაციული მოდელია რეგიონის ეკონომიკის კლასტერული მოდელი. მეურნეობრიობის სუბიექტების საწარმო-კოოპერაციულ და სხვა ურთიერთქმედებებში სამრეწველო კლასტერის განმასხვავებელი ნიშანია ტერიტორიული ლოკალიზაციის პრინციპი². თუმცა, ისიც უნდა გვესმოდეს, რომ კლასტერის გეოგრაფიული მასშტაბები შეიძლება მოიცავდეს ერთ ქალაქს, ოლქს ან, უფრო მეტიც, ქვეყანას, ან მთელ რიგ მეზობელ ქვეყნებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რეგიონი განსაზღვრავს კლასტერის მხოლოდ ერთ შესაძლო ვარიანტს.

რეგიონის ადმინისტრაციისათვის კლასტერი, ჯერ ერთი, ყველაზე თანამედროვე, მოსახერხებელი ინსტრუმენტია სამრეწველო პოლიტიკაში; მეორეც, იგი კარგი ასპარეზია ბიზნესთან ურთიერთქმედებისათვის; მესამე, რეგიონულ ადმინისტრაციას აკისრია დიდი და საპასუხისმგებლო ამოცანები, რომელთა გადასაწყვეტად საჭიროა დამატებითი სახსრები, დრო და ცოდნა. კლასტერული მიდგომა გვაძლევს ეფექტურ ინსტრუმენტს ძირითადი მიზნების მისაღწევად. ეს მიზნები შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ: რეგიონის შემოსავლიანობის ზრდა და მოსახლეობის დასაქმების უზრუნველყოფა. აღნიშნული მტკიცება დადასტურებულია რიგ ქვეყნებში წარმატებული გამოცდილების მონაცემებით³.

რეგიონული ეკონომიკური პროცესების ანალიზისადმი კლასტერული მიდგომა გულისხმობს, რომ ყოველი კონკრეტული დარგი არ შეიძლება განხილულ იქნას სხვებისგან განცალკევებულად, არამედ სისტემურად უნდა იქნას შესწავლილი ურთიერთ-

¹ Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.

² Шапкин, И.Н. Управление региональным хозяйством. М.:Кнорус, 2005.

³ Егоров, О.И. Зарубежный опыт региональной науки, региональной политики и территориального развития / О.И. Егоров, О.А. Чигаркина // Регион: экономика и социология. 2006. № 1.

დაკავშირებული სექტორების კომპლექსის შიგნით. საბაზო დარგის სრულყოფა ბიძგს აძლევს მომწოდებელი და მომხმარებელი დარგების, ასევე მომსახურების სექტორის განვითარებას, წარმოქმნის ეკონომიკური ეფექტურობის კლასტერს, რომელიც უნდა გახდეს სწორედ ანალიზის ობიექტი.

კოოპერაციის ჩვეულებრივი ფორმებისა და სუბიექტების კოორდინაციისაგან განსხვავებით, კლასტერული სისტემები ხასიათდება შემდეგი თავისებურებებით:

- ლიდერი საწარმოების არსებობით, რომლებიც განსაზღვრავენ მთელი სისტემის გრძელვადიან სამეურნეო, ინოვაციურ და სხვა სტრატეგიას;
- კლასტერული სისტემის მონაწილე მეურნე სუბიექტების ძირითადი მასის ტერიტორიული ლოკალიზაციით;
- კლასტერული სისტემის მონაწილე მეურნე სუბიექტების კოოპერაციული კავშირების მდგრადობით, მისი მონაწილეების უმრავლესობისათვის ამ კავშირების პრიორიტეტული მნიშვნელობით;
- სისტემის მონაწილეთა ურთიერთქმედების გრძელვადიანი კოორდინაციით მისი ბიზნესპროგრამებისა და სტრატეგიული მიზნების ფარგლებში.

ამრიგად, კლასტერი, უპირველესად, სოციალური ცნებაა. იგი იქმნება ურთიერთდაკავშირებული ეკონომიკური ინტერესების მქონე ადამიანთა ან ორგანიზაციათა გაერთიანების ფარგლებში. ამასთან, რეგიონები, რომელთა ტერიტორიაზეც იქმნება კლასტერები, ხდებიან ეკონომიკური განვითარების ლიდერები. ისინი განსაზღვრავენ ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას. რეგიონებს, რომელთაც არ გააჩნიათ კლასტერები, ბევრად უარესი ეკონომიკური მდგომარეობა გააჩნიათ, ხშირ შემთხვევაში კი იქცევიან დეპრესიულ ტერიტორიებად¹.

¹ Ларионова, Н.А. Конкурентоспособность региона в глобализирующейся экономике. Экономика регионов, тенденции развития, монография. Кн. 1 / под общ. ред. О.И. Кирикова. Воронеж: ВГПУ, 2006.

კლასტერი ხელს უწყობს კონკრეტული სამეურნეო ფეექტის მიღწევას და აძლიერებს ცალკეული კომპანიების და, აქედან გამომდინარე, მთლიანად კლასტერის კონკურენტულ უპირატესობებს. კლასტერები დარგებზე უფრო ფეექტიანად ამყარებენ მნიშვნელოვან კავშირებს, უზრუნველყოფენ დარგების ურთიერთშეესებას, ხელს უწყობენ ტექნოლოგიების, ჩვეეების განვითარებას და ბიზნესის განხორციელებისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გავრცელებას. საწარმოების სტრატეგიული მართვისათვის ეს კავშირები ფუძემდებლურია კონკურენტულ ბრძოლაში, ბიზნესის განვითარების მიმართულებების განსაზღვრაში, ინოვაციების დანერგვაში, შრომის მწარმოებლურობის ამაღლებაში, საწარმოო დანახარჯების შემცირებაში და ა.შ.¹

როგორც წესი, კლასტერები ემსახურება შემდეგი მიზნების შესრულებას:

- კლასტერის მონაწილეთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის ხარჯზე;
- მიდგომების უნიფიკაციის ხარჯზე, დანახარჯების შემცირებას და შესაბამისი მეცნიერებატევადი მომსახურების ხარისხის ამაღლებას სინერგიის ფეექტსა და ხარისხში, ლოჯისტიკაში, ინჟინერინგში, საინფორმაციო ტექნოლოგიებსა და ა.შ.;
- დასაქმების უზრუნველყოფას მსხვილი საწარმოების რეფორმირებისა და აუტსორსინგის პირობებში;
- კლასტერების მონაწილეთა ინტერესების კონსოლიდირებულ ლობირებას ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოებში. საზღვარგარეთ ჩატარებული კვლევები მოწმობენ, რომ კლასტერები სტიმულს აძლევენ მწარმოებლურობის მნიშვნელოვან ამაღლებას და ინოვაციების დანერგვას. კომპანიე-

¹ Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.

ბი იგებენ, როცა აქვთ დადებითი გამოცდილების გაზიარების და დანახარჯების შემცირების საშუალება, როცა იყენებენ ერთსა და იმავე მომსახურებასა და მომწოდებლებს.

დარგობრივ კლასტერში სხვადასხვა ფორმებისა და ორგანიზაციების ინტეგრაციის მასტიმულირებელ ფაქტორებს შორის შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი:

- სათაო ამწყობი ქარხნების შეთანხმებული მოთხოვნები თავიანთი მომწოდებლებისა და დილერებისადმი;
- ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე დანახარჯების შემცირება მასშტაბის ეფექტის ხარჯზე;
- მეცნიერებატევად დარგებში კოლექტიური ინოვაციების უფრო ეფექტიანი ხასიათი ვერტიკალური ინტეგრაციის პირობებში და ჰორიზონტალური კოოპერაციისა — აუტსორსინგის დროს;
- ინჟინერინგული და კონსალტინგური მომსახურების, მ.შ. მცირე საწარმოებისათვის პოტენციური ბაზრის გადიდება კომპლექსური პროექტებისა და პროგრამების შესრულებისას სუბკონტრაქტინგის დანერგვის ხარჯზე;
- ბაზრის მოთხოვნების შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის გაფართოება და პროდუქციისა და მცირე ბიზნესის მომსახურების გატანა მსხვილი საწარმოების ბაზარზე;
- საწარმოთა, მ.შ. მცირე საწარმოთა შესაძლებლობების გაზრდა ინვესტიციებისა და გრანტების მოსაზიდად;
- საზღვარგარეთელ პარტნიორებსა და ახალ ბაზრებზე გასვლის უფრო ეფექტიანი სისტემა¹.

ამრიგად, კლასტერის, როგორც მეურნეობრიობის, ეკონომიკური ურთიერთქმედებისა და კავშირების ახალი ფორმის განვი-

¹ Хасаев, Г.Р. Кластеры _ современные инструменты повышения конкурентоспособности региона (через партнерство к будущему) / Хасаев Г.Р., Михеев Ю.В. (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.compass-r.ru>.

თარება, ხელს უწყობს განსაზღვრული სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტის მიღწევას, რომელიც ვლინდება შემდეგ მიმართულებებში:

- კომპანიებისა და ეკონომიკის სექტორების მწარმოებლურობისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. უფრო მაღალგანვითარებულ კლასტერებში მომუშავე კომპანიები მეტად მწარმოებლურია, ვიდრე ნაკლებად განვითარებულ კლასტერებში მომუშავეები;
- ინოვაციური პოტენციალის ამაღლება. უფრო მაღალგანვითარებულ კლასტერებს მეტი ინოვაციური პოტენციალი გააჩნიათ, რაც გამოიხატება თუნდაც პატენტების რაოდენობაში;
- ახალი კომპანიების სტიმულირება. განვითარებული კლასტერები ხელს უწყობენ ახალი მცირე და საშუალო კომპანიების წარმოქმნასა და განვითარებას;
- რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და ეკონომიკური განვითარება. რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, კლასტერების განვითარება დადებით გავლენას ახდენს რეგიონში დასაქმების ღონესა და სტრუქტურაზე, ხელფასის ღონეზე;
- რეგიონში დასაქმების უზრუნველყოფა, მისი სტრუქტურის გაუმჯობესება, ხელფასის გადიდება.

თავი III. კლასტერების ფუნქციონირების საზღვარგარეთული გამოცდილება

3.1. კლასტერების ფუნქციონირების საზღვარგარეთული გამოცდილება ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში

კლასტერები იმპულსს აძლევენ მოწინავე ეკონომიკის ქვეყნების განვითარებას, ხელს უწყობენ ტერიტორიების ორგანიზაციის ახალი ქსელური რესურსის მობილიზებას, საფუძველს უყრიან ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას.

1968 წელს ევროპაში, ევროკავშირის ფარგლებში, შეიქმნა რეგიონული პოლიტიკის გენერალური დირექტორატი, 1975 წელს — რეგიონული განვითარების ევროპული ფონდი. 1988 წელს ევროპარლამენტმა მიიღო რეგიონალიზმის ქარტია, ამოქმედდა რეგიონულ და ადგილობრივ თანამეგობრობათა საბჭო¹.

მსოფლიოში კლასტერების აქტიური განვითარება მიიჩნევა ინოვაციური სამეწარმეო საქმიანობის ეფექტიან მიმართულებად. ასე, მაგალითად, ევროპაში ეკონომიკური თანამშრომლობის განმტკიცების დეკლარაციასა (1997 წ.) და სამოქმედო გეგმაში, რომელშიც დეტალურადაა გადმოცემული დეკლარაციის სულისკვეთება, ქსელებისა და კლასტერების ბაზაზე ახალი საწარმოო სისტემების შექმნა აღიარებულია როგორც ევროპული თანამშრომლობის განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური მიმართულება.

მეწარმეობის განვითარების კლასტერული კონცეფცია ფოკუსირდება რეგიონის კორპორაციულ სტრუქტურებს, საინვესტიციო, საშუამავლო, სამეცნიერო, სასწავლო, საზოგადოებრივ

¹ Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (диск) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

ორგანიზაციებს შორის ურთიერთკავშირზე. კლასტერული კონცეფციის არსი მდგომარეობს იმ რეგიონების კონსოლიდებული პოტენციალის რეალიზაციაში, რომელთა ეკონომიკური ტერიტორია წარმოადგენს ევროპული თანამშრომლობის განვითარების საფუძველს, ხოლო რეგიონული ეკონომიკის პრობლემების გადაწყვეტა — ევროპული თანამეგობრობის საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებას¹.

ევროკავშირში ყველანაირ ზომას მიმართავენ ევროპის მრეწველობის ინოვაციურობის ასამაღლებლად. ამ მიზნით, ეროვნულ დონეზე რეალიზებულ იქნა ინოვაციურ კლასტერებს შორის კოოპერაციის განვითარების რამდენიმე პროგრამა. ევროკავშირი კლასტერულ პოლიტიკას განიხილავს როგორც დარგებისა და რეგიონების კონკურენტუნარიანობის, ინოვაციური პოტენციალის ამაღლების, საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში ეკონომიკური განვითარების უმნიშვნელოვანეს ინსტრუმენტს. სამრეწველო პოლიტიკა ასევე ინოვაციური უნდა იყოს და შეიცავდეს რეგულირების უფრო ლიბერალურ ინსტრუმენტებს, რომელთაც ძალუბთ მრეწველობისათვის მეტი თავისუფლების მიცემა საკუთარი ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების ძიებაში².

თავდაპირველად, ფირმათაშორისი თანამშრომლობისადმი უნიფიცირებული მიდგომა შემუშავებულ იქნა დანიაში 1989-90 წლებში. პროექტის მოსამზადებლად 3 წლის განმავლობაში გამოიყო 25 მლნ. დოლარი, რათა განესაზღვრათ ქვეყნის პერსპექტიული ქსელური სტრუქტურები. პროგრამის თანახმად, გრანტები გაიცემოდა შემდეგი ფაზების რეალიზაციისათვის: პროგრამის კონცეპტუალიზაცია, განვითარების დაგეგმვა, კოოპერაციის ინიციატივების განხორციელება.

¹ Асаул, Л.Н. Строительный кластер _ новая региональная производственная система (Электронный ресурс) // Экономика строительства. 2004. № 6. Режим доступа: <http://www.mbrk.ru>

² Кластеры конкурентоспособности (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://subcontract.ru>.

პირველ ეტაპზე რეგიონულ ჭრილში გამოკვლეულ იქნა სამრეწველო კომპლექსები სქემით „მოთხოვნა-მიწოდება“ ოთხ დარგში: სოფლის მეურნეობა, საფეიქრო წარმოება, საოფისე მოწყობილობების დაშხადება, გარემოს დაცვის საშუალებების წარმოება. შემდგომ გაანალიზდა ცოდნისა და ტექნოლოგიების გადაცემის მექანიზმები სამ სექტორში: ელექტრო-სამედიცინო აპარატურა, ავეჯი, ფარმაცევტიკა.

უნდა აღინიშნოს, რომ აგროსამრეწველო კომპლექსი წარმოების მოცულობით აღემატება ეკონომიკის ყველა დანარჩენ სექტორს, ერთად აღებულს, და უმნიშვნელოვანესია სამომხმარებლო ბაზრისა და ინვესტიციური პოტენციალის პოზიციიდან გამომდინარე. მასში განსაკუთრებულ როლს ასრულებს „რძის ვერტიკალი“ — რძის გადამამუშავებიდან დაწყებული და ტექნოლოგიებისა და მოწყობილობების მომწოდებლებით დამთავრებული. ბიზნესის განვითარების დანიის საბჭო, როგორც მთავრობის წინაშე კლასტერიზაციის კონცეფციის შემუშავებაზე პასუხისმგებელი ორგანო, არაერთი ახალი პროექტების ინიციატორი გახდა აღნიშნულ სფეროში. კვლევებში მონაწილეობდნენ ბიზნესისა და მრეწველობის სამინისტრო, კვლევების სამინისტრო, განათლების სამინისტრო, შრომის სამინისტრო, ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარების სააგენტო, ასევე, ფინანსთა სამინისტრო.

1992 წელს კლასტერებში გაერთიანებული იყო ქვეყნის ყველა ფირმის 40 %, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ ექსპორტის 60 %-ს. 1997 წელს წლიურ ანგარიშში აღნიშნული იყო, რომ კვლევებში მონაწილეობდა ფირმების, ორგანიზაციების, ინსტიტუტების, სამინისტროების 513 ანალიტიკოსი. ისინი გაერთიანებული იყვნენ კონკრეტულ სექტორებში სპეციალიზებულ 35 მუშა ჯგუფში და წარმოადგინეს 1522 წინადადება, მათგან 66 — უკვე რეალიზებული. საწარმოები ისახავდნენ პრობლემათა ფართო სპექტრს: ცვლილებებს კანონმდებლობაში, ადმინისტრაციული მართვის სტრუქტურებში, ასევე სამინისტროების საბიუჯეტო ასიგნებებში.

ჩატარებულმა სამუშაოებმა დანია ეკონომიკის კლასტერზაციაში მსოფლიო ლიდერად აქცია (დღეისათვის ფუნქციონირებს 29 წამყვანი კლასტერი)¹.

კლასტერიზაციისადმი დანიური მიდგომა დაახლოებით ბრიტანული მიდგომის იდენტურია. აქ გამოვლენილია 13 რეგიონული და 16 ეროვნული ე.წ. „კომპეტენტური“ კლასტერი. მოცემული იდენტიფიკაცია განიხილებოდა, როგორც დანიური კლასტერების მოთხოვნებზე ადაპტირებული პოლიტიკური სტრატეგიის ჩამოყალიბების პირველი ეტაპი. რეგიონული კლასტერები ერთიანდება როგორც მრეწველობის ტრადიციული დარგების (ქსოვილის, ტანსაცმლის, ავეჯის წარმოება, მეხაღებობა), ასევე ახალი ტექნოლოგიების გარშემო².

გერმანიაში ტერიტორიების განვითარებას ხელს უწყობს ფედერალური ორგანო, რომლის შესაბამისადაც მიწებს გააჩნიათ მეტი დამოუკიდებლობა და ახორციელებენ განვითარების საკუთარ პროგრამებს თავიანთი სახსრებით. გერმანიაში მუშაობს 3 საუკეთესო მსოფლიო კლასტერი და მაღალი ტექნოლოგიების 7 კლასტერი, რომელთაც მიღებული აქვთ საპატიო წოდება „XXI საუკუნის სილიკონის ველი“, — ეს არის მიუნხენი, ჰამბურგი, დრეზდენი³.

გერმანიაში ფედერალური მიწების უმეტესობას თავიანთ ტერიტორიაზე გააჩნია საავტომობილო კლასტერები. თუმცა, ქვეყნის გაერთიანების შემდეგ შეინიშნება საავტომობილო მრეწველობის საწარმოების გადაადგილების ტენდენცია აღმოსავლეთ გერმანიის ტერიტორიისაკენ. ეს განპირობებული იყო არა მხოლოდ წარმოე-

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.

²Скоч, Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://intelros.ru>.

³ Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

ბის დაბალი დანახარჯებით დასავლეთ გერმანიასთან შედარებით, არამედ საავტომობილო მრეწველობის განვითარებისათვის სასურველი ინფრასტრუქტურის არსებობით. კერძოდ, აღმოსავლეთ გერმანიის ეკონომიკაში წამყვან როლს ასრულებს მცირე და საშუალო საწარმოები თანამშრომელთა მცირერიცხოვანი შტატით, ხოლო კვალიფიკაციის დონე და საგანმანათლებლო ინფრასტრუქტურა უზრუნველყოფს წარმოებას ხარისხიანი სამეცნიერო კვლევებით. ამასთან, „ფსონი“ კეთდება ავტოკომპონენტების მომწოდებელთა განვითარებაზე.

აღმოსავლეთ გერმანიის საავტომობილო კლასტერი იქმნებოდა 2004 წელს ხუთი ფედერალური მიწის მთავრობათა ინიციატივით: ბერლინ-ბრანდენბურგის, ტიურინგიის, მეკლენბურგ-წინა პომერანიის, საქსონიისა და საქსონია-ანჰალტის. კლასტერის შემადგენლობაში (ზემოთ აღნიშნული ტერიტორიების ფარგლებში) შევიდა ავტომობილების წარმოებისა და მაკომპლექტებელი კომპანიები, სერვის-ცენტრები, კვლევითი ინსტიტუტები და სხვადასხვა გაერთიანებები. კვლევები ტარდებოდა ორი წლის განმავლობაში, პარალელურად მუშავდებოდა კლასტერის განვითარების პროგრამა.

დღეისათვის კლასტერის შემადგენლობაში შედიან ავტომობილების ისეთი მწარმოებლები, როგორებიცაა: *BMW, DaimlerChrysler, Opel, Porsche, VW*, მაკომპლექტებელი და მოწყობილობების მომწოდებლები: *KUKA Schweissanlagen GmbH, MITEC Automotive AG, Schnellecke Group, Siemens VDO Automotive AG, TRIMET Aluminium AG*, გერმანიის ინდუსტრიული ბანკი, ფრაუნჰოფერის სახ. ინსტიტუტი, დრეზდენის ტექნიკური უნივერსიტეტი, ლეიფციგის ვაჭრობის უმაღლესი სკოლა და სხვ.

კლასტერის შექმნის მიზანი მდგომარეობს კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასა და აღმოსავლეთ გერმანიის საავტომობილო მრეწველობის განვითარებაში. საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია — ეფექტიანი კომუნიკაციების დამყარება კლასტერის

მონაწილეებს, უმაღლეს სასწავლებლებს, სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებს, ხელისუფლებისა და მმართველობის ორგანოებს შორის; კომპანიების წარდგენა საერთაშორისო არენაზე, ასევე ინოვაციური საქმიანობის მხარდაჭერა. აღმოსავლეთ გერმანიის კლასტერის ამბიციები ცდება რეგიონის ფარგლებს. იგი იკავებს მაღალტექნოლოგიური საავტომობილო პროდუქციის ევროპული ცენტრის პოზიციას და მისი მონაწილეები გეგმავენ რეგიონში ცენტრალური საერთაშორისო სამეთვალყურეო ცენტრის შექმნას, რომელიც დაინტერესებულ მხარეებს მიაწვდის ყველანაირ ინფორმაციას ავტომობილებისა და საავტომობილო კომპონენტების წარმოების შესახებ¹.

კლასტერებმა იმპულსი მისცეს იმ ქვეყნების რეგიონების განვითარებას, რომლებიც იყენებდნენ მათ პრინციპებს. განვითარების შესამჩნევი ტემპი შეინიშნება ავსტრიის ეკონომიკაში, სადაც ამოქმედდა ტრანსსასაზღვრო კლასტერები გერმანიასთან, იტალიასთან, შვეიცარიასთან, უნგრეთთან, გააქტიურდა კავშირები საფრანგეთთან და დიდ ბრიტანეთთან. უმნიშვნელოვანესი გახდა კვლევით ინსტიტუტებსა და სამრეწველო სექტორს შორის კავშირების განვითარების სტიმულირების პოლიტიკა, ინოვაციურ პროგრამებში მარეგულირებელი ბარიერების შემცირება, კლასტერების სპეციალიზაცია და კონკურენტუნარიანობის ცენტრების ჩამოყალიბება. მამოძრავებელი ძალა გახდა ინოვაციურ-კვლევითი პროგრამა (*TIP*), რომელიც შემუშავდა XX საუკუნის 90-იანი წლების პირველ ნახევარში².

TIP ერთდროულად იყო ინოვაციური, კვლევითი და კონსალტინგური პროგრამა, რომელიც შემუშავდა ფედერალური მთავრობის ინიციატივით და სრულდებოდა ეკონომიკურ კვლევათა ავსტრიის

¹ Рядченко. Ю. Автомобильные кластеры в системе региональной политики (Электронный ресурс) // Автобизнес. 2006. Декабрь.

² Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.

ინსტიტუტის მიერ ავსტრიის კელევიტ ცენტრთან კოოპერაციაში.

TIP-ის მიზანს წარმოადგენდა ინფორმაციის შეგროვება, მისი დამუშავება, ტექნოლოგიური ცვლილებებისა და ინოვაციათა ეროვნულ სისტემაზე მათი ზემოქმედების გათვალისწინებით აგებული რეკომენდაციების შემუშავება. პირველი ეტაპის ამოცანების შესაბამისად, მაკროდონეზე შეისწავლებოდა სახელმწიფო და კერძო ინსტიტუტების ურთიერთქმედება საწარმოებთან; რეგიონების მეზოდონეზე — სტრუქტურული წინსვლა ეკონომიკაში; მიკროდონეზე — ფირმების ქცევა. ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე შემუშავდა 1996-1999 წლების ღონისძიებები, რომელთაც ეწოდა „გზა ინფორმაციულ საზოგადოებისა და ცოდნის საზოგადოებისაკენ“. პროგრამა მოიცავდა შემდეგ მოდულებს: ინოვაციათა ეროვნულ სისტემას; მწარმოებლურობას, ზრდასა და დასაქმებას; რეგულირებას, როგორც ტექნოლოგიური პოლიტიკის ინსტრუმენტს; კონსულტირებას ტექნოლოგიური პოლიტიკის დარგში.

ინდუსტრიას ვერ ექნება მომავალი, თუკი ის არაა საქმიან კავშირში მეცნიერებასთან, არ ავითარებს წარმოებას, მომარაგებასა და რეალიზაციას. კლასტერული მოდელის საფუძველზე რაციონალური და ეფექტიანი განვითარების კონკრეტული მაგალითია ავსტრიაში ავტოსამშენებლო ინდუსტრიის აღმავლობა. 2000 წელს შტირიისა და ზემო ავსტრიის მიწების ორ კლასტერში კონცენტრირებულ საავტომობილო საწარმოებში მომუშავე 30000-მა პირმა გამოუშვა 8,1 მლრდ. დოლარის პროდუქცია, ანუ მთელი ქვეყნის წარმოების მოცულობის 10 %-ზე მეტი.

შტირიის საავტომობილო კლასტერში შედის 110 ფირმა. ტექნოლოგიური ჯაჭვი ვრცელდება ნედლეულის მოპოვებასა და გადამუშავებაზე, საკვანძო საწარმოო პროცესებზე, ლოჯისტიკასა და პროგრამულ უზრუნველყოფაზე, ასევე წარმოების ნარჩენების გადამუშავებაზე. მიღწეულია პარტნიორული შეთანხმება 200-ზე მეტ კომპანიასთან. შტირია იქცა საავტომობილო მშენებლობის საერთაშორისო ცენტრად, წარმოიქმნა სუბმომწოდებლების

დაქსაქსული სფერო. ხდება გამოშვებული პროდუქციის მიწოდება 40 საავტომობილო მარკისათვის, რეგიონში ყოველწლიურად აიწყო 150000 ავტომობილი. 1999 წელს ზემო ავსტრიის მიწის 307-მა ფირმამ, შტირიის ფირმების ანალოგიურად, გადაწყვიტა გაერთიანება. რეგიონში აღნიშნული დარგის ფირმების 95 %-ის გაერთიანების შემდეგ კლასტერმა დაიწყო სწავლების ორგანიზება (კვალიფიკაციების ასამაღლებელი კურსების, სემინარების, კომპანიების შიდა სწავლების უზრუნველყოფა), საერთო კოოპერაციული პროგრამებისა და პროექტების შემუშავება, ტექნოლოგიების გაცემის, მარკეტინგული კვლევის სხვადასხვა სახის ორგანიზაციების შექმნა. უმთავრესი რგოლი გახდა *TMG* კომპანია, რომელიც შეიმუშავებს პროვინციის ტექნოლოგიურ პოლიტიკას. 2000 წელს ამ კლასტერში შევიდა დიზელების წარმოების კომპანიები. 2001 წლის დასასრულისთვის კლასტერში თავი მოიყარა მაღალტექნოლოგიურმა ინდუსტრიულმა ჯგუფმა, რომელიც მოიცავდა 350 სუბმომწოდებელს; აქ მუშაობდა 80 ათასი ადამიანი, გაყიდვების მოცულობამ შეადგინა 1,5 მლრდ. დოლარი¹.

ავსტრიაში გამოვლენილი 76 რეგიონული კლასტერი, სპეციალიზაციიდან გამომდინარე, პირობითად დაიყო 6 კატეგორიად: სამრეწველო, ტექნოლოგიურ, საგანმანათლებლო, საექსპორტო, შერეულ, მომსახურების სფეროს კლასტერებად².

ეკონომიკის სტრუქტურის ანალიზისადმი კლასტერული მიდგომა ძალზე პოპულარული გახდა ფინეთში მას შემდეგ, რაც იგი პირველად გამოიყენეს 1991-1993 წწ. ქვეყნის სამრეწველო პოლიტიკის შესამუშავებლად. კლასტერების განვითარებასთან დაკავშირებული დისკუსიები უფრო ადრე დაიწყო და ეფუძნებოდა 1990 წელს გამოსულ მ. პორტერის წიგნს „ქვეყნების კონკურენტული უპირატესობანი“. პორტერის თეორიის გავლენით ფინეთ-

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://subcontract.ru>.

² Скоч. Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://intelros.ru>.

ში ინიცირებულ იქნა მასშტაბური კვლევა, რომლის საბოლოო ანგარიში გამოქვეყნდა 1995 წელს სახელწოდებით „*Advantage Finland—The Future of Finnish Industries*“ („ფინეთის უპირატესობანი — ფინეთის მრეწველობის მომავალი“) აღნიშნულ ნაშრომში გაანალიზებულია სტრუქტურა, აღწერილია განვითარების ტენდენციები და შეფასებულია ფინეთის კლასტერების კონკურენტუნარიანობის პერსპექტივები¹.

გარდა ამისა, მოცემული პროექტის ფარგლებში ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტრომ მოამზადა დირექტივები, რომელთა საფუძველზეც შემუშავდა და დამტკიცდა ეროვნული სამრეწველო სტრატეგია, რამაც შესაძლებელი გახდა მაკროეკონომიკური რეგულირებიდან კლასტერების განვითარებაზე დაფუძნებულ სამრეწველო და ტექნოლოგიურად კონკურენტულ პოლიტიკაზე გადასვლა.

გაანალიზდა ყველაზე პერსპექტიული დარგები. კრიტერიუმს გახდა მდგრადი ექსპორტის არსებობა და უცხოური ინვესტიციების ნაკადი. განისაზღვრა „კლასტერული კარკასი“, რომლის შედგენას წინ უსწრებდა დიდი და შრომატევადი სამუშაო². შედგენილ იქნა სატყეო მეურნეობის, ფერადი მეტალურგიის, ენერგეტიკის, ტელეკომუნიკაციების, ეკოლოგიის, ჯანდაცვის, ტრანსპორტის, ქიმიის, მშენებლობის, სურსათის კლასტერული რუკები³.

ფინეთის კლასტერების წამყვანი ფირმების რიცხვში შედის მთელი რიგი მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიების საწარმოო და სერვისული ქვედანაყოფები, ისეთები, როგორიცაა: „Eriks-

¹ Филиппов, П. Кластеры конкурентоспособности _ опыт развития кластеров Финляндии (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://subcontract.ru>.

² Скоч, Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://intelros.ru>.

³ Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>. gv. 15.

son“, „Siemens“, „Fujitsu“, „IBM“. მსხვილი ტრანსნაციონალური კორპორაციების მიერ ფინეთში წარმოებებისა და კვლევითი ცენტრების შექმნა მიზნად ისახავს არა მხოლოდ მომხმარებელთან მიახლოებას, არამედ მეტწილად ორიენტირებულია კვალიფიციური სამუშაო ძალის უპირატესობათა და ეროვნული სისტემის შესაძლებლობათა გამოყენებაზე.

ამჟამად სატყეო, საინფორმაციო და ტელეკომუნიკაციური კლასტერები ფინეთის ეკონომიკისათვის უმნიშვნელოვანესია. ისინი უზრუნველყოფს ექსპორტის ძირითად მოცულობას და ქმნის მშპ-ის მნიშვნელოვან ნაწილს. სატყეო კლასტერის ცელულოზა-ქაღალდის და ხის დამამუშავებელი კომპანიები უკვე დიდი ხანია ახდენენ განვითარების გლობალური სტრატეგიის რეალიზაციას, აქტიურად იძენენ კომპანიებს საზღვარგარეთ და გააჩნიათ ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი შრომის მწარმოებლურობა როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მთელს მსოფლიოში.

საინფორმაციო და ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიების კლასტერმა (უკანასკნელი 10 წლის განმავლობაში, წარმატებული სამრეწველო პოლიტიკის წყალობით, გაიარა გზა „პოტენციური კლასტერების“ კატეგორიიდან „ძლიერ კლასტერებამდე“), როგორც რესურსორიენტირებული, „მომწიფებულ“ ბაზარზე მომუშავე სატყეო კლასტერის ალტერნატივამ, სრულად გაამართლა მოლოდინი და დღეისათვის მასში დასაქმებულია 1,4-ჯერ მეტი ადამიანი, ვიდრე სატყეო კლასტერში. თუმცა, კლასტერის პროდუქციის უმრავლესობა იწარმოება მსოფლიო კორპორაციული კლასტერების სისტემაში მაღალი დონის ერთადერთი კომპანიის „Nokia“-ს მიერ. მას გააჩნია ამ სექტორისათვის შექმნილი განათლებისა და ინოვაციური სისტემა, ურთიერთდაკავშირებულ წარმოებათა და მომსახურებათა ქსელი და ა.შ., ასევე დამოუკიდებელი ფასეულობა და ქმნის პირობებს მდგრადი კონკურენტული უპირატესობების მოპოვებისათვის. აღნიშნული კლასტერის განვითარების პროგნოზირებადი ტემპები 2015 წლამდე შეადგენს 8,1

%-ს წელიწადში, რაც 2,5-ჯერ და მეტჯერ აღემატება მთლიანად ეკონომიკის განვითარების ტემპებს (3,2 %).

მეტალურგიული და მანქანათმშენებლობის კლასტერები ასევე საკმაოდ მაღალგანვითარებულია ისეთი პატარა ქვეყნისთვის, როგორიცაა ფინეთი. მეტალურგიული კლასტერის საბოლოო პროდუქციაა ფოლადის სხვადასხვა სახეობებისგან დამზადებული მაღალტექნოლოგიური დეტალები მანქანათმშენებლობისთვის. მანქანათმშენებლობის კლასტერი კლასტერების ურთიერთშეღწევადობის საუკეთესო მაგალითია. მისი ძირითადი სპეციალიზაციაა მოწყობილობათა წარმოება სატყეო მრეწველობისათვის, ენერგეტიკისათვის, მეტალურგიისა და სამშენებლო დარგისათვის, ასევე ტრანსპორტის, ანუ ისეთი მიმართულებებისათვის, რომლებიც, განმარტების თანახმად, შედის შესაბამისი კლასტერების შემადგენლობაში. თუმცა, სპეციალიზებული მანქანათმშენებლობის ინტენსიურმა განვითარებამ გამოიწვია დამოუკიდებელი კლასტერის შექმნა უამრავი სპეციალიზებული მომწოდებლით, მომსახურების და ინჟინერინგული კომპანიით, კელევიით და ინოვაციური ცენტრით. მიუხედავად იმისა, რომ კონკურენტუნარიანობის მნიშვნელოვან ფაქტორად და მოწყობილობათა მწარმოებლების განვითარების მამოძრავებელ ძალად რჩება მკაცრი შიდა მოთხოვნა, მანქანათმშენებლობის კომპანიები უკვე დიდი ხანია წარმოადგენენ აქტიურ პერსონაჟებს საერთაშორისო ბაზარზე. მაგალითად, ფინეთი — ლიდერია ცელულოზა-ქაღალდის მწარმოებელი მოწყობილობათა შექმნაში, იკავებს ცელულოზის წარმოების მოწყობილობათა მსოფლიო ბაზრის 40 %-ს და ქაღალდის წარმოებისათვის მოწყობილობათა ბაზრის თითქმის 30%-ს. მეტალურგიული და მანქანათმშენებლობის კლასტერების კონკურენტუნარიანობის განვითარება მიიღწევა სპეციალიზაციის გაღრმავების და საბოლოო პროდუქციაში დამატებითი ღირებულების ამაღლებით. ყოველივე ეს უზრუნველყოფს ასეთი კლასტერებისათვის წარმოების მოცულობის საშუალო წლიურ ზრდას 3 %-ის

ოდენობით თითქმის 2015 წლამდე.

ენერგეტიკული კლასტერი, რომელიც აერთიანებს ნავთობის და გაზის, ქიმიურ, ელექტროენერგეტიკულ, ინჟინერინგულ და ენერგომანქანათსამშენებლო კომპანიებს, ტრადიციულად ხასიათდება მაღალი ენერგოეფექტიანობით და გამოყენებული ტექნოლოგიების ეკოლოგიურობით. პროგნოზის თანახმად, მისი ზრდის საშუალო ტემპი იქნება 3,2 % წელიწადში.

კვებისა და სამშენებლო კლასტერები, ასევე ჯანდაცვის კლასტერი, რომლებიც ორიენტირებულია შიდა ბაზრის მომსახურებაზე, მნიშვნელოვანია დასაქმების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, მაგრამ უახლოესი 10-15 წლის განმავლობაში გაიზრდება უფრო ნელი ტემპით, ვიდრე ეკონომიკა მთლიანობაში. ბიზნეს-მომსახურებათა შედარებით ახალი კლასტერი კი, პირიქით, მეტად გაამყარებს თავის პოზიციებს ფინეთის ეკონომიკაში. ფინეთის კლასტერების შექმნის ისტორიისა და მათი განვითარების უმნიშვნელოვანესი ტენდენციების კვლევამ გამოავლინა ზოგიერთი დამახასიათებელი ნიშან-თვისება.

ყველა შემთხვევაში კლასტერების თანამედროვე კონკურენტუნარიანობის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ურთიერთდაკავშირებული ინსტიტუტებისა და დარგების სისტემის განვითარების მაღალი დონე, როგორც საბაზრო ურთიერთობებისა და ეფექტიანი კონკურენციის შედეგი. ეროვნული ინოვაციური სისტემის ჩამოყალიბება და კვალიფიციური კადრების ნაკადი განპირობებულია სახელმწიფო პოლიტიკით.

ექსპერტები მიანიშნებენ საინტერესო ფაქტის შესახებ: მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე პროდუქციის წარმოების ეფექტიანი განვითარება და აქტიური ინოვაციები მიიღწეოდა იმ სექტორებში, რომლებიც განიცდიდნენ ბუნებრივი რესურსების ნაკლებობას. საკუთარი ენერგორესურსების ნაკლებობამ წარმოშვა მოთხოვნა ენერგოეფექტურ ტექნოლოგიებზე. ტყის რესურსების (ექსპორტზე ორიენტირებული წარმოებისათვის), ლითონების,

ქიმიკატების შედარებითმა ნაკლებობამ სტიმული მისცა ნედლეულის გადამუშავების პროცესების გაღრმავებას. კვალიფიციურმა სამრეწველო პოლიტიკამ უზრუნველყო პერსპექტიული საბაზრო ნიშისა და საინვესტიციო პრიორიტეტების სწორი არჩევანი. მოსალოდნელია, რომ უახლოეს მომავალში კლასტერების უმრავლესობისათვის მდგრადი კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფაში ძირითად როლს შეასრულებს კორპორაციული სტრატეგიის ხარისხის ფაქტორი. კერძოდ, ოპერაციათა გლობალიზაცია, კონკრეტული რეგიონული ბაზრების მომხმარებლებზე ორიენტაცია, პროდუქციის სერვისული მდგენელის გადიდება. ინჟინერინგული მომსახურების ექსპორტი ახალ ტექნოლოგიებში ლიდერობის შენარჩუნებისას ისეთი კლასტერების სტრატეგიული განვითარების უმნიშვნელოვანესი ასპექტია, როგორცაა საინფორმაციო და ტელესაკომუნიკაციო, სატყეო, ენერგეტიკული და მანქანათმშენებლობის კლასტერები.

გლობალური სტრატეგიის არსებითი მომენტი, რასაც აუცილებლად დაეყრდნობიან სატყეო, მანქანათმშენებლობისა და ენერგეტიკული კლასტერების კომპანიები, არის მზა პროდუქციისა და გამოყენებული ტექნოლოგიების ეკოლოგიურობა. მეტალურგიული კლასტერისათვის კორპორაციული სტრატეგიის ძირითადი მიმართულება, როგორც ჩანს, გახდება წარმოების მოქნილობის ამაღლება, ზრდა ინვესტიციების, შერწყმისა და შთანთქმის ხარჯზე. აგრეთვე კორპორაციული ალიანსები. სამშენებლო კლასტერისათვის, ასევე ჯანდაცვისა და ბიზნეს-მომსახურების კლასტერებისათვის მომავალი კონკურენტუნარიანობის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი გახდება უწყვეტი ინვესტიციები, აგრეთვე მზარდი შიდა და საგარეო მოთხოვნა¹.

იტალიაში განვითარდა ინდუსტრიული ოლქები. თავის წიგნში

¹ Филиппов, П. Кластеры конкурентоспособности _ опыт развития кластеров Финляндии (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://subcontract.ru>.

„მესამე ტალღა“ ო. ტოფლერმა მათ უწოდა „XXI საუკუნის ტალღა“.

იტალიაში რეგიონული კლასტერების განვითარებისადმი ინტერესი ეყრდნობა ინდუსტრიული ოლქების განვითარების წარმატებულ გამოცდილებას. ეს რაიონები, რომლებიც უმთავრესად განლაგებულია ქვეყნის ცენტრალურ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილებში, ხასიათდება ფირმების, როგორც წესი, ტრადიციული დამამუშავებელი მრეწველობის მცირე საწარმოების კონცენტრაციის მაღალი ხარისხით. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, ინდუსტრიულ რაიონებში გაერთიანებულ ფირმებს სტაბილურად უფრო მაღალი შემოსავლიანობა და მწარმოებლურობა ახასიათებს, ვიდრე სხვა რაიონებში განლაგებულ ანალოგიურ საწარმოებს. 1981 წელს აღნიშნული რაიონები მოსახლეობას სთავაზობდნენ 900 ათას სამუშაო ადგილს (იტალიის სამუშაო ადგილების 5,4 %-ს) და წარმოების აღნიშნულ სფეროში სამუშაო ადგილების 8,6 %-ს¹.

იტალია კლასიკური მცირე ბიზნესის ქვეყანაა, სადაც ამჟამად 4 მლნ. ფირმიდან მხოლოდ 2 % მიიჩნევა მსხვილ საწარმოდ (მათში დასაქმებულია 1000-1000 და მეტი მომუშავე). სულ, იტალიაში, ფუნქციონირებს 200 ინდუსტრიული ოლქი, რომელიც აერთიანებს 60 ათას საწარმოს მასში დასაქმებული 600 ათასი ადამიანით, ხოლო, საწარმოო კოოპერაციის ურთიერთქმედებათა გათვალისწინებით, ინდუსტრიულ ოლქებში ფუნქციონირებს 1 მლნ-ზე მეტი მცირე და საშუალო საწარმო, რომლებიც სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფს 4-6 მლნ. ადამიანს.

ინდუსტრიული ოლქების საწარმოები ამჟამლებზე თაყიანთ ტექნოლოგიურ ღონეს, იწყებენ ექსპანსიას სხვა რეგიონებში. ასე, მაგალითად, ხილის გადამამუშავებიდან ისინი გადადიან კონსერვების წარმოებისათვის მოწყობილობების გამოშვებაზე, გადამამუშავების ფუნქციებს კი აკისრებენ სამხრეთის რეგიონებს. ფეხსაცმლის

¹ Скоп. Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://intclros.ru>.

მწარმოებელი საწარმოები იწყებენ მისი წარმოებისათვის მოწყობილობების გამოშვებას. სამომხმარებლო ხასიათის პროდუქციის აწყობის ფუნქციები გადაეცემა მესამე ქვეყნებს.

ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ შემდეგი ათწლეული იტალიისა და სხვა ქვეყნებისათვის შეიძლება „ვერცხლის კომპანიების“¹ ერა გახდეს, ანუ ისინი დასპეციალდნენ მთელს მსოფლიოში გასაყიდად ორიენტირებული პროდუქციის ვიწრო ნომენკლატურის წარმოებაზე. ასე, მაგალითად, პემონტესა და სტრენიის ორი კლასტერი, რომელიც აერთიანებს სარქველების, ვენტილებისა და ონკანების მწარმოებელ 350 კომპანიას, ქმნიან დაახლოებით 40 მლრდ. დოლარის ოდენობით პროდუქციას. ეს კომპანიები მოწყობილობებით უზრუნველყოფენ მანქანათმშენებლობის კლასტერს, რომელიც წარმოდგენილია 30 საწარმოსაგან შემდგარი ორი ჯგუფით. ალპებში, მონბლანის ძირას, მოქმედებს საფეიქრო კლასტერის 1300 საწარმო. ისინი აწარმოებენ ქიშირის ქსოვილს, კერავენ ტანსაცმელს, ქმნიან დიზაინს, უშვებენ მოწყობილობებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ იტალიამ შეცვალა კონკურენციის კონცეფცია, რომელმაც ამჟამად მიიღო კონკურენტუნარიანობის ეროვნული სისტემის დატვირთვა, ნაცვლად ქვეყანაში წარმოებული ცალკეული ნაკეთობების კონკურენტუნარიანობისა, რაც, არსებითად ახლებურად ახასიათებს მთელს საზოგადოებას. საგრძნობია სახელმწიფოს როლიც: იგი ახორციელებს დახმარებისთვის გამიზნულ მართვას, ანუ უზრუნველყოფს ფასდაკლებებს ექსპორტზე, მხარდაჭერას, ინვესტირების მოზიდვას, კონსალტინგს. შექმნილია საინფორმაციო სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ეროვნული და რეგიონული დონის ყველა ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას. ყოველივე ამან იტალიას მისცა შესაძლებლობა ეწარმოებინა 90 %-მდე კონკურენტუნარიანი პროდუქცია¹.

საფრანგეთში სხვა ქვეყნებთან შედარებით უფრო რთულად

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.

ხდებოდა მეურნეობრიობის ახალ ფორმებზე გადასვლა, იმდენად რამდენადაც აქ ტრადიციულად ძლიერი იყო ცენტრალიზებული სახელმწიფო სექტორი, რომელშიც დასაქმებული იყო სამუშაო ძალის 25 %, იწარმოებოდა პროდუქციის 30 % და საექსპორტო საქონლის 1/4. 1995 წელს მიღებულ იქნა ტერიტორიების მოწყობისა და განვითარების პროგრამა, შეიქმნა ტერიტორიათა განვითარების მართვის ორგანიზაცია და მათი მოწყობის ფონდი. 1997-1999 წლების განმავლობაში შემუშავდა და დამტკიცდა საწარმოო კლასტერების სისტემით გაერთიანებული რეგიონების განვითარების პროგრამების 99 პროექტი.

ამ საქმიანობისას 4,3 ათასმა საწარმომ წარმოქმნა განსაზღვრული ქსელური სისტემა, რომელმაც თავი მოიყარა 30 უმსხვილესი კომპანიის გარშემო. პროექტები ნაწილდება საკმაოდ პროპორციულად, მაგრამ ტერიტორიათა ნაწილი უფრო ინტენსიურად ვითარდება, კერძოდ: პირინეის სამხრეთი, რონა-ალპები, ფრან-კონტე, ოვერნი, შამპანი, არდენი, პარიზი, ტულუზა, მარსელი, სენ-ეტიენი.

ტრადიციული სამრეწველო სექტორები (მანქანათმშენებლობა, საფეიქრო, ხის დამამუშავებელი, ავეჯის წარმოება) ნერგავს ტექნიკურ სიახლეებს: ავტომატიზაციას, კომბინირებას, შეფუთვის, კადრების მომზადებას. ახალი წარმოებები ვითარდება მულტიმედიის სფეროში, მიკროელექტრონიკაში, ბიოტექნოლოგიაში. საწარმოები ურთიერთქმედებენ ლოზუნგით: „სისტემა მეტია, ვიდრე მისი შემადგენელი ელემენტების ჯამი“¹.

საფრანგეთში, დაგეგმვის ეროვნული სააგენტოს შეკვეთით შესრულებულმა გამოკვლევამ (DATAR) შესაძლებელი გახადა 144 არსებული რეგიონული კლასტერის და დაახლოებით 82 ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ან ვირტუალური ხასიათის კლასტერის

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.

იდენტიფიცირება¹.

რეგიონული ინტეგრაციის განვითარება ხდებოდა დიდ ბრიტანეთშიც. XX საუკუნის 90-იანი წლების შუა ხანებში გადაიხედა სამრეწველო პოლიტიკის პრიორიტეტები. ამის შედეგად ფორმულირებულ იქნა ე.წ. საპროგნოზო ტექნოლოგიური პროგრამა. უკვე 10 წელზე მეტია შოტლანდია, უელსი, ჩრდილოეთ ირლანდია და ინგლისის ჩრდილო-აღმოსავლეთი წარმატებული რეგიონული დინამიური განვითარების დემონსტრირებას ახდენენ ავტომობილების, ელექტრონიკის, ქიმიკატების წარმოებაში და ზოგიერთ ტრადიციულ სექტორში, მაგალითად, კეების პროდუქტებისა და სასმელების, ტანსაცმლისა და საფეიქრო ნაწარმის წარმოებაში².

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, რომელიც დიდი ბრიტანეთის მთავრობამ გადადგა, იყო ქვეყნის ყველა რეგიონული კლასტერის გამოვლენა და კარტოგრაფია. აღსანიშნავია ბრიტანეთის კლასტერების რეგიონების მიხედვით განაწილების სპეციფიკა. დიდი ბრიტანეთის სამხრეთის კლასტერები მომსახურების სფეროსკენ იხრებიან (პროგრამული უზრუნველყოფა, საქმიანი მომსახურება და ა.შ.), ჩრდილოეთის კლასტერები კი ძირითადად ვითარდებიან სასაქონლო წარმოების ბაზაზე. ლონდონი და ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთი გამორჩეულია ყველაზე მაღალკონცენტრირებული და წარმატებით განვითარებადი კლასტერებით³.

აშშ-ის გამოცდილება გეიჩვენებს, რომ რეგიონების ეკონომიკური განვითარება დამოკიდებულია ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორების რთულ სისტემაზე, რომელთა შორის ტერიტორიულ განლაგებას და მაღალკვალიფიციურ პერსონალს მნიშვნელო-

¹ Скоч, Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://intelros.ru>.

² Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

³ Скоч, Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://intelros.ru>.

ვანი როლი აკისრია, თუმცა, არა გადამწყვეტი. გარდა ამისა, არც ღარგობრივი სტრუქტურა, არც ახალი მაღალტექნოლოგიური ღარგები სრულად არ განსაზღვრავენ რეგიონის ეკონომიკურ ზრდას. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ყველაზე დინამიკურად ვითარდება ის რეგიონები, სადაც ჩამოყალიბდა ე.წ. სამრეწველო, ანუ ინოვაციური კლასტერები — საწარმოთა (სამრეწველო კომპანიების, კვლევითი ცენტრების, სამეცნიერო დაწესებულებების), სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების, პროფკავშირების (სპეციალიზებული მომწოდებლების ტერიტორიული კონცენტრაციის ბაზაზე). ტექნოლოგიური ჯაჭვით შეკავშირებული ძირითადი მწარმოებლების და მომხმარებლების კომპლექსები. ეს კომპლექსები სექტორალური (ღარგობრივი) მიდგომის ალტერნატიულ მაგალითს წარმოადგენს.

მაღალ კონკურენტუნარიანობას და სტაბილურ ეკონომიკურ ზრდას განაპირობებს ფაქტორები, რომლებიც სტიმულს აძლევს ახალი ტექნოლოგიების გავრცელებას. ეს, უპირველესად, არის მეცნიერების, განათლების, დაფინანსების, სახელმწიფო პოლიტიკისა და მრეწველობის ურთიერთქმედების ხასიათი და სტრუქტურა. სიცოცხლისუნარიანობით გამორჩეული ინოვაციური აქტივობის კლასტერები იქმნება სექტორთაშორისი (ღარგათაშორისი) კავშირების დივერსიფიკაციის საფუძველზე. ტექნოლოგიური ცოდნისა და კავშირების სხვადასხვა წყაროების მრავალფეროვნება აიოლებს წარმოების ფაქტორების კომბინაციას და ნებისმიერი ინოვაციის წინაპირობა ხდება.

ტერიტორიულ ინოვაციურ-სამრეწველო კლასტერებს საფუძვლად უდევს ახალი ცოდნის, ტექნოლოგიებისა და პროდუქციის გავრცელების განსაზღვრული მდგრადი სისტემა — ე.წ. ტექნოლოგიური ქსელი. ისინი ეყრდნობა ერთობლივ სამეცნიერო ბაზას. კლასტერის საწარმოებს გააჩნიათ დამატებითი კონკურენტული უპირატესობანი შიდა სპეციალიზაციისა და სტანდარტიზაციის განხორციელების, ინოვაციების დანერგვაზე დანახარჯების მინი-

მიზაციის გზით. ამგვარი კლასტერების მნიშვნელოვანი თავისებურებაა მათ სტრუქტურაში მცირე ბიზნესის მოქნილი სამეწარმეო ერთეულების არსებობა, რომლებიც კმნის ზრდის ე.წ. ინოვაციურ წერტილებს.

ტერიტორიული სამრეწველო კლასტერები ძალზე მნიშვნელოვანია მეწარმეობის განვითარებისათვის რამდენიმე მიზეზის გამო. უპირველეს ყოვლისა, ისინი უზრუნველყოფენ ფირმების სპეციალიზაციის მაღალ ხარისხს. ეს შესაძლებლობას აძლევს მეწარმეებს შექმნან ახალი ფირმები, რომლებიც მოემსახურებიან კონკრეტულ სამრეწველო ნიშას. ამასთანავე, კლასტერის შიგნით სტრუქტურათა ვერტიკალური ინტეგრაციის დაბალი ხარისხი აიოლებს ამ უკანასკნელში ახალი ფირმების შესვლას. კლასტერულ სტრუქტურებში შესაძლებელია კაპიტალის ხელმისაწვდომობის მიღწევა, რადგან ფირმების გეოგრაფიულ კონცენტრაციას მეტი მიზიდულობის ძალა აქვს „ბიზნეს-ანგელოზებისა“ და ევენჩურული კაპიტალისტებისათვის, რომელთა უმრავლესობამაც თავიანთი კარიერა გაიკეთეს ამ კლასტერებში განთავსებულ მრეწველობის დარგებში. მრავალრიცხოვანი ფირმების სიახლოვე გულისხმობს იდეების გაცვლას და ცოდნის გადაცემას კლასტერში შემავალი ფირმების სპეციალისტებისგან.

აშშ-ში რეგიონული ინოვაციური კლასტერების ჩამოყალიბება და განმტკიცება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ეროვნული პრიორიტეტია¹.

აშშ-ში მ. პორტერმა პირველმა შეიმუშავა კლასტერული მოდელი. კლასტერების ფორმირების პროცესს სათავეში ჩაუდგნენ შტატები: არიზონა, კალიფორნია, კონექტიკუტი, ფლორიდა, მინესოტა, ჩრდილოეთ კაროლინა, ოჰაიო, ორეგონი, ვაშინგტონი. მათ მიიღეს შესაბამისი პროგრამები; ასეულობით ქალაქმა და ტერი-

¹ Емельянов, С. Стратегия развития науки и технологии в США в XXI веке (Электронный ресурс) // Проблемы теории и практики управления. 2002. № 1. Режим доступа: <http://www.inti.kz>

ტორიამ შეიმუშავა თავიანთი კლასტერული სტრატეგია. კლასტერის ნათელი მაგალითია „სილიკონის ველი“, სადაც სპეციალისტების ხელფასი შეადგენს 125 ათას დოლარს წელიწადში. მასში დასაქმებულია 2,5 მლნ. ადამიანი. ეენჩურულმა დაბანდებებმა 2001 წელს 68,8 მლრდ. დოლარი შეადგინა (1991 წელს — 2 მლრდ. დოლარი)¹.

არიზონას შტატში მ. პორტერის ცენტრის მონაწილეობით შემუშავდა სტრატეგიული თანამშრომლობის პროგრამა ეკონომიკური განვითარებისათვის, რის შედეგადაც გამოიყო კლასტერის 9 მოდელი.

1991-1999 წლების საქმიანობამ გვიჩვენა კლასტერების გადარჩენის და სრულყოფის უნარი. ისინი ფუნქციონირებდნენ, როგორც ქსელური სტრუქტურები, რომელთა ძირითადი მიზანი იყო ერთობლივი სწავლება, მარკეტინგული საქმიანობის შესყიდვა, ჩატარება, წარმოება და ეკონომიკური სტრუქტურებისა და ფონდების შექმნა².

შტატებში არსებობს კლასტერების შექმნის ინიციატივის კომისია. ანალიტიკურ მუშაობას ეწევიან სამეცნიერო ცენტრები და უნივერსიტეტები. კომისიები ანაწილებენ კლასტერების მონაწილეთა წილებს, ეხმარებიან წინააღმდეგობათა დაძლევაში, კლასტერების განმტკიცებაში. საწყისი კაპიტალი გამოიყოფა შტატის მიერ, შემდეგ მოიზიდება კერძო კომპანიების სახსრები. ამერიკული კლასტერებისათვის დამახასიათებელია მათი მონაწილეობა გლობალურ კონკურენციაში. პრიორიტეტულად ითვლება ინოვაციური მიდგომები, მუშაობა ეფუძნება თანამშრომლობის პრინციპებს.

ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი კლასტერის საჭირო და მი-

¹ Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

² Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

ზანშეწონილი სტრუქტურის განსაზღვრის ერთიანი მოდელის არარსებობის გამო აშშ-ში წარმოებს კლასტერული კომპლექსების ფართო და სიღრმისეული კვლევები. ფაქტორული და მატრიცული ანალიზის მეთოდის კომპონენტების გამოყენებით, აშშ-ის რეგიონული კვლევების ინსტიტუტის მკვლევარებმა სცადეს განეხილათ ეროვნული ეკონომიკის პრობლემები არსებული კლასტერული გაერთიანებების პრიზმაში. დარგებს, კლასტერებს, კლასტერების სექტორებს შორის კავშირების ინტენსივობის კვლევების ჩატარებისას გამოიყო 4 ბლოკში გაერთიანებული 23 საწარმოო კლასტერული ჯგუფი, რომლებშიც შედიოდა 5-დან 116-მდე მონაწილე სექტორი. ეს უკანასკნელი მოიცავდა 82-დან 102 ათასამდე საწარმოს მასში დასაქმებული 38 ათასიდან 4,5 მლნ-მდე ადამიანით, რომლებიც ქმნიდნენ დამატებულ ღირებულებას 4,5-დან 324 მლრდ დოლარამდე¹.

კანადის ეკონომიკის კლასტერული განვითარების გამოცდილება ხასიათდება მრეწველობის განვითარებული სტრუქტურის არსებობით, მისი მაღალი ინოვაციური მდგენელით, ასევე მაღალტექნოლოგიური კლასტერების შექმნის წარმატებული მაგალითებით.

კანადას დიდი გამოცდილება აქვს შემდეგი კლასტერული ინიციატივების რეალიზაციაში: ბიოტექნოლოგიური (მონრეალი, ტორონტო, ვანკუვერი, ოტავა, პალიფაქსი); საინფორმაციო-ტელეკომუნიკაციური (ვანკუვერი, კალგარი, კვებეკი და სხვ.); მაღალი ტექნოლოგიების (მონრეალი, ონტარიო და სხვ.); მულტიმედია (მონრეალი, ტორონტო, ვანკუვერი); მეღვინეობის (ნიაგარა); კვების მრეწველობის (ტორონტო) და სხვ. საინტერესოა კანადის გამოცდილება კომპლექსური რეგიონული კლასტერების შექმნაში, რომლებიც აერთიანებენ მთელ რიგ სამრეწველო კლასტერებს (ელმონტონი).

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.

ბიზნესის კლასტერულ ინიციატივებს ხელს უწყობენ ხელისუფლების ყველა დონეზე: ფედერალურ, რეგიონულ და მუნიციპალურ დონეზე, მაგრამ მხარდაჭერის ფორმები განსხვავებულია.

იმავედროულად, კლასტერული სტრატეგია არის ქვეყნის ინოვაციური სტრატეგიის ნაწილი. მოცემული სტრატეგიის კოორდინაციას ახორციელებს ეროვნული კვლევითი საბჭო — სამეცნიერო-კვლევითი განვითარების ფედერალური სააგენტო. იგი შედგება 20-ზე მეტი ინსტიტუტისა და ეროვნული პროგრამისაგან, რომლებიც მოიცავს დისციპლინათა ფართო სექტორს და სთავაზობს მთელ რიგ მომსახურებას კანადის მთელს ტერიტორიაზე ინოვაციური საქმიანობის სტიმულირებისათვის ადგილობრივ დონეზე.

კანადის ინოვაციური სტრატეგიის უმთავრესი მიზანია კვლევების, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების დარგში არსებული ნაშრომების ჩართვა მთავრობის, აკადემიების და კერძო სექტორის ყოველდღიურ საქმიანობაში, რაც გაზრდის საერთო ინოვაციურ პოტენციალს, კვალიფიკაციას და ცოდნის დონეს. ეროვნული კვლევითი საბჭოს მიერ დასახული მიზნის მისაღწევად ამოქმედდა ტექნოლოგიური კლასტერული ინიციატივები. ეს იყო კანადის კომპანიებში სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის დაბალი დონის საპასუხო რეაქცია და რეგიონული ეკონომიკის გამოცოცხლების აუცილებლობა.

ამჟამად პროგრამით ამოქმედებულია სრულიად განსხვავებული ზომისა და განვითარების სტადიის კლასტერები, რომელთა შორისაა საგენეს ალუმინის ტექნოლოგიები, ედმონტონის ნანო-ტექნოლოგიები, სათბობი და წყალბადის ტექნოლოგიების ვანკუვერის გაერთიანება, სასკატუნის კვების მრეწველობა, ვინიპეგის ბიოსამედიცინო ტექნოლოგიები, ოტაუას ფოტონური ტექნოლოგიები. განათლების მონაცემები მოიცავს ძირითად დარგობრივ ადგილობრივ კომპანიებს, უნივერსიტეტებს, სამრეწველო გაერთიანებებს, კოლეჯებს, კვლევით ცენტრებს. ყოველი რეგიონული კლასტერული ინიციატივა იმართება ეროვნული კვლევითი საბ-

ჭოს რეგიონული წარმომადგენლების მიერ.

ეროვნული კვლევითი ცენტრის მონაწილეობით შექმნილი რეგიონული კლასტერული ინიციატივების განმასხვავებელი ნიშანია ის, რომ ყველა კლასტერი შედის რეგიონების ფარგლებს გარეთ გამაჟალ ქსელებში.

ცენტრის ტექნოლოგიური კლასტერული ინიციატივების კვალდაკვალ, კანადის მთავრობა ფედერალურ დონეზე მხარს უჭერს კლასტერებს ინვესტიციების მოზიდვის პოლიტიკის რეალიზაციაში, ეხმარება კომპანიებს საგარეო ბაზრებზე პროდუქციის გასაღებაში, სამუშაო ძალის ბაზრის რეგულირებაში, პერსპექტიული მეცნიერული კვლევებისა და გამოგონებების ინვესტირებაში, საგანმანათლებლო პროგრამების შექმნაში, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვაში და ა.შ.

კლასტერული პოლიტიკის მხარდაჭერა იგრძნობა კანადის პროვინციების დონეზეც. იგი გამოიხატება სამეცნიერო გამოგონებათა დაფინანსებაში, საგანმანათლებლო პროგრამების რეალიზაციაში, საგარეო ინვესტიციების მოზიდვასა და თანამდევით მომსახურების გაწევაში. პროვინციების დონეზე კლასტერული პოლიტიკის მართვაში წამყვანი როლი აკისრია რეგიონული განვითარების სააგენტოებს — პროვინციების მთავრობასთან არსებულ მმართველ კომპანიებს. სააგენტოების მონაცემები ერთგვარი საძირკველია კლასტერული ინიციატივების წარმოქმნისა და მხარდაჭერისათვის, ისინი აყალიბებენ რეგიონის განვითარების სტრატეგიას და ქმნიან ბიზნესგეგმებს უახლოესი მიზნების მისაღწევად.

რეგიონული განვითარების სააგენტოების მთავარი ამოცანებიდან შეიძლება გამოიყოს შემდეგი:

1) კლასტერის პოტენციური სტრატეგიული შესაძლებლობების განსაზღვრაში კომპანიების დახმარება და ანალიზი იმისა, თუ როგორ შეიძლება მათი უკეთ გამოყენება;

2) კლასტერის მთავარ მონაწილეებს შორის თანამშრომლო-

ბის აგების ინსტიტუციონალური ან ქსელური მექანიზმების შემუშავება;

3) კვლევით ორგანიზაციებსა და კომპანიებს შორის ინფორმაციის გაცვლის ხარისხის ამაღლება, ასევე დახმარება გამოგონებათა კომერციალიზაციაში;

4) ინვესტიციების მოზიდვა კლასტერში დაფინანსების საინვესტიციო წყაროების დეფიციტის დასაფარავად;

5) ინფრასტრუქტურის სრულყოფა;

6) კლასტერის მონაწილეთა დონის ასამაღლებლად დაგეგმილი საგანმანათლებლო პროგრამების შექმნა და რეალიზაცია;

7) მომწოდებელთა ჯაჭვის განვითარება;

8) ახალი ბიზნესინიციატივების განვითარების მხარდაჭერა.

კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციაში განსაკუთრებული როლი ეკისრება ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს. მათ ამოცანებში შედის საკითხთა ფართო სპექტრი, საგანმანათლებლო პროგრამების შექმნით დაწყებული და კლასტერების საჭიროებებისათვის ყველა უმთავრესი ინფრასტრუქტურის განახლებით დამთავრებული. მუნიციპალურ დონეზე კლასტერული ინიციატივების რეალიზაციის მართვის ყველაზე წარმატებული მაგალითია დიდი ედმონტონის კლასტერული განვითარების პროექტი, რომელიც, არსებითად, მსხვილი რეგიონული კლასტერის შექმნის უნიკალური მაგალითია¹.

კლასტერების შექმნის პროცესის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია იაპონიის ეკონომიკის გამოცდილება, რომელიც თავდაპირველად ეფუძნებოდა მთელ რიგ მსხვილ, საშუალო და მცირე საწარმოების ქსელს შორის სუბსაიჯარო და სუბსაკონტრაქტორ კავშირების სისტემის შექმნას. ტიპური მსხვილი იაპონური კლასტერი შედგება ერთი, შედარებით მსხვილი სათაო საწარმოსაგან,

¹ Методические рекомендации по реализации кластерной политики в северных субъектах Российской Федерации (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www/tpprgf.ru>

რომელიც სარგებლობს გეოგრაფიულად მასთან ახლოს განლაგებული სუბსაიჯარო ფირმების ორი ან სამი ღონის მომსახურებით. ევრტიკალური ინტეგრაციის ნაცვლად, პირველი ღონის დამოუკიდებელი სუბმოიჯარეები სათაო საწარმოსთან დაკავშირებული არიან გრძელვადიანი ხელშეკრულებებით. ანალოგიურადაა მოწყობილი პირველი და შემდგომი ღონეების მომწოდებლების კავშირები. მაგალითად, ფირმა „Toyota“-ს ავტოსამრეწველო კლასტერს გააჩნია მრავალსაფეხურიანი ქსელი, რომელიც შედგება 122 პირდაპირი მომწოდებლისა და თითქმის 36 ათასი სუბსაიჯარო მცირე და საშუალო საწარმოსაგან. ყველა რგოლის სუბმოიჯარეები ქმნიან ახალბედებისა და უცხოელი კონკურენტებისათვის მაღალი საბაზრო ბარიერის მქონე ერთგვარ კლუბს. ეს მნიშვნელოვანწილად გამორიცხავს თავისუფალი ბაზრისთვის დამახასიათებელ პოტენციურ კონკურენციას. თუმცა, ფასისმიერი ფაქტორი კომპონენტების შესყიდვისას ხელს უწყობს სუბსაკონტრაქტო წარმოების ოპტიმიზაციას¹.

იაპონიაში არის კლასტერული გადაწყვეტილებების რეალიზაციის გამოცდილება კუნძულ ზოკაიდოში, სადაც XX საუკუნის 90-იანი წლების პირველ ნახევარში შეიქმნა სამრეწველო კლასტერების მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისა და განვითარების სტიმულირების ცენტრალური ორგანიზაცია².

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება ადასტურებს, რომ ამჟამად, თანამედროვე ტექნოლოგიების შექმნა შეიძლება ეყრდნობოდეს მხოლოდ ინტეგრაციის პროცესებს, მ.შ. კლასტერების განვითარების გზით. ეს გამოცდილება განსაკუთრებით აქტუალურია გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისა და განვითარება-

¹ Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>

² Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>

ლი ქვეყნებისათვის, რომელთათვისაც ტექნოლოგიური პროგრესი ობიექტურ და გარდაუვალ აუცილებლობას წარმოადგენს. კლასტერებზე აგებული ეკონომიკა — ეს არის კონკურენტუნარიანი და ინვესტიციურად მიმზიდველი ეკონომიკის მოდელი, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის ცხოვრების მაღალ დონესა და ხარისხს და წარმოებაში რთავს არა მხოლოდ რეგიონის მსხვილ საწარმოებს, არამედ მცირე და საშუალო ბიზნესს. კლასტერული ტექნოლოგიების გამოყენება გასაკუთრებით პერსპექტიულია იმ ტერიტორიებზე, სადაც ბიზნესი და ხელისუფლება გეგმავს მრეწველობის კონკურენტუნარიანი დარგის შექმნას.

3.2. კლასტერების განვითარება გარდაუვალი ეკონომიკის ქვეყნებში

ტრანსფორმაციული ეკონომიკის სახელმწიფოებს ამჟამად გააჩნიათ გარკვეული გამოცდილება კლასტერული ტექნოლოგიებისა და მექანიზმების განვითარებაში. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში შეინიშნება მრეწველობის კლასტერიზაციის პროცესები. ვიშეგრადის ჯგუფის 5 ქვეყანაში (უნგრეთი, პოლონეთი, სლოვაკეთი, ჩეხეთი, სლოვენია) შემუშავებულია კლასტერიზაციის მზარდადმჭერი სპეციალური პროგრამები. მასში მონაწილეობენ სხვა ქვეყნებიც, მ.შ. ბულგარეთი, რუმინეთი, უკრაინა¹.

ორგანიზაციამ „ცენტრალური ევროპის ინიციატივა“, რომელიც აერთიანებს 17 სახელმწიფოს, შეიმუშავა კლასტერიზაციის პრინციპები ვიშეგრადის ჯგუფის ზუთი ქვეყნისათვის. აღნიშნული ორგანიზაცია ხელს უწყობს თანამშრომლობის განვითარებას ადგილობრივ და რეგიონულ პარტნიორებს, კერძო და სახელმ-

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.

წიფო სტრუქტურებს შორის, ატარებს კლასტერების კვლევას, აელენს ძირითად პრობლემებსა და წინააღმდეგობებს კლასტერიზაციის განვითარების გზაზე, განსაზღვრავს კლასტერული ანალიზის ძირითად დებულებებს და მათ საფუძველზე შეიმუშავებს სტრატეგიული რეკომენდაციების კრებულს რეგიონებისათვის, ადგენს მათი განვითარების პერსპექტივებს და წყვეტს მათთან დაკავშირებულ პრობლემებს.

ვიშეგრადის ჯგუფის ქვეყნებმა შეცვალეს თავიანთი სახელმწიფო პოლიტიკის ორიენტაცია ევროპული ბაზრის მიმართულებით და წარმოადგენენ ყველაზე თანმიმდევრულ ჯგუფს კლასტერიზაციის რეალიზაციაში. აღნიშნულ სახელმწიფოებს გააჩნიათ უფრო საიმედო მაჩვენებლები უცხოური ინვესტიციებისა და ინფლაციის შემცირების დარგში, ვიდრე გარდამავალი ეკონომიკის სხვა ქვეყნებს. გარდამავალი ეკონომიკის 27 აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნიდან ვიშეგრადის ჯგუფის ქვეყნებმა უკანასკნელი 11 წლის განმავლობაში შეძლეს გადაელახათ მეკ-ის ის დონე, რომელიც მათ გააჩნდათ რეფორმების დაწყებამდე. ეს მნიშვნელოვანწილად განპირობებული იყო ახალი საწარმოო სისტემების — კლასტერების დანერგვით¹.

აღნიშნულ სისტემას განსაკუთრებით მოერგო უნგრეთი. ამჟამად იქ ფუნქციონირებს 75 სამრეწველო პარკი, რომელიც აერთიანებს 556 კომპანიას 60 ათასი მომუშავეთ. სამრეწველო პარკებს გააჩნიათ ზოგიერთი პრივილეგიები: ინფრასტრუქტურა, საგადასახადო დაბეგვრის დაბალი დონე. პროგრამის რეალიზაციის პრინციპები გულისხმობს კომპანიათა მხარდაჭერას, მხარეთა დაინტერესებას, ბაზარზე დამკვიდრებისა და შემდგომი განვითარების შესაძლებლობას, დარგსა და ტერიტორიაში ინტეგრაციას, გამჭვირვალობას. სამრეწველო პარკის განვითარება ნავა-

¹ Асаул, Л.Н. Строительный кластер _ новая региональная производственная система (Электронный ресурс) // Экономика строительства. 2004. № 6. Режим доступа: <http://www.mbrk.ru>

რაუდევია 5 წლის განმავლობაში.

1996 წელს მიღებულ იქნა რეგიონების ინდუსტრიალიზაციის პროგრამა. მისი რეალიზაციისათვის გათვალისწინებულ იქნა დაფინანსების სხვადასხვა წყაროები: მეწარმეთა, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების სახსრები, დეცენტრალიზებული რესურსები, სახელმწიფო ფონდები. სამრეწველო პარკების განვითარება საფუძვლად დაედო კლასტერების შექმნას. უნგრეთის შვიდი რეგიონიდან განსაკუთრებით სწრაფად განვითარდა პანონია, სადაც ინერგება პროგრამა „პანონიის საქმიანი ინიციატივა“. შეიქმნა რეგიონების განვითარების საკონსულტაციო საბჭო (TERET). ადგილობრივმა საბჭოებმა შეიმუშავეს მიკრორეგიონების განვითარების სამწლიანი პროგრამები, რომლებიც ითვალისწინებს ტერიტორიების განვითარების უნიფიკაციას ევროსაბჭოს ნორმებთან, ასევე დეტალებს და ადგილმდებარეობის სპეციფიკას. პროგრამის შემუშავებაში მონაწილეობდა 250 ექსპერტი.

პანონიის საბჭომ დადო ხელშეკრულებები ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებთან, სადაც შემუშავდა კონკრეტული პრიორიტეტები: შრომითი პოტენციალის განვითარება (განათლება), ტექნოლოგიური ნოვაციები, რეგიონის განვითარება, ცხოვრების სტანდარტის გაუმჯობესება. შეიქმნა ოთხი კომიტეტი, რომელთა შემადგენლობაში შედიოდა 200 სპეციალისტი. პროგრამა „პანონიის საქმიანი ინიციატივა“ აქცენტს აკეთებდა საავტომობილო კლასტერის PANAC-ის განვითარებაზე, პარალელურად ვითარდება ხის დამუშავება, ტურიზმი, თერმული წყლების გამოყენება. განვითარების რეგიონული სააგენტო და პოლდინგი აერთიანებს სამ ფონდს, შრომითი პოტენციალის ცენტრებს, ასევე სამრეწველო პარკების ქსელს.

თუ პოლონეთსა და ჩეხეთში მრეწველობის კლასტერიზაციის პროცესი შედარებით ნელა მიმდინარეობს, სლოვენიაში 1996 წელს მიღებულ იქნა მრეწველობის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სტრატეგია, რომელიც კორექტირებულ იქნა 1998 და 2000

წლებში. შემუშავდა კლასტერების ეროვნული განვითარების პროგრამა 1999-2003 წწ., რომელიც მოიცავდა სამ ეტაპს: პოტენციური კლასტერების იდენტიფიკაცია (1 წელი); კლასტერული პოლიტიკის განვითარება (1 წელი); პროგრამის რეალიზაცია (2,5 წელი).

პირველ ეტაპზე გამოკვლეულ იქნა 55 ათასი საწარმო 46 დარგსა და 12 რეგიონში. ანალიზმა გამოავლინა სუსტი ქსელური კავშირები, ინფრასტრუქტურის არარსებობა, ასევე კლასტერიზაციის საკმარისი დონე და გამოცდილება.

პერსპექტივაში იგეგმება 10 კლასტერის შექმნა სატრანსპორტო დარგში, მშენებლობაში, ელექტრონულ ოპტიკაში, მარაგნაწილების, ავეჯის, საფეიქრო, ტურისტულ, ფარმაცევტულ, საყოფაცხოვრებო მოწყობილობათა წარმოებაში. ამჟამად სლოვენიაში რეალიზდება 130 პროექტი, მოიზიდება ინვესტიციები, იქმნება ინფრასტრუქტურა¹.

ბულგარეთში, ეკონომიკის რეფორმირების ფარგლებში, 2003 წელს შემუშავდა კლასტერულ მოდელზე აგებული ბულგარეთის კონკურენტუნარიანობის ინიციატივა. 2004 წლის სექტემბერში დამტკიცდა ეკონომიკის განვითარების ეროვნული ინოვაციური სტრატეგია 2007-2013 წლებისათვის, რომელიც ეყრდნობა ინოვაციური კლასტერების საქმიანობის აქტივიზაციას. მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობის ბულგარეთის სააგენტოს მონაცემებით, მოცემული ეტაპისათვის ყველაზე პრიორიტეტულია ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების, აგროსამრეწველო კომპლექსისა და მანქანათმშენებლობის ეროვნული კლასტერები².

აღპეების მთისწინეთში მდებარე იტალიის ჩრდილოეთი ნაწილი 1950-1960 წწ. უნიკალური საწარმოო სტრუქტურის — „ინდუსტრიული ოლქის“ (საწარმოო კლასტერის იტალიური მოდელი)

¹ Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.

² Соколенко, С.И. О кластеризации в странах ОЧЭС (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www/uccr.org/ua>

საშუალო გახდა. სწორედ ამგვარი კლასტერები ინერგება აქტიურად რუმინეთში უკანასკნელი 10-15 წლის განმავლობაში. ყოველწლიურად იქმნება დაახლოებით 1000 ახალი იტალიურ-რუმინული კომპანია.

ამჟამად „ინდუსტრიული ოლქები“ — რუმინეთის კლასტერები განლაგებულია:

- ქვეყნის ჩრდილო-აღმოსავლეთ და ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილებში (საფეიქრო და ტანსაცმლის წარმოების კლასტერები);
- ბუქარესტის რაიონში და ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში (მანქანათმშენებლობის კლასტერები);
- ცენტრსა და ქვეყნის ჩრდილო-დასავლეთში (ხის დამამუშავებელი კლასტერები);
- სამხრეთ რეგიონებში (კვების პროდუქტების წარმოების კლასტერები);
- ბუქარესტში (ქიმიური კლასტერები).

ახალი კლასტერები იქმნება რუმინეთის ყველა რეგიონში¹.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში ფართოდ გავრცელდა რეგიონულ დონეზე საწარმოო ურთიერთქმედების ორგანიზაციის კლასტერული პრინციპები. აღნიშნული მიდგომა ფართო შესაძლებლობებს ქმნის როგორც ადგილობრივი ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, ასევე რეგიონული ხელისუფლების ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობისათვის. ამჟამად, კლასტერებზე დაფუძნებული რეგიონული განვითარების მიდგომა სულ უფრო აქტიურად ინერგება რუსეთისა და უკრაინის ეკონომიკაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ მიზანშეუწონელია კლასტერების შექმნა ღირექტიული გზით. მას ქმნის ბაზარი და კონკურენცია. სახელმწიფოს არ ძალუძს აიძულოს საწარმოები, რომ გაერთიანდნენ კლასტერში, მას შეუძლია მხოლოდ შექმნას პირობები მათი წარ-

¹ Соколенко. С.И. О кластеризации в странах ОЧЭС (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www/uccr.org/ua>

მატებული ფუნქციონირებისათვის — ინფრასტრუქტურა, სტიმული მისცეს კლასტერების განვითარებას ხელსაყრელი საგადასახადო პოლიტიკით, ინვესტიციებით¹.

მაღალეფექტური ინდუსტრიული კლასტერების ჩამოყალიბება მნიშვნელოვნად დაჩქარდებოდა მსხვილი მიზნობრივი ინვესტიციების პირობებში. ნედლეულის მდიდარი ბაზა მრავალი უმნიშვნელოვანესი დარგის ინტეგრაციის საფუძველია. კლასტერები შეიძლება შეიქმნას რეგიონულ საფუძველზეც, სადაც შეინიშნება ურთიერთდაკავშირებული დარგების მაღალი გეოგრაფიული კონცენტრაცია. ყოველივე ეს შესაძლებელს ხდის კაპიტალისა და ტექნოლოგიების მოძინებას პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მეშვეობით. არის სხვა გზაც — ძირითადი ეკონომიკური რეგიონების, ქალაქებისა და აგლომერატებისათვის განსაკუთრებული ზონების სტატუსის მინიჭება, სადაც უცხოელ ინვესტორებს ეძლევათ შეღავათები, თუკი ისინი განავითარებენ სპეციფიკურ სამრეწველო კლასტერებს.

კლასტერების შექმნისას გათვალისწინებული უნდა იქნას მათ შიგნით არსებული ვერტიკალური (მიმწოდებელი/მომხმარებელი) და ჰორიზონტალური კოოპერაციული და სხვა სახის სამეურნეო კავშირები (საწარმოო და სხვა რესურსების მოხმარების საერთო ბაზა, ერთიანი, ან, მინიმუმ, მთლიანობაში შეთავსებადი ტექნოლოგიები და სხვ.) რეგიონულ დონეზე. პირველ ეტაპზე უნდა მოიზიდოს უმნიშვნელოვანესი „ნოუ-ჰაუ“ და სხვადასხვა სამეწარმეო ჯგუფების ეფექტიანი ინტეგრაციის უნარის მქონე ტექნოლოგიები სხვა ქვეყნებიდან. საქართველოში საჭიროა კონკურენტუნარიანი მომწოდებელი დარგების შექმნა სამრეწველო ცენტრების და ეკონომიკის სექტორების ირგვლივ (აგრობიზნესი, ჯანდაცვა, კომუნიკაციები, ტურიზმი, განათლება).

¹ Ларионова, Н.А. Кластерный подход в управлении конкурентоспособностью региона // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2007. № 1. Ч.2? гв. 182-183.

გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ზოგიერთი მაღალკონკურენტული ძირითადი დარგი შიდაკლასტრული ურთიერთქმედების შედეგად ყველაზე მეტად უწყობს ხელს თავისი მომწოდებლებისა და კლიენტების ქსელის განვითარებას. საშუალო და მცირე საწარმოები ქმნიან სატელიტურ წარმონაქმნებს მსხვილი ჯგუფების ირგვლივ და იქცევიან მათ მომწოდებლებად. კლასტერის მთავარი საწარმოების დივერსიფიკაციის შედეგად იქმნება ახალი დარგები, რისთვისაც იყენებენ სათაო კომპანიების ტექნოლოგიებსა და „ნოუ-ჰაუს“¹.

საქართველოს გარკვეულ რეგიონებშიც არსებობს სასურველი წანამძღვრები კლასტერების განვითარებისათვის ამა თუ იმ დარგში: სახეზეა მწარმოებელი კომპანიების, მიმწოდებლების, სამეცნიერო-კვლევითი კომპლექსის კონცენტრაცია, მოქმედებს ყოველი დარგისათვის სპეციფიკური გარეშე ფაქტორები, ხელისუფლების ორგანოები დაინტერესებული არიან მოცემული პროცესებით. იმ ტერიტორიებს, რომელთაც დღეისათვის მინიჭებული აქვთ განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონების სტატუსი, ნამდვილად გააჩნიათ პოტენციური კლასტერების განვითარებისათვის.

თანამედროვე საქართველოსათვის კლასტერების კონცეფციის აქტუალობა ეჭვგარეშეა, რადგან:

- ყოფილ სსრ კავშირში შექმნილი სამრეწველო პოტენციალის მნიშვნელოვანი ნაწილი თავიდანვე არ იყო ბაზარზე ორიენტირებული;
- გამალებით ინგრევა ქვეყნის ტექნოლოგიური პოტენციალი;
- დაბალია საქართველოს მრეწველობის ეფექტიანობა; განვითარებული ქვეყნებისაგან ტექნოლოგიური ჩამორჩენის გამო ვერ იქმნება კონკურენტუნარიანი მეცნიერებატევადი

¹ Корчажнина, Д.А., Кластерные принципы на промышленном предприятии (Электронный ресурс) // Экономический вестник Бурятии. Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>.

პროდუქცია.

საქართველოში კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციის სხვა შემაფერხებელ ფაქტორებს განეკუთვნება:

- მცირე ბიზნესის არასაკმარისი განვითარება, შედარებით განუვითარებელი ინფრასტრუქტურული და ორგანიზაციული პირობები;
- ეკონომიკური საქმიანობის მთავარ სუბიექტებს შორის ნდობის დაბალი ხარისხი, რომელიც ყველაზე დაბალ ნიშნულს აღწევს ბიზნესისა და ხელისუფლების ურთიერთდამოკიდებულებებში;
- ფაქტორული პირობების განხილვა (ძირითადად, იაფი რესურსების ხელმისაწვდომობა) კლასტერების წარმატებული განვითარების ძირითად დეტერმინანტად;
- საინფორმაციო გახსნილობის კულტურის არარსებობა, რაც იწვევს კლასტერების პოტენციური მონაწილეების უნდობლობას და არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ჩამოყალიბებას;
- წარმოების დაბალი კულტურა, აუტსორსინგის საფუძველზე მართვის გამოცდილების უქონლობა;
- ბიზნესკლიმატის დაბალი ხარისხი;
- ასოციაციური სტრუქტურების განვითარების დაბალი დონე (სავაჭრო პალატები, სამრეწველო ასოციაციები), რომლებიც ვერ ართმევენ თავს რეგიონული ბიზნესის პრიორიტეტებისა და ინტერესების შემუშავებისა და გატარების ამოცანას;
- დაგეგმვის მოკლევადიანი პერიზონტი — კლასტერის განვითარებიდან რეალური სარგებელი მიიღება მხოლოდ 5-7 წლის შემდეგ.

პოსტსაბჭოთა სივრცეში კლასტერების საფუძველზე საწარმოო სისტემების ფორმირების საკითხებში გარკვეული პროგრესი შეინიშნება უკრაინაში. ქვეყანაში 1998 წლიდან რეალიზდება პრო-

გრამა „პოდოლიე პირველი“, რომლის ფარგლებშიც ხმელნიცკის ოლქში შექმნილია და მოქმედებს პირველი რეგიონული კლასტერები: სამკერვალო, სასოფლო-სამეურნეო და გადამამუშავებელი საწარმოების, ასევე სამშენებლო კომპანიებისა და სამშენებლო მასალების მწარმოებელი. მათი ფუნქციონირების შედეგად მოხდა მოთხოვნი რიგი დადებითი სტრუქტურული ცვლილებები რეგიონში, რომელთაგან უმთავრესია საინვესტიციო კლიმატის შეცვლა.

პოდოლსკის კლასტერის საქმიანობა ეფუძნება გაწევრიანების ნებაყოფლობითობას და მცირე ბიზნესის ფინანსურ მხარდაჭერას. ამან გამოიწვია გამოშვებული პროდუქციის ინოვაციურობის ზრდა და არსებული რეგიონული ინტელექტუალური პოტენციალის ეფექტიანი რეალიზება.

უკრაინის პოდოლსკის რეგიონის სამშენებლო კლასტერი არის სამეწარმეო სტრუქტურების, სამეცნიერო, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების ნებაყოფლობითი დარგობრივი ტერიტორიული გაერთიანება, რომლის მთავარი მიზანია საკუთარი პროდუქციის, სამუშაოსა და მომსახურების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და რეგიონის ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა. იგი აერთიანებს დაახლოებით 30-მდე სამშენებლო საწარმოს, რომლებიც ასრულებენ სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებს, აწარმოებენ სამშენებლო მასალებს, აპროექტებენ, ქმნიან დიზაინს და უზრუნველყოფენ სამშენებლო სამუშაოების სრული ციკლის შესრულებას „გასაღების ჩაბარებამდე“. კლასტერში ასევე შედის ინფრასტრუქტურის საწარმოები და დაწესებულებები, რომლებიც სთავაზობენ სავაჭრო, იურიდიულ, აუდიტურ, მარკეტინგულ, საინფორმაციო, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-კვლევით მომსახურებას.

მსგავსი გაერთიანებები დადებით გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ცალკეულ ორგანიზაციებზე, არამედ მთელი რეგიონის ეკონომიკაზე. მისი საქმიანობის ორი წლის განმავლობაში ექსპლუატაციაში გადაიყვანა 10-ზე მეტი საცხოვრებელი, საყოფაცხოვრებო

და სამრეწველო დანიშნულების ობიექტი. 2003 წელს კლასტერის საწარმოებმა აითვისეს 3,85 მლნ. დოლარის კაპიტალდაბანდება, შექმნეს 1404 ათასი დოლარის პროდუქცია და 480 ახალი სამუშაო ადგილი. ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის წყალობით შემცირდა მშენებლობის ვადები, სამშენებლო სამუშაოების შრომატევადობა შემცირდა 15 %-ით, საცხოვრებელი ბინის ღირებულება კი — 10%-ით. რეგიონში დამატებით მოიზიდა ინვესტიციები 750 ათასი დოლარის მოცულობით.

სამშენებლო კლასტერი გაერთიანებათა სხვა ტიპებისაგან განსხვავდება წევრების მეტი ოდენობით და მიზნების ფართო სპექტრით. კლასტერი აერთიანებს საწარმოო პროცესის ყველა კომპონენტს: ნედლეულის მომწოდებლებით დაწყებული და საბოლოო პროდუქტის მომხმარებლებით დამთავრებული, მომსახურების სფეროსა და სპეციალიზებული ინფრასტრუქტურის ჩათვლით. გაერთიანების მთავარი მიზანია კონკრეტული ეკონომიკური შედეგის მიღწევა — კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება. ეს ხელს უწყობს ყოველი ცალკე აღებული ორგანიზაციის საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლებას და მთლიანად რეგიონის ეკონომიკის განვითარების დაჩქარებას¹.

როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, კლასტერის ხელმძღვანელი უნდა გახდეს საზოგადოებრივი არაკომერციული საზოგადოება, რომლის დამფუძნებლები იქნებიან კლასტერის მონაწილეები, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, რეგიონის ხელისუფლების ორგანოები.

გამოყოფენ სამშენებლო კლასტერის ფუნქციონირების შემდეგ ძირითად პრინციპებს:

1. ერთიანი საინფორმაციო სივრცის შექმნა, როცა მონაწილე ორგანიზაციებთან სათაო ორგანიზაციის ურთიერთქმედების შედ-

¹ Асаул, Л.Н. Строительный кластер _ новая региональная производственная система (Электронный ресурс) // Экономика строительства. 2004. № 6. Режим доступа: <http://www.mbrk.ru>

ეგალ შემუშავდება ახალი ინფორმაცია, როგორც საქმიანი აქტიუობის მამოძრავებელი ძალა. ეს მიიღწევა შემდეგი საკითხების ორგანიზებით:

- ახალი ინფორმაციის გენერაციითა და გაცვლით (ორგანიზაციებისათვის ინფორმაციის მიწოდება ეფექტიანი ტექნოლოგიების, მასალებისა და მოწყობილობების დანერგვის ხარჯზე მშენებლობის ღირებულების შემცირების ღონისძიებების, სამამულო და უცხოური მასალების ძირითად სახეებზე ფასების კონუნქტურის შესახებ; სემინარ-თათბირების, სასწავლო სემინარების ორგანიზაცია და ა.შ.);
- საფინანსო სივრცის ერთიანობით (ჩათვლები საბიუჯეტო დაეალიანებების დასაფარად, რაც გულისხმობს მის სრულ ლიკვიდაციას; კლასტერში შემავალი ორგანიზაციების განაცხადებით მიმწოდებლებსა და მოიჯარეებთან ურთიერთჩათვლების გატარება, რაც აუმჯობესებს მათ ფინანსურ მდგომარეობას);
- ტექნოლოგიური და სამშენებლო სივრცის ერთიანობით (სამშენებლო კომპლექსის ტექნოლოგიური ერთიანობის შენარჩუნება; განსაზღვრულ წელს დაფინანსებული მშენებლობების ჩამონათვალის შეთანხმება);
- სამართლებრივი სივრცის ერთიანობით (ქსელში შემავალი ორგანიზაციების მეთოდოლოგიური და საკონსულტაციო დახმარება ფინანსურ საკითხებში);
- ორგანიზაციებისათვის დახმარების გაწევით მათი ეკონომიკური ინტერესების დაცვის, სამშენებლო საქმიანობაზე ლიცენზიის მიღებისა და ვადის გაგრძელების საკითხებზე;
- ორგანიზაციებისათვის საკონსულტაციო მომსახურების გაწევითა და მეთოდური დახმარებით მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების სფეროში.

2. ერთიანი კომერციული და საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის პოლიტიკის ჩამოყალიბება, რომელშიც შედის:

- გასაღება და სერვისული მომსახურება, საჭირო რესურსების შეძენა;
- საინვესტიციო პროექტებში მონაწილეობა (მასალების მომზადების ორგანიზაცია სამუშაოთა შესრულებასა და მომსახურების გაწევაზე გამოცხადებულ კონკურსებში მონაწილეობის მისაღებად, რაც უზრუნველყოფს ორგანიზაციებისა და საწარმოების საინვესტიციო-სამშენებლო საქმიანობაში მაქსიმალურ ჩართვას, ამაღლებს მათ კონკურენტუნარიანობას);
- საგარეო ეკონომიკური საქმიანობა (წარმოების სტრუქტურული გარდაქმნის, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის ტექნიკური თანხლების და ორმხრივად სასარგებლო პირობებში პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის უცხოელ პარტნიორებთან ერთობლივი საქმიანობის ორგანიზება).

3. პერსონალის პროფესიული დონის ამაღლება. სამშენებლო კლასტერის ფუნქციონირების აღნიშნული პრინციპი, ხელმძღვანელი პერსონალისა და მუშათა კვალიფიკაციის ამაღლების გარდა, გულისხმობს ასევე შრომის სტიმულირებასა და მომუშავეთა სოციალურ დაცვას.

უკრაინაში, პოდოლსკის რეგიონის სამშენებლო კლასტერის ფუნქციონირების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ კლასტერში გაერთიანებამ მის მონაწილეებს მთელი რიგი უპირატესობები მიანიჭა.

ჯერ ერთი, გაფართოვდა სამშენებლო სფეროში ფინანსური რესურსების მოზიდვის შესაძლებლობები (კლასტერის ყველა მონაწილის ფინანსური შესაძლებლობების გაერთიანებით. ინვესტიციების გარედან მოზიდვით, გრანტების სახით დაფინანსებული პროექტების კონკურსებში ერთობლივი მონაწილეობით, საკრედიტო რესურსების მიღების გარანტიების უზრუნველსაყოფად ფინანსური შესაძლებლობების გაერთიანებით).

მეორე, შესაძლებელი ხდება სამშენებლო პროდუქციის ოკუპა-

ღირებულებისა და კლასტერში შემავალი ორგანიზაციების მომსახურების შემცირება. ადგილობრივ ნედლეულზე მომუშავე საკუთარი წარმოების არსებობა ხელს უწყობს დანახარჯების შემცირებას ტრანსპორტირებაზე, პროდუქციის წარმოებაზე, სავაჭრო მომსახურებაზე, რაც, თავის მხრივ, აიაფებს საცხოვრებელი ფართის და სარემონტო სამუშაოების ღირებულებას. უფრო მეტიც, არც პროდუქციის გასაღებას ექმნება პრობლემები — იგი მთლიანად გამოიყენება კლასტერში.

მესამე, პოდოლსკის რეგიონის სამშენებლო სფეროში მომუშავე ლაბხლოებით 30 საწარმოს გაერთიანებამ შესაძლებელი გახადა კლასტერის მონაწილეთა მიერ თავიანთი ინტერესების ეფექტიანი ლაცვა ადგილობრივი ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ღონეზე. კლასტერების მონაწილეთა ძალისხმევით, კოოპერაციამ უზრუნველყო ხელისუფლების მხარდაჭერა და ნდობა. ასე, მაგალითად, ხმელნიცკის საქალაქო აღმასრულებელ კომიტეტთან ერთად შემუშავდა გრძელვადიანი პროგრამა „თანამედროვე ბინა“, რომელიც გეგმავდა 2003-2010 წლებში საოლქო ცენტრში 5 მრავალსართულიანი საცხოვრებელი კომპლექსის მშენებლობას გაუმჯობესებული დაგეგმარებით.

მეოთხე, კლასტერის მონაწილეთა მიერ პროგრამას „თანამედროვე ბინის“ რეალიზაცია უზრუნველყოფდა სამშენებლო და მომიჯნავე დარგის ორგანიზაციათა მუდმივ დატვირთვას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, მრეწველობის აღორძინებას ოლქის ცალკეულ რაიონებში, სადაც თავმოყრილია მშენებლობაში გამოსაყენებელი სასარგებლო წიაღისეულის საბადოები. გარდა ამისა, მოცემული პროგრამის რეალიზაცია გულისხმობს ბინათმშენებლობის ახალი, კარკასულ-მონოლითური ტექნოლოგიის დანერგვას, რაც ძნელად მისაღწევი იქნებოდა ბაზრის პირობებში საწარმოების ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად მოქმედებისას.

მეხუთე, რეგიონის ღონეზე ორგანიზაციათა გაერთიანება ქმნის ურთიერთობების პრინციპულად ახალ ღონეს, რომელიც ეფუძნება

კლასტერის მონაწილეებს შორის წესიერებასა და ნდობას, ქმნის აზროვნების ახალ მოდელს¹.

უნდა აღინიშნოს, რომ სამშენებლო ან ბინათსამშენებლო-კომუნალური კლასტერი წარმოადგენს კლასტერული მოდელის განსაკუთრებულ ფორმას იმდენად რამდენადაც მშენებლობაც და ბინათსამშენებლო-კომუნალური კლასტერიც საქმიანობის ის სახეობებია, რომლებიც უპირველესად ორიენტირებულია შიდა ბაზარზე და მათ ძირითად პროდუქციას წარმოადგენს თანამედროვე კომფორტული საცხოვრებლის მშენებლობა და მომსახურება.

სამშენებლო სფეროში კლასტერების შექმნის ეკონომიკური ეფექტი განპირობებულია:

- საწარმოო-სამშენებლო კოოპერაციით, რომლის მეშვეობითაც ეფექტიანად გამოიყენება ქსელური პარტნიორების ერთობლივი პოტენციალი;
- საქმიანობის კონკრეტულ სახეებში სპეციალიზებული პარტნიორებისათვის სამუშაოთა ნაწილის გადაცემის გზით სამშენებლო პროდუქციის მოდერნიზაციაზე დანახარჯების შემცირებით;
- სამშენებლო წარმოების ნედლეულით, მასალებით, დეტალებით, კონსტრუქციებით უზრუნველყოფის პროცესის ეფექტიანობის ამაღლებით გრძელვადიანი პარტნიორული კავშირების დამყარების გზით;
- ცალკეული მმართველობითი ფუნქციების შესრულების ეფექტიანობის ამაღლებით შრომის დანაწილების, სამშენებლო პროფილის სპეციალიზებული ორგანიზაციების მოზიდვის ხარჯზე;
- სამუშაოთა ეფექტიანობის ამაღლებით გასაღებისა და სერვისული მომსახურების სფეროში;

¹ Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>

- საინვესტიციო-საფინანსო კოოპერაციაში ქსელური პარტნიორების სამედოლობის ამადლებით¹.

პოდოლიეს ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის ძალისხმევით, სამკერვალო კლასტერში გაერთიანებულმა ახალი მცირე და საშუალო საწარმოების ნაწილმა უარი თქვა უნიფორმების მასობრივ წარმოებაზე და შეუდგა საკუთარი სამოდლო ხაზების შექმნას. აღნიშნული სამკერვალო კლასტერის განვითარების შედეგად შეიქმნა 3 ათასამდე ახალი სამუშაო ადგილი. კლასტერის მონაწილეებმა შეძლეს მიეღწიათ საწარმოო და კომერციული წარმატებისათვის ბაზარზე. სამკერვალო კლასტერის საწარმოო შედეგებზე შეიძლება ვიმსჯელოთ, უპირველესად, ისეთი ირიბი მაჩვენებლის ფორმირებით, როგორიცაა მთელ უკრაინაში ცნობილი ხმელნიცკის ბაზრობაზე მოდური ტანსაცმლის ადგილობრივი ნამუშევრების მოცულობის აქტიური გაფართოება.

ხმელნიცკის ოლქში განსაკუთრებით აქტიურად ვითარდებოდა ტურისტული კლასტერები, რომლებიც ორიენტირებულია მდიდარი კულტურული და ბუნებრივი რესურსების გამოყენებასა და ადგილობრივი საქმიანი წრეების ინიციატივაზე. ამ მიმართულებით დადებით შედეგებს მიაღწიეს კამენცა-პოდოლსკის ტურისტულმა კლასტერმა და შედარებით ახალბედა ეკოაგროტურიზმის კლასტერმა შეპეტოვსკის რაიონის სოფელ გრიცევში. აქ განსაკუთრებით განვითარდა ქალთა მეწარმეობა, ფართოდ გამოიყენება ადგილობრივი რეკრეაციული და ისტორიულ-კულტურული შესაძლებლობები. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ, მიუხედავად სიძნელეებისა და წინააღმდეგობებისა, ინიციატორების მხრიდან მცირედი დაფინანსების პირობებში კლასტერების შექმნა კი არ ფერხდება, არამედ, პირიქით, იღებს სისტემურ და სტრატეგიულ ხასიათს.

მსოფლიოში იზრდება მოთხოვნა ორგანული მიწათმოქმედ-

¹ Асаул, Л.Н. Строительный кластер _ новая региональная производственная система (Электронный ресурс) // Экономика строительства. 2004. № 6. Режим доступа: <http://www.mbrk.ru>

ბის ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციაზე, რომელსაც აგრომწარმოებლებისათვის ბევრად მეტი მოგება მოაქვს, ვიდრე სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გაყიდვას ბაზარზე. თუ განვიხილავთ უკრაინის მაგალითს, ამ პირობებში, ძალზე მნიშვნელოვანია მის ცალკეულ რეგიონებში ორგანული მიწათმოქმედების ტექნოლოგიების დანერგვა. უკრაინაში პირველი ორგანული მიწათმოქმედების კლასტერისა და მასთან ახლოს მყოფი სოფლის ტურიზმის კლასტერისათვის განსაკუთრებით ვარგისია ღუნაისპირა რეგიონი. საზოგადოებრივი ფერმერული ეკოლოგიური ორგანიზაციები გახდნენ ორგანული მიწათმოქმედებისა და მწვანე ტურიზმის კლასტერის შექმნის ინიციატორები.

ცენტრალიზებული გეგმური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა უკრაინაში ბევრად უფრო ძნელი აღმოჩნდა, ვიდრე ამას ვარაუდობდნენ ექსპერტები და პოლიტიკოსები. როგორც კვლევები გვიჩვენებს, ქვეყანაში, სამწუხაროდ, ჯერაც რჩება არახელსაყრელი სამეწარმეო კლიმატი და შეინიშნება გაუბედაობა ეროვნული და რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკის შემუშავებასა და გატარებაში. ქვეყნისათვის სპეციფიკურ პრობლემად რჩება სიძნელებები ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ინსტიტუციონალური პირობების შექმნაში.

კლასტერული ინიციატივების განვითარება უკრაინაში ითხოვს შემდეგი ამოცანების გადაუდებელ მოგვარებას:

- სასწრაფოდ უნდა შემუშავდეს და დამტკიცდეს ქვეყნისა და მისი რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სტრატეგია ინოვაციური კლასტერული სტრუქტურების საფუძველზე;
- საკანონმდებლო დონეზე უზრუნველყოფილ იქნას მეწარმეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი საქმიანი გარემოს შექმნა, აქცენტი გაკეთდეს ხელისუფლებასთან, ბიზნესთან, მეცნიერებასთან, განათლებასა და ინოვაციური ქსელური სტრუქტურების საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან

თანამშრომლობაზე;

- შეიქმნას კონკურენტუნარიანობის ეროვნული და რეგიონული საბჭოები, რომლებიც კოორდინაციას გაუწევენ ინოვაციური კლასტერული გაერთიანებების და სხვა ქსელური ფორმირებების პროექტების შემუშავებასა და რეალიზაციას;
- უზრუნველყოფილ იქნას ინოვაციური საგანმანათლებლო პროგრამების დანერგვა ინოვაციური ქსელური სტრუქტურების განვითარებასა და ფუნქციონირებაში მონაწილე სპეციალისტების მომზადება-გადამზადებისათვის;
- ჩატარდეს ფუნდამენტური კვლევები ქვეყანაში ეროვნული და რეგიონული საწარმოო კლასტერების ფორმირების პრიორიტეტების განსაზღვრისათვის¹.

კლასტერიზაციის პროცესების განვითარებაში დინამიკა შეინიშნება სომხეთშიც. განსაკუთრებით განვითარდა საიუველირო და ალმასის დამუშავების, კონიაკისა და ღვინის დამზადების, აგრო-სამრეწველო პროდუქტების, ლითონის ნაკეთობების, ასევე სამთო და ტურისტულ დარგში არსებული კლასტერები.

იქმნება ახალი კლასტერები საინფორმაციო ტექნოლოგიებში, რომლებიც ეწევიან მომსახურებას აუტოსორსინგის საფუძველზე. კლასტერებს დიდ დახმარებას უწევს როგორც მთავრობა, სომხეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა, საქმიანი ორგანიზაციები, ისე სომხური დიასპორა, რომელიც აქტიურად ეხმარება ფინანსური რესურსებით და ხელს უწყობს ახალი ტექნოლოგიების ტრანსფერტს.

უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებით გააქტიურდა სომხეთის ფარმაცევტული კლასტერი, რომლის უნიკალურობა მდგომარეობს სამკურნალო ბალახებისგან დამზადებული მედიკამენტების წარმოებაში (ნატურალური სამკურნალო საშუალებების გამოშ-

¹ Соколенко, С.И. О кластеризации в странах ОЧЭС (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.ucci.org.ua>

ება შეადგენს კლასტერის მიერ წარმოებული მედიკამენტების მთელი მოცულობის 24 %-ს).

შედარებით სწრაფი ტემპებით ვითარდება ორგანული მიწათმოქმედების კლასტერი, რომლის პროდუქციის მნიშვნელოვანი ნაწილი მიმართულია პირველ რიგში შიდა მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად და კონკურენციას უწევს თურქეთიდან შემოტანილ იაფ ბოსტნეულს¹.

ყაზახეთში, ეროვნული ეკონომიკის დივერსიფიკაციის მიზნით, ჯერ კიდევ 2003 წელს დაამტკიცეს ინდუსტრიულ-ინოვაციური განვითარების სტრატეგია 2015 წლამდე. მას საფუძვლად დაედო ეროვნული კლასტერების ჩამოყალიბება ნავთობის, გაზის, კვებისა და საფეიქრო მრეწველობის, სამშენებლო მასალებისა და ტურიზმის, ინჟინერიზის, სატრანსპორტო-ლოჯისტიკური მომსახურების სექტორებში. ცალკეული კლასტერების განვითარების პროცესების დაჩქარების საკითხები საზოგადოების ფართო განხილვის საკითხი ხდება. მას იზილავენ მთავრობის სხდომებზე (მ.შ. ქვეყნის პრეზიდენტის მონაწილეობით).

ყაზახეთის შესვლა უახლოეს წლებში მსოფლიოს 50 ყველაზე განვითარებული ქვეყნების რიცხვში, მისი განვითარების ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტია. ამ მიზნის მისაღწევად ქვეყანა ქმნის კლასტერულ გაერთიანებებს, რომელშიც სავაჭრო-სამრეწველო პალატებისა და სხვა საქმიანი სტრუქტურების ხელშეწყობით თავს უყრის მრეწველობის, სამეცნიერო და საგანმანათლებლო ცენტრების, სამეწარმეო სტრუქტურების პოტენციალს.

ყაზახეთის განვითარების უმთავრესი საფუძველია მისი ნავთობისა და გაზის რესურსები. ამიტომაც დაწყებულია ეროვნული ნავთობქიმიური კლასტერის შექმნა, რომელიც ორიენტირებულია რუსეთის, აშშ-ის, ჩინეთის, ინდონეზიისა და აზერბაიჯანის კომპანიებთან თანამშრომლობაზე. ნავთობისა და გაზის ექსპორტის გარდა, კლასტერის ფარგლებში გათვალისწინებულია პლასტმა-

¹ Соколенко, С.И. О кластеризации в странах ОЧЭС (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.ucci.org.ua>

სის, პოლიპროპილენის და სხვა მასალების წარმოება.

ეკონომიკის კლასტერიზაცია თურქეთში ხორციელდება XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან და პოპულარული გახდა ქვეყნის თითქმის ყველა რეგიონში. რეგიონების უმეტესობის კლასტერული განვითარების სპეციფიკურობა იმაში გამოიხატება, რომ მათში იქმნება ძირითადად დაბალი ან საშუალოტექნოლოგიური კლასტერები დაბალი კვალიფიკაციის შრომის მაღალი ინტენსივობით. აღნიშნულის შედეგად წარმოიშვა ბევრი კლასტერი საფეიქრო, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის, კვების პროდუქციის, ტარის, სუვენირების წარმოებაში. მხოლოდ ხუთმა უმთავრესმა რეგიონმა — სტამბულმა, ანკარამ, იზმირმა, ბურსამ და ქოჩაელმა შეძლეს შეექმნათ წარმოების უნიკალური სახეები ორ მაღალტექნოლოგიურ კლასტერში.

კლასტერები განაწილებულია თურქეთის მთელ ტერიტორიაზე ბუნებრივი რესურსების განლაგების შესაბამისად. შემუშავდა და დამტკიცდა კლასტერიზაციის ეროვნული პროგრამა 2007-2008 წწ.

ჩინეთში ფართოდ განვითარდა სხვადასხვა დარგობრივი კლასტერი. საავტომობილო დარგში დაახლ. 20 მლრდ. დოლარის ინვესტირების შედეგად შეიქმნა საავტომობილო კლასტერი მომწოდებელთა ფართო ქსელით ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, სამეცნიერო-კვლევითი ბაზით, ინჟინერინგული კომპანიებით და ინოვაციების შემუშავების ცენტრებით.

ასე, მაგალითად, გუანდუნის პროვინციაში საავტომობილო კლასტერი იქმნება იაპონური მწარმოებლების *Nissan*, *Honda* და *Toyota*-ს ავტოსაამწყობო ქარხნების ირგვლივ. ჩინეთის მთავრობა გეგმავს აღნიშნულ პროექტში 6 მლრდ. დოლარის ინვესტირებას. საავტომობილო კლასტერი ქალაქ გუანჩჟოუში, გუანდუნის პროვინციაში, რომელიც მოიცავს ასევე მეზობელ ქალაქებს — ფოშანს, შუნდეს, ღუნგუანს, ამჟამად იკავებს პროვინციის თითქმის მთელ ტერიტორიას. *Nissan*, *Honda* და *Toyota* ის ძირითადი კომპანიებია,

რომლებმაც თავიანთი წარმოება განათავსეს გუანჩჟოუში¹.

Nissan-ი და უმსხვილესი ჩინური ავტომწარმოებელი *Dongfeng*-ი ერთობლივი პროექტით აწარმოებენ მსუბუქ ავტომობილებს *Sunny*-სა და *Tiida*-ს. *Nissan*-ის საწამოო სიმძლავრეები განთავსებულია ხუადუს ოლქში გუანჩჟოუს მახლობლად.

Dongfeng Nissan Diesel Motor Corporation-ი მოიცავს ასევე ინოვაციათა შემუშავების ქვედანაყოფს და საზოგადოებასთან ურთიერთობის ცენტრს. *Dongfeng Nissan*-ის მაკომპლექტებელი 72 მომწოდებლიდან 32 მდებარეობს სამხრეთ ჩინეთში გუანჩჟოუს მახლობლად. ისინი უზრუნველყოფენ მაკომპლექტებელი მასალების მიწოდებას 70 %-ით. კონცერნ „*Nissan*“-ში შექავალმა მრავალმა კომპანიამ 2003-2005 წლებში თავისი წარმოება გუანჩჟოუში გადაიტანა. მათ შორისაა: *Hitachi Unisia Automotive* (ძრავების წარმოება), *Kinugawa Rubber Industrial* (კაუჩუკის წარმოება), *Yorozu* (მოდულების წარმოება), *Calsonic Kansei* (კონდიციონირების სისტემების წარმოება), *Fuji Autotech* (საავტომობილო სავარძლების წარმოება), *Kanto Autoparts* (ავტომობილების კორპუსების წარმოება) და ა.შ.

Toyota-სა და *Guangzhou Automobile*-ს ასევე გააჩნიათ ერთობლივი საწარმო გუანჩჟოუში. *Toyota*-მ დააფუძნა ქარხანა ნანშას ინდუსტრიულ ზონაში 2006 წელს და დაიწყო მსუბუქი ავტომობილების *Camry*-ს წარმოება. *Toyota*-ს 30 მომწოდებელი კომპანია ასევე განთავსებულია ნანშაში. არაერთი მომიჯნავე კომპანია ასევე ქალაქებში — შუნდესა და ფოშანში, ნანშას მახლობლად, მეორე და მესამე დონის მომწოდებელი კომპანიები აწვდიან ავტომობილების მარაგნაწილებს და მაკომპლექტებელ მასალებს არა მხოლოდ *Toyota*-ს კორპორაციას, არამედ *Nissan*-სა და *Honda*-საც. კორპორაციის ხელმძღვანელობა მოითხოვს მომწოდებელი

¹ Бараболина, А.И. Формирование автомобильного кластера в Китае (Электронный ресурс) //Проблемы современной экономики. 2008 № 4 (24). Режим доступа: <http://www/m-economy.ru>.

კომპანიებისაგან წარმოების განთავსებას გუანჩჟოუს მახლობლად. *Toyota* მაღალ მოთხოვნებს უყენებს მაკომპლექტებელი მასალების ხარისხსა და ფასს. მომწოდებლები ვალდებული არიან შეიძინონ ავტოკომპონენტები ჩინელ მწარმოებლებთან. მარაგნაწილების მწარმოებელი ჩინური კომპანიები აკმაყოფილებენ კორპორაციის მოთხოვნებს ხარისხსა და ფასზე და თავიანთ პროდუქციას აწვდიან ავტოსამაწყობო ქარხნებს პირველი დონის იაპონურ მომწოდებელ კომპანიებთან ერთად. კონცერნ *Toyota*-ში შემავალმა მრავალმა საწარმომ დააფუძნა თავისი წარმომადგენლობები გუანჩჟოუში. მათ შორისაა: *Toyota Boshoku Foshan* (ზეთის ფილტრების წარმოება), *Takagi Auto Parts* (პლასტიკური კომპონენტების წარმოება), *Aisin Seiki Automotive Parts* (ძრავების წარმოება), *Daiichi Bussan* (საიზოლაციო მასალების წარმოება), *Foshan Melx Leather* (ტყავის გადასაკრავის წარმოება), *Koyo Lioho Automotive Parts* (საკისარების წარმოება).

უანჩჟოუში შეიქმნა მსხვილი საავტომობილო კლასტერი, რომლის მთავარი ამოცანაა პრაქტიკული პროექტების რეალიზაცია მწარმოებლებსა და მომწოდებლებს შორის. მოცემული კლასტერის საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია: მონაწილეთა შორის კომუნიკაციის ინტენსიფიკაცია; ავტონდუსტრიისათვის აუცილებელი საქმიანობის სახეების აქტივიზაცია; კოოპერაციული პროექტების შესრულების შედეგად მიღებული ახალი ცოდნის გამოყენების მეშვეობით მომწოდებელთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლება; კონკურენტუნარიანობის ამაღლება ახალი ბაზრების ათვისების ხარჯზე, მ.შ. საზღვარგარეთაც; ინოვაციების გამოყენება.

გუანჩჟოუს საავტომობილო კლასტერი ამჟამად ზრდისა და აქტიური განვითარების სტადიაშია. მთლიანობაში მის ტერიტორიაზე თავმოყრილია 300-ზე მეტი ავტომაკომპლექტებელი მასალის მწარმოებელი ქარხანა და ნედლეულის მომწოდებელი. მათ შორისაა ფოლადის, კაუჩუკის, მარაგნაწილების, ელექტრონიკი-

სა და აქსესუარების მწარმოებლები. ფართოდაა წარმოდგენილი ასევე წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციასა და გასაღებაში დასაქმებულ ორგანიზაციათა ქსელი. ამჟამად ფუნქციონირებს 100 ასეთი კომპანია და მათი რიცხვი დღითიდღე იზრდება. კლასტერის ამჟამინდელი ლიდერების წარმატებით წაქეზებული ახალი კომპანიები, ბაზარზე გამოჩენისას, ცდილობენ დაიკავონ თავიანთი ნიშა საწარმოო პროცესში. ისინი პირველ ხანებში უზრუნველყოფილი იქნებიან ამჟამინდელი საავტომობილო გიგანტებისა და მთავრობის მხარდაჭერით. ამრიგად, საწარმოებს შორის კავშირები თანდათან გაფართოვდება სწორედ ახალი ტექნოლოგიების შემუშავებისა და დანერგვის ხარჯზე, რაც აჩენს ახალ მოთამაშეებს ბაზარზე¹.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩინეთში არსებობს ინოვაციური კლასტერების შემდგომი განვითარების პერსპექტივები. ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ ბიზნეს-ინკუბატორების სახით შექმნილ სპეციალურ სამეცნიერო-კვლევით და სამეცნიერო-ტექნიკურ პარკებში იქმნება განათლების ცენტრები. აღნიშნული კლასტერები მოიზიდავენ გრანტებს მთავრობისგან, ჩინეთის ენჩურულ კაპიტალს, საუკეთესო თანამშრომლებს ჩინეთიდან და საზღვარგარეთიდან (უმთავრესად ევროპასა და აშშ-ში განათლებამიღებულ ჩინელებს)².

გლობალიზაციისა და მზარდი საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში, კლასტერიზაციის პროცესი შეინიშნება სხვადასხვა განვითარებად ქვეყანაში, მაგ: ინდოეთში, ინდონეზიაში, მალაიზიაში, მექსიკაში, ნიგერიაში, ჩილესა და სხვ., ასევე არაბულ სახელმწიფოებში (მაროკო, იორდანია, ლიბანი, ეგვიპტე, საუდის

¹ Бараболина, А.И. Формирование автомобильного кластера в Китае (Электронный ресурс) // Проблемы современной экономики. 2008 № 4 (24). Режим доступа: <http://www/m-economy.ru>.

² Кокшаров А. Внутреннее развитие через глобальную экспансию (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://www.expert.ru>.

არაბეთი, არაბეთის გაერთიანებული ემირატები და სხვ.)¹

ინდოეთში მოქმედებს 2000-ზე მეტი კლასტერი. კლასტერებს გააქეთ ქვეყნის საექსპორტო პროდუქციის 60 %-ზე მეტი, ზოგიერთი მსხვილი კლასტერი აწარმოებს ინდოეთში გამოშვებული პროდუქციის ცალკეული სახეების 90 %-მდე (ტანსაცმლის, საიუველირო და ტყეის ნაკეთობათა წარმოება). ინდოეთის მცირე საწარმოები ცდილობენ კონცენტრირებას დიდ ქალაქებში, მსხვილი სამრეწველო კომპანიების, მეტროპოლიების გარშემო, სადაც არის საკმაოდ დიდი სამომხმარებლო ბაზარი, შრომითი რესურსები და განვითარებული სამრეწველო და სოციალური ინფრასტრუქტურა. სხვადასხვა კლასტერებში გაერთიანებული მცირე საწარმოების ოდენობა მერყეობს 40-50-დან 1700-მდე (დელის ტექნიკურ მოწყობილობათა წარმოების კლასტერი). განსაკუთრებით ეფექტიანია ინდოეთის მთავრობის მიდგომა კლასტრების საექსპორტო შესაძლებლობების ზრდის სტიმულირებისადმი მაღალტექნოლოგიური წარმოებისა და მომსახურების განვითარებაში (საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, პროგრამული უზრუნველყოფა, ფარმაცევტიკა და სხვ.). ამას ხელს უწყობს სახელმწიფო ტექნიკური პოლიტიკა, ცენტრალური სამთავრობო ორგანოებისა და რეგიონული და ადგილობრივი ადმინისტრაციების თანამშრომლობა, მათი დაინტერესება დაჩქარებული ეკონომიკური განვითარებით მსხვილი, საშუალო და მრავალი მცირე საწარმოს ურთიერთქმედების საფუძველზე².

ამრიგად, გარდამავალი პერიოდის ქვეყნების გამოცდილება ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ კლასტერების განვითარების იდეა არ უნდა იქნას აღქმული როგორც ეკონომიკაში სახელმწიფოს

¹ Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>

² Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>.

ჩარევის ინსტრუმენტი, როგორც კლასტერების შექმნის ერთგვარი სახელმწიფო პროგრამა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არასწორად იქნება გაგებული ის, რომ კლასტერები შეიძლება მიზანმიმართულად შეიქმნას პოლიტიკის ინსტრუმენტების მეშვეობით.

მრეწველობის მართვისადმი კლასტერული მიდგომა ძირეულად ცვლის სახელმწიფო სამრეწველო პოლიტიკის პრინციპებს. ეს განსაკუთრებით ეხება პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებს და მოითხოვს სახელმწიფო მართვის აპარატის სრულ გარდაქმნას, ადგილობრივი ხელისუფლების მენტალიტეტის შეცვლას, ეკონომიკაში არსებული მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის სხვაგვარ ჭრილს — არა დარგების მიხედვით, არამედ ცალკეული ბაზრებისა და კომპანიების დონეზე.

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, კლასტერები იშვიათად იქმნება ხელოვნურად და ნულიდან, ისინი იქმნება და ვითარდება ბუნებრივად იქ, სადაც არსებობს წანამძღვრები დარგთაშორისი საწარმოო კავშირების სახით. პოლიტიკის როლი კი მდგომარეობს სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებისათვის პირობების შექმნაში, ახალი ფირმების შექმნაში, ინოვაციების წახალისებაში, საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესებაში და ა.შ.

ეკონომიკური სისტემების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და ეკონომიკური ზრდის კლასტერული კონცეფცია ფართოდაა გავრცელებული მსოფლიოში, რაც დაკავშირებულია გლობალიზაციის პროცესებთან, კომუნიკაციის საშუალებების განვითარებასთან, ქსელური სტრუქტურების აქტიურ ჩამოყალიბებასთან. იგი ეყრდნობა საქონლის მწარმოებელი კლასტერების იდენტიფიკაციას, მათი ორგანიზებისა და ქსელური თანამშრომლობის სტიმულირებას. საქონლის მწარმოებელთა კლასტერი განიხილება, როგორც კომპლემენტარული, თანამშრომლობითი ურთიერთობების საფუძველზე ტერიტორიულად ურთიერთდაკავშირებულ საწარმოთა და ორგანიზაციათა ქსელური სტრუქტურა (სპეციალიზებული მომწოდებლების, მ.შ. მომსახურების, ასევე მწარ-

მოებლებისა და მყიდველების ჩათვლით), რომლებშიც ავტორები გაერთიანებულნი არიან სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ცენტრის გარშემო. იგი თანამშრომლობს სახელმწიფო მმართველობის ადგილობრივ დაწესებულებებსა და ორგანოებთან საწარმოების, რეგიონებისა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. კლასტერიზაციის გზით ეკონომიკური ზრდის ფაქტორებია:

1. სუბიექტების ინოვაციური საქმიანობის აქტივიზაცია, რომელიც შესაძლებელია განხორციელდეს შემდეგი გზებით: კლასტერში ინტელექტუალური კაპიტალის გამსხვილება (ცოდნის, გამოცდილების, ჩვევების გადაცემა); კლასტერში მაღალკვალიფიციური პერსონალის მიგრაციის შედეგად ნოუ-ჰაუს დიფუზია, კლასტერის მონაწილეთათვის სასწავლო სემინარების ჩატარება; ინფორმაციის გამჭვირვალობა; მოთხოვნილების ინტენსივობა, მომხმარებელთა არჩევანის შესახებ მონაცემთა მიღება; რთული ამოცანების გადაჭრის მეთოდების გაუმჯობესება; კვლევების ჩატარებისა და დანერგვისადმი მეტი მოქნილობა, სისწრაფე და ინოვაციათა დანერგვა; კლასტერის შემადგენლობაში მცირე ბიზნესის მოქნილი სამეწარმეო სტრუქტურების არსებობის შედეგად შიგა სპეციალიზაცია და სტანდარტიზაცია; ინოვაციების დანერგვაზე დანახარჯების მინიმიზაცია; საერთაშორისო ტექნოლოგიური თანამშრომლობის ფარგლებში სიახლეების შეძენა.

2. მეწარმეობის განვითარება: მსხვილი მწარმოებლების მიერ სპეციალიზებულ მატერიალურ-ტექნიკურ რესურსებსა და მომსახურებაზე მოთხოვნის შექმნის, აუტსორსინგის განვითარების ხარჯზე, როცა მცირე და საშუალო საწარმოები ქმნიან პროდუქციას, ასრულებენ სხვადასხვა სამუშაოსა, თუ მომსახურებას კლასტერის მთავარი სუბიექტებისათვის.

3. თანამშრომლობის განვითარება ვაჭრობის, სოფლის მეურნეობის, ტურიზმის, ტრანსპორტის, ინფრასტრუქტურის სფეროში, რაც ხელს უწყობს ტერიტორიების ეკონომიკურ განვითარებას.

4. ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა უცხოელ მომწოდებლებთან და ინვესტორებთან კლასტერის სუბიექტების ქსელური თანამშრომლობისა და კლასტერიზაციაში სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების მექანიზმების წყალობით.

5. სუბიექტების მიერ ექსპორტის გაფართოება ერთობლივი მარკეტინგული პროგრამების, ასევე რეგიონის ექსპორტიორების ორგანიზაციული მხარდაჭერის ხარჯზე სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების ფარგლებში.

ამრიგად, ეროვნული ეკონომიკის განვითარების კლასტერული კონცეფციის უპირატესობანი იწვევს ქვეყანაში კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების მეთოდების აუცილებლობას ქვეყნის თავისებურებათა გათვალისწინებით. საქართველოს ეკონომიკა იმყოფება განვითარების ტრანსფორმაციულ ეტაპზე. ჩვენ მიერ ჩატარებულმა ანალიზმა გამოავლინა ქვეყანაში რეალური კლასტერების შექმნის შემაფერხებელი შემდეგი მიზეზები: კონკურენტებს შორის სამეცნიერო კვლევების, განათლების, მარკეტინგის სფეროში თანამშრომლობის არარსებობა; ბიზნესისა და ხელისუფლების მიერ კლასტერული კავშირების, ქსელური და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების უპირატესობების არცოდნა; სახელმწიფო მმართველობის ადგილობრივ ორგანოებთან პარტნიორული ურთიერთობების განუვითარებლობა; საწარმოებსა და უმაღლეს საგანმანათლებლო და სამეცნიერო დაწესებულებებს შორის სუსტი კავშირი; საქართველოში სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის არარსებობა, პროფესიული კავშირების დაბალი ეფექტიანობა და რეგიონში კლასტერების სუბიექტების გამაერთიანებელი არაკომერციული ორგანიზაციის არარსებობა.

კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების საზღვარგარეთული გამოცდილების მიხედვით ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე შეიძლება შემდეგი დასკვნების გაკეთება: შეინიშნება ეროვნული თავისებურებებითა და მიღებული კლასტერული კონცეფციით

განსაზღვრული კლასტერული პოლიტიკის უზრუნველყოფის მეთოდების მრავალფეროვნება; სახელმწიფოთა კლასტერული პოლიტიკა განსხვავდება სხვადასხვა სახელმწიფოს მთავრობის მიერ კლასტერიზაციის პროცესის რეგულირების ხარისხით; მთელ რიგ სახელმწიფოებში კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების მეთოდური საფუძვლები არ არის შემუშავებული. საზღვარგარეთის გამოცდილების მორგება საქართველოს ეკონომიკისათვის გამომწვევს შესამუშავებელი კლასტერული კონცეფციის შესაბამისი კლასტერული პოლიტიკის მეთოდოლოგიური საფუძვლების ფორმირების აუცილებლობას.

უმნიშვნელოვანესი მეთოდოლოგიური საკითხია კლასტერული პოლიტიკის აგრეგირების დონის დასაბუთება. მთავრობის მიერ კლასტერული ინიციატივების რეგულირებისათვის ოპტიმალურს წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების დონე, რაც დასტურდება შემდეგი გარემოებებით: ჯერ ერთი, სინერგეტიკის თვალთახედვით, სახელმწიფო, როგორც საზოგადოების თვითორგანიზაციის შედეგი, უნდა ქმნიდეს პირობებს მუდმივი თვითორგანიზაციისათვის მმართველობის რეგიონულ და მიკროლონეებზე; მეორეც, მმართველობის ადგილობრივი ორგანოები უფრო მობილურია, ვიდრე ეროვნული სამთავრობო ორგანიზაციები; მესამე, ადგილობრივი მთავრობა საკმაოდ კომპეტენტური და გამოცდილია ბიზნესთან პარტნიორულ ურთიერთობებში; მეოთხე, მათ თავიანთ განკარგულებაში არსებული ადგილობრივი ბიუჯეტის სახსრების მეშვეობით შეუძლიათ არსებითი გავლენა იქონიონ შესაბამის კლასტერულ პროგრამებსა და ხარჯებზე.

რეგიონული კლასტერული პოლიტიკის მთავარი მიზანია რეგიონის მდგრადი განვითარებისათვის პირობების შექმნა და რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ამაღლება კლასტერების ორგანიზაციისა და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობებისა და ქსელური თანამშრომლობის განვითარების გზით. საქართველოს რესპუბლიკაში კლასტერული პოლიტიკის სფეროში უნდა ემყარებოდეს

ქსელური თანამშრომლობისა და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების ინსტიტუციონალური, ორგანიზაციული და ეკონომიკური მხარდაჭერის აუცილებლობას კლასტერების კონკურენტული უპირატესობების ძირითადი ფაქტორების ფორმირებაში — ინოვაციუბში, განათლებასა და მარკეტინგში.

შემუშავებული კლასტერული კონცეფციის საფუძველზე განსაზღვრულია რეგიონული კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების შემდეგი პრინციპები:

- პოლიტიკის ფორმირების მრავალდონიანობა (კლასტერული პოლიტიკა უნდა ხორციელდებოდეს მართვის სხვადასხვა დონეებზე — ეროვნულ, რეგიონულ რეგიონთაშორის და მიკროდონეზე);
- კლასტერების ორგანიზაციული სტიმულირება (მთავრობა პირდაპირ კი არ უნდა ერეოდეს კლასტერიზაციის პროცესში, არამედ ქმნიდეს ორგანიზაციულ პირობებს ქსელური თანამშრომლობის და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობის განვითარებისათვის);
- პერსპექტიული კლასტერების მხარდაჭერა (მიზანშეწონილია ეკონომიკური სტიმულების — შეღავათების, გრანტებისა და ა.შ. გამოყენება, განსაკუთრებით პერსპექტიული კლასტერების მხარდასაჭერად).

რეგიონული კლასტერული პოლიტიკის ობიექტად შემოთავაზებულია: 1) ეკონომიკური ზრდა (მთლიანი რეგიონული პროდუქტის (მრპ) და მრპ-ის ზრდის ტემპი); 2) კონკურენტუნარიანობა (საწარმოთა კონკურენტუნარიანობის საშუალო დონე); 3) ინოვაციური აქტივობა (ინოვაციურად აქტიური ორგანიზაციების ხვედრითი წილი, ინოვაციური საქონლის წილი წარმოების საერთო მოცულობაში).

პოლიტიკის გატარების სუბიექტებია ზეეროვნული, ეროვნული და რეგიონული დონის მმართველობითი ორგანოები. მმართველობის ზეეროვნულ ორგანოებს წარმოადგენენ სხვადასხვა

საერთაშორისო ორგანიზაციები — *ОСЭР*, ევროკავშირი, *ЮНИ-ДО*, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი და სხვ., რომლებიც აფინანსებენ დონორულ კლასტერულ პროექტებს. რეგიონულ დონეზე (ოლქი, ქალაქი, რაიონი) კლასტერული პოლიტიკის გატარების სუბიექტებად შეიძლება მოვიანოთ ადგილობრივი სამთავრობო ადმინისტრაციული ორგანოების ეკონომიკის კომიტეტები და კლასტერების მხარდაჭერის სპეციალური სამთავრობო ორგანოები (ამჟამად ასეთი ორგანოები საქართველოში არაა).

რეგიონებში კლასტერიზაციის პროცესის სახელმწიფო რეგულირების ორგანოდ შეგვიძლია განვიხილოთ და შევთავაზოთ კლასტერების კომისიის შექმნა საზოგადოებრივ საწყისებზე და მათი ჩამოყალიბება კლასტერული ინფრასტრუქტურის ორგანიზაციების წამყვანი მეცნიერებისა და სპეციალისტებისაგან (მწარმოების, სამრეწველო ასოციაციის, სავაჭრო-სამრეწველო პალატის, მარკეტინგის ცენტრის მხარდაჭერის ცენტრი), ასევე ადგილებზე აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანოების ხელმძღვანელი მუშაკებისაგან. განსაზღვრულია კლასტერების კომისიის ძირითადი ამოცანები: ქვეყნის კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანის პროცესების ორგანიზაციული მხარდაჭერა, რომელიც მიმართულია კლასტერების განვითარებაზე რეგიონში; საქმიანობა კლასტერების შექმნისა და მათი კონკურენტუნარიანობის აძაღლებისათვის ცვალებადი ეკონომიკური და პოლიტიკური პირობების გათვალისწინებით; ადმინისტრაციული ბარიერების დაძლევის ხელშეწყობა რეგიონში კლასტერების ორგანიზაციასა და განვითარებაში, კომუნიკაციების უზრუნველყოფა და კლასტერების სუბიექტების ურთიერთქმედება სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებთან სახელმწიფო რეგულირების საკითხებსა და კლასტერებისათვის შეღავათების მიცემაში.

კლასტერების კოლეგიალური მართვა გვესახება კლასტერების მართვის თვითრეგულირებადი ფორმების შექმნის გზით. საზღვარ-

გარეთის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ სხვადასხვა ქვეყნებში გამოიყენება კლასტერების მართვის იურიდიული ორგანოს შექმნის განსხვავებული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები: სამრეწველო ასოციაციები, საზოგადოებრივი გაერთიანებები, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებები, სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობები, სააქციო საზოგადოებები.

საქართველოს რესპუბლიკაში კლასტერების ორგანიზაციის ყველაზე მისაღები იურიდიული ფორმა ასოციაცია, ვინაიდან იგი უზრუნველყოფს: გაერთიანების მონაწილეთა საერთო მიზნების მიღწევას, წევრთა საწარმოო-სამეურნეო და ქონებრივ დამოუკიდებლობას, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ამოცანების გადაწყვეტას და დაბალ ბარიერებს სუბიექტების გაწევრიანებისას. ჩვენ მიერ შემოთავაზებული კლასტერის ან კლასტერის სუბიექტების სამრეწველო ასოციაციის კონცეფცია (ასოციაციაში შეიძლება შედიოდეს რამდენიმე ერთი დარგის კლასტერის სუბიექტები) შეიძლება იყოს ის ინსტრუმენტი, რომელიც უზრუნველყოფს ქსელურ თანამშრომლობას და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობას სამ ძირითად ჯგუფს შორის: კლასტერს (მის წევრებს), კლასტერიზაციის სახელმწიფო რეგულირების რეკომენდებულ ორგანოებს (რომლის სახით შეიძლება განვიხილოთ კონკურენტუნარიანობის კომისია და საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული კლასტერების კომისია) და საგარეო სტრუქტურებს (უცხოელი ინვესტორები და საერთაშორისო დონორები) შორის.

რეგიონული კლასტერული პოლიტიკის ამოცანები ფორმულირებულია შემდეგი მიმართულებებით: 1) რეგიონში კლასტერების ორგანიზაციის სტიმულირება; 2) ქსელური თანამშრომლობისა და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების ფორმირება და განვითარება.

რეგიონში კლასტერების ორგანიზაციის სტიმულირებისათვის განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანები: ბაზრის სუბიექტების ინფორმირების დონის ამაღლება კლასტერული ურთიერთკავშირებისა და ქსელური თანამშრომლობის უპირატესობების შესახებ;

კლასტერების ორგანიზაციის პროცესის ინიცირება და მხარდაჭერა, კლასტერების განვითარება (ძირითადი სუბიექტების იდენტიფიკაცია და ჩართვა); კლასტერის სუბიექტების ავტორიტეტული საქმიანი ამხანაგობის შექმნა კლასტერების სამრეწველო ასოციაციების ფორმით; რეგიონში კლასტერული ინფრასტრუქტურის შექმნა და განვითარება; კლასტერების განვითარებისა და ორგანიზაციის რეგიონული პროგრამების შემუშავება; კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციის ღონისძიებათა დაფინანსება.

ქსელური თანამშრომლობისა და სახელმწიფო-კერძო ამხანაგობების ფორმირებისა და განვითარებისათვის აუცილებელია შემდეგი ამოცანების გადაჭრა: რეგიონში კლასტერების იდენტიფიკაცია და ანალიზი; მეცნიერებაში, განათლებაში, მარკეტინგში კლასტერის სუბიექტების ქსელური თანამშრომლობის ეკონომიკური და ორგანიზაციული სტიმულირება ადგილობრივი ორგანოების დონეზე; ადგილობრივი ორგანოების ურთიერთქმედება კლასტერის სუბიექტებთან; კლასტერებში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა; საერთაშორისო თანამშრომლობაში დახმარება კლასტერების დონეზე; ხელისუფლების სხვა დონეებთან ურთიერთქმედების კოორდინაცია კლასტერების მხარდაჭერის საკითხებზე; ქსელური თანამშრომლობის პროპაგანდა საზოგადოებრივი ინსტიტუტების მეშვეობით.

კლასტერული სტრატეგიის შემუშავება კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების ცენტრალური ეტაპია. ჩვენ მიერ დასაბუთებული კლასტერების ტიპოლოგიის გათვალისწინებით შემოთავაზებულია კლასტერული სტრატეგიის ფორმირების მეთოდური რეკომენდაციები კლასტერის სასიცოცხლო ციკლის სტადიის, კლასტერული ურთიერთობების განვითარების ხარისხის, კლასტერული კავშირების ფორმირების მიზნებისა და პრიორიტეტების შესაბამისად. მაგალითად, ახლადწარმოქმნილი კლასტერებისათვის შემოთავაზებულია შემდეგი სტრატეგიები: კლასტერული მიდგომის შესწავლა და პოპულარიზაცია, კლასტერის წევრებს შორის

კონსტრუქციული დიალოგისთვის ფორუმის უზრუნველყოფა, ინვესტიციების მოზიდვა კლასტერში, ქსელური თანამშრომლობის ეკონომიკური სტიმულირება. განვითარების სტადიაში მყოფი კლასტერებისათვის — მეწარმეობის მხარდაჭერა, დაფინანსების წყაროების, კლასტერში ტექნოლოგიების ტრანსფერტის პროგრამის გაფართოება; ერთობლივი მარკეტინგული კვლევების ჩატარება, ახალი პროდუქციის შექმნა კლასტერის სუბიექტების მიერ. დაცემის სტადიაში მყოფი კლასტერებისათვის — ინვესტირების ახალი შესაძლებლობების მიცემა (ინვესტიციური პროექტების ბანკი, დაფინანსების ახალი წყაროები, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის ღონისძიებები და ა.შ.).

ქვეყანაში რეგიონული კლასტერული პროგრამების დაფინანსების განხორციელება უნდა მოხდეს სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტების, საწარმოთა და ორგანიზაციათა ხარჯზე, ასევე საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების სახსრების დახმარებით.

ამრიგად, კლასტერული მიდგომის შემუშავებული მეთოდოლოგია სახელმწიფო მართველობის სუბიექტებს შესაძლებლობას მისცემს, შეიმუშაონ ეფექტიანი კლასტერული სტრატეგიები, რომლებიც მიმართული იქნება ქსელური თანამშრომლობისა და ბიზნესისა და ხელისუფლების პარტნიორობის უპირატესობების გამოყენებისაკენ ეკონომიკური ზრდისა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში.

3.3. გლობალიზაციის პირობებში საზღვარგარეთის ქვეყნების კლასტერული პოლიტიკის გამოცდილების შედეგები

გლობალიზაციამ საკმაოდ მძლავრი იმპულსი მისცა მსოფლიო ეკონომიკაში ძირეულ გარდაქმნათა პროცესს. მაღალი ტექნოლოგიების სფეროს აქტიურმა ზრდამ მსოფლიო გახადა ბევრად უფრო ურთიერთდამოკიდებული, ვიდრე ოდესმე. ეს ეხება არა მარტო მზარდ ურთიერთდამოკიდებულებას ეკონომიკურ ურთიერთობებში — ვაჭრობაში, ინვესტიციებში, ფინანსებში და წარმოების ორგანიზაციაში გლობალური მასშტაბით, არამედ სოციალურ და პოლიტიკურ ურთიერთკავშირსაც ორგანიზაციებსა და კერძო პირებს შორის მთელ პლანეტაზე.

თანამედროვე მსოფლიო გახდა უფრო დინამიური და იმედგეროულად მკაცრი იმ ქვეყნების მიმართ, რომლებსაც არ აქვს ან არასაკმარის აქვს განვითარებული ეკონომიკისა და პოლიტიკის სფეროში მდგრადი ზრდის ეფექტიანი მექანიზმები. სწორედ ქვეყნის საშინაო პოლიტიკა რჩება საკვანძო, გადამწყვეტი ფაქტორი იმის გარკვევაში, იღებს თუ არა ქვეყნები სარგებელს გლობალიზაციიდან.

ამასთან დაკავშირებით, ჩნდება ეკონომიკური პოლიტიკის განვითარების იმ ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულების განხილვის მიზანშეწონილობა, რომლის მიზანია სახელმწიფოს, კომპანიის, პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ზრდა — დარგობრივი კლასტერების შექმნა.

საკუთრივ ეკონომიკის განვითარების ეფექტიან კლასტერულ მოდელს შეუძლია მყარად მოახდინოს ტექნოლოგიათა სიახლეების, ნოუ-ჰაუს, გამოგონებების გენერირება, აგრეთვე სხვა ქვეყნებში შემუშავებული ახალი პროცესების, ტექნოლოგიების, საქონლის მიმართ ადაპტირება.

კლასტერული განვითარების მსოფლიო გამოცდილებას თუ

გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ დღეისათვის მიზანშეწონილია გამ-
ოყვით კლასტერული განვითარების სამი „ცენტრი“ (რეგიონი),
კერძოდ კი:

1. ჩრდილოეთ ამერიკის რეგიონი;
2. დასავლეთ ევროპის რეგიონი;
3. აზიის რეგიონი.

მსოფლიოში კლასტერული სისტემების ამგვარი რეგიონული
ტიპოლოგია განპირობებულია ისეთი ფაქტორებით, როგორები-
ცაა:

- ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში განკერძოებული
განვითარება;
- ეკონომიკის განვითარების ტრადიციებში კლასტერული
განვითარების საფუძველზე დაშვებული სპეციფიკა;
- განსხვავება ამა თუ იმ სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი
ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფაში;
- განსხვავება მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურებში;
- ეროვნული (რეგიონული) ბაზრების განსხვავებული ტეკა-
ლობა;
- პოლიტიკური ფაქტორის როლი სახელმწიფოს ფუნქციონ-
ირებაში და სხვ.

ჩრდილოეთ ამერიკის რეგიონი. ამ რეგიონისთვის დამახასი-
ათებელია „კლასტერული განვითარების პროცესში ფედერალური
მთავრობის მცირე ჩარევის“ ისტორიულად ჩამოყალიბებულ
პოლიტიკაზე ორიენტაცია.

ექსპერტთა მოსაზრებების თანახმად, აშშ-ში ბიზნესის და
სახელმწიფოს ურთიერთქმედება შეფასებულია როგორც მეტო-
ქეობრივი (შეჯიბრებითი) და არა პარტნიორული. აშშ-ის სახელმ-
წიფო სტრუქტურები თავს ვალდებულად არ მიიჩნევენ, თვალყური
ადევნონ მეწარმეთა წარმატებას ბიზნესში, თუკი ეს არ იწვევს
მთლიანობაში ქვეყნის ეკონომიკისთვის სტრატეგიულად სახიფ-
ათო სიტუაციებს.

იმავდროულად, აშშ-ში არ არსებობს ისეთი პრობლემები, რომლებითაც დაკავებული უნდა იყოს სახელმწიფო (როგორებიც არსებობს ევროპისა და აზიის რეგიონებში), მაგალითად:

- ეროვნული ბაზრის მცირე ტევადობა;
- შეზღუდვები მრეწველობის ძალზე დივერსიფიცირებული დარგობრივი სტრუქტურის და მთლიანობაში სახალხო მეურნეობის განვითარებაზე.

თუკი შევაფასებთ ჩრდილოეთ ამერიკის რეგიონის ქვეყნების სახელმწიფო პოლიტიკის ზოგად თავისებურებებს სამრეწველო კლასტერების განვითარებასთან მიმართებით, მაშინ საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ ოფიციალურად იგი არც ფორმულირებულია და არც ფორმდება ეროვნული ეკონომიკური სტრატეგიაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურების მიერ შემუშავებული სახელმწიფო დოკუმენტების სახით.

იმავდროულად მიზანშეწონილია აღვნიშნოთ, რომ აშშ-ის მეცნიერებმა სხვებზე ადრე დაიწყეს რეგიონულ ეკონომიკათა განვითარების პრინციპების შესწავლა კლასტერული განვითარების საფუძველზე. ეხლა კვლავ განვიხილოთ აშშ-ში კლასტერის მკაფიო მაგალითია „სილიკონის ველი“.

სილიკონის ველი

სტენფორდის სამრეწველო პარკის ტერიტორია (ტექნოპარკი „სილიკონის ველი“) დღეისათვის მოიცავს 30 ქალაქსა და 4 საგრაფოს-რაიონის ნაწილს, მასზე განთავსებული 7000-ზე მეტი ტექნოლოგიურად მაღალგანვითარებული კომპანიის შტაბ-ბინებით, 1,35 მლნ სამუშაო ადგილით და წარმოადგენს 2,5 მლნ ადამიანის საცხოვრებელ ადგილს. სილიკონის ველის წარმოქმნის წყალობით კალიფორნიის შტატში აგრარული ეკონომიკური წყობა შეიცვალა ელექტრონულით. XX საუკუნის 90-იან წლებში კი განხორციელდა მაღალტექნოლოგიურ წარმოებათა ეკონომიკიდან ცოდნაზე დამყარებულ ეკონომიკაზე გადასვლა.

სილიკონის ველის განვითარება უწყვეტადაა დაკავშირებული სან-ფრანცისკოს ყურის ზონის განვითარებასთან, აშშ-ის და მთლიანობაში მსოფლიოს ეკონომიკის განვითარებასთან. ეკონომიკური პოტენციალის ზრდასთან ერთად იზრდება რეგიონის გავლენა მომიჯნავე ტერიტორიების განვითარებაზე. ველზე მომუშავე ადამიანთა განსახლების საზღვარი (160 კმ-ის რადიუსში) სცილდება სილიკონის ველის გეოგრაფიულ ფარგლებს და აღწევს ქალაქებს — ლივერმორსა და სან-ფრანცისკოს. ასეთ სიტუაციაში ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებს აუცილებლად უნდა შეენარჩუნებინა ველის განვითარების მართვა საკუთარ ხელში და მოეხდინა პროცესების კოორდინირება როგორც ყურეში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ.

განვითარების რეგიონული სტრატეგიის ერთობლივი შემუშავების იდეა ეკუთვნის სან ხოსეს მეტროპოლიის საეკპრო პალატის ხელმძღვანელობას. 1992 წლის გაზაფხულზე მას მხარი დაუჭირეს ველის მაღალტექნოლოგიური ბიზნესის წარმომადგენლებმა და შექმნეს ერთობლივი საწარმო.

რეგიონული განვითარების ახალი ინსტიტუტის შექმნის პროცესმა რამდენიმე ეტაპი გაიარა:

I ფაზა — 1992 წლის იანვარ-ივნისი — რეგიონული ეკონომიკის ანალიზი, სტრატეგიული აუდიტი, რამაც თავისთავად გამოიწვია ინტერესი პრობლემის მიმართ.

II ფაზა — 1992 წლის ივლისი — 1993 წლის ივნისი — „თანამონაწილეობის სტრატეგიის“ რეალიზაცია პრობლემაზე ორიენტირებული განხილვის ამოქმედებით, რომელმაც მოიცვა ათას კაცზე მეტი. განხილვის მიზანი — XXI საუკუნის ამხანაგობის იერსახის კოლექტიური ძიება. სტრატეგიის პუბლიკაცია ასეთი ამხანაგობაზე გადასასვლელად.

III ფაზა — 1993 წლის ივლისი — 1995 წლის ივლისი — რეალიზაციის სტადია. არაკომერციული ორგანიზაციის — ერთობლივი საწარმო „სილიკონის ველის ქსელის“ (შემდგომში — ეს) — შექმ-

ნა განხილვის ფაზაში წარმოდგენილ ინიციატივათა რეალიზაციის მხარდასაჭერად და რეგიონის ეკონომიკურ საქმიანობასა და ცხოვრების ხარისხთან დაკავშირებულ საკითხებზე სხვადასხვა ამხანაგობების წარმომადგენლებს შორის ურთიერთქმედების ორგანიზებისათვის.

ეს-ი იქმნებოდა როგორც ქსელების ქსელი. ორგანიზაციის ბირთვს წარმოადგენდა ეს-ის გამგეობა, რომელმაც გააერთიანა პირველ ორ ფაზაში მონაწილე ინიციატივიანი ლიდერები, ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების ხელმძღვანელები. გამგეობის ფარგლებში შეიქმნა ხელმძღვანელი საბჭო, რომელიც შეძუშავებული კრიტერიუმების საფუძველზე განსაზღვრავდა, თუ რომელი იდეებისთვის მიეცა მსვლელობა და რომლისთვის — არა. შეიქმნა 12 დამოუკიდებელი ინიციატივა (მიმართულება), ყოველ მათგანს გააჩნდა თავისი გამგეობა, თანამშრომლების ანაზღაურებადი შტატები და მოხალისე თანაშემწეები.

IV ფაზა — 1995 წლის ივლისი — 1998 წლის დეკემბერი — მართვის გამარტივების მიზნით იმ მომენტისთვის მოქმედი 11 ინიციატივა ჯგუფდება სამ ტიპად:

- საქმიანი კლიმატი;
- ბიზნეს განვითარება და მეწარმეობის წახალისება;
- სოციალური ინფრასტრუქტურა და ცხოვრების ხარისხი.

საკონსულტაციო ჯგუფებმა შეიყვანეს ეს-ის გამგეობის წევრები, რომლებიც თავმჯდომარეობდნენ მუშა ჯგუფებში კომპანიის აღმასრულებელი დირექტორებიდან შერჩეულ მოხალისე თანაშემწეებს; ხელისუფლების ორგანოების ხელმძღვანელთა ჯგუფს და ხელმძღვანელ საბჭოს, რომელიც შეძუშავებული კრიტერიუმების საფუძველზე განსაზღვრავდა, თუ რომელი ინიციატივებისთვის დაეჭირათ მხარი.

V ფაზა — 1998 წლის დეკემბერი — დღემდე — დარჩა მხოლოდ ეს-ის გამგეობას დაქვემდებარებული 3 გამსხვილებული საპროგრამო ინიციატივა. დანარჩენები ან გამოეყვნენ დამოუკიდებელ

იურიდიულ პირებად, ან შეერწყნენ ერთმანეთს.

„სილიკონის ველის ქსელის“ მისია გამოიხატება იმაში, რომ ეს-ის ველის მცხოვრებთ მისცენ შესაძლებლობა, წარმატებას მი-აღწიონ ახალი წყობის ეკონომიკაში, გააძლიერონ ეკონომიკის დინამიკა და გააუმჯობესონ ეს-ზე ცხოვრების ხარისხი. მომავლის სახე (ვისიონ) — სტაბილური ამხანაგობა კოოპერაციაში მონაწილეობს მსოფლიო კონკურენტულ ბრძოლაში.

კლასტერების შექმნის ინიცირებისთვის ანალიზურ სამუშაოს ძირითადად ასრულებენ სამეცნიერო ცენტრები და უნივერსიტეტები. საწყისი კაპიტალი გამოიყოფა ამა თუ იმ სამეცნიერო ცენტრის ან უნივერსიტეტის შტატის მიერ, შემდეგ მოიზიდავენ კერძო კომპანიათა სახსრებს. ამერიკული კლასტერებისთვის დამახასიათებელია გლობალურ კონკურენციაში მონაწილეობა. პრიორიტეტებად მიიჩნევა ინოვაციური მიდგომები, ხოლო სამუშაო ემყარება პარტნიორობის პრინციპებს.

იმდენად, რამდენადაც არ არსებობს ერთიანი მოდელი ჩამოსაყალიბებელი კლასტერის აუცილებელი და მიზანშეწონილი სტრუქტურის განსაზღვრისათვის, აშშ-ში მიმდინარეობს კლასტერული კომპლექსების საგნობრივი კვლევა. მაგალითად, აშშ-ის რეგიონალურ კვლევათა ინსტიტუტის მკვლევარები ფაქტორული და მატრიცული ანალიზის მეთოდის კომპონენტების გამოყენებით შეეცადნენ განეხილათ ეროვნული ეკონომიკის პრობლემა არსებულ კლასტერულ გაერთიანებათა პრიზმაში. დარგებს, კლასტერებსა და კლასტერების სექტორებს შორის კავშირის ინტენსივობის კვლევისას გამოიყო 4 ბლოკად გაერთიანებული 23 საწარმოო კლასტერული ჯგუფი, რომლებშიც გაერთიანდა 5-დან 116-მდე სექტორი-მონაწილე; მათში შედიოდა 82-დან 102 ათას საწარმომდე და 38 ათასიდან 4,5 მილიონამდე დასაქმებული, რომლებიც ქმნიდნენ დამატებულ ღირებულებას 4,5 მლრდ აშშ-ის დოლარიდან 324 მლრდ აშშ დოლარამდე.

დასავლეთ ევროპის რეგიონი. მიზეზები, რომლებიც წარმოადგენენ დასავლეთ ევროპის რეგიონში პოლიტიკის პრინციპების და ამოცანების ფორმირების ობიექტურ წანამძღვრებს კლასტერული ინიციატივითა განვითარებისა და რეალიზაციის სფეროში, შემდეგია:

- გასაღების ეროვნული ბაზრების საკმაოდ მცირე ზომა;
- ეროვნული ბუნებრივი რესურსების შეზღუდულობა;
- მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურათა გარკვეული ცალმხრივობა.

ზემოთ ჩამოთვლილმა მიზეზებმა ასახვა პოვა ეკონომიკურ განვითარებაში ჩარევის აქტიური მეთოდების შემუშავებაში სტრუქტურული და სხვა პრობლემების გადასაწყვეტად (რესურსების სტრატეგიული სახეების საგარეო მოწოდებაზე დამოკიდებულება, იმპორტის წახალისების მნიშვნელობა შიდა ბაზრის შეზღუდულობისა და სხვა), ასევე სხვადასხვა კლასტერული ინიციატივის შემუშავება ევროპის ქვეყნებში და ა.შ.

ამასთანავე, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ კლასტერების შექმნის ევროპული გამოცდილება ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებულია მსოფლიო პრაქტიკაში. უნდა ითქვას ისიც, რომ ევროკავშირში უკვე 1968 წელს შეიქმნა ეკ-ის რეგიონული პოლიტიკის გენერალური დირექტორატი, 1975 წელს — რეგიონული განვითარების ევროპული ფონდი, 1988 წელს ევროპარლამენტმა მიიღო რეგიონალიზმის ქარტია, ფუნქციონირება დაიწყო რეგიონულ და ადგილობრივ ამხანაგობათა საბჭომ.

სპეციფიკური თვისება, რომელიც განასხვავებს დასავლეთ ევროპის რეგიონს ჩრდილოეთ ამერიკის რეგიონისაგან, არის ისტორიულად ჩამოყალიბებული მოქალაქეთა პოზიტიური დამოკიდებულება ცენტრალური ხელისუფლების მიმართ, რომელსაც უფრო მეტად შეუძლია გაელენის მოხდენა ეკონომიკის განვითარებაზე, ვიდრე, მაგალითად, აშშ-ს.

ამან ასახვა პოვა ცენტრალური ხელისუფლებისთვის სამეურ-

ნეო მნიშვნელობის ფუნქციების შედარებით დიდი ხარისხით დელეგირებაში, თუმცა ხელისუფლებასა და ბიზნესს, ასევე ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებს შორის ოპტიმალური თანაფარდობის პრობლემა დასავლეთ ევროპაში მუდამ არსებობდა.

საჭიროა განვიხილოთ „სახელმწიფო — სამრეწველო ბიზნესის“ ურთიერთობათა ხასიათი, როგორც დასავლეთ ევროპის რეგიონის ქვეყნების განმასხვავებელი თავისებურება. თუკი აშშ-ში ხდება მათი საკმაოდ დისტანცირება ერთმანეთისგან, დასავლეთ ევროპაში სახელმწიფო მუდმივად და საკმაოდ მჭიდროდ ურთიერთქმედებს მეწარმეებთან. ევროპულ სახელმწიფოს შეუძლია შექმნას ძლიერი სამრეწველო ან ინფრასტრუქტურული (ფინანსები, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა) სექტორები, მაგრამ თავის პოლიტიკას არ აგებს ბიზნესში „ფართო ფრონტით“ დანერგვაზე. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ევროპული მოდელისთვის უმეტესწილად დამახასიათებელია აქტიური დიალოგი ბიზნესთან, თუმცა მსხვილი კერძო სამრეწველო ფირმების სტრუქტურებში ფართომასშტაბიანი პირდაპირი შეღწევის გარეშე, რაც განასხვავებს მას აზიური მოდელის ურთიერთობისგან „სახელმწიფო — სამრეწველო ბიზნესი“. რა თქმა უნდა, ამის უდავო წანამძღვარია სახელმწიფოს ავტორიტეტი ევროპულ ბიზნესმენებს შორის, მათ მიერ სახელმწიფოს აღქმა „მრეწველობის ერთგვარ მეურვედ“.

შეიძლება ჩაითვალოს, რომ დასავლეთ ევროპის რეგიონი იქცა კლასტერულ მიდგომაზე დამყარებულ სახელმწიფოს ეკონომიკურ პოლიტიკაში ახალი იდეების შესამოწმებელ გარკვეულ „პოლიგონად“. „კონკურენტუნარიანი სამრეწველო პოლიტიკის“ იდეა სწორედ დასავლეთ ევროპის რეგიონში გაჩნდა.

აღსანიშნავია დასავლეთ ევროპის რეგიონში სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების მეთოდების და პრობლემების მსგავსების ნიშნები. საჭიროა აღინიშნოს ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნების (ნორვეგია, შვედეთი, ფინეთი) განსაკუთრებით აქტიური

როლი, რომელთაც მოახდინეს რიგი კლასტერული პროექტების ინიცირება.

კერძოდ, მიზანშეწონილია აღვნიშნოთ პროექტი „ფინეთის უპირატესობანი“, რომელსაც ასრულებდა ფინეთის ეკონომიკის ინსტიტუტი 1995 წელს. პროექტის ფარგლებში შეისწავლეს ეროვნული მრეწველობის მომავალი შესაძლებლობები და მმართველობითი გადაწყვეტილებების ინფორმაციული უზრუნველყოფის შესაძლებლობები. ეაჭრობის და მრეწველობის სამინისტროს მიერ მომზადდა დირექტივები, რომელთა საფუძველზეც შემუშავდა და დამტკიცდა ეროვნული სამრეწველო სტატეგია; მან საშუალება მისცა მოეხდინათ გადასვლა მაკროეკონომიკური რეგულირების პოლიტიკიდან სამრეწველო და ტექნოლოგიურ კონკურენტულ პოლიტიკაზე, რომელიც დაფუძნებული იყო კლასტერების განვითარებაზე.

ანალიზს დაექვემდებარა ყველაზე პერსპექტიული დარგები. კრიტერიუმად აღებული იყო მდგრადი ექსპორტის არსებობა და უცხოური ინვესტიციების შემოდინება, განისაზღვრა „კლასტერული კარკასი“, რომლის შედგენასაც წინ უძღოდა დიდი სამუშაო. შეიქმნა სოფლის მეურნეობის, ფერადი მეტალურგიის, ენერგეტიკის, ტელეკომუნიკაციის, ეკოლოგიის, ჯანდაცვის, ტრანსპორტის, ქიმიის, მშენებლობის, სურსათის კლასტერული რუკები. წარმოიქმნა გემთმშენებლობის კლასტერი. XX საუკუნის 90-იან წლებში ჩატარებული სამუშაოს შედეგად ფინეთის ეკონომიკა სრულიად გადავიდა ნელა მზარდი საბაზო დარგების მზარდაჭერიდან მაღალი ტექნოლოგიების ბაზაზე განვითარებად დარგებსა და კლასტერებზე.

დღეისათვის ეფექტიანი კლასტერის სანიმუშო მაგალითია ქალაქი ოულუ ფინეთში, სადაც მდებარეობს კომპანია Nokia, რომელსაც მსოფლიოში მესამე ადგილი უკავია ამ სახის კომპანიებს შორის. მისი ზეაღსვლა დაიწყო 1992 წელს, როდესაც მან გაყიდა თავისი კომპანიების ნაწილი და დაიწყო სპეციალი-

ზება მობილური ტელეფონების გამოშვებაზე. მაშინ იგი უშვებდა 50 მლნ კომპლექტს წელიწადში, 1999 წელს გაყიდვათა მოცულობა გაიზარდა 5-ჯერ, ხოლო 2002 წელს მიაღწია 1 მლრდ კომპლექტს. ქალაქი ოულუ მდებარეობს პოლარულ წრესთან და ყოველთვის ცნობილი იყო, როგორც მეთევზეების და მებრუნების ქალაქი. ქალაქში ცხოვრობს 100 ათასი კაცი, აქედან 6 ათასი მუშაობს Nokia-ში. ტელესაკომუნიკაციო მოწყობილობის წარმოებით კომპანიამ, როგორც სათაომ, თავის გარშემო გააერთიანა 120 საწარმო, რომლებიც სპეციალიზდებოდა მიკროელექტრონიკასა და პროგრამულ უზრუნველყოფაში. მიკროელექტრონიკის განვითარებასთან დაკავშირებით ჩამოყალიბდა მეორე მიმართულება — სამედიცინო ტექნოლოგიათა სექტორი.

მაღალ ტექნოლოგიათა ცენტრის სამეცნიერო საფუძვლად იქცა ქალაქის უნივერსიტეტი, რომელიც შეიქმნა 1950 წელს. ევროპის ერთ-ერთი პირველი სამეცნიერო პარკი გაჩნდა სწორედ ოულუში 1982 წელს. „ტექნოპოლისმა“ მცირე და საშუალო საწარმოების გარემოცვაში თავისი საქმიანობა მიმართა ტელესაკომუნიკაციის სფეროზე. უნივერსიტეტი გახდა კადრების „სამჭედლო“, ფირმის მუშაობაში სტუდენტები მონაწილეობას იღებენ უკვე მესამე კურსიდან. 1990 წელს შეიქმნა Mediapolis-ი, რომელიც ხელმძღვანელობდა მედიცინისა და ბიოტექნოლოგიების მიმართულებას. მასში თავისი მოღვაწეობის კოოპერირებას ახდენდა 50 კომპანია, რომლებიც დაკავებული იყვნენ ფარმაცოლოგიური პროდუქციის, სამედიცინო მოწყობილობის შემუშავებით, ასევე ღიაგნოსტიკის აღჭურვიტ, ჯანდაცვის პროგრამული უზრუნველყოფით. ცოდნისა და მეწარმეობის ცენტრებმა მიიზიდა მრავალი მსხვილი საზღვარგარეთული ფირმა.

განვითარების შესაძინევი ტემპი აირჩია ავსტრიის ეკონომიკამ, რომელშიც ამოქმედდა ტრანსსასაზღვრო კლასტერები გერმანიასთან, იტალიასთან, შვეიცარიასთან, უნგრეთთან, გააქტიურდა კავშირი საფრანგეთთან და ღიდ ბრიტანეთთან. ავსტრიამ შეი-

მუშავა ეკონომიკური პოლიტიკისადმი თავისი მიდგომა, რომელშიც კლასტერულმა მიდგომამ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა. საკანძო ფაქტორი გახდა კვლევით ინსტიტუტებსა და სამრეწველო სექტორს შორის კავშირის განვითარების სტიმულირების პოლიტიკა, აგრეთვე რეგულატორული ბარიერების შემცირება ინოვაციურ პროგრამებში, კლასტერების სპეციალიზაცია და კონკურენტუნარიანობის ცენტრების ფორმირება. მამოძრავებელი ძალა იყო ინოვაციურ-კვლევითი პროგრამა (შემდგომში — TIP).

XX საუკუნის 90-იანი წლების პირველ ნახევარში შემუშავდა ავსტრიის კლასტერიზაციის ზოგადეროვნული პროგრამა და დაიწყო მისი თანმიმდევრული რეალიზაცია. ეს პროგრამა (TIP) ერთდროულად იყო ინოვაციური, კვლევითი და კონსალტინგური. იგი ეფუძნებოდა ფედერალური მთავრობის ინიციატივას და მას ასრულებდა ეკონომიკურ კვლევათა ავსტრიული ინსტიტუტი ავსტრიულ კვლევით ცენტრთან კოოპერაციით.

ინდუსტრიას არ ექნება მომავალი, თუ იგი არ ურთიერთქმედებს მეცნიერებასთან, არ ავითარებს წარმოებას, მომარაგებას და რეალიზაციას. რაციონალური და ეფექტიანი განვითარების კონკრეტული მაგალითი კლასტერული მოდელის საფუძველზე შეიძლება იყოს ავტომშენებლობის აღმავლობა ავსტრიაში. 2000 წელს დაახლოებით 30 ათასმა მომუშავემ საავტომობილო წარმოებაში, რომელიც კონცენტრირებული იყო ორ კლასტერში — შტირიას და ზემო ავსტრიის მიწებზე — გამოიმუშავა 8,1 მლრდ აშშ-ის დოლარის პროდუქცია, ანუ წარმოების მთელი მოცულობის 10%-ზე მეტი.

შტირიის საავტომობილო კლასტერში შედის 110 ფირმა. ტექნოლოგიური ჯაჭვი გადაჭიმულია ნედლეულის მოპოვებისა და გადამუშავების, საკანძო საწარმოო პროცესების, ლოჯისტიკისა და პროგრამული უზრუნველყოფიდან წარმოების ნარჩენების გადამუშავებამდე, დადებულია პარტნიორული შეთანხმებები 200-ზე მეტ კომპანიასთან. შტირია გადაიქცა საერთაშორისო ავტომშენ-

ებლობის ცენტრად, წარმოიქმნა სუბმომწოდებლების განსტოვებული სფერო. გამოშვებული პროდუქცია მიეწოდება 40 საავტომობილო მარკას, რეგიონში ყოველწლიურად გროვდება 150 ათასი ავტომობილი.

1999 წელს ზემო ავსტრიის მიწის 307 ფირმამ გადაწყვიტა გაერთიანებულიყო შტირიის ფირმის მსგავსად. რეგიონში ამ დარგის ფირმათა 95%-ის გაერთიანებით კლასტერმა დაიწყო სწავლება (კვალიფიკაციის ამაღლების კურსების, სემინარების მუშაობის უზრუნველყოფა, ასევე კომპანიის შიგა სწავლების), საერთო კოოპერაციული პროგრამების და პროექტების განვითარება, სხვადასხვა სახის ორგანიზაციების შექმნა ტექნოლოგიის, მარკეტინგის გადასაცემად. საკვანძო რგოლად იქცა TMG კომპანია, რომელიც შეიმუშავებს პროვინციის ტექნოლოგიურ პოლიტიკას. 2000 წელს ამ კლასტერში შევიდა ღიზელების წარმოების კომპანიები. ხოლო 2001 წლის დასასრულისთვის შეიკრა მაღალტექნოლოგიური ინდუსტრიული ჯგუფი, რომელშიც შევიდა 350 სუბმომწოდებელი. მასში მუშაობს 80 ათას კაცზე მეტი, გაყიდვების მოცულობამ შეადგინა 1,5 მლრდ აშშ-ის დოლარი.

საკმაოდ საინტერესოდ გვეჩვენება სიცილიის და სარდინიის კლასტერული განვითარების გამოცდილება, რომელიც ემყარება ინოვაციურ ტექნოლოგიებს. ისინი იტალიაში ყველაზე ჩამორჩენილ რეგიონებად ითვლებოდნენ, ამიტომ შეირჩა სიცილიის ტექნოლოგიური რევილუციის გზა „სილიკონის ველის“ მსგავსად. განვითარების ძირითად რგოლად იქცა ფირმა „მიკროელექტრონიკსი“.

1980 წელს ზემოაღნიშნულმა კომპანიამ დაიწყო პროგრამის რეალიზაცია კოსტანიეს უნივერსიტეტთან ერთად, ფირმამ შექმნა ახალგაზრდა სპეციალისტთა მომზადების პერსპექტიულ მიმართულებათა სპეციალიზებული პროგრამები და საწარმოთა პერსონალის გადამზადების კურსები. კუნძული შეიყვანეს პრიორიტეტულ ზონაში გრანტებისა და სუბსიდიების მისაღებად.

1998 წელს კუნძული 6 წლით გაათავისუფლეს სოციალ-

ური გადასახადებისგან, რამაც საშუალება მისცა კუნძულზე განთავსებულ ფირმებს შეემცირებინათ დანახარჯები ხელფასზე 30-40%-ით. კომპანიაში მომუშავეთა რიცხვი გაიზრდა 2-დან 4 ათას კაცამდე. სანარდო სამუშაო მიიღო კიდევ 4 ათასმა კაცმა, წარმოიქმნა ჩიპების წარმოების 200 მცირე საწარმო, თავიანთი ინვესტიციები რეგიონში გაააქტიურა Nokia-ს, Alcatel-ის, Omnitel-ის, Cano-ს ფირმებმა.

სარდინიაში გარდაქმნის ბირთვად იქცა ფირმა თისცალი-ი, რომელმაც განავითარა ინტერნეტ-ტექნოლოგიები, ხოლო იმპულსი წამოვიდა ფიზიკის დარგში ნობელიანტი კაგლიარის უნივერსიტეტის ჩარლო ღუბბიას კვლევითი ცენტრიდან.

მთლიანობაში დასავლეთ ევროპის რეგიონში შეინიშნება რეგიონულ კლასტერულ ინიციატივათა შემუშავების პროცესის საერთაშორისო ინტეგრაციის ტენდენცია ევროპული გაერთიანების ეგიდით.

დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ასეთი პოლიტიკის შემუშავებლები ჩრდილოეთ ამერიკის ქვეყნების „პოლისიმიეკერებისგან“ განსხვავებით ხაზგასმით აყალიბებენ მას ევროპარლამენტისათვის განსახილველად გადასაცემ პროგრამულ დოკუმენტებში. ისინი ემყარება პრინციპს, რომ ეკ-ის საერთოევროპული სამრეწველო პოლიტიკა უნდა უზრუნველყოფდეს რეგიონული მრეწველობის გარდაქმნას კლასტერულ განვითარებაზე დაფუძნებულ გლობალურად კონკურენტუნარიან, ინოვაციურ და ეფექტიან ინდუსტრიულ კომპლექსად.

აზიის რეგიონი

აზიის რეგიონის ეკონომიკაში ჩამოყალიბდა კლასტერების განვითარების თავისებური ტიპი. მასში არის ევროპული რეგიონისათვის დამახასიათებელი თვისებები და წანამძღვრებიც, მაგრამ, ამასთანავე, არსებობს წმინდა აზიური სპეციფიკური თავისებურებებიც.

ისტორიულად ამ რეგიონის მრავალი ქვეყანა მიეკუთვნება იმ

ტიპის ქვეყანათა რიცხვს, რომლებიც ხასიათდებოდა პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების ხანგრძლივი სტაგნაციით, მსოფლიო ბაზრებისგან იზოლირებით, აღმოსავლური ფეოდალური სახელმწიფო-წარმონაქმნების ტრადიციათა დიდი გავლენით.

აზიის რეგიონისა და დასავლეთ ევროპის რეგიონის მსგავს თვისებათა რიცხვს შეიძლება მივაკუთვნოთ სახელმწიფო საწყისის აქტივობა კლასტერული ინიციატივების განვითარებასთან მიმართებით.

აზიის რეგიონის ქვეყნებში სახელმწიფო ორგანოები თავიანთ მოვალეობად მიიჩნევენ აქტიურად და მიზანმიმართულად ჩაერიონ თავიანთი ქვეყნების ეკონომიკის მიმდინარე პროცესებში, ცდილობენ უზრუნველყონ მისი დაცვა უცხოელი საქონელმწარმოებლების სახიფათო კონკურენციისგან და დაეხმარონ გარე ბაზრების ექსპანსიაში. ეს აქცენტი შეიძლება ჩაითვალოს აზიის რეგიონის სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის გარკვეულ სპეციფიკად იმ ქვეყნებში, რომელთაც განსაკუთრებით აქტიურად უნდა ებრძოლათ მსოფლიო ბაზრებზე უკვე დაკავებული „ნიშებისთვის“ საკმაოდ კონკურენტუნარიანი კლასტერების აქტიური განვითარების მეშვეობით.

კლასტერულ გადაწყვეტილებათა ეფექტიანი რეალიზაციის განსაკუთრებით მკაფიო მაგალითია იაპონიაში კუნძულ ხოკაიდოს გამოცდილება. იქ, XX საუკუნის 90-იანი წლების პირველ ნახევარში, შეიქმნა სამრეწველო კლასტერების მდგრადი განვითარების და სტიმულირების უზრუნველყოფის ცენტრალური ორგანიზაცია. განვითარების პროცესში განისაზღვრა საქმიანი აქტივობის ზრდის დარგი, წარმოებს განხილვები, შზადდება პროექტები, ყალიბდება მუშა ჯგუფი, იქმნება სამეთვალყურეო საბჭო, შზადდება პროექტის განვითარების გეგმა.

კლასტერული განვითარება, რომელიც უმეტესწილად დამახასიათებელია განვითარებული მრეწველობის მქონე ქვეყნებებისათვის, უკვე შეინიშნება განვითარებად ქვეყნებშიც, მაგალითად,

ინდოეთში, რომელიც თავისი ინოვაციების წყალობით აქტიურად მონაწილეობს მსოფლიო კონკურენციაში და წარმოადგენს პროდუქციის ექსპორტიორს.

ინდოეთში სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ცენტრია ბანგალორი. მისი მცირე და საშუალო საწარმოები აქტიურად მუშაობენ ადგილობრივ სამეცნიერო ცენტრებთან და ინსტიტუტებთან. რეგიონში შეინიშნება მჭიდრო ურთიერთკავშირი ინჟინერინგის, ელექტრონიკის, ტელეკომუნიკაციის, თავდაცვის, მანქანათმშენებლობის მაღალტექნიოლოგიურ სექტორებსა და ინსტიტუტებს შორის. საჭიროა გავითვალისწინოთ მაღალპროფესიული სამუშაო ძალის არსებობა და ინოვაციური ტექნოლოგიური იდეების გენერაცია. ბანგალორის ინტენსიურ ტექნოლოგიათა ცენტრად გადაქცევაში გადამწყვეტ ფაქტორად გვევლინება ცენტრალური მთავრობის გადაწყვეტილება განვითარების პროგრამაში ჩართული საწარმოებისა და ინსტიტუტებისთვის სახელმწიფო ინვესტიციების გამოყოფის შესახებ, ასევე მთავრობის მონაწილეობა ამ პროცესში ბოლო 30 წლის განმავლობაში.

ბანგალორის მეკლევარებმა და ინჟინრებმა შეძლეს ტექნიკურ ინოვაციათა მდგრადი პროცესის ორგანიზება ადგილობრივი მრეწველობის მრავალ სექტორში. სახელმწიფო სექტორის მსხვილი საწარმოები აჩქარებდნენ პროგრესს, უზრუნველყოფდნენ კადრების მომზადებას, იდეათა გენერაციას და ნოუ-ჰაუს დანერგვას.

ინდოეთმა განსაკუთრებულ წარმატებას მიაღწია საინფორმაციო ტექნოლოგიების და ინტერნეტ-სისტემების განვითარებაში. ამას წინ უძღოდა, ერთი მხრივ, საწარმოებისათვის მეტად მძიმე ლიცენზირების სახელმწიფო რეჟიმის გაუქმება, ხოლო, მეორე მხრივ, სპეციალისტების მომზადების ისეთი სამეცნიერო ცენტრების შექმნა, რომლებიც ღღეს მუშაობენ ამერიკული ფირმების შეკვეთებზე და უზრუნველყოფენ ინვესტიციათა შემოდინებას საინფორმაციო ტექნოლოგიების დარგში. ყოველივე ამას ხელს

უწყობდა რამდენიმე ღეკრეტი:

- „ქეყნის კომპიუტერიზაციის შესახებ“ 1983 და 1986 წლებში;
- „საპროგრამო პროდუქტის სექტორის განვითარების შესახებ“.

საკანონმდებლო დონეზე აღნიშნულია საპროგრამო პროდუქტის ექსპორტის, მისი განვითარების და კადრების მომზადების პრიორიტეტები.

გამოვლინდა ფაქტორები, რომლებიც ხელს უშლიან ამ ინდუსტრიის განვითარებას და საწარმოთა შექმნას, ჩამოყალიბდა არაერთი მიდგომა დარგის განვითარებისათვის, ისეთები, როგორებიცაა:

- გაფორმების პროცედურათა გამარტივება და ოპტიმიზაცია;
- სახელმწიფო დაწესებულებებში „ერთი ფანჯრის“ პრინციპით მომსახურების შექმნა;
- ინფორმაციასთან მუშაობის ხელსაყრელი საბაზისო უზრუნველყოფა საწარმოო სიმძლავრეების ერთობლივი ინფრასტრუქტურის მეშვეობით.

1998 წელს შეიქმნა ეროვნული სპეციალური კომისია საინფორმაციო ტექნოლოგიათა და პროგრამული პროდუქტის განვითარების პერსპექტივების შესასწავლად, რომელიც უნდა უზრუნველყოფდეს რეკომენდაციების შემუშავებას სწრაფი განვითარების და ამ დარგის მხარდაჭერის შემაფერხებელ დაბრკოლებათა აღმოსაფხვრელად. აგრეთვე დაფუძნდა „ინდოეთის პროგრამული პროდუქტების ტექნოლოგიური პარკების“ ორგანიზაცია ტექნოპარკების სისტემის დასანერგად და ექსპორტის ხელშესაწყობად აუცილებელი ინფრასტრუქტურული მომსახურების უზრუნველყოფით, მათ შორის კავშირგაბმულობისა (მონაცემთა სწრაფმოქმედი გაცვლის სისტემა).

ამრიგად, განხილული გამოცდილება ადასტურებს, რომ მაღალ ტექნოლოგიათა თანამედროვე წარმოება შეიძლება ემყარებოდეს მხოლოდ ინტეგრაციის პროცესებს: პორიზონტალურს, რეგიონულს, ვერტიკალურს. ახლა პროგრესი წინ მიიწევს არა განცალკევებული საწარმოების, არამედ მათი გაერთიანებების, ჯგუფების, კლასტერების და ქსელების მეშვეობით. ეს გამოცდილება განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოსთვის, რომლისთვისაც ტექნოლოგიურად განვითარებულ ქვეყნად გადაქცევა მსოფლიო ეკონომიკაში ობიექტური და მწვავე აუცილებლობაა.

თავი IV. კლასტერული მიდგომის უპირატესობანი

4.1. კლასტერული მიდგომის უპირატესობანი

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის ხანგრძლივი პროცესი სულ უფრო ახალ მოთხოვნებს უყენებს ტერიტორიების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმია შრომის მწარმოებლურობის ზრდა. იგი განაპირობებს მისი ამაღლების უზრუნველყოფი ეფექტიანი გადაწყვეტილებების რეალიზაციის აუცილებლობას მართვის ყველა დონეზე, ინოვაციური სტრატეგიების დანერგვის საფუძველზე. მსოფლიო გამოცდილების განხილვისას შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ ეფექტიანი გადაწყვეტილებების შემუშავება და რეალიზაცია შესაძლებელია რეგიონული კლასტერების ფორმირების გზით. ტერიტორიები, სადაც ყალიბდება კლასტერები, იქცევიან ეროვნული ეკონომიკისა და მათი საგარეო ეკონომიკური კავშირების ლიდერებად. მნიშვნელოვანწილად, ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ სახელმწიფოს ზემოქმედება ეკონომიკაზე, ეკონომისტთა უმრავლესობის აზრით, უპირატესად უნდა იყოს ირიბი, მარეგულირებელი და უნდა უზრუნველყოფდეს რესურსების შედეგიან განაწილებას. კლასტერული მიდგომა, რომლის გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ რეგიონული და ბიზნეს-სტრუქტურების მჭიდრო ურთიერთსარგებლო თანამშრომლობით, შესაძლებლობას გვაძლევს სრულად იქნეს რეალიზებული ეს ირიბი ზემოქმედება. გარდა ამისა, კლასტერული ინიციატივები სტიმულს აძლევს რეგიონში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას, იმდენად რამდენადაც ამჟამად მსხვილი საერთაშორისო კომპანიები, როგორც წესი, ამჯობინებენ ინვესტირებას იმ რეგიონებსა და ქვეყნებში, სადაც უკვე ფუნქციონირებს კლასტერები, ან თუნდაც ის, რომ უკვე არსებობს წინამძღვრები მისი

ფორმირებისათვის.

კლასტერული მდგომის კიდევ ერთი უპირატესობაა ის, რომ იგი შესაძლებელს ხდის აუტოსორსინგის პრაქტიკულ რეალიზებას, რომელიც ამ უკანასკნელ ხანს ფართოდაა გავრცელებული მთელ მსოფლიოში. იგი იმაში მდგომარეობს, რომ მსხვილი კომპანიები დღეს ცდილობენ თავიანთი საქმიანობის მთავარ მიმართულებებზე კონცენტრირებას და სხვებს გადასცემენ შუალედური პროდუქტების წარმოებას და ძირითადი მომსახურებების სფეროს. ამ მიზეზით, კლასტერების შექმნა ძლიერ გავლენას ახდენს მცირე ბიზნესზე. ძირითადი კლასტერწარმომქმნელი საწარმოების ძლიერი საერთაშორისო პოზიციები სტიმულს აძლევს მომსახურე საწარმოების საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის გაფართოებას. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ იაპონიის საავტომობილო მაკომალექტებელი მწარმოებლები, რომლებიც ვითარდებიან ეროვნული ავტოგიგანტების კვალდაკვალ და ხსნიან თავიანთ საწარმოებს განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში.

კლასტერული ინიციატივები წარმოიჩინდა, როგორც რეგიონული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის გაძლიერების ყველაზე წარმატებული სტრატეგიები, რადგან შესაძლებელი გახდა რეგიონული ეკონომიკის ძირითად მოთამაშეებს შორის ეფექტიანი კავშირების დამყარება. კლასტერების წყალობით სახელმწიფო სექტორები რეგიონებში უკეთ ახერხებენ ტერიტორიების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიმართულებების რეგულირებას, სამეურნეო განვითარების ტენდენციების პროგნოზირებასა და კორექტირებას დაინტერესებულ მხარეთა ძალისხმევის კოორდინაციის ხარჯზე.

საჭიროა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ კლასტერული სტრუქტურების ჩამოყალიბებისა და სპეციალური სტიმულირების პროგრამების წარმატებული რეალიზაცია შესაძლებელია მხოლოდ საერთო რეგიონული სტრატეგიის არსებობის პირობებში. როგორც მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, საერთაშორისო

კლასტერის შექმნა რეგიონული განვითარებისგან მოწყვეტილი. მთლიანობაში, არაეფექტიანია, ხშირად კი შეუძლებელიც.

რეგიონული ხელისუფლების მიერ კლასტერული მიდგომის რეალიზაციისას მიღებული უპირატესობები იმაში მდგომარეობს, რომ კლასტერი ყურადღების ფოკუსირების შესაძლებლობას იძლევა ეკონომიკის პრობლემებსა და უპირატესობებზე. კლასტერების მართვის ორგანოებისათვის, რომელშიც შეიძლება შედიოდნენ სახელისუფლებო სტრუქტურების წარმომადგენლები, ხელმისაწვდომია მრავალფეროვანი და კონცენტრირებული ინფორმაცია საწარმოთა საქმიანობაზე, ეკონომიკის მოცემული სექტორის მდგომარეობასა და შრომითი რესურსების ბაზრის შესახებ. რაც არსებითად ამცირებს ხელისუფლების ორგანოების მიერ შესრულებული ანალიტიკური სამუშაოს მოცულობას და ადიდებს მისი სარწმუნოების დონეს.

ბიზნესსტრუქტურების მიერ მიღებული უპირატესობები დაკავშირებულია პროდუქციის გასაღების ბაზრებზე გასვლისა და ნედლეულისა და მასალების მიწოდების ბარიერების არსებით შემცირებასთან, დანახარჯების შემცირებასთან მასშტაბის ეფექტის ხარჯზე, რომელიც ვლინდება მწარმოებლებისა და მომხმარებლების კოოპერაციისას. კლასტერი მწარმოებლებს წარმოქმნილი პრობლემების სისტემატიზაციის, მათი დაძლევის გზების არსების ახალ შესაძლებლობას უქმნის. რეგიონულ და მუნიციპალურ ხელისუფლებასთან ურთიერთმოქმედების წყალობით იძებნება მათი იმ ნაწილის გადაწყვეტის მეთოდები და საშუალებები, რომლებიც რეგიონის კომპეტენციის სფეროშია. კლასტერის ავტორიტეტზე გავლენის გამოყენებით, ბიზნესი და რეგიონული ხელისუფლება ერთობლივად ეძებენ თავიანთი ინიციატივების ყველაზე ეფექტიანს განხორციელების გზებს რეგიონული სტრუქტურების მეშვეობით. კანონპროექტების მომზადებისა და რეგიონული და დარგობრივი ინიციატივების გატარების ლობირების ჩათვლით.

კლასტერის აგება შესაძლებელია განხორციელდეს სამი ვარიანტით:

- „ზევიდან ქვევით“, როცა კლასტერის სტრატეგიის განსაზღვრა მთლიანობაში და მისი რესურსებით მხარდაჭერა ხორციელდება „ზევიდან“;
- „ქვევიდან ზევით“, როცა ცალკეული პროექტები და პროგრამები ინტეგრირდება და ერთიანდება კლასტერში „ქვევიდან“;
- შერეული ვარიანტი, როცა, პარალელურ რეჟიმში დროში ერთმანეთს ერწყმის ორივე მიდგომა.

კლასტერების შექმნისაკენ მიმართული პოლიტიკა იწყება რეგიონში მათი წარმოქმნისათვის უკვე არსებული წანამძღვრებით, რომელთაგან უმთავრესია:

- კლასტერის განვითარებისათვის ფუძემდებლური მესაკუთრებისა და კლასტერის ფარგლებში თანამშრომლობით დაინტერესებული საწარმოების არსებობა;
- კოოპერაციული და სხვა კავშირების, ურთიერთქმედების დამუშავებული მექანიზმების, ურთიერთნდობის მაღალი დონის არსებობა;
- საწარმოთა და ორგანიზაციათა მაღალი ინოვაციურ-ტექნოლოგიური დონე;
- კლასტერის პოტენციური მონაწილე საწარმოებისა და ორგანიზაციების პროდუქციის მაღალი კონკურენტუნარიანობა მსოფლიო ბაზარზე, რასაც განსაზღვრავს პროდუქციის მაღალი მოცულობა და, შესაძლოა, მაღალი ტექნოლოგიების იმპორტი;
- შემდგომი ინოვაციური განავითარების სურვილი;
- ხელისუფლების ორგანოების დაინტერესება რეგიონის ეკონომიკის განვითარების კლასტერული ვარიანტით და კონკურენციისა და თანამშრომლობის გაფართოებით;
- ბიზნესთან ურთიერთქმედების გამოცდილების არსებო-

ბა ხელისუფლების ორგანოებში, მათ შორის, ეკონომიკის იმ სექტორში, რომელშიც ნაგარაუდევია კლასტერის ფორმირება;

- კარგი ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის არასებობა რეგიონში;
- სისტემატური მუშაობა რეგიონში ბიზნესის მხარდაჭერის არსებული ინფრასტრუქტურის განვითარებისა და სრულყოფისათვის;
- რეგიონის ხელმძღვანელების მზაობა ბიზნესის წარმომადგენლებთან შემდგომი დიალოგისათვის თანამშრომლობის პირობებით, ბიზნესთან და ხელისუფლებასთან მუშაობის დადებითი გამოცდილება თანამშრომლობისა და კონკურენციის ზრდის პირობებში;
- პროფესიული განათლების მაღალკვალიფიციური სისტემის არსებობა, რომელსაც გააჩნია ეკონომიკის შესაბამისი სექტორებისათვის კადრების მომზადების გამოცდილება.

რეგიონის ძლიერი და სუსტი მხარეების შესაფასებლად, პირველ ეტაპზე, აუცილებელია გაანალიზდეს ოთხი ძირითადი მიმართულება: განისაზღვროს მომუშავეთა რაოდენობა და კვალიფიკაცია, ასევე დაწესებულებათა რიცხვი, რომლებიც მონაწილეობენ სავარაუდო კლასტერის მოცემულ სექტორში; ლოკალური კლასტერების ხვედრითი წონა კლასტერში და მათი ხვედრითი წონა რეგიონში, ქვეყანაში; განისაზღვროს დანახარჯებისა და შემოსავლების თანაფარდობა ტექნოლოგიური პროცესის ყველა რგოლში, ნედლეულისა და მასალების მოწოდებით დაწყებული და პროდუქციის რეალიზაციით დამთავრებული; განისაზღვროს კლასტერის ზრდის ტემპი.

1995 წელს კლასტერების ეროვნულ კონფერენციაზე არიზონაში შემოთავაზებულ იქნა გაბატონებული კლასტერების განსაზღვრის ფორმულა, სადაც წარმოების კონცენტრაცია უნდა აღწევდეს 40 %-ს, ზრდა — 10%-ს, კოოპერაციული კავშირები კლას-

ტერის მონაწილე საწარმოებს შორის — 10 %-ს.

უნდა აღინიშნოს, რომ კლასტერების სასიცოცხლო ციკლი შედგება 4 სტადიისაგან:

- ემბრიონული (ჩასახვის სტადიაში მყოფი) — ფორმირების პირველ ეტაპზე მყოფი კლასტერები;
- განვითარებადი — ჩამოყალიბებული და განვითარების გზაზე მყოფი კლასტერები;
- მომწიფებული — მდგრადი და შემდგომი განვითარების პოტენციალის მქონე კლასტერები;
- მომაკვდავი — თავისი საქმიანობის დასრულების სტადიაში მყოფი კლასტერები.

კლასტერების სასიცოცხლო ციკლიდან გამომდინარე, საჭიროა მათი განვითარების ხელშეწყობის მექანიზმის შემუშავება. ასე, მაგალითად, ემბრიონული სტადიაზე მყოფ კლასტერებს სჭირდებათ მხარდაჭერა ინფორმაციული უზრუნველყოფისა და საწარმოებს შორის კავშირების დამყარების საქმეში. შემდგომში ამგვარი დახმარების აუცილებლობა ნელ-ნელა იკლებს. მთლიანობაში კი, კლასტერული მიდგომის გამოყენება რეგიონული ეკონომიკის მართვაში ხელს უწყობს მის დინამიურ პროპორციულ განვითარებას.

4.2. კლასტერი რეგიონების კონსტრუქტუნარიანობის მართვის სისტემაში

რეგიონული მეურნეობების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებლობა ტერიტორიების წინაშე აყენებს ახალ ამოცანებს, პირველ რიგში რეგიონული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანი მოდელის არჩევანთან დაკავშირებულ საკითხებს, რაც შესაძლებელს ხდის არსებული პოტენციალის მაქსიმალურ გამოყენებას.

კონკურენტუნარიანობა რთული მრავალასპექტიანი და მრავალდონიანი ცნებაა, რომელიც ორგანულადაა დამახასიათებელი მეურნეობრიობის საბაზრო სისტემისათვის. ყველაზე ზოგადი სახით კონკურენტუნარიანობა ნიშნავს თავისი ფუნქციის (დანიშნულების, მისიის) შესრულებას მოთხოვნილი ხარისხითა და ღირებულებით კონკურენტული ბაზრის პირობებში. რეგიონის კონკურენტუნარიანობა არის მისი უნარი წარმატება მოიპოვოს ეკონომიკურ შეჯიბრებებში საქონლის გასაღების შიგა და მსოფლიო ბაზრებზე, ბიზნესის განვითარებისათვის გარემოს, ინვესტიციური მიმზიდველობის შექმნაში როგორც შიგა, ასევე უცხოური ინვესტიციებისათვის, ცხოვრების ხარისხში და ა.შ.

არსებობს კონკურენტუნარიანობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების მრავალი თეორია, რომელთაგან ერთ-ერთია ეკონომიკის კლასტერული მართვის თეორია. ეს თეორია ფართოდ გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კლასტერული მიდგომის გამოყენების შედეგები ცნობილია სახელგანთქმული „სილიკონის ველის“, ფინეთის სატყეო და ქაღალდის, შესაფუთი მასალების და პოლიგრაფიული კლასტერის, ნორვეგიის გემთმშენებლობის კლასტერისა და იტალიის „სამრეწველო რაიონების“ სახით.

კლასტერული კონცეფცია ემყარება კონკრეტული რეგიონის კონკურენტუნარიანობას, რომელიც დამოკიდებულია ურთიერთდაკავშირებული დარგების კლასტერის არსებობაზე. კონცეფციას საფუძვლად უდევს მ. პორტერის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის დეტერმინანტების სისტემა, რომელიც მოიცავს კონკურენტუნარიანობის ოთხ დეტერმინანტს. კლასტერის მონაწილე კონკურენტი ფირმების, ასევე მხარდამჭერი და მონათესავე დარგების, რესურსების ძლიერი და მომთხოვნი მომწოდებლებისა და განვითარებული ელემენტების მქონე მომხმარებლების არსებობა რეგიონის ეკონომიკას საერთაშორისო დონეზე კონკურენციის გაწევის უნარს ანიჭებს.

მაიკლ პორტერის თეორიის თანახმად, კლასტერი — ეს არის „ცალკეული ერების, ქვეყნებისა და ქალაქების ცხოვრებაში განსაკუთრებული როლის მქონე ფირმების, მომწოდებლების, ურთიერთდაკავშირებული დარგების გეოგრაფიული კონცენტრაცია... კლასტერები განაპირობებენ ახლებურ შეხედულებას ეკონომიკასა და მის განვითარებაზე; ბიზნესის, მთავრობისა და ინსტიტუტების ახალ როლზე და ურთიერთდამოკიდებულებების აგების ახალ ხერხებზე, როგორიცაა ბიზნესი — მთავრობა ან ბიზნესი — ინსტიტუტები“¹. მ. პორტერი მოცემულ განმარტებაში ყურადღებას ამახვილებს თავისი ცნობილი წიგნის „კონკურენციის“ შესავალში, რაც მიუთითებს რეგიონული ფაქტორის ცენტრალურ როლზე კლასტერების წარმოქმნის პროცესებში.

კლასტერების ან სამრეწველო ჯგუფების თეორიამ გაგრძელება პპოვა მეორე ამერიკელი მეცნიერის მ. ენრაიტის ნაშრომებში. მან შექმნა „რეგიონული კლასტერის“ თეორია და მისცა მას შემდეგი განმარტებები:

რეგიონული კლასტერი — ეს არის სამრეწველო კლასტერი, რომელშიც კლასტერის წევრი ფირმები გეოგრაფიულად ერთმანეთთან ახლოს მდებარეობენ².

რეგიონული კლასტერი — ეს არის მეურნეობის ერთ ან რამდენიმე მონათესავე დარგში მომუშავე ფირმების ეკონომიკური აგლომერაცია³.

ამრიგად, ენრაიტის თეორიის თანახმად, კონკურენტული უპირატესობანი იქმნება არა ეროვნულ, არამედ რეგიონულ დონეზე, სადაც მთავარ როლს ასრულებენ რეგიონების განვითარების ის-

¹ Портер М.Э. Конкуренция/ Пер. с англ. О.Л. Пелявского, А.П. Урихашвили, Е.С. Успенко и др., под ред. Я.В. Заблочного, М.С. Иванова, К.П. Казаряна и др. Изд. Испр., М.: ИД «Вильямс», 2005. гл. 28-29

² Пилипенко И.В. Новая геоэкономическая модель развития страны: повышение конкурентоспособности с помощью развития кластеров и промышленных районов // Безопасность Евразии. 2003, № 3. гл. 580-604

³ იქვე.

ტორიული წანამძღვრები, ბიზნესის წარმოების კულტურის, წარმოების ორგანიზაციისა და განათლების მიღების მრავალფეროვნება. სწორედ რეგიონული კლასტერები საჭიროებენ სახელმწიფო სტრუქტურებისა და კვლევითი ორგანიზაციების მიზანმიმართულ მხარდაჭერას.

საბჭოთა ეკონომიკაში თანამედროვე კლასტერული წარმონაქმნების პირველსაზე იყო ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსი (ტსკ), რომელიც წარმოადგენდა „სოციალისტური საზოგადოების საწარმოო ძალების სივრცითი ორგანიზაციის ფორმას, რომელიც ყველაზე სრულად პასუხობდა მათი განვითარების ამოცანებს სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის პირობებში“¹. ტსკ-ის შექმნის ობიექტური წანამძღვრები მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებული იყო ადგილობრივი ბუნებრივი რესურსების — მინერალური ნედლეულის, სათბობ-ენერგეტიკული, წყლის, მცენარეული და მიწის რესურსების თავისებურებებზე. რესურსების ამგვარი დაჯგუფება მათი გამოყენების სპეციფიკური ნიშნების გამოვლენის საშუალებას იძლეოდა.

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის გადასვლამ მეურნეობრიობის საბაზრო მოდელზე ტსკ-ს ელემენტებისა და ურთიერთკავშირების სტრუქტურიდან გააქრო მნიშვნელოვანი სტრუქტურათწარმომქმნელი რგოლი — წარმოებისა და პროდუქციის მიწოდების დავალება. სახელმწიფო გეგმური დავალების ნაცვლად საწარმოებმა იწვენიეს მათ პროდუქციაზე მოთხოვნის არარსებობა სხვა სამამულო და საზღვარგარეთული საწარმოების მხრიდან. პროდუქციის ძირითადმა და უმსხვილესმა მყიდველმა — სახელმწიფომ დაკარგა თავისი როლი ტსკ-ის საქმიანობაში საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილების ხასიათის ცვლილებასთან დაკავშირებით. ასევე განადგურდა და გაქრა არსებული საწარმოო-სამეურნეო კავშირუ-

¹ Пилипенко И.В. Принципиальные отличия в концепциях промышленных кластеров и территориально- производственных комплексов // Вестник Московского университета. Серия 5, География, 2004. № 5. გვ. 3-9.

ბი საწარმოებსა და სახელმწიფოს შორის. ამ პირობებში გადარჩა და ვითარდება საწარმოები და მათი კომპლექსები, რომელთაც შესწევთ უნარი დააკმაყოფილონ მოთხოვნილება არა მხოლოდ შიგა ბაზარზე, არამედ საერთაშორისოზეც. ტსკ-ს სამმართველოები დაიკარგა. ამის შედეგად მჭიდროდ ურთიერთდაკავშირებული და ფუნქციონირებადი ობიექტებიდან ტსკ-ის უმრავლესობა იქცა საწარმოთა ქაოსურ გაერთიანებად დაბალი კონკურენტული პოტენციალით საერთაშორისო ბაზარზე¹.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ერთ-ერთი ამოცანაა რეგიონის კლასტერიზაციის პოტენციალის გამოვლენა.

კლასტერის ეკონომიკური საქმიანობის კრიტერიუმს წარმოადგენს საწარმოების მიერ მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება. კლასტერს, მთლიანობაში, უნდა გააჩნდეს შემდეგი განმასხვავებელი ნიშნები:

- შესაბამისი პროდუქციის ბაზარზე (ეროვნულ ან მსოფლიო) მისი წილი აღემატება მთლიან რეგიონულ პროდუქტში გამოხატულ რეგიონის ეკონომიკის საშუალო წილს აღნიშნულ ბაზარზე;
- კლასტერის პროდუქციის მატების ტემპი აღემატება მთლიანი რეგიონული პროდუქტის მატების საშუალო ტემპს;
- კლასტერის კონკურენტუნარიანობა, ხვედრითი დანახარჯებისა და პროდუქციის ხარისხის მიხედვით, ტოლს არ უდებს სხვა ქვეყნებისა და რეგიონების ეკონომიკის შესაბამის სექტორებს;
- კლასტერში შემავალი დარგების მდგრადი კოოპერირება და მის საფუძველზე აგლომერაციული პროცესების, ქსელური ფორმებისა და ორგანიზაციების ჩამოყალიბება;
- კლასტერის საწარმოებს შორის საინფორმაციო და მარკეტინგული კავშირების განვითარება თანამედროვე ტექნო-

¹ Пилипенко И.В. Принципиальные отличия в концепциях промышленных кластеров и территориально-производственных комплексов // Вестник Московского университета. Серия 5, География, 2004, № 5, гл. 3-9.

ლოგიების საფუძველზე, რეგიონთაშორისი ეკონომიკური ინტეგრაციის ფარგლებში წარმოების, მიწოდებისა და მმართველობის საერთო სტანდარტების შექმნა, კლასტერული ბრენდების აქტიური განვითარება.

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, კლასტერული მიდგომა არის არა მხოლოდ სამრეწველო პოლიტიკის მიზნების მიღწევის საშუალება (სტრუქტურული ცვლილებები, კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, ინოვაციური მიმართულობის გაძლიერება და სხვ.), არამედ, ის წარმოადგენს ასევე მძლავრი ინსტრუმენტს რეგიონული განვითარების სტიმულირებისათვის, რომელიც, საბოლოო ჯამში, შეიძლება მდგომარეობდეს რეგიონის სავაჭრო ბალანსის სტიმულირებაში, დასაქმების გაზრდაში, სხვადასხვა დონის ბიუჯეტებში ანარიცხებისა და ხელფასის ზრდაში, რეგიონული მრეწველობის მდგრადობისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში.

საქართველოში ხაზი უნდა გაესვას მსხვილი კონკურენტუნარიანი სტრუქტურების შექმნის მიზანშეწონილობას. ასეთი სტრუქტურები შეიძლება იყოს დარგთაშორისი კლასტერული წარმონაქმნები, რომლებიც ხელს უწყობს საჭირობოროტო ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტას და უზრუნველყოფს ეკონომიკის მზარდ განვითარებას; კლასტერების ჩამოყალიბება უნდა მოხდეს ეკონომიკური საქმიანობის პრიორიტეტული სახეების მიხედვით, რომელთა ეფექტიანი საქმიანობა ხელს შეუწყობს რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. მისი შედეგი იქნება ტერიტორიების არსებული რესურსების გამოყენება რეგიონის ეკონომიკური, ეკოლოგიური, სოციალური და დემოგრაფიული მდგრადობის უზრუნველყოფის მიზნით.

წარმოადგენს რეგიონალური კლასტერის მართვის მექანიზმს, რომლის გამოყენება განაპირობებს რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ხარისხის ზრდას გლობალურ ეკონომიკაში. აღნიშნული მექანიზმის საფუძველია კორპორაციული მართვის სისტემა.

რომელიც გამოიყენება რეგიონული კლასტერის მართვისთვის და წარმოადგენს ფედერალური და რეგიონული ხელისუფლების, მუწარმეების და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მოქმედებათა მქოთანხმების და სინქრონიზაციის, აგრეთვე რეგიონის არამატერიალური აქტივების აქტივიზაციის ინსტრუმენტებს.

თანამედროვე რეგიონული განვითარება ხასიათდება იმით, რომ არასაბაზრო გარემოში წარმოქმნილმა და განვითარებულმა რეგიონებმა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისას შეწყვიტონ ღია ბაზრის ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და ორგანიზაციულ-მმართველობითი პროცესების მასშტაბებთან შესაბამისობა, რომელიც ითვალისწინებს კონკურენციას როგორც მცირე ეკონომიკური სუბიექტების დონეზე, ასევე ფედერალურ დონეზე.

რეგიონების კონკურენტუნარიანობის თეორია ჯერ კიდევ სამოყალიბების პროცესშია.

„რეგიონის კონკურენტუნარიანობა გამოხატავს მრავლობითი ურთიერთობის ერთობლიობას რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებასთან დაკავშირებით სხვა რეგიონებთან ურთიერთქმედებაში. როგორც რეგიონის პოტენციურ და რეალიზებულ კონკურენტულ შესაძლებლობათა მახასიათებელი შეჯიბრებითი ურთიერთობების სფეროში რეგიონებს შორის, ტერმინ „რეგიონის კონკურენტუნარიანობას“ უდავოდ აქვს არსებობის უფლება ეკონომიკური კატეგორიის სახით, რომელიც ასახავს რეგიონის, როგორც კონკურენციის სუბიექტის პოზიციას.

ზოგადად შეიძლება ვისაუბროთ რეგიონთაშორისი კონკურენციის ორი ტიპის არსებობაზე:

1. ვერტიკალური, ე.ი. ცენტრალური და რეგიონალური ხელისუფლების სხვადასხვა დონეს შორის კონკურენცია სახელისუფლებო უფლებამოსილებებისა და ფინანსური რესურსების განაწილების მოცულობაზე;
2. პორიზონტალური, ე.ი. რეგიონებს შორის კონკურენცია მობილური რესურსებისთვის. კონკურენციის ობიექტია ყოვე-

ლივე ის, რაც შეიძლება გამოიყენებულ იქნას შემოსავლის რეალური ან პოტენციური წყაროს სახით (კვალიფიციური შრომისუნარიანი მოსახლეობა, ინვესტიციები, ბუნებრივი რესურსები, გასაღების ბაზრები, სატრანსპორტო-ლოჯისტიკური რესურსები, რეგიონის იმიჯის შესაქმნელად მსხვილი ღონისძიებების ჩატარება და ა.შ.).

რეგიონში ეკონომიკური პროცესები მიმდინარეობს უწყვეტად, ერთიანი ნაკადით, ამიტომ პროცესები იკერება: კონკურენციის შედეგები მოქმედებს წარმოების ფაქტორებზე, შემდეგ კი შედის მათ შემადგენლობაში, ხოლო საწარმოო ფაქტორები, თავის მხრივ, გაშუალებულად მოქმედებს კონკურენციის შედეგებზე — ხარისხობრივი მახასიათებლების გაუმჯობესების და ახალ აუცილებელ რესურსებზე მოთხოვნების ღონის ზრდით. მიმდინარეობს უწყვეტი განახლების პროცესი, რომლის დროსაც რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ხარისხი იზრდება. რეგიონი აღწევს წარმატებას კონკურენტულ ბრძოლაში, თუმცა ეს მას არ ხდის კონკურენტუნარიანს აბსოლუტური გაგებით, შესაძლებელია მხოლოდ კონკურენტუნარიანობის ხარისხზე საუბარი.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის აბსოლუტიზაციის შეუძლებლობას განაპირობებს შემდეგი მიზეზები: საბოლოო მოხმარების პროდუქციის წარმოებაში რეგიონის ადგილის განმსაზღვრელი შრომის საერთაშორისო დანაწილება; რეგიონის სპეციალიზაციის დარგებისთვის აუცილებელი წარმოების ფაქტორების თავმოყრის განმსაზღვრელი რეგიონის ისტორიული სპეციალიზაცია; ნივთიერების და ენერგიის ამოღების დასაშვები ნორმების განმსაზღვრელი გარე საზღვრების მიღწევა, რომელთა გადაჭარბება განაპირობებს გარემოს უკუურეაქციას (დედამიწის სფეროს მიერ ბიფურკაციის წერტილის მიღწევა, რომელშიც სისტემები ახალ მდგომარეობაში გადადის).

კონკურენტულ ბრძოლაში რეგიონის უპირატესობაა ისეთი ხარისხის და ღონის წარმოების ფაქტორების არსებობა, რომ-

ლებიც მიშხიდველი იქნებოდა პოტენციური „დონორებისთვის“.

ტრადიციულად, სამამულო ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოყოფენ განლაგების ფაქტორების შემდეგ ჯგუფებს: ბუნებრივს, დემოგრაფიულს, ეკონომიკურ-გეოგრაფიულს, ეკონომიკურს. ბოლო წლების უმნიშვნელოვანესი ტენდენციაა ის, რომ გაზომვადი ფაქტორების მნიშვნელობა (მიწა, სამუშაო ძალა, კაპიტალი და ა.შ.) შემცირდა რაოდენობრივად ძნელად გაზომვადი კატეგორიების სასარგებლოდ (პოლიტიკური სიტუაციის სტაბილურობა, რეგიონის მთავარ მოქმედ პირთა დამოკიდებულება ეკონომიკის მიმართ და ა.შ.). თუმცა კონკურენტი რეგიონების ასპექტში უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს იმ ფაქტორებს, რომლებიც დამახასიათებელია რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსის დარგების სპეციალიზაციისთვის.

თუკი წარმოების ფაქტორები კონკურენტულ ბრძოლაში წარმატების მიღწევის წანამძღვარია, კონკურენტუნარიანობის შედეგები ვლინდება ისეთ მაჩვენებლებში, როგორებიცაა: შრომის მწარმოებლურობის ზრდა; ეკონომიკური ზრდა ეკონომიკის ტრადიციული და ახალი დარგების სტაბილური განვითარების შედეგად, რაც ემყარება წარმოებაში ინოვაციების სწრაფ დანერგვას; საქონლის და მომსახურების ხარისხის ზრდა იმ პარამეტრებით, რაც უზრუნველყოფს შიგა და გარე მოთხოვნის დაკმაყოფილებას; ყურადღების გამახვილება ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მდგომარეობის, სასარგებლო წიაღისეულის, კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობის და სხვა რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე; მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ზრდას აფერხებს რიგი ფაქტორები: საწარმოები და რეგიონები კონკურენტუნარიანობის ამაღლების წყაროდ განიხილავენ მოგების მაქსიმიზაციას (ეს მიზანი გაცხადებულია რეგიონულ კომპანიათა სტრატეგიული მიზნების ფორმულირებებში), მაშინ, როცა პოსტინდუსტრიული ეპოქის მამოძრავებელ ძალად აღიარებულია ინტელექტი, ხოლო

კონკურენტუნარიანობის წყაროდ — დამატებული ღირებულება; არამატერიალური აქტივები მეწარმეთა მიერ არ აღიქმება კონკურენტუნარიანობის ხარისხის ამაღლების წყაროდ, მაშინ, როცა მატერიალური აქტივების ხარჯზე კონკურენტუნარიანობის ზრდის შესაძლებლობა პოსტინდუსტრიულ ეპოქაში იწურება.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის მართვის სუბიექტებად გვევლინება ყველა დაინტერესებული პირი: სახელმწიფო და რეგიონული ხელისუფლების ორგანოები, მეწარმეები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები (ეკოლოგები). მოცემული ტერიტორიის ფარგლებში მართვის ობიექტებია ეკონომიკური, სოციალური, ტექნოლოგიური, ეკოლოგიური პროცესები. რეგიონის კონკურენტუნარიანობის მართვა მიმართულია არსებული რესურსების ეფექტიანი გამოყენებისაკენ რეგიონის მდგრადი განვითარებისა და მოქალაქეთა კეთილდღეობის გაუმჯობესების, ასევე რისკების მინიმიზაციის უზრუნველსაყოფად. რეგიონის კონკურენტუნარიანობის მართვის ინსტრუმენტი მეურნეობრიობის საბაზრო სისტემის და განვითარების პოსტინდუსტრიული ეტაპის ადეკვატური უნდა იყოს.

გამოყოფენ სამ ძირითად კონცეფციას რეგიონის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად: კლასტერული მიდგომა; რეგიონის ინოვაციური სისტემის განვითარება; რეგიონის კონკურენტუნარიანობის შექმნის პოტენციური ფაქტორები.

საზღვარგარეთული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ კლასტერული მიდგომა მთელ მსოფლიოში აღიარებულია როგორც რეგიონულ ეკონომიკათა კონკურენტუნარიანობის ამაღლების წარმატებული პოლიტიკა. კლასტერების ფუნქციონირების დადებითი მაგალითები არსებობს აშშ-ში, ფინეთში, გერმანიაში, იტალიაში, იაპონიაში, საფრანგეთსა და სხვა ქვეყნებში.

კლასტერების მაღალ კონკურენტუნარიანობას და სტაბილურობას განსაზღვრავს ახალი ტექნოლოგიების გავრცელების, მეცნიერების, განათლების, დაფინანსების, სახელმწიფო პოლიტი-

კის და მრეწველობის ურთიერთქმედების ხასიათისა და სტრუქტურის მასტიმულირებელი ფაქტორები. თუმცა, საკმაოდ წინააღმდეგობრივია ინოვაციური საქმიანობის ურთიერთობა საბაზრო ეკონომიკასთან, კლასტერის განვითარების გარემოსთან. ერთი მხრივ, საბაზრო ურთიერთობათა ფარგლებში ელინდება ისეთი ინოვაციური მოღვაწეობის მასტიმულირებელი კრიტერიუმები, როგორიცაა: სოციალური აქტივობა, შემოქმედებითი ინიციატივა, ბაზრის სელექციური უნარი უზრუნველყოს ყველაზე ეფექტიანი და ადაპტირებული ინოვაციების შერჩევა და გადარჩენა. მეორე მხრივ, საბაზრო ურთიერთობა ვერ ჩაითვლება ინოვაციურ პროცესებზე ზემოქმედების სრულყოფილ ფორმად, ვინაიდან ბაზრის სამეურნეო სუბიექტების ქცევაში ჭარბობს მოკლევადიანი კონიუნქტურული გადაწყვეტილებები, ხოლო ინოვაციური და ინვესტიციური საქმიანობა გათვლილია გრძელვადიან პერიოდზე; იგნორირებულია არასაწარმოო ფაქტორები — ეკოლოგია, სოციალური სფერო.

გარდა ამისა, ინოვაციის პროცესის უზარმაზარი კაპიტალტევადობის გათვალისწინებით, გონივრულად გვეჩვენება ცალკეულ კონკურენტუნარიან დარგებში, ინოვაციური განვითარების საფუძველზე, სელექციური სამრეწველო პოლიტიკის გატარება, რაც ხელს შეუწყობს, ერთი მხრივ, ამ დარგების სწრაფ განვითარებას და მათი კონკურენტული უპირატესობების განმტკიცებას მსოფლიო ბაზარზე, ხოლო, მეორე მხრივ, თავიდან ააცილებს დანახარჯიან და ნაკლებეფექტიან პროცესებს იმ დარგების განვითარებაში, რომლებსაც იმ მომენტისთვის არ შეუძლია კონკურირება სხვა ქვეყნების იდენტურ დარგებთან.

მოკლედ, კლასტერი საწარმოთა ტერიტორიული გაერთიანებაა მართვის სხვადასხვა სტრუქტურით, ბიზნესის წარმოების კულტურითა და სტრატეგიული მიზნებით, რომელთა გაერთიანება აუცილებელია რეგიონის მდგრადი განვითარების ამოცანის, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში რეგიონის რესურსების უფრო ეფექ-

ტიანი გამოყენებისათვის.

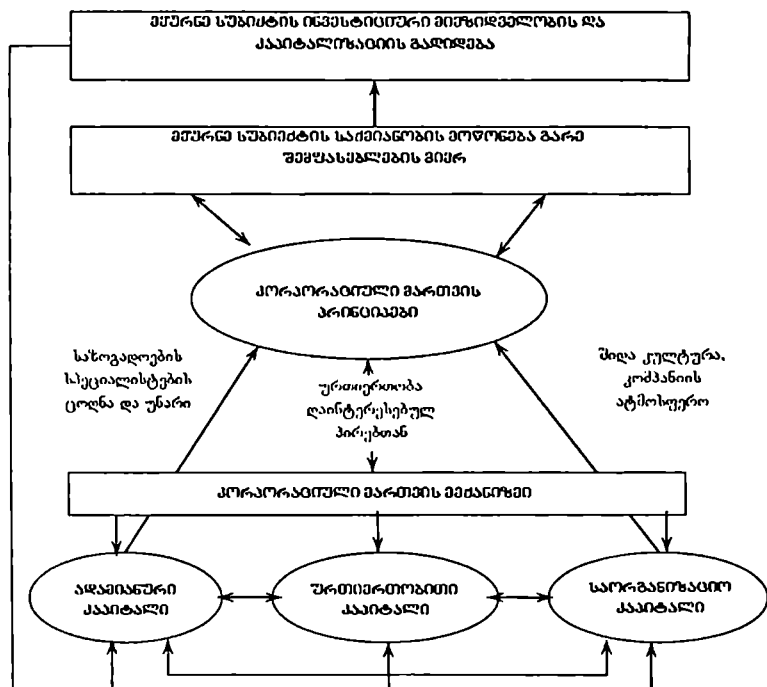
საქართველოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეფციაში ხაზგასმულია რეგიონული განვითარების მართვისთვის ინსტრუმენტთა ნაკრების — საბიუჯეტო ტრანსფერტებისა და რეგიონული მიზნობრივი პროგრამების — შეზღუდულობა. მართვის ადმინისტრაციული ფორმის მეურნეობრიობის საბაზრო სისტემით შეცვლისას არ მოხდა ქვეყნის რეგიონული განვითარების სუბიექტების, მუნიციპალური წარმონაქმნების სტრატეგიის შეთანხმების და სინქრონიზაციის თანამედროვე მექანიზმების დანერგვა. რეგიონული კლასტერი, რომელსაც არ გააჩნია ყველა დაინტერესებული პირის ინტერესების შეთანხმების და სინქრონიზაციის მექანიზმი, არ შეიძლება გამოვიყენოთ როგორც რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ინსტრუმენტი.

საზოგადოების რეფორმირების პროცესი სიახლეს არ მიიღებს წარსულში დაგროვილი რაციონალური ელემენტების გამოყენების გაუთვალისწინებლად. ასე, მაგალითად, საქართველოს და საზღვარგარეთის ქვეყნების ეკონომიკებში საწარმოების და პოლდინგების მართვისთვის წარმატებით იყენებენ კორპორაციული მართვის (კმ) სისტემას. იგი ივება ოთხი პრინციპის — გამჭვირვალობის, ანგარიშგაღებულების, პასუხისმგებლობის და სამართლიანობის — დაცვით.

კმ-ის პრინციპების დაცვა დამოკიდებულია მეურნე სუბიექტის უნარზე, მოახდინოს მეურნე სუბიექტის თანამშრომლების ცოდნის და უნარის კონცენტრირება და გააქტიურება, ააგოს ურთიერთობები დაინტერესებულ პირებთან საქართველოს და საერთაშორისო კანონმდებლობების დაცვით, შექმნას მეურნე სუბიექტის შიდა კულტურა, რომელიც საერთო შედეგის მიღწევად უზრუნველყოფს ცალკეული სპეციალისტის მიერ მათზე დაკისრებული უფლებამოსილებების შესრულებისას საკუთარი მნიშვნელობის გაგებას (სურ. 1).

ამრიგად, კორპორაციული მართვის პრინციპების დაცვის

სისრულე დამოკიდებულია კორპორაციული მართვის მექანიზმის უნარზე, მიიყვანოს მეურნე სუბიექტის არამატერიალური აქტივები საჭირო ხარისხობრივ დონემდე. კორპორაციული მართვის გავლენის საშუალებები არამატერიალურ აქტივებზე შემდეგია: სამეურნეო სუბიექტის მართვის ორგანოების მკაფიო სტრუქტურის შექმნა თანამდებობრივი უფლებამოსილებების დაკისრებით; კოლექტივის ფინანსური დაინტერესება მეურნე სუბიექტის საქმიანობის შედეგებით; საზოგადოების მოღვაწეობის შესაბამისობა კანონმდებლობის მოთხოვნების და კორპორაციული მართვის პრინციპების მიმართ.

ნახ. 1. კორპორაციული მართვის მექანიზმის ეკონომიკური არსი

კლასტერის არამატერიალური აქტივების ხარისხის ზრდა წარმოგვიდგება შემდეგი სახით:

- ადამიანური კაპიტალი. მეურნე სუბიექტებისა და კლასტერში დასაქმებულთა დაინტერესების და ხელუფასის ოდენობის მიყვანა ისეთ დონემდე, როცა კლასტერს შეუძლია გახდეს მიზიდულობის ცენტრი არა მარტო რეგიონული, არამედ გლობალური დონის მაღალი კლასის სპეციალისტებისთვის;
- ურთიერთობითი კაპიტალი. არა მარტო საწარმოთა თანამშრომლებთან, არამედ რეგიონის დაინტერესებულ პირებთან ურთიერთობების პრაქტიკული განვითარება;
- სტრუქტურული კაპიტალი. ესაა კომპანიის ერთიანი ფილოსოფიის შექმნა, რომელსაც მხარს უჭერს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები, გლობალურ დონეზე — კლასტერის ვალდებულებათა შესრულების დამატებითი გარანტიები დაინტერესებული პირების წინაშე.

ბოლო ათწლეულების მანძილზე დაგროვილი გლობალური გამოცდილება ღირებული კაპიტალია კორპორაციული მართვის გამოსაყენებლად რეგიონული მართვის პროცესებში. კორპორაციული მართვის მექანიზმი საესეებით გამოსადეგია მესაკუთრისა და ხელისუფლების ურთიერთობათა გასაუმჯობესებლად.

კორპორაციული მართვის პრინციპების დაცვის შედეგი, რომელიც ითვალისწინებს საწარმოს და რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ინტერესებს, არის რეგიონის მდგრადი განვითარების ამოცანათა გადაწყვეტა და საწარმოს ეფექტიანი ფუნქციონირება თანამედროვე ეკონომიკაში.

კლასტერის მონაწილეთა მოქმედებების შეთანხმების და სინქრონიზაციის მექანიზმის სახით შემოთავაზებულია მექანიზმი, რომლის საფუძველიცაა რეგიონული პროცესების მართვაში გამოყენებული კორპორაციული მართვის პრინციპები და ინსტიტუტები.

ამ მოდელის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ კორპორაციული მართვა გამოიყენება როგორც ფედერალური, რეგიონული ხელისუფლების, ბიზნესის და დარგობრივი სტრუქტურების ინტერესთა წონასწორობის (დაბალანსების) მექანიზმი.

მექანიზმის ფუნქციები შემდეგია: რეგიონის სტრატეგიული განვითარება კლასტერის სინერგეტიკული ეფექტის საფუძველზე; კლასტერში შემაჯავლი დაინტერესებული სუბიექტების ინტერესთა დაბალანსება; ყველა დაინტერესებული სუბიექტის ჩაბმა კლასტერის მართვაში; უფლებების და ვალდებულებების განაწილება იმგვარად, რომ გაიზარდოს მონაწილე სუბიექტების კონკურენტუნარიანობა.

კლასტერის დანერგვის პროცესს ჩვენ აღვიქვამთ, როგორც ბიზნესის და ხელისუფლების ინტერესთა წონასწორობის პროცესს, რომლის დროსაც ხდება მეურნე სუბიექტების ეფექტიანობის ამაღლების გზების ძიება და, შესაბამისად, ეკონომიკის სხვადასხვა დონის სუბიექტების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაც.

ამრიგად, რეგიონულ კლასტერში ბიზნესის გაერთიანება მართვის საბაზრო მექანიზმის გამოყენებით (კორპორაციული მართვა) უზრუნველყოფს არამატერიალური რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ზრდას; რეგიონის ჩაბმას კონკურენტულ ბრძოლაში მის ტერიტორიაზე წარმოებული პროდუქციის დამატებული ღირებულების, ასევე რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ხარისხის ამაღლების მიზნით; ამავდროულად, ბიზნესის, რეგიონისა და სახელმწიფოს პარმონიულ განვითარებას.

4.3. რეგიონული კლასტიკები და საბარჟო ეკონომიკური ურთიერთობები

რეგიონულ მეურნეობათა ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებლობა ახალ ამოცანებს უსახავს ტერიტორიებს, რომლებიც უპირველესად დაკავშირებულია რეგიონული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანი მოდელის შერჩევასთან, რაც მათ არსებული პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენების შესაძლებლობას აძლევს.

არსებობს კონკურენტუნარიანობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების სხვადასხვა თეორია, რომელთაგან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერთ-ერთია ეკონომიკის კლასტერული მართვის თეორია. იგი ფართოდ გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში. როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ წარმატებული კლასტერების კლასიკური მაგალითებია საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში მომუშავე „სილიკონის ველი“, პელსინკის ტელესაკომუნიკაციო, კინოფილმების წარმოების პოლიეუდის კომპანიათა ჯგუფი. ტერმინი კლასტერი ეკონომისტებს შორის პოპულარული გახდა XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან. კლასტერის კონცეფცია პერსპექტიული ინსტრუმენტია რეგიონის ეკონომიკის ანალიზისათვის და ახლებურ ხედვას ქმნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებით დაინტერესებული ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების, საწარმოებისა და სხვა ორგანიზაციების როლთან დაკავშირებით.

კლასტერული მეთოდის გამოყენება მის მონაწილეებს შორის მჭიდრო კონტაქტის აუცილებლობის გამო განსაკუთრებით აქტუალურია რეგიონულ დონეზე, რაც, თავისთავად, გულისხმობს ერთგვარ ტერიტორიულ შეზღუდვებს. მხოლოდ ერთ რეგიონში განლაგება იძლევა საერთო ამოცანების სწრაფად გადაწყვეტის, პრობლემის ოპერატიულად მოგვარების, ასევე საქმიანობის იმ მიმართულების არჩევის შესაძლებლობას, რომელიც მო-

ცემული ტერიტორიისათვის ამჟამად კონკურენტუნარიანია და იქნება სარგებლის მომტანი მომავალში. რეგიონული ეკონომიკის კლასტერული მართვის კონცეფცია განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ასევე რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის როლის გაძლიერების კუთხით, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას, რადგან გეაძლევს შესაძლებლობას განესაზღვროთ ეკონომიკური პოტენციალის მქონე პრიორიტეტული დარგები. ისინი ხელს უწყობენ კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, იმ ფაქტორებისა და ელემენტების გამოვლენას, რომლებიც ზემოქმედებენ კონკურენტულ უპირატესობათა განვითარების ხარისხზე საგარეო ეკონომიკური კონკურენტუნარიანობის ჭრილში.

ეკონომიკის კლასტერული მართვის ერთ-ერთი უპირატესობაა ეკონომიკური ფაქტორების როლის გაძლიერება და ადმინისტრაციული ფაქტორების როლის შემცირება. ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების როლი მაღალია მხოლოდ კლასტერების ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე, კერძოდ: რეგიონის საგარეო ეკონომიკური კომპლექსის შეფასებაში, ყველაზე პერსპექტიული კლასტერების შერჩევასა და მათ ფორმირებაში. იგი განპირობებულია რეგიონული განვითარების იმ ინტერესების გათვალისწინებით, რაც ნაკლებად პრიორიტეტულია ბიზნესისათვის. შემდგომში რეგიონული ხელისუფლების როლი ნაკლებად იკვეთება და მის ადგილს იკავენს საბაზრო ეკონომიკის კანონები, რომლებიც სტიმულს აძლევს ყველაზე სარგებლიანი წარმოების განვითარებას. ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების როლი კი განპირობებულია მნიშვნელოვანი კლასტერების მხარდაჭერაში.

რეგიონის საგარეო ეკონომიკური კომპლექსის მართვა, კლასტერიზაციის მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში, გულისხმობს რეგიონში მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების ზოგად რეგულირებას. ამ შემთხვევაში რეგიონულ მთავრობას შეუძლია განახორციელოს რეგიონის საგარეო ეკონომიკური კომპლექსის განვი-

თარების კოორდინაციის ფუნქცია საგამოფენო-საბაზრობო საქმიანობის განხორციელების, საგადასახადო გარანტიების, შეღავათებისა და სუბსიდიების გაცემის გზით. მოაწვდომს ამ ღონისძიებათა სისტემით სტიმული უნდა მისცეს მაღალკონკურენტული შზა პროდუქციის (უფრო მაღალი ხარისხის მქონე პროდუქციის) გამოშვებას და არ უნდა ჩაერიოს უფრო დაბალი ღონის პრობლემების გადაწყვეტაში.

რეგიონული ეკონომიკის მართვის დროს, კლასტერული მეთოდის გამოყენებისას, მნიშვნელოვანია შემდეგი ძირითადი არგუმენტები:

1. კონკურენციისა და კონკურენტული უპირატესობების მიღწევის წყაროებთან მაღალი შეთანხმებულობა;
2. დარგთაშორისი კავშირების ეფექტიანი უზრუნველყოფა; უახლესი ტექნოლოგიების, ჩვევებისა და ინფორმაციის გავრცელება;
3. შიდა სპეციალიზაციისა და სტანდარტიზაციის განხორციელების შესაძლებლობა; შრომის მწარმოებლურობის გადიდება;
4. ინოვაციების დანერგვაზე დანახარჯების მინიმიზაცია; კლასტერების სტრუქტურაში მოქნილი სამეწარმეო სტრუქტურების არსებობა, რომელთა შორის მოვიაზრებთ: მცირე საწარმოებს, რომლებიც კონკრეტული სამრეწველო საწარმოს მომსახურებისას სპეციალიზაციის მაღალი ხარისხის ხარჯზე ზრდიან ინოვაციური წყაროების ჩამოყალიბებას და შემდგომ მათ დანერგვას უწყობენ ხელს;
5. სპეციალისტებს შორის იდეების ეფექტიანი გაცემის შესაძლებლობა და, აქედან გამომდინარე, კონკურენტული გარემოს შექმნა.

კლასტერული ანალიზი შეიძლება საფუძვლად დაედოს კონსტრუქციულ დიალოგს მეწარმეებსა და ხელისუფლებას შორის საერთო პრობლემების, ინვესტიციური შესაძლებლობების გამოკ-

ლენის, სამრეწველო პოლიტიკის კორექტირებისა და ინოვაციური პოლიტიკის შემუშავების მიზნით.

საქართველოს რეგიონებთან მიმართებით არსებობს მთელი რიგი გარემოებები, რომლებიც ხელს უწყობენ ან ნეგატიურ გავლენას ახდენენ კლასტერების ჩამოყალიბებაზე. პოზიტიური პირობებიდან აპრიორი უნდა მიაკუთვნოთ: ტექნოლოგიური და სამეცნიერო ინფრასტრუქტურების არსებობას; ისტორიულად ჩამოყალიბებულ საწარმოო-ეკონომიკურ კავშირებზე დამყარებულ კოოპერაციისათვის ფსიქოლოგიურ მზადყოფნას.

ნეგატიურ ფაქტორებს განეკუთვნება ბიზნეს-გარემოს შედარებით დაბალი ხარისხი და ასოციაციური სტრუქტურების (სავაჭრო პალატების, სამრეწველო ასოციაციების) განვითარების დაბალი დონე. აღნიშნული სტრუქტურები ვერ ართმევენ თავს რეგიონული ეკონომიკის განვითარებისათვის პრიორიტეტების შემუშავების ამოცანას; ფართოდ გამოყენებული დაგეგმვის მოკლევადიანი პორიზონტის შემთხვევაში, მაშინ, როცა კლასტერული მართვის პირობებში რეალური სარგებელი კლასტერის განვითარებისგან მიიღება მხოლოდ 5-7 წლის შემდეგ.

მიუხედავად ამისა, რეგიონული კლასტერების საფუძველზე ეკონომიკის მართვას გააჩნია მთელი რიგი უდავო უპირატესობები, რომელთაგან უმთავრესია:

1. დასაბეგრი ბაზის გადიდება (მცირე და საშუალო ბიზნესის მართვის ცენტრები, როგორც წესი, იმავე ტერიტორიაზე მდებარეობს, სადაც ბიზნესი ხორციელდება, განსხვავებით ვერტიკალური კორპორაციებისაგან).
2. სამრეწველო გაერთიანებების ჩამოყალიბების შესაძლებლობა, რაც უზრუნველყოფს რეგიონის მოსახლეობის დასაქმებას, ინფრასტრუქტურის განვითარებას, საგადასახადო პოტენციალის გადიდებას და ა.შ.
3. რეგიონის ზარალიანი საწარმოების ორიენტაციის მიზანმიმართული შეცვლის შესაძლებლობა.

4. რეგიონალური კლასტერების განვითარების პრიორიტეტულობის საფუძველზე ინვესტიციური ნაკადის რეგულირებისა და მათი დაბანდების ეფექტიანობის შეფასების შესაძლებლობა.
5. რეგიონში სამეწარმეო აქტივობის ამაღლება.
6. ინოვაციური პოტენციალის განვითარება კლასტერის ყველა საწარმოსათვის ინოვაციების სწრაფი განაწილების მეშვეობით.

რეგიონული კლასტერის არსებობა შესაძლებელია მაშინ, როცა სახეზეა სამი ძირითადი მდგენელი:

1. ლიდერი ფირმა, რომელიც უშვებს მაღალკონკურენტულ პროდუქციას და ეწევა მის ექსპორტს.
2. მომწოდებელთა ქსელი, რომელიც უზრუნველყოფს საბოლოო საქსპორტო პროდუქციის უწყვეტ გამოშვებას. სწორედ მომსახურე საწარმოების განვითარების ღონესა და მუშაობის ხარისხზე დამოკიდებული მთლიანად კლასტერის კეთილდღეობა.
3. ბიზნესკლიმატი ან კლასტერის საწარმოთა საგარეო და შიგა კონკურენტუნარიანობა, რომელიც მოიცავს შრომითი რესურსების ხარისხს, ინვესტიციური ნაკადის ხელმისაწვდომობას, კლასტერის განლაგების რეგიონში ინფრასტრუქტურის განვითარების ღონეს, რეგიონის სამეცნიერო-კვლევით პოტენციალს და ა.შ.

ხშირად პრაქტიკაში იყენებენ რეგიონული კლასტერების ჩამოყალიბების ალგორითმის ბლოკ-სქემას. პირველ ეტაპზე აუცილებელია რეგიონის დარგობრივი სპეციალიზაციის შეფასება და მისი განვითარების ტენდენციების გაანალიზება. რეგიონების ეკონომიკას გააჩნია გარკვეული სამრეწველო ბაზა და პირველ ეტაპზე ყველაზე რეალურია კლასტერების ჩამოყალიბება არსებული რეგიონული რესურსების ბაზაზე.

საგარეო ვაჭრობის კლასიკურ თეორიებზე დაყრდნობით და

ექსპორტზე ორიენტირებულ დარგებში პროდუქციის წარმოების მოცულობის, დასაქმებისა და შრომის მწარმოებლურობის უფრო მაღალი მაჩვენებლების დადასტურებული ფაქტის გათვალისწინებით, შემოთავაზებულია წარმოების მოცულობის, დასაქმების, შრომის მწარმოებლურობის, ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების, უცხოური ინვესტიციების, ექსპორტისა და იმპორტის ლოკალიზაციის კოეფიციენტების გამოყენება.

ამასთან, აუცილებელია მაშინვე განისაზღვროს დარგის მნიშვნელობა რეგიონის ეკონომიკისათვის: ექსპორტზე ორიენტირებული, იმპორტჩამნაცვლებელი ან შესაბამისი კოეფიციენტების მნიშვნელობის საფუძველზე დადგენილი რეგიონული საჭიროებების დარგი.

ასე, მაგალითად, თუ ლოკალიზაციის კოეფიციენტის მნიშვნელობა აღემატება 1,25-ს, დარგი ექსპორტზე ორიენტირებულია, თუ მნიშვნელობა მერყეობს 0,75-სა და 1,25-ს შორის, მიზანშეწონილია მისი ჩათვლა იმპორტორიენტირებულად, ხოლო თუ ლოკალიზაციის კოეფიციენტების მნიშვნელობა ნაკლებია 0,25-ზე, მაშინ აღნიშნული დარგი გამოიყენება რეგიონის მასშტაბით.

კლასტერების ჩამოყალიბებისა და მათგან ყველაზე პრიორიტეტულების არჩევისას საჭიროა ლოკალიზაციის კოეფიციენტების დინამიკის შეფასება, რადგან მაჩვენებლების მნიშვნელობების გადიდება დინამიკაში მოწმობს კლასტერების ზრდის შესაძლო პერსპექტივებზე, ხოლო შემცირება — გამოსაშვები პროდუქციის ასორტიმენტის გაფართოების შესაძლო აუცილებლობაზე, წარმოების მოდერნიზაციის აუცილებლობაზე ან კლასტერის არაპერსპექტიულობაზე.

შემდგომი ეტაპია ექსპორტზე ორიენტირებული დარგებისათვის ექსპორტის სტრუქტურის რაციონალურობის შეფასება, იმპორტისა — იმპორტორიენტირებული დარგებისათვის და ჩატარებული შეფასების საფუძველზე საგარეო ეკონომიკური ოპერაციების ოპტიმალური სტრუქტურის ჩამოყალიბება.

4.4. ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ურთიერთქმედების თავისებურებები

ეკონომიკური სისტემის განვითარება აშემადა მნიშვნელოვან-წილად დამოკიდებულია ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ურთიერთქმედებაზე, რომელიც განსაზღვრავს ეკონომიკის ინოვაციურ ხასიათს, აძლიერებს მის კონკურენტუნარიანობას და ახლებურ თვისებრიობას სძენს ეკონომიკური ზრდის პროცესს. ნუბისმიერი ეროვნული ეკონომიკის განვითარება, პირველ რიგში, დამოკიდებულია მასში ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ურთიერთქმედების ფექქტიანი მექანიზმის ჩამოყალიბების შესაძლებლობაზე, რომლის საორგანიზაციო-ეკონომიკურ ფორმაა ინოვაციური კლასტერები.

თანამედროვე საზოგადოების ეკონომიკურ ურთიერთობათა ევოლუციას მივყავართ მათ სპეციფიკაზე წარმოდგენის შეცვლისკენ, რაც საჭიროებს ადრე შემუშავებულ კონცეფციათა სისტემატიზაციას. დღეისათვის ჩამოყალიბებულია ეკონომიკური განვითარების ახალი ეკონომიკური პარადიგმა, რომლის ყურადღების ცენტრშია ადამიანი — ათვისების, ინფორმაციის გადამუშავების და ანალიზის, ამ ახალ ცოდნათა საფუძველზე გენერაციის უნარით. ადამიანები ებმებიან ცოდნის ეკონომიკურ ბრუნვაში, როგორც ინოვაციათა წყაროები და აძლიერებენ მათი გამოძყენებელი ეკონომიკური სუბიექტების კონკურენტულ უპირატესობებს. ასეთ პირობებში ფინანსური კაპიტალი გვეყლინება თანამედროვე ეკონომიკის ინტელექტუალიზაციის პროცესის ეკონომიკური ბაზისად.

კატეგორია „კაპიტალის“ კელევის თავისებურებაა ეკონომიკური სისტემის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე მისი განმარტების არაერთგვაროვნება. ასე, მაგალითად, მკვლევარები (ყ. კენე, თ. მენი, უ. პეტი, ჯ. რიკარდო, ა. სმიტი) მას განიხილავდნენ როგორც ღოვლათის ერთგვარ მარაგს (ფული, მიწა, უძრავი და

მოძრავი ქონება), რომელსაც შეეძლო მომავალი შემოსავლების ნაკადის ინდუცირება. მოგვიანებით, რეალური კაპიტალის კონცეფციის მომხრეები (ე. ბემ-ბავერკი, კ. მარქსი, ჯ. სტ. მილი და სხვა) მიიჩნევდნენ, რომ კაპიტალწარმოქმნის პროცესებს „ასრულებს“ ეკონომიკის რეალური სექტორი, ხოლო „ფინანსური ეკონომიკის“ კონცეფციის მომხრეები (ჯ.მ. კეინსი, ი. ფიშერი, ჯ.რ. ჰიქსი და სხვა ეკონომისტები) უპირატესობას ანიჭებდნენ ფინანსურ ბაზარზე ჩამოყალიბებულ ურთიერთობას. შემდგომში ადამიანური კაპიტალის თეორიის გაჩენასთან ერთად, მისი წარმომადგენლები (გ. ბეკერი, ბ. ვეისბორდი, ჯ. მინცერი, თ. შულცი და სხვა) კაპიტალწარმოქმნის პროცესს განიხილავდნენ ინდივიდის უნართან, ეკონომიკურ ბრუნვაში მათ ჩართულობასთან და მისგან ეკონომიკური მოგების მიღებასთან უწყვეტ კავშირში.

საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპი საჭიროებს მიდგომათა სისტემატიზაციას რეალური, ფინანსური და ინტელექტუალური (ადამიანური) კაპიტალის მოძრაობის პროცესების შესასწავლად, მათი ინტეგრაციის ურთიერთგანპირობებულობის და ურთიერთდამოკიდებულების პროცესების გამოსაკვლევად. ინტელექტუალური და ფინანსური კაპიტალის ინტეგრაციის პროცესები ინსტიტუციური ფორმით ასახავს ისეთი მძლავრი ინოვაციური კლასტერების შექმნას, რომლებიც აფართოებს საქმიანობის ფარგლებს, ქმნის ერთიან ეკონომიკურ სივრცეს, შემდეგ კი იქცევა მსოფლიო მეურნეობის სტრუქტურულ საფუძვლად. ამიტომ კლასტერების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური აგების პროცესების ანალიზი როგორც ეკონომიკურად განვითარებულ, ასევე ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანაში განსაკუთრებული ინტერესის საგანია.

თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში ინფორმაციის და ცოდნის როლის ზრდასთან ერთად მოქმედი და ახლადწარმოქმნილი კლასტერების მთავარი მახასიათებელი ზდება ინოვაციურობა. ბევრი მკვლევარი ცნება „კლასტერის“ განსაზღვრისას ძირითად

აქცენტს აკეთებს სწორედ მათი, როგორც კონკურენტუნარიანობის ხელშემწყობი მთავარი ელემენტის, ინოვაციურ ორიენტირებულობაზე. დიდი ყურადღება ეთმობა ეკონომიკურ აგენტებს, როგორც ინოვაციურ ურთიერთქმედებათა ცენტრებს, კლასტერების მონაწილეთა შორის (უნივერსიტეტები, სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრები და ლაბორატორიები, უმაღლესი სასწავლებლები და სხვ.).

ინოვაციური კლასტერების ფორმირება ხელს უწყობს ინტელექტუალური და ფინანსური რესურსების ეფექტიან ინტეგრაციას როგორც კლასტერის შიგნით, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. კლასტერები ასრულებს კონკურენტუნარიანობის ზრდის მექანიზმის როლს ეკონომიკური სისტემის ყველა დონეზე, ხდება ეკონომიკური საქმიანობის ორგანიზაციის ყველაზე ქმედუნარიანი ფორმა, ეკონომიკური ზრდის და სოციალური პროგრესის მამოძრავებელი ძალა, რომელიც შემდგომ გადაიქცევა თანამედროვე მეურნეობის ორგანიზაციის ყველაზე პროგრესულ ფორმად.

დასახული მიზნის რეალიზაციისათვის სასურველია იმ ამოცანების განსაზღვრა და გადაწყვეტა, რომლებიც ასახავენ კვლევის ლოგიკას:

ისტორიული მეთოდის გამოყენების საფუძველზე თვალი გადადევნოთ კატეგორია „კაპიტალის“ ევოლუციის პროცესს სხვადასხვა ეკონომიკური სკოლის კონცეფციებში, სისტემური მიდგომის საფუძველზე გამოვაკლინოთ ამ კატეგორიის განმარტების არაერთგვაროვნება და დავასაბუთოთ შემდგომი კვლევის მეთოდოლოგია;

აუცილებელია განვიხილოთ ფინანსური კაპიტალის თანამედროვე ეკონომიკის სისტემაწარმოქმნელ ბაზისად გარდაქმნის ეტაპები, აგრეთვე მათი ხელშემწყობი ფაქტორები, ეაჩვენოთ ფინანსური კაპიტალის ფუნქციონირების ინსტიტუციური ფორმების ევოლუცია;

მიზნის მიღწევისათვის უნდა განვსაზღვროთ თანამედროვე

ეკონომიკაში ინტელექტუალური კაპიტალის როლი, განვიხილოთ მისი სტრუქტურული მდგენელები, ვაჩვენოთ მის გასაგებად მიდგომათა სხვადასხვაობა მიკრო- და მაკროეკონომიკურ დონეზე, ასევე წარმოადგინოთ კომპანიის მის კაპიტალიზაციაზე მოქმედი ინტელექტუალური კაპიტალის მაჩვენებელთა გაზომვის ხერხები;

სასურველია გამოვიკვლიოთ ინოვაციური კლასტერები, რომლებიც იქმნება თანამედროვე ეკონომიკაში როგორც ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ურთიერთქმედების ფორმა, დაეახასიათოთ ისინი და დაეასახუთოთ კლასტერული მიდგომის უპირატესობები;

აუცილებელია შევაფასოთ ქვეყნის ეკონომიკაში ინოვაციური კლასტერების ჩამოყალიბების პირობები, ასევე მოწინავე ქვეყნების გამოცდილება კომპანიებისა და მთლიანად ეკონომიკის კონკურენტულ უპირატესობათა ფორმირებაში;

— კვლევის მსვლელობისას გამოვლენილ კანონზომიერებებზე დაყრდნობით, ინოვაციური საქმიანობის სფეროში პრაქტიკული რეკომენდაცია გაეუწიოთ სახელმწიფო რეგულირების საკითხებს, აგრეთვე შევაფასოთ ინოვაციური კლასტერების ჩამოყალიბების შესაძლებლობები და პერსპექტივები რომელიმე რეგიონის ეკონომიკაში.

კვლევის პროცესის შედეგად მივიღეთ შემდეგი:

ერთობლივ საზოგადოებრივ კაპიტალს, სისტემური მიდგომის გამოყენების პოზიციიდან, სხვადასხვა ფორმის ურთიერთკავშირი გააჩნია სხვადასხვა ეკონომიკური სკოლის თეორიებთან;

თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში ფინანსურ კაპიტალს სისტემაწარმოქმნელი როლი აკისრია, რამაც საშუალება მოგვცა განგვესაზღვრა ინტელექტუალური კაპიტალი, როგორც ეკონომიკური განვითარების საკვანძო ფაქტორი;

ფინანსურ და ინტელექტუალურ კაპიტალს გააჩნია ურთიერთქმედების თავისებურებები: დამტკიცებულია ინტელექტუალური კაპიტალის განმსაზღვრელი გავლენა კომპანიის სააქციო

ღირებულების სიდიდეზე, დასაბუთებულია ინტელექტუალური კაპიტალის რაოდენობრივი შეფასების შესაძლებლობა ფინანსური კაპიტალის მეშვეობით;

ინოვაციურ კლასტერი, თავის მხრივ, მოიცავს ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ურთიერთქმედების მექანიზმის ეკონომიკურ შინაარსს, რომლის მთავარი მიზანია კონკურენტუნარიანი ინოვაციური პროდუქციის გამოშვება, რის მეშვეობითაც უზრუნველყოფილი იქნება მაქსიმალური უკუგება ინვესტირებულ კაპიტალზე;

XX საუკუნის 60-იანი წლების შუახანებიდან ეკონომიკის დარგობრივ პროპორციებში მიმდინარეობს რადიკალური ცვლილება, იცვლება ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დასაქმების სტრუქტურა. დაჩქარებულად იზრდება მომსახურების სფერო, იზრდება სახელმწიფო და კერძო დაბანდებანი განათლებასა და ჯანდაცვაში, მეცნიერება ზღვება საზოგადოების წამყვანი მწარმოებლური ძალა. ეკონომიკის საკვანძო სექტორი ხდება ინჟინერ-მატიკა, მართვა, კონსალტინგი, ინჟინერიზმი, დაზღვევა და სხვ., მიმდინარეობს ეკონომიკის შესამეულ სექტორში დასაქმებული ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხვის ზრდა. ასეთ პირობებში მომპოვებელი დარგებისა და სოფლის მეურნეობის როლი განუხრელად მცირდება, ხოლო ინდუსტრიული სექტორის წილი ეკონომიკაში სტაბილური რჩება.

ამ პირობებში აქტიურდება მსოფლიო ვაჭრობა, მძაფრდება კონკურენცია ძირითად ბაზრებზე, იქმნება პირობები საერთაშორისო მასშტაბით სამეცნიერო-ტექნიკური რევილუციის მიღწევათა გავრცელებისთვის, მატულობს გარღვევა რეალური და ფინანსური კაპიტალის ზრდის ტემპებს შორის. ფინანსური ბაზარი ზღვება საინვესტიციო რესურსების მობილიზაციის უმნიშვნელოვანესი წყარო, ხოლო ფინანსური ინსტრუმენტები უკვე აღარ არის წმინდა ეროვნული. იზრდება საკრედიტო, საანგარიშსწორებო და საგადასახადო ოპერაციათა მასშტაბები, სრულყოფილი ხდება

ფინანსური ინსტიტუტების (ბანკები, სადაზღვევო და საინვესტიციო კომპანიები, საპენსიო ფონდები და სხვ.) მონაწილეობის სისტემა ერთმანეთის კაპიტალში. იქმნება ფინანსური პოლდინგები, რომელთა შექმნის და ფუნქციონირების მიზანია — ფინანსური რესურსების აკუმულაცია, გაწეული მომსახურების და განხორციელებული ოპერაციების სპექტრის გაფართოება. წარმოიქმნება საერთაშორისო კონსორციუმები და ფინანსური ინსტიტუტების სხვა გაერთიანებები, რომლებიც ხელს უწყობს ტრანსეროვნული კორპორაციების წინსვლას მსოფლიო ბაზრებზე.

ასევე დახასიათებულია ფინანსური კაპიტალის, როგორც თანამედროვე ეკონომიკის სისტემაწარმომქმნელი ელემენტის როლი. XXI საუკუნის დამდეგისთვის მსოფლიო ეკონომიკაში დადგა ახალი ფინანსური ტექნოლოგიების მასობრივი დანერგვის, ფინანსური ბაზრების გლობალიზაციის და ლიბერალიზაციის პერიოდი. ფინანსური კაპიტალი თანამედროვე ეტაპზე მნიშვნელოვანწილად „ვირტუალური“ ხდება, აქვს მობილობის და ბრუნვის მაღალი ხარისხი დროსა და სივრცეში, ხასიათდება მნიშვნელოვანი კონცენტრაციით, გააჩნია საწარმოო სექტორთან ინტეგრაციის ნაკლები ხარისხი. ასეთ პირობებში ფინანსური ბაზარი ხდება საინვესტიციო რესურსების მობილიზაციის უმნიშვნელოვანესი წყარო.

ადამიანური მდგენელის როლის ზრდის პირობებში, ეკონომიკასა და სოციალურ სფეროში განვითარების საკვანძო რესურსები ხდება ინფორმაცია და ცოდნა აღწარმოებით პროცესში. თუკი გასული საუკუნის დამდეგს კომპანიის კონკურენტულ უპირატესობათა უმეტესობა მიღწეული იყო შეზღუდული ბუნებრივი რესურსების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფით, ახალი ათასწლეულის დამდეგისთვის კომპანია-ლიდერები კონკურენტულ ბრძოლაში ძირითადად იმარჯვებენ ადამიანის შემოქმედებითი უნარით შექმნილი ტექნოლოგიური, მმართველობითი და ფინანსური ნოვაციების გამოყენებით. თანამედროვე ორგანიზაციის ძირითადი თვისებებია მოქნილობა და ცვალებად გარე და შიდა განვითარე-

ბის პირობებზე სწრაფი რეაგირების, საკუთარი კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებისა და გაძლიერების უნარი.

ეკონომიკაში ინფორმაციისა და ცოდნის როლის ზრდამ, მისმა ჰუმანიზაციამ განაპირობა სოციალური დარგების გადაქცევა ეკონომიკური პროგრესის მამოძრავებელ ძალად მაკროდონეზე. მან ასევე მოახდინა ადამიანური უნარების წვლილის გაზომვის აქტუალიზება კომპანიის კაპიტალიზაციის და წარმოებული ინტელექტუალტევადი პროდუქციის ღირებულების მაჩვენებლად მიკრო- და მეზოდონეზე.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ჩამოყალიბების პირობებში განვითარებისთვის მძლავრი იმპულსი მიიღო ინტელექტუალტევადმა სექტორებმა, გაიზარდა ფინანსური დაბანდება ინფორმაციის და ცოდნის წარმოებაში, ხოლო ეროვნული პროდუქტის ჭარბი ნაწილის წარმოება დაიწყეს მეცნიერებატევად დარგებში. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ცოდნა და საგანმანათლებლო პოტენციალი — ინტელექტუალური კაპიტალი, რომელიც გვევლინება განსაკუთრებით ფასეულ მწარმოებლურ რესურსად. თანამედროვე კომპანიების განვითარების საკვანძო ფაქტორი ხდება ინტელექტუალური კაპიტალის არამატერიალური ელემენტები. იცვლება თანამშრომელთა ფუნდამენტური თვისებები, რაც მნიშვნელოვანწილად ზეუტილიტარული წესით მოტივირებული ინტელექტუალური საქმიანობის როლის და მნიშვნელობის ზრდის შესაბამისად ხდება.

კომპანიის საბაზრო კაპიტალიზაციას თანამედროვე პირობებში განსაზღვრავს მისი ფიზიკური და ინტელექტუალური აქტივები. ამასთან, კომპანიის შეფასებისას, სულ უფრო დიდ როლს ასრულებს ინტელექტუალური კაპიტალი. კაპიტალიზაცია, როგორც კომპანიის ფინანსური კაპიტალის გამოხატულება, მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია კონკრეტული კომპანიის მზრიდან გენერირების უნარზე და ტექნოლოგიური, კომერციული, ფინანსური ინფორმაციის მიზანშეწონილად გამოყენებაზე. ფირმის ინტელექ-

ტუალური კაპიტალი, მისი უხილავი აქტივები განსაზღვრავს მის საბაზრო ღირებულებას, რომელიც ზოგჯერ მკვეთრად განსხვავდება არსებული მატერიალურ-ნივთიერი ფონდების ბუღალტრული შეფასებისგან.

ინტელექტუალური კაპიტალი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ორგანიზაციის ღირებულებით შეფასებაში, ვინაიდან სწორედ იგი ასახავს ორგანიზაციული განვითარების და ღირებულების შექმნის დინამიკას, აგრეთვე ითვალისწინებს თანამედროვე საწარმოთა დინამიურ განვითარებას. ინტელექტუალურ კაპიტალს განვიხილავთ, როგორც სამეურნეო ბრუნვაში ჩაბმული მატერიალიზებული და არამატერიალიზებული ადამიანური კომპეტენციის მოძრაობით გამოწვეულ ეკონომიკურ ურთიერთობებს.

კომპანიის ფინანსური კაპიტალის სიდიდე დამოკიდებულია ინვესტორთა ინდივიდუალურ არჩევანზე, იგი ასახავს კომპანიის კონკურენტუნარიანობის რეალურ ზრდას, ასევე სუბიექტურ წარმოდგენას მასზე. კორპორაციის ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ფასი და მისი მკვეთრი განსხვავება ფონდების საბალანსო შეფასებისგან პირდაპირაა დამოკიდებული მათი ინტელექტუალური კაპიტალის სიდიდეზე. ინტელექტუალური კაპიტალი აზდენს თანამშრომლების მეცნიერული და ყოფითი ცოდნის, ინტელექტუალური საკუთრების და დაგროვილი გამოცდილების, ურთიერთობის და ორგანიზაციული სტრუქტურის, საინფორმაციო ქსელის და ფირმის იმიჯის აკუმულირებას. ყველა ეს ელემენტი განიხილება, როგორც ფაქტორები, რომლებზეც ამა თუ იმ ხარისხით დამოკიდებულია თანამედროვე კომპანიების ეფექტიანი ფუნქციონირება.

როგორც უკვე ავლნიშნეთ მიმდინარე ათწლეულის დასაწყისისთვის განისაზღვრა საერთო მიდგომა კომპანიის ინტელექტუალური აქტივების სტრუქტურისა და მისი მნიშვნელობის მიხედვით. როგორც წესი, სტრუქტურულად ყოფენ მას ორ მსხვილ შემადგენელ ნაწილად: *ადამიანურ კაპიტალად*, რომლის მატარებლები არიან გამოცდილებით, ცოდნით, ჩვევებით და სიახლეების და-

ნერგვის უნარით გამორჩეული კომპანიის თანამშრომლები, რომლებიც იზიარებენ ფირმის ფილოსოფიას და მის შიდა ღირებულებებს და **სტრუქტურულ კაპიტალად**, რომელშიც შედის პატენტები, ლიცენზიები, სავაჭრო მარკები, საორგანიზაციო სტრუქტურა, მონაცემთა ბაზები, ელექტრონული ქსელები და სხვა ობიექტური ფაქტორები.

XX საუკუნის ბოლოსთვის მაღალი ინტელექტუალური მდგენელის მქონე კომპანიების კაპიტალიზაციის მკვეთრმა ზრდამ გამოიწვია მრავალი კვლევის ინიცირება, რომელიც ეხებოდა მათ ფუნქციონირებას, შედეგად კი მიღებულ იქნა მოდიფიცირებული ანალიტიკური ფინანსური მაჩვენებლები. ტრადიციულად აღრიცხულ აქტივებთან ერთად ხშირად საჭირო ხდება ანალიზში იმ არაფინანსური ინდიკატორების შეტანა, რომლებიც მხოლოდ არაპირდაპირ ასახავს კომპანიის ინტელექტუალური კაპიტალის სიდიდეს.

არსებობს არაერთი მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს კომპანიის ინტელექტუალური და ფინანსური კაპიტალის ურთიერთკავშირს. კომპანიის ინტელექტუალური კაპიტალის სიდიდის გაზომვის პრობლემა ისაა, რომ ინტელექტუალური კაპიტალის მაჩვენებლები უნდა ასახავდეს კონკრეტული კომპანიის საქმიანობის სპეციფიკას. ამასთან, ჩნდება იმ მაჩვენებლების სტანდარტიზაციის აუცილებლობა, რომლებიც ასახავს ფირმის ინტელექტუალური კაპიტალის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მახასიათებლებს.

აუცილებელია არა მარტო მიმდინარე დაბანდებების მოცულობის, არამედ წარმოებული და აკუმულირებული ინტელექტუალური კაპიტალის გაზომვაც. ამასთანავე, საჭიროა შევაფასოთ ინტელექტუალური კაპიტალის საერთო მოცულობა როგორც ცალკეული ინდივიდისთვის, ასევე კონკრეტული ფირმისა და მთლიანობაში საზოგადოებისთვის. ინტელექტუალურ კაპიტალს გააჩნია რთული შიდა სტრუქტურა. იგი შედგება სხვადასხვა აქტივისგან, რომელთაც, თავის მხრივ, გააჩნიათ საკუთარი ხარისხობრივი და რაოდენ-

ნობრივი მახასიათებლები. აქედან გამომდინარე, გვაქვს კონკრეტული მიდგომების და მეთოდოების დიდი მრავალფეროვნება.

ინტელექტუალური კაპიტალის შესაფასებლად გამოიყენება ნატურალური და ღროითი მანქვნებლები, რომელთა გამოთვლა შესაძლებელია ინდივიდის, ფირმისა და სახელმწიფოს დონეებზე. ამ მანქვნებლებს შეიძლება მიეკუთვნოთ: ფორმალური განათლების დონე (სწავლების წლების რაოდენობა), ცოდნის და ინტელექტის დონე (კოეფიციენტი IQ), სამეცნიერო შედეგები და სტატუსი ინდივიდის დონეზე; უმაღლესი და საშუალო განათლების მქონე სპეციალისტების წილი, სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო ორგანიზაციებში დასაქმებული პერსონალის წილი, თანამშრომლების გამოგონებების, პატენტების, რაციონალური წინადადებების რაოდენობა — ფირმის დონეზე; სწავლების საშუალო რიცხვი, სასწავლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა რიცხვი, სამეცნიერო კადრების და ორგანიზაციების რაოდენობა, უქმეცნიერი განათლების დონე, ახალი ინფორმაციის წარმოების მოცულობა — სახელმწიფოს დონეზე.

კომპანიის ინტელექტუალური კაპიტალი (IK) შეიძლება შევაფასოთ სააქციო კაპიტალის (AK) საბაზრო ღირებულების და ძირითადი ფონდების მიმდინარე ღირებულების (SOF) (ცვეთის გათვალისწინებით) შედარების გზით. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სხვაობა ამ ორ სიდიდეს შორის:

$$IK = AK - SOF.$$

ამგვარი ხერხის შეფასების სარწმუნოებასა და საიმედოობაზე მოქმედებს რამდენიმე ფაქტორი. ასე, მაგალითად, საბაზრო ღირებულება არაადეკვატურად (არაეკვივალენტურად) რეაგირებს სხვადასხვა არასაბაზრო ფაქტორის — ადმინისტრაციული, პოლიტიკური, სოციალური, სასამართლო და ა.შ. — მოქმედებაზე. თუმცა, ანტიმონოპოლური უწყების მხრიდან სასამართლო დევნის შედეგად კორპორაციის აქციების ღირებულების შემცირება არ

ნიშნავს მისი ინტელექტუალური პოტენციალის შემცირებას. ინტელექტუალური კაპიტალის შეფასების ამ მეთოდის მთელი პირობითობის მიუხედავად, აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ გარკვეულ პირობებში იგი ასახავს კომპანიის არანეუთიერი აქტივების ღირებულებას და გვიჩვენებს მათ კავშირს კომპანიის ფინანსურ აქტივებთან.

ამასთან, აუცილებელია შევნიშნოთ, რომ ორივე მაჩვენებელი (საბაზრო კაპიტალიზაცია AK და ძირითადი ფონდების სააღრიცხვო ღირებულება SOF) ხშირად მანიპულაციის ობიექტი ხდება გარემოებების შესაბამისად. ერთ შემთხვევაში ამ მაჩვენებლებს კომპანიები შეგნებულად ამცირებენ (მაგალითად, იმიტომ, რომ მოგების დიდი ნაწილი მიმართონ არა გადასახადების გადასახდელად, არამედ დაჩქარებული ამორტიზაციის გამო განიავებული ძირითადი საშუალებების აღსადგენად ან გამოიყენონ კომპანიის ყიდვის დროს), სხვა შემთხვევებში, პირიქით, მოგებას მაღლა სწევენ გარე ინვესტიციების მოსაზიდად.

ფირმის ინტელექტუალური კაპიტალის შეფასება აუცილებელია, ვინაიდან თანამედროვე პირობებში სწორედ იგი გვევლინება იმ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად, რომელიც განსაზღვრავს მის კონკურენტუნარიანობას და საბაზრო კაპიტალიზაციას. კომპანიის ღირებულების შეფასებისას, გარდა ძირითადი (შენობა, ნაგებობა, მანქანები, მოწყობილობა) და საბრუნავი (ნედლეული, მასალები, ენერგია) აქტივებისა, უზარმაზარ მნიშვნელობას იძენს უხილავი არამატერიალური აქტივები, რომლებიც არ ექვემდებარება ტრადიციულ შეფასებებს.

კლასტერები როგორც ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მექანიზმი. თანამედროვე ეკონომიკაში კლასტერები ხდება ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ინტეგრაციის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს აუცილებელ კონკურენტულ უპირატესობებს. ინოვაციური კლასტერების ჩამოყალიბება ხელს უწყობს ინტელექ-

ტუალური და ფინანსური რესურსების ეფექტიან ინტეგრაციას როგორც კლასტერის შიგნით, ასევე მის გარეთ. ბოლო ათწლეულებში მრავალი ქვეყნის მთავრობამ შეიმუშავა „კლასტერული სტრატეგიები“, რომელთა მიზანია საკუთარი ეროვნული ეკონომიკის უპირატესობების რეალიზაცია და არა სხვათა მიღწევების კოპირება.

ინტელექტუალური და ფინანსური კაპიტალის ინტეგრაციის პროცესი ინსტიტუციური ფორმით ასახავს მძლავრი ინოვაციური კლასტერების შექმნას, რომლებიც აფართოებენ თავიანთი საქმიანობის ფარგლებს და ქმნიან ერთიან ეკონომიკურ სივრცეს, რომელიც შემდგომ იქცევა მსოფლიო მეურნეობის სტრუქტურულ საფუძვლად. ამიტომ კლასტერების აგების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური პროცესების ანალიზი როგორც ეკონომიკურად განვითარებულ, ასევე ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანაში, განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს.

კლასტერის ბირთვად, როგორც წესი, გვევლინება მსხვილი ფირმა ან მსგავსი ფირმების გაერთიანება, რომლებიც ვერტიკალური (ყიდვა-გაყიდვათა ჯაჭვი) და ჰორიზონტალური კავშირების (დამატებითი ნაკეთობები და მომსახურება, მსგავსი სპეციალიზებული პროცესების, ტექნოლოგიების ან ინსტიტუტების გამოყენება) მეშვეობით ურთიერთქმედებენ კლასტერში მონაწილე სხვა ორგანიზაციებთან. გარდა კლასტერის ბირთვისა, არსებობს აგრეთვე დამხმარე ორგანიზაციები, რომლებიც უზრუნველყოფენ საჭირო ტექნოლოგიას, ინფორმაციას, კაპიტალს (ფინანსური რესურსები) და ინფრასტრუქტურას.

საშუალო და წვრილი საწარმოები ქმნიან სატელიტურ წარმონაქმნს მსხვილი ჯგუფების გარშემო და ხდებიან მათი მომწოდებლები. მსხვილი კომპანიები უფლებამოსილებას ანიჭებენ მათ შუალედური პროდუქტების და თანმხლები მომსახურების სფეროს წარმოებისთვის, რაც ძლიერ გავლენას ახდენს საშუალო და მცირე ბიზნესზე, ხელს უწყობს მათ ინოვაციურ ორიენტაციას და

ტექნოლოგიის თვისებრივად ახალი დონის მიღწევას, ორგანიზაციას და მართვას წარმოების სამეურნეო საქმიანობის ყველა დარჩენ სფეროში. სწორედ ამიტომ ურთიერთქმედებებზე კლასტერების შიგნით, მისი მონაწილეების უნარზე, ეფექტიანად გამოიყენონ შიგა რესურსები და მობილიზაცია გაუკეთონ გარე რესურსებს, დამოკიდებულია მთელი კლასტერის კონკურენტუნარიანობა.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოყოფენ ისეთი სახის კლასტერებს, როგორებიცაა: ინოვაციური, სამრეწველო, რეგიონული, ტრანსეროვნული და სხვ. ერთნი, როგორც კლასტერის მთავარ მახასიათებელს, გამოყოფენ გეოგრაფიულ კონცენტრაციას, მეორენი — დარგობრივ კუთვნილებას, მესამენი — ინოვაციურ ორიენტირებულობას. ჩვენი აზრით, სწორედ ინოვაციური ორიენტირებულობა ხდება თანამედროვე კლასტერების მთავარი მახასიათებელი, ვინაიდან იგი განსაზღვრავს მათ კონკურენტუნარიანობას. ინოვაციური კლასტერი — სხვადასხვა ორგანიზაციის გაერთიანება (სამრეწველო კომპანიების, უმაღლესი სასწავლებლების, ტექნოპარკების და ბიზნესინკუბატორების, სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრების და ლაბორატორიების, საბანკო და არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციების, საინვესტიციო-ინოვაციური კომპანიების, ვენჩურული ფონდების, ბიზნესანგელოზების, სახელმწიფო მართვის ორგანოების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების და ა.შ.) — საშუალებას იძლევა გამოვიყენოთ შიდასაფირმო იერარქიის და საბაზრო მექანიზმის უპირატესობები, ეს კი შესაძლებლობას გვაძლევს უფრო სწრაფად და ეფექტიანად გაკანაწილოთ ახალი ცოდნა, სამეცნიერო აღმოჩენები და გამოგონებები.

კლასტერი ეკონომიკური გაერთიანებების სხვა ფორმებისგან იმით განსხვავდება, რომ კლასტერში შემაჯავლი კომპანიები სრულად კი არ ერწყმიან ერთმანეთს, არამედ ქმნიან ურთიერთქმედების მექანიზმს, რომელიც საშუალებას აძლევს მათ, შეინარჩუნონ იურიდიული პირის სტატუსი და ამასთანავე ითანამშრომლონ კლას-

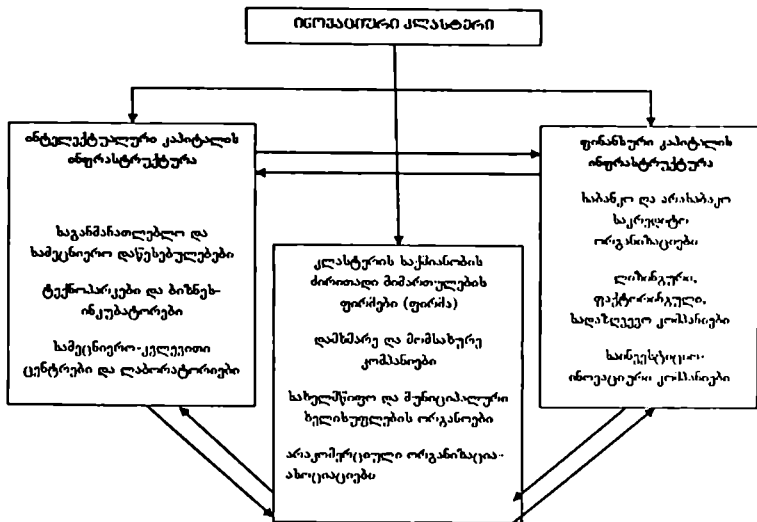
ტერის წარმომქმნელ სხვა საწარმოებთან, ასევე — მის ფარგლებს გარეთ. კლასტერებში ყალიბდება კონკურენციის და კოოპერაციის როული კომბინაცია, განსაკუთრებით ინოვაციურ პროცესებში.

ინოვაციური კლასტერის შიგნით ურთიერთქმედება ხორციელდება ვერტიკალური (ყიდვა-გაყიდვათა ჯაჭვი) და ჰორიზონტალური კავშირების (დამატებითი ნაკეთობები და მომსახურება, მსგავსი სპეციალიზებული პროცესების, ტექნოლოგიების ან ინსტიტუტების გამოყენება) მეშვეობით. სწორედ ინოვაციური კლასტერის შიგნით ურთიერთქმედებაზე, მისი მონაწილეების უნარზე, ეფექტიანად გამოიყენონ შიგა რესურსები და მობილიზება გაუწიონ გარე რესურსებს, — დამოკიდებულია მთელი ინოვაციური კლასტერის კონკურენტუნარიანობა.

ინოვაციური კლასტერების მდგრადი განვითარება მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული სამეცნიერო ცოდნის და თანამედროვე ტექნოლოგიების მოწინავე წყაროების ხელმისაწვდომობაზე. აგრეთვე ფინანსური რესურსების მნიშვნელოვანი მოცულობის კონცენტრაციის შესაძლებლობაზე. კლასტერის ინოვაციური ორიენტაციის პროცესში განმსაზღვრელი მნიშვნელობა ენიჭება ინტელექტუალური და ფინანსური კაპიტალის განვითარებული ინფრასტრუქტურის არსებობას. ინოვაციური კლასტერები ხდება ეროვნული „მოედანი“, რომელზეც ხორციელდება ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის უწყვეტი ურთიერთქმედება.

ეფექტიანად მომუშავე ინოვაციურ კლასტერებში ჩქარდება ინოვაციური პროცესი, ხოლო კლასტერის მონაწილეებს უჩნდებათ ისეთი უპირატესობები, როგორებიცაა: ინოვაციების აღქმადობა, ბიზნესის რაციონალიზაცია, მწარმოებლურობის წინმსწრები ზრდა და ა.შ.

ინოვაციური კლასტერის შემადგენელი ელემენტები (ავტორის გაგებით) წარმოდგენილია სურათზე.

ნახ. 2. ინოვაციური კლასტერის სტრუქტურა

ინოვაციურ კლასტერებში მბრუნავი ფინანსური კაპიტალის ძირითადი ფუნქციებია: ფულის ბრუნვის ორგანიზაცია და მომსახურება, ფინანსური რესურსების აუცილებელი მოცულობის კონცენტრაცია გარკვეული მიმართულებებით და ინოვაციური კლასტერის მონაწილე კომპანიების საქმიანობის სფეროებში, ამასთან, არა იმდენად მაქსიმალური მოგების მისაღებად, რამდენადაც კელაფწარმოებითი პროცესების უწყვეტობის უზრუნველყოფისათვის შიდა რეზერვების მოსაძიებლად. ფინანსური კაპიტალის ინსტიტუტების მონაწილეობის წყალობით კლასტერულ გაერთიანებებში მიიღწევა სტრატეგიული სარგებელი, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებულია მთელი ჯგუფის ტექნოლოგიური პოტენციალის განვითარების მობილობის და რეალიზაციის გადიდებასთან.

ეკონომიკური კავშირების გლობალიზაციას თან სდევს აქტი-

ური კონკურენტული ბრძოლა უმძლავრესი ინოვაციური კლასტერების აქტიურ მონაწილე წამყვან ტრანსნაციონალურ კომპანიებს შორის. მუდმივად გამწვავებული გლობალური კონკურენციის პირობებში, ეკონომიკური განვითარების კლასტერული კონცეფცია ეროვნული ეკონომიკის ხედვის ახალი საშუალებაა, რომელიც მიუთითებს კომპანიების, მთავრობების, სასწავლო და სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების ახალ როლზე, ასევე სხვა ორგანიზაციების როლზეც, რომლებიც ისწრაფვიან კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისკენ გლობალიზაციის პირობებში. ეროვნულ ეკონომიკაში კლასტერული მიდგომის გამოყენება საშუალებას აძლევს კომპანიებს, გააფართოონ თავიანთი მონაწილეობის სფეროები საერთაშორისო ბაზრებზე.

თანამედროვე ეკონომიკის თავისებურებაა ძლიერი ინოვაციური კლასტერების ჩამოყალიბება. დღეს, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში გამოიყენება კლასტერული მიდგომა მიკრო- და მეზოეკონომიკური პროცესების გაგებისათვის. თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარი პრიორიტეტია ეროვნული ინოვაციური სისტემის აგება კონკურენტუნარიანი წარმოებების კლასტერული ბუნების გათვალისწინებით. მრავალი ქვეყნის და მსოფლიოს რეგიონების მთავრობების ძალისხმევა მიმართულია თავიანთ ტერიტორიებზე ინოვაციური კლასტერების აგებისაკენ. ამასთანავე, კლასტერული მიდგომა პრინციპულად ცვლის სახელმწიფო სამრეწველო-ინოვაციური პოლიტიკის შინაარსს: ეროვნულ მთავრობათა ძალისხმევა მიმართულია არა ცალკეული საწარმოს და ეკონომიკის დარგების მხარდაჭერისაკენ, არამედ მომწოდებლებსა და მომხმარებლებს, საბოლოო მომხმარებლებსა და მწარმოებლებს, მწარმოებლებსა და სახელმწიფო ინსტიტუტებს შორის ურთიერთობათა განვითარებისაკენ.

არსებობს ორი პრინციპულად განსხვავებული მიდგომა სახელმწიფო როლის განსაზღვრისადმი კონკურენტუნარიანი წარმოებების შექმნისა და ფუნქციონირებისას: პირველი — სახელმ-

წიფოს ჩაურევლობა და საბაზრო კონკურენციის წახალისება (აშშ, ევროკავშირის ქვეყნები), მეორე — სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობა ინოვაციური წარმოებების შექმნის და ფუნქციონირების პროცესში (ჩინეთი, ინდოეთი, ჩილე, ისრაელი).

პირველი მიდგომის გამოყენებისას სახელმწიფოს როლი, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს ბიზნესისთვის ინფრასტრუქტურის შექმნაში. ქვეყნებში, რომლებიც იყენებენ პირველ მიდგომას, არსებობს ვენჩურული ინვესტირების განვითარებული სისტემა, ფუნქციონირებს მასტიმულირებელი საგადასახადო სისტემა — ინვესტორები სრულად ან ნაწილობრივ თავისუფლდებიან გადასახადებისაგან, რაც საშუალებას აძლევს ვენჩურულ ბიზნესში კაპიტალის დამბანდებელ საწარმოებს, განვითარდნენ უფრო ეფექტიანად. მეორე მიდგომა გულისხმობს განვითარების პრიორიტეტების არჩევას სახელმწიფო დონეზე, პროტექციონისტულ პოლიტიკას, გადაწყვეტილებების მიღების ცენტრალიზაციას.

საქართველოს ეკონომიკაში შეინიშნება ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურის, მათ შორის ინტელექტუალური კაპიტალის ინფრასტრუქტურის განვითარების არასაკმარისი ხარისხი. ჩვენი აზრით, საჭიროა უფრო აქტიურად ავამოქმედოთ ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფო მხარდაჭერის პირდაპირი მექანიზმები.

აუცილებელია განვსაზღვროთ სახელმწიფოს მონაწილეობის ფორმები ინოვაციური საქმიანობის მხარდაჭერაში, შევქმნათ ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა ვენჩურული კაპიტალისთვის, განვახორციელოთ ინოვაციებზე მოთხოვნის სტიმულირება საგადასახადო ტვირთის შემცირებით და ეკონომიკის ცალკეული დარგების შერჩევითი სტიმულირებით, განვაავითაროთ კერძო-სახელმწიფო პარტნიორობის მექანიზმები ინფრასტრუქტურულ პროექტებში. ამ მიზნებისთვის შეიძლება გამოვიყენოთ სტაბილიზაციური ფონდის საშუალებები, რომლებიც დღეს მხოლოდ „ჭარბი“ ფულის ლიკვიდურობის სტერილიზაციის მექანიზმს წარმოადგენს.

საქართველოში საჭიროა გამოვიყენოთ ინოვაციური კლას-

ტერების აგების საუკეთესო მსოფლიო მოდელები ჩვენი ქვეყნის სპეციფიკის გათვალისწინებით. აუცილებელია სრულყოფილი ინოვაციებზე ორიენტირებული წარმონაქმნების სახელმწიფო ფინანსური მხარდაჭერის მექანიზმები, შვეიმუშავით მასტიმულირებელი ფაქტორები მათი ეფექტიანი ინტეგრაციისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისთვის. ამავდროულად, თანამედროვე საქართველოში არ არსებობს სახელმწიფოსა და კერძო სექტორს შორის ურთიერთქმედების ეფექტიანი არხები, შესაბამისად, შეუძლებელია სახელმწიფო ინფრასტრუქტურის მთელი ძალით გამოყენება ბიზნესის განვითარების მხარდასაჭერად და ეფექტიანი ინოვაციური კლასტერების ჩამოსაყალიბებლად.

როგორც მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რეგიონებს, რომელთა ტერიტორიებზეც იქმნება ინოვაციური კლასტერები, მოწინავე პოზიციები უკავიათ, ისინი წარმოადგენენ რეგიონული პრინციპით კონცენტრირებულ ეკონომიკური მოღვაწეობის ფორმას; თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ ცოდნის ინფრასტრუქტურასთან მჭიდრო ურთიერთქმედებით.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობა განისაზღვრება როგორც მეურნეობის ამა თუ იმ კონკურენტუნარიანი სექტორის არსებობით, ასევე ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების უნარით, შექმნან პირობები რეგიონული საწარმოებისთვის გარკვეულ დარგებში კონკურენტული უპირატესობების მიღწევისა და შენარჩუნებისთვის. ამავდროულად, წამყვანი როლი რეგიონის კონკურენტული მდგრადობის მიღწევაში ეკისრება ინოვაციურ კლასტერებს, ვინაიდან სწორედ ისინი ქმნიან ცოდნის კრიტიკულ მასას და ახდენენ ინოვაციური ნაკადის გენერირებას, რაც აუცილებელია კონკურენტული წარმატებისთვის.

საჭიროა ინოვაციური მოღვაწეობის სახელმწიფო მხარდაჭერის მექანიზმების სრულყოფილი რეგიონულ დონეზე, ფინანსური კაპიტალის ნაკადის სტიმულირება რეგიონულ ინოვაციურ სისტემაში, აგრეთვე ეკონომიკის რეალურ სექტორთან მეცნიერებისა და განათლების ინტეგრაციის მექანიზმების განვითარება.

თავი V. ბიზნესის მართვის კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმები

5.1. სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმების სრულყოფა

თანამედროვე სახელმწიფოში ეკონომიკური განვითარების საქმეში მთავრობის პოლიტიკის მთავარი მიზანია ქვეყნის რესურსების გაშლა მწარმოებლურობის მაღალი და მზარდი დონეების შესაბამისად. არსებობს ეკონომიკის მექანიზმების მუშაობის მუდმივი სრულყოფის აუცილებლობა. ეს კი გულისხმობს განუხრელ თვისებრივ წინსვლას, სიახლეებს არსებულ დარგებში და სიახლეების კონკურირების უნარს — მთლიანობაში ხელსაყრელი გარემოს შექმნას, რომელშიც ეკონომიკის სუბიექტებს შეუძლიათ გაზარდონ კონკურენტული უპირატესობის დონე ჩამოყალიბებულ დარგებში უფრო რთული ტექნოლოგიისა და მეთოდების შემოღებით და მოწინავე სეგმენტებში შეღწევით. მთავრობის პოლიტიკა აგრეთვე ხელს უნდა უწყობდეს ქვეყნის ფირმათა უნარს, აითვისონ ახალი დარგები, სადაც შეიძლება მიაღწიონ უფრო მაღალ მწარმოებლურობას.

პროექტის რეალიზაციისას განსაზღვრული უნდა იქნეს არსებული და ახლადწარმოქმნილი კლასტერები, შეფასდეს განსავითარებლად არჩეული კლასტერები, აგრეთვე მოცემული უნდა იქნეს ქვეყანაში ბიზნესკლიმატის დეტალური ანალიზი, შემუშავებულ იქნეს მოქმედებათა პროგრამა, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა დონეზე კონკურენტუნარიანობის ზრდის ინიციატივათა ნაკრებს.

აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ, როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, კონკურენტუნარიანი კლასტერების შექმნა საჭიროებს

საკმაოდ დიდ დროს.

ამასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილია ეკონომიკაში ფაქტორულ პირობათა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი გაუმჯობესების საკითხების დამუშავების გააქტიურება. მთავრობის ყველაზე მნიშვნელოვან და ტრადიციულ ამოცანათა რიცხვს განეკუთვნება ისეთი ფაქტორების ორგანიზაცია და ღონის ამძღვრება, როგორებიცაა: კვალიფიციური ადამიანური რესურსები, ფუნდამენტური სამეცნიერო ცოდნა, ეკონომიკური ინფორმაცია. მსოფლიო პრაქტიკის თანახმად, ქვეყნები უპირატესობას აღწევენ არა იმდენად დღეს არსებული ფაქტორების წყალობით, რამდენადაც უნიკალური ინსტიტუციური მექანიზმების წყალობით, რომელთაც მომავალში ძალუძთ მათი ღონის უწყვეტი ამძღვრება.

ამგვარად, მიზანშეწონილია ისეთი ფაქტორების ფორმირების და ღონის ამძღვრების საკითხების დამუშავება, რომლებიც ხელს უწყობენ ხელსაყრელი გარემოს შექმნას კლასტერების ეფექტიანი მუშაობისთვის სამი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულებით, კერძოდ:

- საგანმანათლებლო პოლიტიკის მუშაობის მექანიზმების სრულყოფა;
- სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმების სრულყოფა;
- საინფორმაციო პოლიტიკის მუშაობის სრულყოფა ეკონომიკის კლასტერული განვითარების კონტექსტში.

1. საგანმანათლებლო პოლიტიკის მექანიზმების, როგორც ქვეყნის ეკონომიკის კლასტერული განვითარების ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორის სრულყოფა.

უფრო რთული კონკურენტული უპირატესობების მიღწევა და კონკურენცია მოწინავე სეგმენტებსა და ახალ დარგებში საჭიროებს ადამიანურ რესურსებს, რომელთაც უნდა ჰქონდეთ სულ უფრო მაღალი კვალიფიკაცია და უნარ-ჩვევები. ადამიანური რესურსე-

ბის ხარისხი მუდმივად უნდა იზრდებოდეს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების დონის ამაღლებისაკენ სწრაფვასთან ერთად.

განათლება და სწავლება ხანგრძლივი მოქმედების ცალკეულ ბერკეტთაგან უმსხვილესია, რომელსაც ფლობს მთავრობა ყველა დონეზე მრეწველობის განვითარებისთვის. ამასთან, განათლების სისტემის ეფექტიანობა ნაწილობრივ დამოკიდებულია ამ მიზნებზე დანახარჯების მასშტაბებზე.

დღესდღეობით მთლიანობაში განათლების განვითარების სახელმწიფო პროგრამის რეალიზაციის ფარგლებში საქართველოში 2010-2011 წლებისთვის მიზანშეწონილია ყურადღების აქცენტირება შემდეგ მომენტებზე:

პირველი, დავამუშავოთ მაღალი საგანმანათლებლო სტანდარტების დადგენის საკითხები.

განათლების სისტემა უნდა მოითხოვდეს სწავლების პროცესში ჩართული პირებისგან მაღალ მაჩვენებლებს. ამასთანავე, განათლების და სწავლების დარგში მაღალი სტანდარტები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს განათლების ხელმისაწვდომობის პრინციპს, რომელიც საჭიროა უზრუველვეყნო შემდეგი ზომებით:

- საკმარისი ფინანსური მხარდაჭერის გაწევა უზრუნველყოფის ყველა დონის სტუდენტებისთვის;
- ეფექტიანი მოსამზადებელი პროგრამების ორგანიზაცია უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში შემსვლელთათვის.

მეორე, დავამუშავოთ მასწავლებელთა შემადგენლობის მომზადების საკითხები.

ხარისხიანი განათლება წარმოდგენილი იქნება მომზადებული და კომპეტენტური კადრების გარეშე ნებისმიერ დონეზე, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის ჩათვლით.

მესამე, სრულვეყნო ურთიერთქმედების მექანიზმი საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და დამსაქმებლებს შორის.

მჭიდრო კავშირი საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და დამსაქმებლებს შორის მიიჩნევა წარმატებულად, თუკი ცალკეულ სკო-

ლებს. კოლეჯებს, უნივერსიტეტებს გააჩნია მოქნილობა, რომელიც საშუალებას აძლევს მათ, თავიანთი საქმიანობა მიუსადაგონ ადგილობრივი დარგების სპეციალიზებულ მოთხოვნებს. მაგალითად, გერმანული და შვეიცარიული პროფესიული განათლების სისტემა ისეთი სისტემის მაგალითია, რომელშიც მილიონობით ახალგაზრდა ადამიანი განათლებას წარმატებით უთავსებს სამუშაო ადგილზე ცოდნის მიღებას დაახლოებით სამი წლის განმავლობაში.

მეოთხე, დავამუშაოთ განათლებასა და სწავლებაში საწარმოთა მონაწილეობის აქტივიზაციის საკითხები.

მსოფლიო პრაქტიკის თანახმად, ბევრი კომპანია საკმაოდ დიდ კაპიტალდაბანდებებს ახორციელებს განათლებასა და სწავლებაში. ამასთან, მთავრობას შეუძლია კომპანიების მონაწილეობის სტიმულირება საგანმანათლებლო პროცესში, მაგალითად, იმ კომპანიისთვის საგადასახადო შეღავათების მოქნილი სისტემის შექმნის გზით, რომელიც აბანდებს კაპიტალს ადამიანური რესურსების განვითარებაში.

მეხუთე, დავამუშაოთ საგანმანათლებლო პროცესში — საშუალოდან უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებამდე მოტივაციის ფაქტორების შექმნის საკითხები.

მოსწავლეთა (სტუდენტთა) უმეტესობას არ მიჰყავს სწავლის პროცესი მაღალი ხარისხების მიღებამდე და აკადემიურ დაწესებულებებსა და კვლევით ცენტრებში კარიერის შექმნამდე. ამასთანავე, მიზანშეწონილი იქნება იმის აღნიშვნა, რომ ეკონომიკა განვითარდება უფრო აქტიურად, თუკი მოსწავლეები შეიძენენ უნარს, რომელიც აუცილებელია მუდმივი პირადი განვითარებისთვის, აგრეთვე ცალკეულ დარგებში საჭირო სპეციალიზებულ კვალიფიკაციას.

მექექსე, დავამუშაოთ ქვეყანაში რეალიზებული ეკონომიკის კლასტერული განვითარების პროექტის საინფორმაციო უზრუნველყოფის საკითხები სხვადასხვა სასწავლო დაწესებულებაში.

ამასთანავე, ამ კვლევის წინასწარი ვერსიები მიზანშეწონილია

შევიტანოთ ეკონომიკური უმაღლესი სასწავლებლების, მენეჯერების და სახელმწიფო მოსამსახურეების კვალიფიკაციის ამაღლების კურსების სასწავლო პროგრამებში, რითაც კლასტერულ მიდგომა საბაზო ანალიტიკურ ინსტრუმენტად იქცევა მიკრო- და მეზოეკონომიკური პროცესების გასაგებად ყველა დონის მოხელეებისა და მმართველებისთვის.

2. სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმების სრულყოფა.

წარმატებით განვითარებადი ეკონომიკა საჭიროებს ტექნოლოგიის დონის მუდმივ ამაღლებას. მეცნიერებასა და ტექნიკაში სიახლეების სტიმულირება მთავრობის საყოველთაოდ აღიარებული ამოცანაა.

პრაქტიკულად ყველა ქვეყანას აქვს თავისი სპეციალური პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია კვლევების წახალისებაზე. ამასთანავე, მთავრობები ამა თუ იმ ხარისხით უშუალოდ მონაწილეობენ კვლევების ჩატარებაში.

მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს სამეცნიერო კვლევათა სტიმულირებისადმი სხვადასხვა მიდგომების არსებობას. კერძოდ, იტალია საგადასახადო შეღავათს აწესებს ქარხნული ავტომატური საწარმოო მოწყობილობების მოწონებული ნიმუშების დამონტაჟებაზე. გერმანია ნაწილობრივ აფინანსებს კვლევით პროექტებს, რომლებიც ზორციელდება კომპანიებში და ფინანსურ გარანტიებს აძლევს სხვადასხვა მნიშვნელოვან დარგში კვლევების ორგანიზატორ ინსტიტუტებს. აშშ მნიშვნელოვან თანხას ხარჯავს ფედერალურ კვლევებისთვის, აფინანსებს საუნივერსიტეტო კვლევებს მეცნიერების ეროვნული ფონდის მეშვეობით და თავდაცვით კვლევებს. იაპონიაში ზოგიერთი კვლევა წარმოებს სამინისტროებთან დაკავშირებულ ლაბორატორიებში. ამასთან, ზოგი სამინისტრო და სახელმწიფო დაწესებულება სპონსორია და ნაწილობრივ აფინანსებს განსახორციელებელ კვლევით პროექტებს, რომლებშიც ჩართულია სხვადასხვა დარგის ფირმები.

ამასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილია ისეთი ღონისძიებების ჩატარება, როგორებიცაა:

პირველი, საკითხების დამუშავება მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში პოლიტიკასა და ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობის ხასიათის შორის აუცილებელი შესაბამისობის მიღწევაზე.

სწორი პოლიტიკა მეცნიერებასა და ტექნიკასთან მიმართებით უნდა ხორციელდებოდეს ქვეყანაში არსებული კონკურენტული დარგების ნაკრების და მისი კომპანიების, აგრეთვე კვლევებში ჩაბმული უნივერსიტეტების შესაძლებლობების შესაბამისად. მაგალითად, დანიაში საბაზო კვლევები კომპიუტერულ ტექნიკაში ნაკლებად პრიორიტეტულია, ვიდრე აქტიური ბიოტექნოლოგიური პროგრამა, რომელიც მნიშვნელოვანია სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული დანიური მრეწველობის ბევრ დარგზე ამ ტექნოლოგიის გაელენის გამო.

მეორე, მიზანშეწონილია განვიხილოთ კვლევებში ჩაბმული უმაღლესი სასწავლებლების სახელმწიფო მხარდაჭერის მექანიზმების სრულყოფის შესაძლებლობა.

მსოფლიო გამოცდილების თანახმად, ეკონომიკის სტიმულირება უკეთ ხორციელდება იმ შემთხვევაში, როდესაც მთავრობის კაპიტალდაბანდებანი კვლევებსა და პროექტებში იმთავითვე მიმართულია კვლევებში ჩაბმულ უნივერსიტეტებში, აგრეთვე სამამულო კომპანიების მიერ უნივერსიტეტებთან გაფორმებული კვლევითი კონტრაქტების მთლიანი ან ნაწილობრივი დაფინანსებისაკენ.

ამასთანავე, მიზანშეწონილია აღვნიშნოთ, რომ საუნივერსიტეტო კვლევებს აქვს არაერთი ხელსაყრელი მომენტი, რომლებიც მიმართულია გარკვეულწილად ეკონომიკაში მწარმოებლურობის ღონის ზრდის სტიმულირებისაკენ, კერძოდ:

— მეცნიერთა და ტექნიკოსთა ახალი თაობები მზადდება ყველაზე თანამედროვე პრობლემების გადასაწყვეტად;

— კვლევათა შედეგების გავრცელება გამარტივებული საუნი-

ვერსიტეტო გარემოს შედარებითი გახსნილობით;

— საუნივერსიტეტო კვლევითი ლაბორატორიები გარკვეულწილად ახალი კომპანიების ინკუბატორებია, ვინაიდან შექმნილი პირობები შეიძლება ჰქონდეს კომერციული პოტენციალი. ამა თუ იმ პროექტის, კვლევის, იდეის შემუშავებებს შეუძლია შექმნან ახალი კომპანიები ან გამოიყენონ ისინი უკვე არსებულ კომპანიებში.

მაგალითად, მსგავსი სქემა საკმაოდ ეფექტიანად მუშაობს აშშ-ში. ამასთან ერთად კვლევითი უნივერსიტეტების სისტემა მნიშვნელოვანი ძალის წყაროა აშშ-ისთვის და ხსნის ამერიკულ წარმატებას ეკონომიკაში ახალი კომპანიების და ფირმების შექმნით.

მესამე, სრულყოფილი კვლევითი დაწესებულებების და მრეწველობის სუბიექტების ურთიერთქმედების მექანიზმები ეფექტიანობის ასამაღლებლად.

ამ რეკომენდაციის სარეალიზაციოდ ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა ისეთი სპეციალიზებული კვლევითი დაწესებულებების შექმნა, რომლებიც თავიანთი საქმიანობის კონცენტრირებას ახდენენ დარგობრივ კლასტერებში ან სხვადასხვა დარგებში გამოყენებულ ტექნოლოგიებში.

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, მრეწველობის ეროვნული დარგები, რომელთაც წამყვანი ადგილი უკავია საერთაშორისო თვალსაზრისით, მჭიდროდაა დაკავშირებული სპეციალიზებულ კვლევით ინსტიტუტებთან ან ტერიტორიულად მათთან ახლოს მდებარე უნივერსიტეტების ფაკულტეტებთან.

მაგალითად, სამზარეულოს ინვენტარის (დანა-ჩანგლის) წარმოების გერმანული ინდუსტრია, რომელსაც მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მსოფლიო ბაზარზე, თავმოყრილია ქალაქ ზილდგენში. მრავალი წლის განმავლობაში ამ ქალაქში მოქმედებდა და მოქმედებს მასალების კვლევის ინსტიტუტი, რომელიც ამ დარგის მოთხოვნილებებს ემსახურება.

მეოთხე, დაკავშაოთ კომპანიის შიგნით კვლევითი საქმიანობის წახალისების მექანიზმის სრულყოფის საკითხები.

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში სიახლეთა შემოღების პროცესზე ყველაზე მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენს კომპანიათა ძალისხმევა სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების დარგში.

ამასთან დაკავშირებით, ჩნდება კომპანიის შიგნით კვლევათა სტიმულირების მიზანშეწონილობა. მრეწველობაში სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების წახალისების ყველაზე ეფექტიანი საშუალებებია დარგების კლასტრებთან დაკავშირებული სპეციალიზებული კვლევითი ინსტიტუტების ნაწილობრივი დაფინანსება, კომპანიების და კვლევითი დაწესებულებების კონტრაქტების ნაწილობრივი სუბსიდირება, განსაკუთრებით მცირე საწარმოებთან მიმართებით, აგრეთვე მნიშვნელოვანი დახმარების გაწევა უმაღლესი სასწავლებლებისათვის. ყოველივე ეს წარმატებული კონკურენციის მნიშვნელოვანი ფაქტორია რიგ დარგებში.

3. საინფორმაციო პოლიტიკის მუშაობის სრულყოფა ეკონომიკის კლასტერული განვითარების კონტექსტში.

თანამედროვე საერთაშორისო კონკურენციაში ინფორმაციის ოლქობა და ხარისხი სულ უფრო მზარდ მნიშვნელობას იძენს. ინფორმაცია ჩამოყალიბებულ კლასტერებში კონკურენტული უპირატესობის ზრდის განუყოფელი ნაწილია, ასევე ახალ განვითარებად დარგობრივ კლასტერებში კონკურენციის წარმატებით წარმართვაში.

ამასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილი იქნება განვიხილოთ იაპონიის გამოცდილება, კერძოდ, იაპონიის საერთაშორისო ვაჭრობის და მრეწველობის სამინისტროს როლი [Ministry of International Trade and Industry (შემდგომში — მითი)]. ისეთი ორგანო, როგორიცაა მითი, შეიმუშაებს გრძელვადიან სტატეგიულ გეგმებს ქვეყნის ყველა სისტემისთვის წარმოების საკვანძო

დარგებში და იწვევს მათში მონაწილეობის მისაღებად კონკურენტულ საფუძველზე უმსხვილეს ეროვნულ საწარმოებს. სამინისტრო მჭიდროდ თანამშრომლობს (ურთიერთქმედებს) წარმოების სფეროსთან, ცდილობს მასთან კონსენსუსის მიღწევას. საბოლოო ჯამში, ეს იწვევს სახელმწიფოს კურსის და მთელი ეკონომიკური სისტემის თანხვედრას. მითის ძალისხმევით ორგანიზებულია სხვადასხვა ჯგუფების მუშაობა სამრეწველო კომიტეტების ცალკეული საკითხების შესასწავლად, მოხსენებების შესადგენად ახალ ტექნოლოგიებზე, საერთაშორისო კონკურენციის ტენდენციებზე, კლასტერულ სტატეგიათა განვითარების მსოფლიო ტრენდებზე და ა.შ. ამასთანავე, ეს მოხსენებები საკმაოდ ფართოდ ვრცელდება, ხდება მათი რეკლამირება და ისინი დაწვრილებით შუქლება პრესაში.

იაპონიაში ასეთ კვლევათა ძირითადი ფუნქცია არის ის, რომ სამამულო კომპანიათა ყურადღება მიაპყროს წარმოქმნილ ტენდენციებს და პრობლემებს, ასევე აიძულოს ისინი, მათზე მოახდინონ რეაგირება. მრეწველობაში ასეთი მოხსენებების ფართო გავრცელების გზით ფირმებს ატყობინებენ კონკურენტების ინფორმირებულობის შესახებ. ეს ერთგვარი სტიმულია ფირმის შიგნით ინფორმაციის დამატებით შესასწავლად და მათი მხრიდან საპასუხო რეაგირებისთვის.

5.2. ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში კლასტერული პოლიტიკის როლის განსაზღვრის მეთოდობა

მსოფლიო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი გლობალიზაციის პროცესები, საერთაშორისო კონკურენციის გაძლიერება კონკურენტუნარიანობის მართვის პარადიგმის ცვლილების ობიექტური წანამძღვარი გახდა, რაც მდგომარეობს ტრადიციულ სამრეწველო პოლიტიკაზე უარის თქმასა და კლასტერულ პოლიტიკაზე დაფუძნებულ ახალ სამრეწველო პოლიტიკაზე გადასვლაში. გლობალიზაციის შედეგად, წარმოების ფაქტორები უფრო მობილური ხდება, ძლიერდება კონკურენცია ქვეყნებს შორის, ამიტომაც განვითარებისა და კონკურენტებზე უპირატესობის შენარჩუნებაში მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ინოვაციები და განათლება, არამედ საწარმოებს შორის ურთიერთკავშირები, რამაც დასაბამი მისცა ახალ ქსელურ სტრუქტურებს — კლასტერებს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კლასტერი განიხილება როგორც ტერიტორიულად ურთიერთდაკავშირებული და კომპლემენტარული საწარმოების ქსელური სტრუქტურა (სპეციალიზებული მომწოდებლების, მ.შ. მომსახურების, აგრეთვე მწარმოებლებისა და მყიდველების ჩათვლით). ისინი ერთიანდებიან სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ცენტრის ირგვლივ, რომელიც ვერტიკალური კავშირებით დაკავშირებულია ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებსა და ადგილობრივ დაწესებულებებთან ეროვნული ეკონომიკის, რეგიონებისა და საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით.

სამრეწველო და კლასტერული პოლიტიკის შედარებითმა ანალიზმა გამოავლინა ამ უკანასკნელის უპირატესობები ინოვაციათა აქტივიზაციაში კლასტერის სუბიექტების ლოკალიზაციისა

და აგლომერაციის, კლასტერული ინფრასტრუქტურის პოტენციალის გამოყენების, ასევე ცოდნის, გამოცდილების გადაცემაში პორიზონტალური და ვერტიკალური კავშირების, ერთობლივი სამეცნიერო და მარკეტინგული კვლევების ჩატარების წყალობით.

საზღვარგარეთის გამოცდილება მოწმობს, რომ კლასტერული მიდგომა მთელს მსოფლიოში აღიარებულია როგორც რეგიონული/ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკა. კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციისათვის გაწეულ საქმიანობას უნდა ეწოდოს კლასტერიზაცია. იგი წარმოადგენს სახელმწიფო და საზოგადოებრივი მხარდამჭერი ინსტიტუტების მიერ საწარმოთა კლასტერებად ასოციაციისა და მათ შორის არაფორმალურ ურთიერთდამოკიდებულებათა და ქსელური თანამშრომლობის მიზნით ჩატარებულ ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ღონისძიებათა კომპლექსს.

საქართველო ვერ უკლის გვერდს ამ პროცესებს იმდენად, რამდენადაც ქვეყანაში უკვე არსებობს კლასტერული მიდგომის წანამძღვრები: საწარმოთა დაბალი ინოვაციური აქტივობა, საწარმოთა დაბალი კონკურენტუნარიანობა, სუბიექტებს შორის მეტოქეობა და თანამშრომლობა. ეს იმას მოწმობს, რომ საქართველოსა და პოსტ-საბჭოთა სივრცის სხვა ქვეყნებისათვის აქტუალურია კლასტერული მიდგომის გამოყენება საწარმოების, რეგიონებისა და მთლიანად ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნებისათვის. ქვემოთ ჩვენ მიერ განხილულია საზღვარგარეთული გამოცდილებისა და რესპუბლიკის სპეციფიკური პირობების შესწავლის საფუძველზე კლასტერული პოლიტიკის ჩამოყალიბებისა და რეალიზაციის მეთოდოლოგიური საფუძველები.

1. კლასტერული პოლიტიკის შინაარსი. საზღვარგარეთის ქვეყნებში კლასტერული მიდგომა გაიგივებულია კლასტერულ პოლიტიკასთან ან კლასტერის კონცეფციასთან. ამავედროულად, კლასტერული პოლიტიკის, ისევე როგორც კლასტერული მიდ-

გომის ზუსტი და ცალსახა განმარტება არ არის გაკეთებული¹.

გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციებმა, რომლებიც სტიმულს აძლევს საერთაშორისო კონკურენციას, კონკურენტუნარიანობას, ინოვაციურობას, ერთი მხრივ, და მეორე მხრივ, ქსელური, არაფორმალური კავშირების ზრდამ სუბიექტებს შორის, როგორც საპასუხო რეაქციამ ამ პროცესებზე, საყოველთაო აღიარება მოიპოვა სტრუქტურული გარდაქმნის პროგრამის შემუშავებასა და ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში 2004-2011 წწ.² ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი გვაძლევს საშუალებას ჩამოვაყალიბოთ კლასტერული პოლიტიკა, როგორც ეროვნული/რეგიონული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ასაძაღვლებლად სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მიერ გაწეული საქმიანობა კლასტერებისა და ქსელური ურთიერთკავშირების ორგანიზაციისა და განვითარების სტიმულირების მიზნების, პრინციპებისა და მეთოდების შესამუშავებლად. კლასტერული პოლიტიკა პრაქტიკაში რეალიზდება კლასტერული სტრატეგიის შემუშავებით. კლასტერული სტრატეგია წარმოადგენს გადაწყვეტილებებს (პრიორიტეტებს) კლასტერების ორგანიზაციისა და

¹ Summary report of the focus group on clusters. Theo J.A. Roelandt & Pim den Hertog. OECD-Focus Group on industrial clusters The Hague/Utrecht, May 1998 _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>;

Report by Focus Group on: Industrial clusters. Cluster Analysis & Cluster-based policy in OECD-countries various approaches, early results & policy implications. Editors: Theo J.A. Roelandt & Pim den Hertog. The Hague/Utrecht, May 1998// сайт 'Organization for Economic Cooperation and Development' _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>;

Mukesh Gulati. Improving efficiency of service provision_ relevance of cluster approach/UNIDO _ New Delhi, December 3, 2003 _ www.oecd.org/daf/corporate;

Networking and cooperation for Industrial cluster development // Режим доступа: Сайт INCLUDIVE: Industrial cluster development 2003 _ www.includ.net;

² Программа структурной перестройки и повышения конкурентоспособности экономики Республики Беларусь на 2004-2011 гг.

ქსელური თანამშრომლობის სფეროში, რომლებიც განსაზღვრავს კონკრეტულ ღონისძიებებს კლასტერული პოლიტიკის მიზნების მისაღწევად. ღონისძიებათა შემადგენლობა, ვადები, შესრულებასა და სახსრებზე პასუხისმგებლები ქმნიან კლასტერულ პროგრამას. კლასტერული სტრატეგია ობიექტის კონკურენტუნარიანობის სტრატეგიის შემადგენელი ნაწილია მართვის ღონებების მიხედვით. მიკროდონეზე კლასტერული სტრატეგია წარმოადგენს კლასტერში საწარმოს მონაწილეობის სტრატეგიას, რეგიონულ ღონეზე — რეგიონულ კლასტერულ სტრატეგიას, მაკროდონეზე — ეროვნულ კლასტერულ სტრატეგიას.

კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების საზღვარგარეთის გამოცდილების ჩატარებულმა ანალიზმა შესაძლებლობა მოგვცა გაგვეკეთებინა შემდეგი დასკვნები¹:

- არსებობს კლასტერული პოლიტიკის ეროვნული თავისებურებები;
- არ არსებობს ერთგვაროვნობა კლასტერული პოლიტიკის

¹ Identification of clusters in Switzerland and Analysis / Marc Tiri, Rachel Moreau, Ludo Peeters. ITEO, Limburg University, Belgium. Presentation and interpretation of first results. OECD cluster focus group Workshop. May 8, 2000.

Identification of experiences for the Exchange Fair of the World Congress on Territorial Development Clustering in the Textile Industry // Republic of Mauritius National Productivity and Competitiveness Council (NPCC).

Michael H. Best. Cluster in Theory and Practice: Singapore / Johor and Penang Electronics _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>.

Войнаренко М.П. Кластерные технологии в системе развития предпринимательства, интеграции и привлечения инвестиций // Regional forum "Social Aspects and Financing of Industrial Restructuring". 26 and 27 November 2003. Moscow, Russian Federation Topic 6. Regional dimension of industrial restructuring.

Портер, М. Конкуренция. Пер. с англ. М.: Издательский дом «Вильямс». 2002.

Central Hungary regional report // Сайт INCLUDIVE: Industrial cluster development _ <http://www.includ.net>.

საშუალებათა შემადგენლობაში; ისინი ერთიანია მხოლოდ ერთი კლასტერული პროექტის მონაწილე ქვეყნებში;

- კლასტერული პოლიტიკის უზრუნველყოფის მეთოდების მრავალფეროვნება, რომლებიც განისაზღვრება ეროვნული თავისებურებებითა და კლასტერული მიდგომის მიღებული კონცეფციით;
- სახელმწიფოთა კლასტერული პოლიტიკა განსხვავებულია კლასტერიზაციის პროცესში მთავრობის ჩარევის ხარისხის შესაბამისად;
- კლასტერული პოლიტიკის ჩამოყალიბების მეთოდური საფუძვლები არ არის შემუშავებული.

2. კლასტერული პოლიტიკის შემუშავების მეთოდური საფუძვლები. საქართველოს ეკონომიკის რეალიებისათვის საზღვარგარეთის გამოცდილების ადაპტაცია იწვევს კლასტერული პოლიტიკის მეთოდოლოგიური და მეთოდური საფუძვლების ჩამოყალიბების აუცილებლობას. პოლიტიკის ფორმირებისადმი ზოგადმეცნიერულმა მიდგომამ შესაძლებლობა მოგვცა გამოგვეყო კლასტერული პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელების შემდეგი ეტაპები:

- კლასტერული პოლიტიკის პრინციპების განსაზღვრა;
- კლასტერული პოლიტიკის მიზნებისა და ამოცანების ჩამოყალიბება, მისი ობიექტისა და სუბიექტის განსაზღვრა;
- კლასტერული სტრატეგიების შემუშავება;
- სტრატეგიების რეალიზაცია.

I ეტაპი — კლასტერული პოლიტიკის პრინციპების განსაზღვრა. კლასტერული პოლიტიკის შემუშავება საქართველოში იწვევს კლასტერულ ინიციატივებში მთავრობის ჩარევის დონის განსაზღვრის აუცილებლობას, რაც გამოიხატება კონკურენტუნარიანობის მართვის პოლიტიკური პრინციპების განსაზღვრაში კლასტერული მიდგომის საფუძველზე. კლასტერულ ინიციატივებში მთავრობის ჩარევის იდეალურ დონედ შეიძლება ჩაით-

ვალოს ის დონე, რომელიც შეესაბამება მოცემული კლასტერის გეოგრაფიულ მასშტაბს. კლასტერულ ინიციატივებში მთავრობის ჩარევის ხარისხის განსაზღვრისა და კლასტერების შემუშავებული კონცეფციის საფუძველზე შეიძლება განესაზღვროთ პოლიტიკური პრინციპები, რომლებიც საფუძვლად უნდა დაედოს კლასტერული პოლიტიკის შემუშავებას.

მთავრობის პოლიტიკა არ უნდა იყოს მკაცრად ორიენტირებული მრეწველობის დარგებისა და საწარმოების პირდაპირ სუბსიდირებაზე ან ბაზარზე კონკურენციის შეზღუდვაზე.

კლასტერული ინიციატივები შეიძლება გამომდინარეობდეს სახელმწიფო ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოებიდან.

მთავრობის პოლიტიკა პირდაპირი ჩარევის ნაცვლად უნდა ახორციელებდეს კლასტერების პირდაპირ სტიმულირებას. კლასტერიზაციის პროცესში ჩარევა შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ გამჭვირვალე ბაზრის არსებობის ან ინოვაციური სისტემების არასრულყოფილების შემთხვევაში.

მთავრობამ თავის თავზე არ უნდა აიღოს დამწყები კლასტერების ხელმძღვანელობა ან საკუთრების უფლება, არამედ უნდა გამოდიოდეს შუამავლის როლში, რომელიც თავს უყრის მწარმოებლებს, მომწოდებლებსა და მყიდველებს, უზრუნველყოფს კლასტერიზაციისა და ინოვაციების პროცესის ხელშემწყობ სტრუქტურებსა და სტიმულებს.

კლასტერული პოლიტიკა კონცენტრირებული უნდა იყოს კონკურენტუნარიან კლასტერებზე და არ უგულებელყოფს მცირე და ემბრიონულ კლასტერებს.

II ეტაპი — კლასტერული პოლიტიკის მიზნებისა და ამოცანების ჩამოყალიბება, მისი ობიექტისა და სუბიექტის განსაზღვრა. რეგიონული/ეროვნული კლასტერული პოლიტიკის ძირითადი ამოცანაა კლასტერების სტიმულირების, მდგრადი განვითარებისა და რეგიონული/ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის პირობების შექმნა.

ჩამოყალიბებული მიზნის საფუძველზე განისაზღვრება კლასტერული პოლიტიკის ამოცანები, რომლებიც შემდეგში მდგომარეობს:

- ხელსაყრელი პირობების შექმნა ბაზრების დინამიკური მუშაობისათვის (ინფრასტრუქტურა, კონკურენტული პოლიტიკა და სტრუქტურული რეფორმები, სტრატეგიული ინფორმაციის მოშაღება);
- ეკონომიკის პრობლემური ხედვის ჩამოყალიბების წყალობით ინოვაციების უზრუნველყოფი გარემოს შექმნა;
- კლასტერული ურთიერთკავშირების უპირატესობების შესახებ ბაზრის სუბიექტების ინფორმირებულობის დონის ამაღლება;
- კლასტერებში თანამშრომლობის სტიმულირების სქემებისა და ქსელის ინიციატივიანი შუამავლები, რომლებიც ეძებენ ორგანიზაციებს ერთობლივი საქმიანობისათვის;
- კავშირების დამყარებისა და ცოდნის გაზიარების სისტემის მართვა და შუამავლობა;
- ფორმალური და არაფორმალური არხების მეშვეობით ცოდნის გაზიარებაში დახმარება;
- ერთობლივი კვლევებისა და განვითარების პროგრამების ხელშეწყობა;
- კლასტერული პროგრამების შემუშავება და რეალიზაცია;
- სტრატეგიული ინფორმაციის მოშაღება (პერსპექტიული ტექნოლოგიების შესწავლა, კლასტერების სტრატეგიების შესწავლა);
- კლასტერული ინფრასტრუქტურის შექმნა და განვითარება;
- სამრეწველო კავშირების კულტივირება საზოგადოებრივი ინსტიტუტების მეშვეობით (სკოლები, უნივერსიტეტები, კვლევითი ინსტიტუტები);
- რესპუბლიკური, ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან, არასაბიუ-

ჯეტო ფონდებიდან, მთავრობის გარანტიის საფუძველზე მოზიდული სახსრებიდან სახელმწიფო კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციის ღონისძიებათა დაფინანსება.

იმდენად, რამდენადაც კლასტერული პოლიტიკა გულისხმობს სახელმწიფოს საქმიანობის სფეროს კონკურენტუნარიანობის მართვისათვის შემუშავებულ სტრატეგიას საჭიროა განისაზღვროს კლასტერული პოლიტიკის სუბიექტი და ობიექტი.

საზღვარგარეთის გამოცდილება მოწმობს კლასტერების მხარდამჭერი სამთავრობო ორგანიზაციების მრავალფეროვნებას, მაგალითად, ასთებია: სამთავრობო სააგენტოები, კლასტერების გარშემო შექმნილი დეპარტამენტები¹, მინისტრების „რეგულირების ჯგუფი“², მცირე ბიზნესის მრეწველობის ეროვნული სამინისტრო³.

საქართველოს რესპუბლიკაში თანამედროვე ვითარება ხასიათდება შემდეგი გარემოებებით: ჯერ ერთი, სამოქალაქო საზოგადოების განუვითარებლობით; მეორე, არაფორმალური ურთიერთობების უმწიფრობით; მესამე, ქვეყანაში იმ სამთავრობო სააგენტოების არარსებობით, რომლებიც გამოიკვლევდნენ კლასტერებს, კლასტერულ მიდგომას; მეოთხე, ეკონომიკის მართვის რეგიონული ასპექტის გაძლიერებით გლობალიზაციის პროცესებიდან გამომდინარე.

აღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით, იგულისხმება, რომ კლასტერიზაციის პროცესი საქართველოში ინიცირებული

¹ Портер, М. Конкуренция. Пер. с англ. М.: Издательский дом «Вильямс», 2002.

² Local Economic and Employment Development (LEED). Clusters in transition economies _ progress report. Note by the Secretariat It is submitted to the Committee for information and comments at its 40th Session on 20-21 June 2002 _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>.

³ Identification of clusters in Switze;and Analysis / Marc Tiri, Rachel Moreau, Ludo Peeters. ITEO, Limburg University, Belgium. Presentation and interpretation of first results. OECD cluster focus group Workshop. May 8, 2000.

უნდა იყოს მთავრობის მიერ. კლასტერული პოლიტიკის სუბ-
იექტებად საქართველოს რესპუბლიკაში შემოთავაზებულია:

1. სამთავრობო ორგანოები მაკროდონეზე;
2. სამთავრობო ორგანოები რეგიონულ დონეზე;
3. საზოგადოებრივი ორგანოები რეგიონულ დონეზე.

მაკროდონეზე კლასტერიზაციის პროცესების მართვის სამთავ-
რობო ორგანოებად შემოთავაზებულია კლასტერების კომისიის
შექმნა საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების
სამინისტროსთან, რომელმაც, ჩვენი რეკომენდაციით:

1. უნდა განახორციელოს ურთიერთქმედება მთავრობასთან,
რესპუბლიკურ და ადგილობრივ მმართველობით ორგა-
ნოებთან კლასტერების საკანონმდებლო ბაზის შემუშავების
საკითხებზე;
2. ორგანიზება გაუკეთოს ინფორმაციის შეგროვებას კლას-
ტერების საქმიანობის შესახებ;
3. შეაფასოს კლასტერების კონკურენტუნარიანობა;
4. მოამზადოს წინადადებები ეროვნული კლასტერული
სტრატეგიის პროექტთან დაკავშირებით.

კონკურენტუნარიანობის მართვის რეგიონული ორგანოების
ფორმირებისათვის კლასტერული მიდგომის საფუძველზე, საქარ-
თველოში შესაძლებლად მიგვაჩნია კლასტერების საბჭოების შექმნა
ეკონომიკის სამხარეო კომიტეტებთან. საბჭოს ძირითადი ამოცანე-
ბი იქნება: რეგიონული კლასტერული სტრატეგიის შემუშავება,
კლასტერული ინიციატივების ჩამოყალიბება რეგიონში.

რეგიონში კლასტერიზაციის პროცესის მართვის საზოგადოე-
ბრივი ორგანიზაციების როლში გამოდიან საზღვარგარეთ ფართოდ
გავრცელებული სამრეწველო ასოციაციები. საზღვარგარეთის
გამოცდილება გვარწმუნებს იმაში, რომ ადგილობრივი ბიზნესის
ასოციაციები ხელს უწყობენ კლასტერის კონკურენტუნარიანობის
ამაღლებას კლასტერის სუბიექტებს შორის კავშირების დამყარე-
ბის, ასევე მმართველობის ადგილობრივ ორგანოებსა და ქვეყნის

მთავრობასთან კანონმდებლობის სრულყოფის საკითხებზე ურთიერთქმედების ხარჯზე. ასოციაციებს ასევე შეუძლიათ მთელი რიგი ძირითადი მომსახურებების გაწევა ადგილობრივი კომპანიებისათვის და ადგილობრივი კონკურენციისა და თანამშრომლობის მობილიზაციის ფუნქციის თავის თავზე აღება. ისინი ასევე წარმოადგენენ კლასტერში საწარმოებსა და მხარდამჭერ ორგანიზაციებს შორის (უნივერსიტეტები, კვლევითი ცენტრები და საუნიანსო ორგანიზაციები) კავშირის დამყარების საშუალებას.

III ეტაპი — კლასტერული სტრატეგიების შემუშავება. კლასტერული პოლიტიკის შემუშავების ცენტრალური ეტაპია კლასტერული სტრატეგიის შემუშავება. კლასტერული სტრატეგიის ფორმირების პრობლემები, ჩვენი აზრით, მოითხოვს აგრეგირების სხვადასხვა დონეს კონკურენტუნარიანობის მართვისადმი მრავალდონიანი მიდგომის შესაბამისად. ეს იმას ნიშნავს, რომ კლასტერული სტრატეგია უნდა ჩამოყალიბდეს სახელმწიფოს (მაკრო), რეგიონის (მეზო) და კლასტერების სუბიექტების (მიკრო) დონეზე.

აღნიშნული სისტემური მიდგომიდან, კლასტერიზაციის პროცესების კუმულაციური ხასიათიდან, ასევე ინოვაციური საქმიანობის აქტივიზაციაში კლასტერების როლიდან გამომდინარე, დასაბუთებულია იერარქია და კლასტერული სტრატეგიის შემადგენლობა მმართველობის დონეების მიხედვით (რეგიონული, მაკრო-მიკროდონე). წარმოდგენილია სტრატეგიების შემდეგი იერარქია: კლასტერში მონაწილეობის სტრატეგია — საწარმოთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სტრატეგია; რეგიონული კლასტერული სტრატეგია — რეგიონული ინოვაციური სტრატეგია; ეროვნული კლასტერული სტრატეგია — ეროვნული ინოვაციური სტრატეგია.

რეგიონული/ეროვნული კლასტერული სტრატეგიის ფორმირების პროცესი მოიცავს შემდეგ პროცედურებს:

- კლასტერების წანამდგერების ანალიზი;
- მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრა;

- სტრატეგიული ალტერნატივების გენერაცია;
- სტრატეგიების შერჩევა;
- კლასტერული პროგრამების შემუშავება.

კლასტერების წანამძღვრების ანალიზი ხდება შემდეგი მიმართულებებით:

- სამრეწველო საწარმოს ანალიზი;
- საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი მცირე და საშუალო საწარმოების მხარადჭერის მიმართულებით;
- *SWOT*-ანალიზი (Strengths-სიძლიერეები, Weaknesses-სისუსტეები, Opportunities--შესაძლებლობები, Threats –საფრთხეები);
- საწარმოთა კონკურენტუნარიანობის ანალიზი;
- სამრეწველო კლასტერების იდენტიფიკაცია და ანალიზი;
- საქმიანი და კლასტერული ინფრასტრუქტურის, მათი პოტენციური შესაძლებლობებისა და მოთხოვნილებების ანალიზი;
- რეგიონების/ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრა.

2. მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრა.

სტრატეგიული მიზანი: რეგიონის/ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება კლასტერებისა და ქსელური კავშირების ორგანიზაციის სტიმულირების საფუძველზე

რეგიონული/ეროვნული კლასტერული სტრატეგიის ამოცანები:

- რეგიონში/ქვეყანაში მიმზიდველი ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირება;
- საქმიანი ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- კლასტერული ორგანიზაციების სტიმულირების ორგანიზაციული სისტემის შექმნა;
- საინფორმაციო საზოგადოების შექმნა;
- ადამიანური კაპიტალის განვითარების ხელშეწყობა;
- ცოდნის ფორმალური და არაფორმალური გაზიარების

სტიმულირება;

- რეგიონში/ქვეყანაში კლასტერული ინფრასტრუქტურის შექმნა და განვითარება.

3. სტრატეგიული ალტერნატივების გენერაცია.

კლასტერული ანალიზის საფუძველზე ხდება სტრატეგიული ალტერნატივების გენერირება. სტრატეგიული ალტერნატივების ოპტიმალური ნაკრები განისაზღვრება: პირველი, კლასტერის სახეობის (პოტენციური, რეალური, კონკურენტუნარიანი, დანერგვის სტადიაზე მყოფი, დაცემის სტადიაზე მყოფი, ფართო, ვიწრო, ლოკალური, ეროვნული, ინტერნაციონალური); მეორე, კლასტერული კავშირების ჩამოყალიბებაში მიზნებისა და პრიორიტეტების შესაბამისად. კლასტერული განვითარების პროგრამები შეიძლება მეტ ყურადღებას უთმობდნენ ადგილობრივი ეკონომიკური ბაზის გაფართოებასა და გაღრმავებას, უცხოური კომპანიების მოზიდვას ან საქმიანობის ამ ორი სახეობის შეხამებას. კლასტერული სტრატეგიის შემუშავების აღნიშნული ფაქტორის მიხედვით შესაძლებელია შემდეგი სტრატეგიული ალტერნატივები: ლოკალიზებული კლასტერის სტრატეგია, ერთობლივი კლასტერების სტრატეგია, შერეული სტრატეგია; მესამე, სტრატეგიული ალტერნატივები დამოკიდებულია კლასტერული ანალიზის შედეგებზე. სანიმუშო კლასტერული სტრატეგიები კლასტერული ანალიზის შედეგების მიხედვით მაკრო- და რეგიონულ დონეზე წარმოდგენილია ცხრ.1-ში.

4. სტრატეგიების არჩევა

სტრატეგიული კლასტერული ალტერნატივების არჩევა ხორციელდება შემდეგი კრიტერიუმებით: განხორციელებადობა, მიზნის მიღწევადობა, რესურსებით უზრუნველყოფა, მინიმალური რისკი, სტრატეგიის რეალიზაციის პერიოდი.

5. კლასტერული პროგრამის შემუშავება.

კლასტერული პროგრამის შემუშავება ხდება ანალიზისას გამოვლენილი პრიორიტეტული მიმართულებების მიხედვით და

მოიცავს ცალკეულ პროექტებს, მაგალითად, ტურისტული კლასტერის ორგანიზაციის პროექტს, სამრეწველო ასოციაციის შექმნის პროექტს, კლასტერული ინფრასტრუქტურის შექმნის პროექტს და სხვ. ამრიგად, პროგრამამ შეიძლება მულტიპროექტის ფორმა მიიღოს.

ცხრილი 1

სანიმუშო კლასტერული სტრატეგიები კლასტერული ანალიზის საფუძველზე

კლასტერული ანალიზის შედეგები	კლასტერული სტრატეგიების სახეები
1. ბაზრების არაუფექტიანი ფუნქციონირება	კონკურენციის სტიმულირება, სტრუქტურული რეფორმა; სუბსიდიები და ფირმების მიერ კლასტერული პროგრამების ერთობლივი დაფინანსება
2. ინფორმაციის არასაკმარისობა	კლასტერების სტრატეგიული კვლევა და სტრატეგიული ინფორმაცია ბაზრის შესახებ; პროგნოზირება ინოვაციათა სფეროში
3. მონაწილეებს შორის შეზღუდული ურთიერთქმედება ინოვაციათა სისტემაში	კოოპერაციის ხელშეწყობა ურთიერთმოქმედი საწარმოების ჯგუფში (კლასტერების განვითარების სქემები); კლასტერების მონაწილეებს შორის კონსტრუქციული დიალოგისათვის ფორუმის უზრუნველყოფა; ქსელური სააგენტოები და ურთიერთქმედების სქემები; ქსელის „მომწოდებელი — მწარმოებელი“ მხარდაჭერა
4. ინსტიტუციონალური შეუსაბამობები საზოგადოებაში ცოდნის ინფრასტრუქტურასა და ბაზრის მოთხოვნილებებს შორის	მრეწველობის კვლევის მოწინავე ცენტრების გაერთიანება; მრეწველობისა და კვლევითი სექტორის კოოპერაციის ხელშეწყობა; ადამიანური კაპიტალის განვითარება; ახალი ტექნოლოგიების ცენტრების შექმნა; ტექნოლოგიების ტრანსფერტის პროგრამები.

კლასტერული პოლიტიკის შემუშავების IV ეტაპია კლასტერული სტრატეგიის რეალიზაცია, რომელიც მოიცავს კლასტერული პროგრამების დაფინანსებას და მათი შესრულების მონიტორინგს.

რეგიონული პროგრამების დაფინანსება საქართველოში შეიძლება განხორციელდეს სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტების, არასაბიუჯეტო ფონდების, საწარმოთა სახსრების, ასევე დონორთა დახმარების ხარჯზე.

როგორც საზღვარგარეთის გამოცდილება გვჩვენებს, კლასტერული პროგრამების დაფინანსების ძირითადი წყარო განვითარებად ქვეყნებში იყო დონორული (ტექნიკური ხელშეწყობის) პროგრამები. კერძოდ, *OECD* ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის განვითარების პროგრამა¹, პროექტი „კლასტერები გარდამაკაღ ეკონომიკაში“ პროგრამით „*Local Economic and Employment Development*“ ცენტრალური ევროპის ინიციატივისა და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის ხელშეწყობით², კლასტერიზაციის პროექტი უკრაინაში აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს ფინანსური მხარდაჭერით³, კლასტერიზაციის პროექტი ინდოეთში *UNIDO*-ს ფინანსური მხარდაჭერით⁴, საშუ-

¹ Sacari Luukkainen. Industrial Cluster in the Finnish Economy. VTT Group for Technology Studies. P.O. BOX 1002 // Cair Organisation for Economic Cooperation and Development _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>;

² Local Economic and Employment Development (LEED). Clusters in transition economies _ progress report. Note by the Secretariat It is submitted to the Committee for information and comments at its 40th Session on 20-21 June 2002 _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>.

³ Sokolenko S. East _ West Cluster Conference. 28-31 October 2002, Udine. Grado. Cluster development in Ukraine. Experience and perspectives // Cair Organisation for Economic Cooperation and Development _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>;

⁴ Mukesh Gulati. Improving efficiency of service provision _ relevance of cluster approach/UNIDO _ New Delhi, December 3, 2003 _ www.oecd.org/daf/corporate;

ალო და მცირე საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პროექტი განვითარებად ქვეყნებში UNIDO-ს ფინანსური მხარდაჭერით¹, კლასტერების განვითარების პროგრამა მაღაზიაში გაეროს სამრეწველო განვითარების ორგანიზაციის მხარდაჭერით², პროექტი „სამრეწველო კლასტერების განვითარება“ (INCLUDE) პროგრამის „INTERREG III B“ ფარგლებში აფინანსებენ კლასტერების განვითარებას იტალიაში, ავსტრიაში, უნგრეთში, პოლონეთში, ბულგარეთში, რუმინეთში³.

კლასტერული პოლიტიკისა და კლასტერული სტრატეგიის შემოთავაზებული მეთოდური ინსტრუმენტარიუმი ამ სფეროში, საზღვარგარეთული კვლევებისგან განსხვავებით, მოიცავს ზოგად-მეთოდოლოგიურ მიდგომას, რომელიც განიხილავს კლასტერული პოლიტიკის სფეროში დაგროვილ გამოცდილებას, ეროვნულ სპეციფიკას, მეთოდებისა და ინსტრუმენტების ჩამონათვალს. იგი სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია. ზემოთ ნახსენები ზოგად-მეთოდოლოგიური მიდგომა ემყარება კლასტერისა და მაკროგარემოს ფაქტორების ანალიზს ქვეყანაში. გარდა ამისა, კლასტერული პოლიტიკის მეთოდური უზრუნველყოფის შემუშავებული ალგორითმი მმართველ სუბიექტებს შესაძლებლობას მისცემს შეიმუშაონ და წარმატებით განახორციელონ რეგიონული/ეროვნული კლასტერული სტრატეგიები ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. ეს მეთოდური ინსტრუმენტარიუმი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქართველოშიც, სადაც ასევე უკვე არსებობს კლასტერული მიდგომის წანამძღვრები.

¹ Ganesan Wignaraja Promoting SME Exports in Developing Countries Promoting SME Exports from Developing Countries Ganesan Wignaraja Head. Competitiveness and SME Strategy Maxwell Stamp PLC Draft 23 November 2003 _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>;

² Michael H. Best. Cluster in Theory and Practice: Singapore / Johor and Penang Electronics _ <http://www.oecd.org/daf/corporate>.

³ Cental Hungary regional report // Cañt INCLUDE: Industrial cluster development 2003 _ www.includ.net;

თლებულია რეგიონულ დონეზე, სტატისტიკური ინფორმაციის დამუშავების ერთგვარი მოცულობითი შეზღუდვის გამო. იმდენად, რამდენადაც კოეფიციენტების გაანგარიშება ხორციელდება საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურის მონაცემების საფუძველზე, რომელთა დამუშავება რეგიონალურ დონეზე, ჩვენი აზრით, არაეფექტიანი და არამიზანშეწონილია რეგიონების ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების სტრუქტურის სრულყოფისათვის საჭირო ინდივიდუალური გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობის არქონის გამო.

საგარეო ვაჭრობის სტრუქტურის დეტალიზაცია რეგიონის დონეზე შესაძლებლობას მოგვცემს შევაფასოთ წარმოების დარგების რესტრუქტურიზაციის აუცილებლობა და მიზანშეწონილობა საგარეო ეკონომიკური ფაქტორის გათვალისწინებით და, შესაბამისად, ხელს შეუწყობს რეგიონების უფრო აქტიურ ჩართვას მსოფლიო სამეურნეო კავშირებში.

შიდადარგობრივი ვაჭრობის კოეფიციენტების გაანგარიშება გვაძლევს შესაძლებლობას მივიღოთ დამატებითი ინფორმაცია რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური დონის შესახებ და განვსაზღვროთ საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები სავაჭრო პარტნიორებთან მიმართებით, რომლებიც იმყოფებიან სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე.

ბალანსის კოეფიციენტი უშუალოდ გვეხმარება საგარეო ვაჭრობაში შიგადადარგობრივი სპეციალიზაციის დონის შეფასებაში ცალკეული საქონლის მიხედვით:

$$Kob = \frac{\sum_{i=1}^n |\Theta_i - H_i|}{\sum_{i=1}^n (\Theta_i + H_i)}, \quad (1)$$

სადაც Ξ_i არის i საქონლის ექსპორტია მოცემული ქვეყნიდან სხვა ქვეყნებში;

H_i — i საქონლის იმპორტი მოცემული ქვეყნიდან სხვა ქვეყნებში;

n — დასაანგარიშებელი საქონლის რიცხვი.

გრუბელ-ლოიდის ინდექსის გაანგარიშება შესაძლებლობას გვაძლევს შევაფასოთ საგარეო ვაჭრობის განვითარების დონე სავაჭრო ჯგუფების მიხედვით. შიგადარგობრივი ვაჭრობის განვითარების დონის შეფასება ირიბად გვიჩვენებს რეგიონში წარმოებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დონეს:

$$K_{zn} = \frac{\sum(\Xi_{ij} + H_{ij}) - \sum(\Xi_{ij} - H_{ij})}{\sum(\Xi_{ij} + H_{ij})}, \quad (2)$$

სადაც Ξ_{ij} არის i პროდუქტების ჯგუფის ექსპორტ-იმპორტი j ქვეყნის მიერ.

მსოფლიო პრაქტიკაში საგარეო სავაჭრო ოპერაციების სტრუქტურის შესაფასებლად გამოიყენება შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (RCA), რომელიც შექმნა საფრანგეთის ეკონომიკურმა სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა და გაიანგარიშება როგორც საექსპორტო, ასევე საიმპორტო საქონელზე. ეს, პრაქტიკულად, იგივეა, რაც საქონლის განსაზღვრული სახის ექსპორტის ან იმპორტის ლოკალიზაციის კოეფიციენტი:

$$KCA_j = \frac{\Xi_{pmj} \cdot \Xi_c}{\Xi_p \cdot \Xi_{mj}}, \quad (3)$$

სადაც Ξ_{pmj} არის j რეგიონიდან საქონლის ექსპორტი;

Ξ_c — ქვეყნის საერთო ექსპორტი;

Ξ_p — რეგიონის საერთო ექსპორტი;

Ξ_{mj} — j ქვეყნიდან საქონლის ექსპორტი.

$$KCA_{II} = \frac{I_{pmj} \cdot I_{sc}}{I_p \cdot I_{cmj}}, \quad (4)$$

სადაც I_{pmj} არის j რეგიონიდან საქონლის ექსპორტი;

I_p — ქვეყნის საერთო იმპორტი;

I_r — რეგიონის საერთო იმპორტი;

I_{cmj} — j ქვეყნიდან საქონლის იმპორტი.

რეგიონის საგარეო სავაჭრო ბალანსში ყოველი სასაქონლო პოზიციის წვლილის გასაანგარიშებლად შესაძლებელია საყოველთაოდ ცნობილი ფორმულის გამოყენება, რომელიც აფასებს ამა თუ იმ საქონლით ვაჭრობაში რეგიონის შედარებით უპირატესობას, რომელიც ასევე გავრცელებულია დასავლეთში:

$$Ti\delta = \frac{1000}{BPII} \left[(\mathcal{Q}_i - H_i) - (\mathcal{Q} - H) \cdot \left(\frac{\mathcal{Q}_i + H_i}{\mathcal{Q} + H} \right) \right], \quad (5)$$

სადაც $BPII$ არის მთლიანი რეგიონული პროდუქტი;

$\mathcal{Q}_i$ — i საქონლის ექსპორტის მოცულობა;

H_i — i საქონლის იმპორტის მოცულობა.

გაანგარიშებათა შედეგად იქმნება საქონლის ჯგუფი, რომლის წარმოება პრიორიტეტულია რეგიონისათვის.

შემდეგი ეტაპია საბაზო საწარმოების გამოვლენა, რომლებიც აწარმოებენ რეგიონისათვის მნიშვნელოვან პროდუქტებს.

საბაზო საწარმოების გამოვლენის შემდეგ აუცილებელია მომწოდებელი და მომიჯნავე საწარმოების გამოვლენა, რომლებიც შეიძლება გაერთიანდნენ კლასტერში. მნიშვნელოვანია იმის გაგება, კლასტერის ფორმირებისათვის საჭირო რომელი საწარმო მდებარეობს რეგიონის ტერიტორიაზე და შესწავლილ იქნას ზარალიანი საწარმოების პროფილის შეცვლის შესაძლებლობები ფორმირებადი კლასტერის საჭიროებების შესაბამისად.

რეგიონული შესაძლებლობების იდენტიფიკაცია გულისხმობს ბიზნეს კლიმატის ისეთი მდგენელების შეფასებას, როგორიცაა:

- წარმოების ფაქტორების პირობები, მათი ნიშნები და სპეციალიზაციის ხარისხი;
- კონკურენციისა და სტრატეგიული განვითარების პირობები;
- მოთხოვნის პირობები;
- ურთიერთდაკავშირებული ან მხარდამჭერი დარგები.

რეგიონული შესაძლებლობების შესწავლა გვეხმარება პროდუქციის გასაღების პრიორიტეტული ბაზრების განსაზღვრაში, რომლებიც უნდა უზრუნველყოფდნენ რეგიონის მაქსიმალურ ჩართვას მსოფლიო სამეურნეო კავშირების სისტემაში და ხელს უწყობდნენ პროდუქციის ექსპორტის მოცულობის გადიდებას დამატებითი ღირებულების მაღალი წილით. იმის გამო, რომ ვერ ხერხდება პირველ ეტაპზე ყველა იმ კლასტერის მაქსიმალური რეგიონული მხარდაჭერა, რომლის ორგანიზებაც შესაძლებელია რეგიონში, საჭიროა განისაზღვროს კლასტერები, რომელთა ფორმირება უფრო პრიორიტეტულია და ყოველნაირად ხელი შეეწყოს მათ განვითარებას. ამასთან, ეს შეიძლება იყოს როგორც ექსპორტზე, ასევე იმპორტზე ორიენტირებული კლასტერები.

რეგიონულ შესაძლებლობებზე ჩატარებული ანალიზისა და საგარეო ვაჭრობის მიმოქცევის სტრუქტურის შეფასების საფუძველზე ხდება კლასტერების ფორმირება.

კლასტერების განვითარების სტრატეგია მდგომარეობს მათი ეფექტიანი მუშაობისათვის შესაბამისი პირობების შექმნაში. ჩვენი აზრით, რეგიონული ხელისუფლების მუშაობის როლი ამ მიმართულებით მდგომარეობს, კონკურენტული შზა პროდუქციის გამოშვების სტიმულირების სისტემის შექმნაში.

რეგულირების ღონისძიებათა სისტემა უნდა შემუშავდეს ცალკეული კონკრეტული საქონლისათვის მისი წარმოებისას შექმნილი სიტუაციიდან; რეგიონული ბაზრის სტრუქტურაში და რეგიონის საექსპორტო მიწოდებებში მისი ადგილიდან; მისი წარმოების პერსპექტივებიდან გამომდინარე შრომის საერთაშორისო

დანაწილების გათვალისწინებით.

ასეთი სისტემა მოიცავს შემდეგ ღონისძიებებს:

- რეგიონისათვის მნიშვნელოვან კლასტერებში შემავალ საწარმოთა შეღავათიანი დაკრედიტებისა და დაბეგვრის ღონისძიებებს;
- მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის წარმოების სტიმულირებისა და პროდუქციის გამოშვების შესამცირებლად პირობების შექმნას დამატებული ღირებულების დაბალი წილით;
- იმპორტის რაციონალურობის შეფასების საფუძველზე უნდა შემუშავდეს ღონისძიებათა სისტემა ზარალიანი საწარმოების პროფილის შესაცვლელად და იმპორტჩამნაცვლებელი პროდუქციის საწარმოებლად;
- სახელმწიფო გარანტიების მექანიზმის შემუშავების ღონისძიებებსა და პროდუქციის მიწოდებას კრედიტით, ასევე პროდუქციის ექსპორტის დაზღვევას;
- რეგიონული კლასტერების პროდუქციის საგარეო ბაზრებზე გატანის ხელშეწყობას საგამოფენო საქმიანობის განხორციელების მეშვეობით;
- რეგიონული სავაჭრო წარმომადგენლობების გახსნას ქვეყნებში, რომლებთანაც სავაჭრო ურთიერთობები პრიორიტეტულადაა მიჩნეული;
- საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბების ღონისძიებებს, რომლებიც ხელს შეუწყობენ იმავე დარგებში მომუშავე კლასტერებს შორის კავშირების გაფართოებას.

5.3. ეკონომიკური კლასტერები: რაოდენობითი თეორიის ელემენტები. მხალური სტრუქტურები და ტიპოლოგია

კლასტერების შესწავლის თეორიისა და მეთოდოლოგიის დარგში საზღვარგარეთის გამოცდილების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ იგი ინტენსიური განვითარების სტადიაშია. აღნიშნულ საკითხებზე 1990 წელს¹ მაიკლ პორტერის მიერ გამოქვეყნებული პირველი ფუნდამენტური ნაშრომი არ ისახავს მიზნად კლასტერული იდეოლოგიის პროპაგანდას, თუმცა ამ ნაშრომმა თავისთავად გარკვეული გავლენა იქონია კლასტერების ეკონომიკის განვითარებაზე. ამ ნაშრომში განხილულია ეკონომიკური კლასტერების შესახებ მოძღვრების თეორიული და მეთოდოლოგიური ასპექტები, რამაც განსაზღვრული წვლილი შეიტანა კლასტერების რაოდენობითი თეორიის, კლასტერთაშორისი ურთიერთქმედებების შესწავლის მეთოდოლოგიისა და კლასტერების ტიპოლოგიის საკითხების კვლევაში.

აღნიშნული საკითხების შესწავლას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს კლასტერების იდენტიფიკაციის, მათი სიმძლავრის შეფასებისა და ამა თუ იმ კლასისათვის მიკუთვნებისათვის. ყოველივე ეს მნიშვნელოვანია კლასტერების რეიტინგის შეფასებისა და იმის შესაძლებლობის, რაც, თავის მხრივ, ძლიერ გავლენას ახდენს კლასტერებში ინვესტიციების ნაკადზე და მათში უფრო მჭიდრო კოოპერაციული ურთიერთქმედებების ფორმირებაზე.

პოსტსაბჭოთა ეკონომისტებსა და გეოგრაფებს შორის გაბატონებულია მოსაზრება, რომ კლასტერული მიდგომის იდეა ჩადებული იყო ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსის (ТПК) შემქმნელი საბჭოთა ეკონომისტ-გეოგრაფების შრომებში. თუმცა, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ის ფაქტი, რომ აღნიშნული

¹ Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. The MacMillan Press LTD. 1990.

კონცეფცია იქმნებოდა გეგმური ეკონომიკის პირობებისათვის. თუკი საბაზრო თეორიზაციის პროცესების საფუძველზე მოქმედ კლასტერებში უმთავრესი როლი ეკისრება კლასტერის ყველა წევრს შორის მჭიდრო თანამშრომლობის მხარდაჭერის მექანიზმებს, ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსისათვის ეფექტიანი ფუნქციონირების პრობლემა წყდებოდა ოპტიმიზაციის ეკონომიკურ-მათემატიკური ამოცანების კვლევის მეშვეობით, სადაც ხდებოდა გეგმური მეურნეობის წარმოებისათვის დამახასიათებელი მიზნობრივი ფუნქციონალები და შეზღუდვები. ამიტომაც, კლასტერული იდეოლოგიისა და მეთოდოლოგიის პრობლემების განხილვისას, ჩვენ დავეყრდნობით დასავლელი მეცნიერების შრომებს, ისევე როგორც ეს მოცემულია სოკოლენკოს შრომაში გლობალიზაციის საწარმოო სისტემების შესახებ¹, სადაც აღნიშნულია, რომ: „განვითარებული მრეწველობის ქვეყნებში კლასტერული კონცეფციის ამჟამინდელი პოპულარობის უფრო თვალსაჩინო წარმოჩენისთვის, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის, რომ დასავლეთის ქვეყნების ანალიტიკოსების პრაქტიკაში, ფაქტობრივად, ნებისმიერ მითითებულ ეკონომიკის სექტორში დღესდღეობით ნაგულისხმევია კლასტერი“.

აღნიშნული კონცეფციის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ფირმებისა და ორგანიზაციების კლასტერებად გაერთიანება ყოველ მონაწილეს აძლევს შესაძლებლობას, მიიღოს სარგებელი სინერგიის ეფექტისგან, ანუ იმ ეფექტისგან, რომელიც წარმოიქმნება კლასტერის მონაწილეთა ძალისხმევის გაერთიანების, ურთიერთგამდიდრებისა და გამოცდილების, ცოდნისა და კომპეტენციის გაზიარების პროცესში. ინფორმაციის თავისუფალ გაცვლასა და კლასტერის არსებითი სიახლეების სწრაფ გავრცელებას მივეყაროთ კონკურენტულ ბრძოლაში წარმატების მიღწევის ახალი გზების ათვისებისაკენ და იქმნება უნიკალურ შესაძლებლობები,

¹ Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. К.: Логос. 2002

რომლებიც მიუღწეველია დამოუკიდებლად მომუშავე კომპანიებისათვის¹.

კლასტერების თეორიას საფუძველი ჩაეყარა მაიკლ პორტერის ორ კლასიკურ ნაშრომში², მაგრამ, როგორც თავად ავტორი აცხადებს, აღნიშნული თეორიის ისტორიული და ინტელექტუალური წანამძღვრები სათავეს იღებს არც მეტი, არც ნაკლები, ალფრედ მარშალის შრომიდან „ეკონომიკური თეორიის პრინციპები“, რომელიც პირველად გამოქვეყნდა 1890 წელს. მასში მარშალმა გამოიკვლია „განსაზღვრულ ადგილებში სპეციალიზებული დარგების კონცენტრაციის ეფექტი“³.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ პორტერის განმარტებით, კლასტერი არის განსაზღვრულ დარგებში გეოგრაფიული ნიშნით კონცენტრირებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიები და მათ საქმიანობასთან კავშირში მყოფი ორგანიზაციების ჯგუფები, რომელთაც აერთიანებთ საერთო საქმიანობა და ავსებენ ერთმანეთს. კლასტერის უკანასკნელი განმარტება ეკუთვნის *Claire Nauwelaers*-ს⁴: „კლასტერი არის მწარმოებლური სისტემის ორგანიზების საშუალება, რომლისთვისაც დამახასიათებელია გეოგრაფიული კონცენტრაცია ეკონომიკური მიზნით, რომლებიც საქმიანობის საერთო სფეროში არიან სპეციალიზებული, ავითარებენ საბაზრო და არასაბაზრო ურთიერთკავშირებს და შეაქვთ წვლილი ინოვა-

¹ Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети.

Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. К.: Логос. 2002

² Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations.- The MacMillan Press LTD. 1990. გვ. 3.

³ Nesta L., Patel P., Arundel A. Background Paper on Methods for Cluster Analysys for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote trans-border clusters of creative activity”, 5-6 May 2003, Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart

⁴ Nesta L., Patel P., Arundel A. Background Paper on Methods for Cluster Analysys for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote trans-border clusters of creative activity”, 5-6 May 2003, Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart

ციებში, როგორც საკუთარ კონკურენტუნარიანობასა, ისე შესაბამისი ტერიტორიების კონკურენტუნარიანობაში“.

ეს განმარტება შეესაბამება პორტერის განმარტებას. მათ აქვთ ორი საერთო კომპონენტი:¹

1. გეოგრაფიული კომპონენტი (განლაგების სიახლოვე, ლოკალიზება).

2. ურთიერთქმედების კომპონენტი, რომელიც შედგება ორი ურთიერთმოქმედი ქსელისაგან: ორგანიზაციათა სხვადასხვა ქსელებს შორის ურთიერთქმედება, მაგალითად, ფირმებსა და საფინანსო ინსტიტუტებს შორის ან ფირმებსა და სახელმწიფო ორგანიზაციებს შორის; ურთიერთქმედება თავად ფირმებს შორის, თანაც ეს ფირმები აუცილებელი არ არის, რომ ეკუთვნოდეს ერთ კონკრეტულ დარგს.

პირველი კომპონენტის არსებობა იმაზე მიუთითებს, რომ კლასტერების შესწავლისას შეიძლება ფართოდ იყოს გამოყენებული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური ანალიზის კონცეფციები და მეთოდები. მეორე კომპონენტის არსებობა მეტყველებს ქსელების თეორიის გამოყენების შესაძლებლობებზე. მაიკლ პორტერი პირდაპირ მიანიშნებს, რომ კლასტერი — ეს არის ქსელის ფორმა, რომელიც მოქმედებს გეოგრაფიული რეგიონის ფარგლებში, სადაც ფირმებისა და ორგანიზაციების ერთმანეთთან ახლოს განლაგება უზრუნველყოფს ერთობის განსაზღვრული ფორმების არსებობას; ამადლებს ურთიერთქმედებათა სიხშირესა და ძალას². იგი ასევე აღნიშნავს, რომ კარგად მომუშავე კლასტერები სცდება იერარქიული ქსელების ფარგლებს და იქცევა ფირმებსა და ორგანიზაციებს შორის მრავალრიცხოვანი, ურთიერთდაფარვადი და მოძრავი ურთიერთკავშირების ბადეებად.

¹ Nesta L., Patel P., Arundel A. Background Paper on Methods for Cluster Analysys for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote trans-border clusters of creative activity”, 5-6 May 2003, Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart

² Porter M.E. On Competetion. Harvard Business Review Book. 1998.

მაიკლ პორტერი წერს როგორც ძლიერი, ასევე სუსტი კავშირების არსებობის შესახებ, რომლებიც შეინიშნება კლასტერში და აღნიშნავს, რომ უმნიშვნელო ცვლილებებს შიდაკლასტერული ურთიერთკავშირების სტრუქტურაში შეიძლება აქონდეს წინადად შედეგები მწარმოებლურობისა და ინოვაციების სწორად წარმართვისათვის¹. აქედან გამომდინარე, კლასტერში შეინიშნება „არასწორხაზოვანი“ პროცესები და თვით კლასტერი შეიძლება მიეკუთვნოთ „არასწორხაზოვანი“ სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების კატეგორიას, რაზეც არაფერი იყო ნათქვამი პორტერის შრომებში.

კლასტერის განხილვა სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემად შესაძლებლობას გვაძლევს გამოვიყენოთ დინამიკური სისტემების ხარისხობრივი თეორიის აპარატი მისი დინამიკისა და მდგრადობის ანალიზისათვის. იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ კლასტერი თანაბრად ავითარებს როგორც კონკურენტულ, ასევე კოოპერაციულ ურთიერთქმედებებს, მისი დინამიკის გასაანალიზებლად შეგვიძლია გამოვიყენოთ სოციალურ-ეკონომიკური სისტემებში კონკურენტულ-კოოპერაციულ ურთიერთქმედებათა მოდელირების მეთოდოლოგია².

ამისათვის კლასტერში შემავალი ფირმებისა და ორგანიზაციების სიმრავლიდან (პირობითად, მას ეუწოდოთ კლასტერის სიმრავლე) ავირჩიოთ ფირმათა ქვესიმრავლე, რომლებიც ახორციელებენ საწარმოო და გასაღებით საქმიანობას. განვიხილოთ აღნიშნულ ფირმებს შორის ურთიერთქმედება წყვილებში, ცალკე გამოვეყოთ კონკურენტული და კოოპერაციული ურთიერთქმედებანი.

¹ Porter M.E. On Competetion. Harvard Business Review Book. 1998.

² Московкин В.М., Журавка А.В. Математическое моделирование конкурентно-кооперационных взаимодействий в общественных науках // Экономическая кибернетика. 2001. № 3-4 гв. 46-51.; Московкин В.М., Журавка А.В. Моделирование конкурентно-кооперационных взаимодействий (Контекст уравнений популяционной динамики в социально-экономических системах) // Бизнес Информ. X. 2002. № 5-6. гв. 27-34.

მაშინ, ჩვეულებრივი დიფერენციალური განტოლებების სისტემა, რომელიც აღწერს ზემოთ აღნიშნული ფირმების ერთობლივ დინამიკას, შეიძლება ჩაეწეროს შემდეგი სახით:

$$\begin{aligned}\frac{dx_1}{dt} &= \alpha_1 x_1 - \beta_1 x_1^2 + \gamma_{12} x_1 x_2 + \dots + \gamma_{1n} x_1 x_n; \\ \frac{dx_n}{dt} &= \alpha_n x_n - \beta_n x_n^2 + \gamma_{n1} x_n x_1 + \dots + \gamma_{nn} x_n x_{n-1};\end{aligned}\tag{1}$$

სადაც n არის ფირმების განსახილველი ქვესიმრავლე;
 x_i – წარმოების (ან გასაღების) მოცულობა i ფირმისათვის;
 α_i – ზრდის კოეფიციენტი i ფირმისათვის;
 β_i – შიდასაფირმო კონკურენციის კოეფიციენტი i ფირმისათვის;
 $\gamma_{ij} > 0$ – კოოპერაციის კოეფიციენტი i და j ფირმებს შორის;
 $\gamma_{ij} < 0$ – კონკურენციის კოეფიციენტი i და j ფირმებს შორის;
 განტოლებათა მოცემული სისტემა გვაძლევს შესაძლებლობას, ვიპოვოთ წონასწორული მდგომარეობა განსახილველი ფირმების ქვესიმრავლეში, გავანალიზოთ მათი მდგრადობა და გამოვიკვლიოთ აღნიშნული ფირმების ერთობლივი დინამიკა.

მხედველობაში თუ მივიღებთ მაიკლ პორტერის მოსაზრებებს კლასტერში ძლიერი და სუსტი კავშირების არსებობის შესახებ, მივდივართ კლასტერში ურთიერთქმედებათა სიხშირისა და ძალის, ასევე მისი სხვა რაოდენობითი მახასიათებლების გამოთვლის ამოცანამდე, რაც შეიძლება საფუძვლად დაედოს კლასტერების რაოდენობითი თეორიის შექმნას. ამ მიმართულებით არსებითი პროგრესი შეინიშნება ნაშრომში *Nesta L., Patel P., Arundel A. Background Paper on Methods for Cluster Analysys for the Trend Chart Policy Workshop "Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote trans-border clusters of creative activity"*, სადაც განზოგადებულია კლასტერების იდენტიფიკაციის არსებული რაოდენობითი მეთოდები: 1) *SPL (systems localizes de production)* მიახლოება; 2) დარგთაშორისი ბალანსის მატრიცები; 3) სტატისტიკური

მსგავსების მეთოდი. აღსანიშნავია სოკოლენკოს მონოგრაფიაში გადმოცემული კლასტერების იდენტიფიკაციის რაოდენობითი და ხარისხობრივი საზღვარგარეთული მეთოდების ყოვლისმომცველი მიმოხილვა (კლასტერული ანალიზის მეთოდები).

კლასტერების აქტივობის რაოდენობითი მაჩვენებლები ეფუძნება ფირმების რაოდენობას, დასაქმებული მოსახლეობის რაოდენობას, ასევე ამ მაჩვენებლების ზრდას. კლასტერული ზემოქმედების მაჩვენებლად გამოყენებულია ახლადშექმნილი ფირმების რაოდენობა, ინოვაციების რიცხვი კოოპერაციის პროცესში და სხვა მაჩვენებლები¹.

ზემოთ მითითებული აბსოლუტური მაჩვენებლების გარდა, კლასტერების ფუნქციონირების ეფექტიანობის შესაფასებლად, ჩვენი აზრით, შეიძლება შემოღებულ იქნას რიგი ხვედრითი მაჩვენებლები: წარმოების მოცულობა ან გაყიდვების მოცულობა კლასტერში დასაქმებულ ერთ სუბიექტზე; ინოვაციური ხარჯები ან სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების ხარჯები გაყიდვების მთელ მოცულობაში; კლასტერის ფარგლებს გარეთ ექსპორტის წილი გაყიდვების მთელ მოცულობაში და სხვ.

კლასტერის სიმძლავრე განისაზღვრება შემდეგი სამეულით: წარმოების მოცულობა კლასტერში (ან გაყიდვების მოცულობა კლასტერში); დასაქმება კლასტერში; კლასტერის წევრთა ოდენობა. ამ სამგანზომილებიანი მახასიათებლის საფუძველზე შეგვიძლია ვცადოთ კლასტერების კლასიფიკაცია მათი სიმძლავრის მიხედვით.

თუკი კლასტერის სიმძლავრეს ჩვენ განვსაზღვრავთ კლასტერის აქტივობის აბსოლუტური რაოდენობითი მაჩვენებლების მეშვეობით, მაშინ მისი ფუნქციონირების ეფექტიანობა შეგვიძლია განვსაზღვროთ ხვედრითი მაჩვენებლების სამეულით: წარმოების

¹ Nauwelaers C. Background Paper on Cluster Policies for the Trend Chart Policy Workshop "Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote transborder clusters of creative activity". 5-6 May 2003. Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart.

მოცულობა (ან გაყიდვების მოცულობა) კლასტერში დასაქმებულ ერთ სუბიექტზე; ინოვაციური ხარჯები გაყიდვების საერთო მოცულობაში. პირველი მაჩვენებელი ახასიათებს შრომის მწარმოებლურობას კლასტერში, მეორე — კლასტერის ექსპორტორიენტირებულობას, მესამე — კლასტერის ინოვაციურობის უნარს. მაჩვენებელთა ეს სამეული შეიძლება ასევე გამოყენებულ იქნეს სხვადასხვა კლასიფიკაციის სქემების აგებისას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფინელი ანალიტიკოსები, პერსპექტიული სამრეწველო დარგების იდენტიფიკაციისას, რომლის საფუძველზეც პროექტდებოდა საყოველთაოდ ცნობილი ფინური კლასტერები, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ არა მხოლოდ არსებული და სტაბილური ექსპორტის არსებობას, არამედ უცხოური ინვესტიციების მაჩვენებელსაც¹. ორივე ეს მაჩვენებელი ფინეთის ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტის პროექტებში (ETLA) გვესახებოდა მოცემული დარგის და, აქედან გამომდინარე, კლასტერის საერთაშორისო კონკურენტული უპირატესობის ინდიკატორად. ამიტომაც, კლასტერის საქმიანობის მაჩვენებელი აბსოლუტური მაჩვენებლების ზემოაღნიშნულ ჩამონათვალში შეტანილი უნდა იქნას უცხოური ინვესტიციების მოცულობის მაჩვენებელი და მის საფუძველზე გაანგარიშებული ზოგიერთი სხვა ხვედრითი მაჩვენებელი. ასევე, უნდა აღინიშნოს, კლასტერულ ანალიზში ფართოდ გამოყენებული დარგობრივი კონცენტრაციის კოეფიციენტი (ტერიტორიის მაჩვენებელი): რეგიონულ დარგში დასაქმების წილი რეგიონულ ეკონომიკაში დასაქმების საერთო რაოდენობაში².

XX საუკუნის 90-იანი წლების შუა ხანებში *Commerzbank*-ის ანალიტიკოსების მიერ კლასტერული ანალიზის ტექნიკის

¹ Кластеры конкурентоспособности. Опыт развития кластеров Финляндии имеет особое значение для экономики Северо-Запада России // Эксперт Северо- Запад. СПб. 2003. № 43 (152). Режим доступа: www.subcontract.ru.

² Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. К.: Логос. 2002

საფუძველზე ჩატარებულმა კაპიტალის ბაზრების კვლევამ, შესაძლებლობა მოგვცა დასაბამი მიგვეცა სააქციო კაპიტალიდან შემოსავლის მაჩვენებლის გამოყენებისათვის კლასტერების იდენტიფიკაციის საფუძველად. აღნიშნული მაჩვენებლის საფუძველზე გაიანგარიშებოდა კლასტერული კონცენტრაციის კოეფიციენტები ქვეყნისა და დარგის დონეებისათვის¹.

ზემოთ აღნიშნული და სხვა რაოდენობითი კლასტერული მაჩვენებლების განმარტება მოითხოვს არსებული დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკური სტატისტიკის მორგებას კლასტერული მიდგომის საჭიროებებისათვის. ამასთან დაკავშირებით, მაიკლ პორტერი წერს, რომ კლასტერები მთავრობებს სთავაზობენ ინფორმაციის შეგროვებისა და ორგანიზაციის ახალ გზას. მაგალითად, იგი აღნიშნავს, რომ სამრეწველო კლასიფიკაციური სტანდარტების სისტემა (*SICS, Standart Industrial Classification System*) ვერ ეგუება კლასტერებს და კონკურენციის რეალურ ხასიათს. მაიკლ პორტერის კვლევითმა ჯგუფმა შექმნა მექანიზმი, რომლის მეშვეობითაც ყველა დარგი, რომელიც აკმაყოფილებს *SICS*-ს, გადადის კლასტერში. აღნიშნული გარემოება შეიძლება ამოსავალი წერტილი გახდეს სტატისტიკური ანალიზის ჩასატარებლად².

კლასტერების რაოდენობით თეორიაში შეიძლება გამოყენებულ იქნას ქსელური ეკონომიკის ემპირიული კანონები. ქსელზე ორიენტირებულ ინფორმაციულ ეკონომიკაში, ინდუსტრიულისგან განსხვავებით, დომინირებს არა კლებადი ზღვრული შემოსავლიანობის კანონი, არამედ პირდაპირი ქსელური ეფექტები და დადებითი უკუკავშირი. ამიტომაც აქ, ჩვენი მოსაზრებით, შეიძლება საუბარი ურთიერთგამაძლიერებელ ან სინერგეტიკულ ეფექტზე. სწორედ სინერგიზმის ეფექტი არის დამახასიათებელი კლასტერის ცნებისთვის³.

¹ Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. К.: Логос. 2002

² Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations.- The MacMillan Press LTD. 1990. გვ. 3.

³ Рольф Вайбер. Эмпирические законы сетевой экономики // Проблемы теории и практики управления. М., 2003. № 3.

მაიკლ პორტერი არ იყენებს ტერმინს „სინერგეტიკული ეფექტი“, მაგრამ წერს, რომ კლასტერი არის ურთიერთდაკავშირებული ფირმებისა და ინსტიტუტების სისტემა, რომელიც მთლიანობაში წარმოადგენს უფრო მეტს, ვიდრე მისი შემადგენელი ნაწილების უბრალო ჯამი¹. მოცემული განმარტება არის ზემოთ მითითებული ეფექტის არსი. ამრიგად, კლასტერი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ეკონომიკური სინერგეტიკის შესწავლის ობიექტი, რომლის მოდელირებისთვისაც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს არაწრფივი დინამიკური სისტემები².

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ევროკავშირის კლასტერულ პოლიტიკაში, რომელიც ევროპული ინოვაციური პოლიტიკის ნაწილს წარმოადგენს, სინერგიის ეფექტს უმნიშვნელოვანესი როლი ეკისრება. ასე, მაგალითად, ევროკავშირის კლასტერული პოლიტიკის ძირითადი ორიენტაციებისა და ინსტრუმენტების განხილვისას გამოყოფენ სამ მთავარ მიზანს: 1) კლასტერულ გარემოზე ზემოქმედებას; 2) სინერგიის ხელშეწყობას; 3) პროექტების მხარდაჭერას³.

ნორმალურად ფუნქციონირებადი კლასტერის სინერგეტიკული ბუნება იმაზე მიუთითებს, რომ მასში კარგადაა გამოხატული თვითორგანიზაციისა და დამოუკიდებელი განვითარების პროცესები და, აქედან გამომდინარე, იგი ნაკლებად საჭიროებს ცენტრალიზებულ მარეგულირებელ და მმართველობით ზემოქმედებას ჩვეულებრივ სექტორებთან, ასევე რეგიონებთან შედარებით.

იმდენად, რამდენადაც კლასტერი წარმოადგენს ქსელურ სტრუქტურას (ნახ. 1), კავშირების მაქსიმალური რაოდენობის

¹ Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations.- The MacMillan Press LTD. 1990. გვ. 3.

² Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations.- The MacMillan Press LTD. 1990.

³ Nauwelaers C. Background Paper on Cluster Policies for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote transborder clusters of creative activity”. 5-6 May 2003. Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart.

განსაზღვრა შეიძლება ყველა შესაძლო წყვილური კავშირებით — $R_n = n(n-1)/2$, სადაც n — კლასტერის წევრთა ოდენობაა.

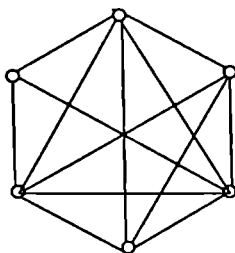
აღსანიშნავია ისიც, რომ შიდაკლასტერულ ურთიერთქმედებათა ერთობლიობა შესაძლებელია წარმოვადგინოთ შიდაკლასტერულ ურთიერთქმედებათა ინტენსივობის სიმეტრიული n -განზომილებიანი მატრიცის სახით:

$$(I_g) = \begin{pmatrix} 0 & I_{12} & \dots & I_{1n} \\ I_{21} & 0 & \dots & I_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ I_{n1} & I_{n2} & \dots & 0 \end{pmatrix}. \quad (2)$$

სადაც I_{ij} არის კლასტერის i და j წევრებს შორის ურთიერთქმედების ინტენსივობა, როცა $i \neq j$ და $I_{ij} = 0$, როცა $i = j$.

ამ ნახაზზე მოცემულია მცირე ზომის პიპოთეზური კლასტერი, როგორც ქსელური სტრუქტურა.

სადაც O კლასტერის წევრებია, ხოლო $O-O$ — კლასტერის წევრებს შორის წყვილური კავშირები.

რაოდენობით გამოსახულებაში I_{ij} მაჩვენებელი შეიძლება იყოს კლასტერის i და j წევრებს შორის ერთობლივი ინვესტიციების, კრედიტების, ნედლეულის მომწოდებლების, მაკომპლექტებელი მასალების, საბოლოო საქონლის, მომსახურების, ნოუ-ჰაუს, ლიცენზიების და ა.შ. ჯამური სიდიდე, წარმოდგენილი ფულად ეკვივალენტში წლის დროის ზოგიერთი შუალედისათვის.

(2) მატრიცის საფუძველზე გამოვთვალოთ კლასტერის სიმძლავრე:

$$M = \sum_{i < j} I_{ij}. \quad (3)$$

კლასტერის სიმძლავრის ამგვარი გაგება ჩვენს მიერ ზემოთ შემოთავაზებული (რიცხვთა სამეულის სახით წარმოდგენილი) ცნების ალტერნატივაა: წარმოების (გაყიდვების) მოცულობა კლასტერში, დასაქმება კლასტერში, კლასტერის წევრთა ოდენობა. უნდა შევნიშნოთ, რომ I_{ij} შესაკრებთა რაოდენობა (3) შეადგენს $R_n = n(n-1) / 2$.

იმდენად, რამდენადაც ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, I_{ij} ეხება დროის განსაზღვრულ მომენტს, სიმძლავრეც (3) წარმოადგენს დროით ფუნქციას: $M(t)$. თუკი დროის რომელიღაც მომენტში

$$\frac{dM(t)}{dt} > 0,$$

ჩვენ საქმე გვაქვს მზარდი სიმძლავრის კლასტერთან;

როცა
$$\frac{dM(t)}{dt} < 0,$$

გვაქვს კლებადი კლასტერი;

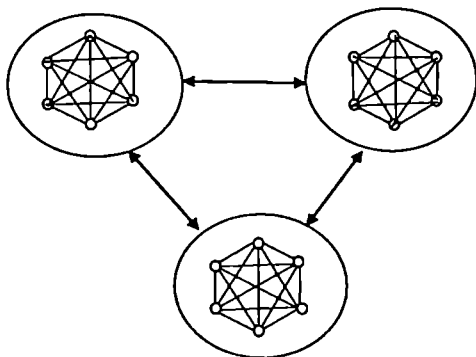
როცა
$$\frac{dM(t)}{dt} = 0,$$

სახეზეა სტაბილური სიმძლავრის კლასტერი.

თუკი ეს გამოსახულებები $M(t)$ ფუნქციის წარმოებულისათვის სამართლიანია საკმაოდ ხანგრძლივი დროის მანძილზე, შეიძლება საუბარი: პირველ შემთხვევაში სტაბილურად მზარდ, მეორე შემთხვევაში — კლებად კლასტერზე, მესამე შემთხვევაში კი — მთლიანად კლასტერის სტაბილურობაზე.

მე-(3) გამოსახულების საფუძველზე შემოღებული კლასტერის სიმძლავრის ცნება შესაძლებლობას გვაძლევს ერთმანეთს შევადაროთ სხვადასხვა კლასტერები; თუ ცნობილია M სიდიდის რხევათა დიაპაზონი ერთგვაროვანი კლასტერებისათვის, შეიძლება მათი კლასიფიკაციის აგება. ყოველივე ეს საინტერესოა კლას-

ტერების რეიტინგული შეფასებისათვის და, აქედან გამომდინარე, მათი საინვესტიციო მიზიდულობის შესაფასებლად. სხვადასხვა კლასტერები, ჩვენი აზრით, შეიძლება ურთიერთქმედებდნენ და წარმოქმნიდნენ კლასტერთაშორის გაერთიანებებს — კლასტერების ქსელს (ნახაზი 4).

ნახ. 4. მცირე სიდიდის ჰიპოთეტური კლასტერთაშორისი გაერთიანება

აღსანიშნავია, რომ კლასტერთაშორის ურთიერთქმედებათა პრობლემები და კლასტერთაშორის გაერთიანებათა ჩამოყალიბება ნაკლებადაა შესწავლილი კლასტერების თეორიაში. ამგვარი კვლევების მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ ნაშრომი „Clusters and cluster policies: elements for European Benchmarking (the case of Flanders and Wallonia)“, რომელშიც კლასტერები განიხილება როგორც „ლოკალური კვანძები გლობალურ ქსელებში“. გლობალიზებულ მსოფლიო ეკონომიკაში კლასტერების ევოლუციაზე ამგვარი შეხედულება შეესაბამება კლასტერების ქსელების ფორმირების სქემას (ნახაზი 4). კლასტერთაშორისი ურთიერთქ-

¹ Кластеры конкурентоспособности. Опыт развития кластеров Финляндии имеет особое значение для экономики Северо-Запада России // Эксперт Северо- Запад. СПб. 2003. № 43 (152). Режим доступа: www.subcontract.ru.

მედებებისა და გაერთიანებებისათვის (2) და (3) გამოსახულებების ანალოგიურად შეიძლება შემოღებულ იქნას კლასტერთაშორისი ურთიერთქმედებებისა და კლასტერთაშორისი გაერთიანების სიმძლავრის მატრიცის ცნება.

კლასტერთაშორისი ურთიერთქმედებებისა და გაერთიანებების კონცეფციის პრაქტიკული რეალიზაცია შეიძლება დაეინახოთ ამერიკული კლასტერების განვითარებაში, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ გლობალურ კონკურენტულ ბრძოლაში და ავითარებენ თანამშრომლობის სხვადასხვა ფორმებს კლასტერებს შორის. მეთოდოლოგიური კუთხით, აშშ-ის რეგიონული კვლევების ინსტიტუტმა XX ს.-ის 90-იანი წლების დასაწყისში, ფაქტობრივი და მატრიცული ანალიზის აპარატის გამოყენებით, ჩაატარა კვლევა კავშირების ინტენსივობის დასადგენად როგორც დარგებს, კლასტერებს, ასევე ყოველ კლასტერში ცალკეულ სექტორებს შორის.

მოცემული პრობლემა ძალზე აქტუალურია სხვადასხვა ქვეყნისა და რეგიონის ინტეგრაციულ გაერთიანებათა ჩამოყალიბებისას. მაგალითად, ევროკავშირის განვითარებისას, უმეტესწილად, მიზანშეწონილია ქვეყნებისა და რეგიონების კლასტერების საფუძველზე შეიქმნას საერთო ევროპული კლასტერები ევროპული ქვეყნებისა და მთლიანად ევროკავშირის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. პრაქტიკულად ეს უკვე კეთდება მეცნიერებატევად დარგებში ევროპული სამეცნიერო-კვლევითი და ინოვაციური სივრცის შექმნისას¹.

ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესი ძალას იკრებს პოსტ-საბჭოთა სივრცეშიც, ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შექმნასთან დაკავშირებით (ეეს). ეს პროცესი შეიძლება საფუძვლად დაედოს ქვეყანათშორისი, რეგიონთაშორისი და ტრანსსასაზღვრო კლასტერების დაპროექტებას ყოფილ სსრ კავშირის ქვეყნებში. მა-

¹ Кластеры конкурентоспособности. Опыт развития кластеров Финляндии имеет особое значение для экономики Северо-Запада России // Эксперт Северо- Запад. СПб. 2003. № 43 (152). Режим доступа: www.subcontract.ru.

გრამ აქ, პირველ რიგში, საუბარი უნდა იყოს მხოლოდ იმ საგარეო ეკონომიკური კავშირების აღდგენაზე, რომლებიც იწვევს ორმხრივ ინტერესს პოსტსაბჭოთა ეკონომიკური სივრცის ევოლუციის ახალ ეტაპზე.

პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოთა მმართველების დონეზე, ჩვენ მიერ ორგანიზებული მასშედიის ინტერნეტ-მონიტორინგის შედეგების თანახმად, მხოლოდ ყაზახეთის ლიდერებმა გაამახვილეს ყურადღება რეგიონთაშორისი და ქვეყანათშორისი კლასტერების შექმნაზე. ასე, მაგალითად, ყაზახეთის მთავრობის წარმომადგენლები აკეთებდნენ განცხადებას, რომ ყაზახეთს გააჩნდა შესაძლებლობა არა მხოლოდ რეგიონული, არამედ რეგიონთაშორისი და ქვეყანათშორისი კლასტერების შესაქმნელად¹.

ამგვარი კლასტერების განვითარების პერსპექტივებს ისინი ხედავდნენ ნავთობქიმიის, ბუნებრივი აირის გადამუშავების, შავი და ფერადი ლითონის წარმოების სფეროში, სადაც იკვეთება რუსეთისა და ყოფილი სსრ კავშირის ქვეყნების ინტერესები. ისინი მიიჩნევდნენ, რომ კლასტერების შექმნა პირდაპირაა დაკავშირებული ყაზახეთის კონკურენტუნარიანობის საკითხებთან. ისინი გამოთქვამდნენ მოსაზრებას, რომ მომავალი კონკურენციის პრობლემა მდგომარეობს „ისეთი სტრუქტურების შექმნაში, რომელიც მოგვცემს შესაძლებლობას ვიყოთ კონკურენტუნარიანი მსოფლიო სამეურნეო სისტემაში, ამის შესაძლებლობები არსებობს“. ამასთან დაკავშირებით, ინდუსტრიისა და ვაჭრობის სამინისტროს დაევალა, შეემუშავებინა განსაკუთრებული პროგრამა, რომელიც გააგრძელებდა ეეს-ის ედეოლოგიას.

აღსანიშნავია ისიც, რომ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ტარდება სერიოზული კვლევები ტრანსსასაზღვრო კლასტერების შესწავლის მიზნით, რომლის დადასტურებაცაა 2003 წლის 5-6 მაისს ლუქსემბურგში ჩატარებული ბოლო *Trend Chart*-სემინარის

¹ Рольф Вайбер. Эмпирические законы сетевой экономики // Проблемы теории и практики управления. М., 2003. № 3.

„Innovation Hot Spots in Europe: Policies to promote trans-border clusters of creative activity“ შრომები¹. ამასთანავე, ზაზგასმულია, რომ ტრანსსასაზღვრო კლასტერების შექმნის პროცესები ევროპაში ხდება სპონტანურად, ადგილობრივი ინიციატივების დონეზე, ეროვნული და ევროპული პოლიტიკის დონეზე კი ჯერაც არაა სათანადოდ გაგებული².

ჩვენი აზრით, გლობალიზებადი ქსელური სტრუქტურების ყოველმხრივი ჩამოყალიბება შესაძლებლობას გვაძლევს ვისაუბროთ ახალი ეკონომიკური ეპოქის კლასტერების შექმნაში ტერიტორიული სიახლოვისა და ლოკალიზაციის ფაქტორების გაელენის შემცირების შესახებ (პორტერის თანახმად). ამიტომაც მიზანშეწონილია ტრანსნაციონალური კორპორაციების ქსელების საფუძველზე ჩამოყალიბებული გლობალიზებადი (ან გლობალიზებული) კლასტერების ცნების შემოღება.

გლობალიზებული ვირტუალური ბუნების საინფორმაციო ტელესაკომუნიკაციო კლასტერების ნიმუშად შეიძლება განხილულ იქნეს ინტერნეტქსელის მეშვეობით შექმნილი კლასტერები. საუბარი არაა მსოფლიო მნიშვნელობის სამეცნიერო კვლევების კლასტერებზე, რომლებიც, არსებითად, წარმოადგენენ გლობალიზებულ კლასტერებს. აღნიშნულ კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ საერთაშორისო ტურიზმის ზოგიერთი განვითარებული კლასტერი.

ზემოთ გამოთქმული მოსაზრებები ამყარებს ფინელი მკვლევა-

¹ Nesta L., Patel P., Arundel A. Background Paper on Methods for Cluster Analysys for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote trans-border clusters of creative activity”, 5-6 May 2003, Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart; Nauwelaers C. Background Paper on Cluster Policies for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote transborder clusters of creative activity”. 5-6 May 2003. Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart

² Nauwelaers C. Clusters and cluster policies: elements for Eoropian Benchmarking (the case of Flanders and Wallonia) // MERIT working paper: University of Maastricht, 2003.

რის პენტიენენის მიერ მაიკლ პორტერის კონცეფციის კრიტიკას¹. პენტიენენს მიაჩნია, რომ „კონკურენტუნარიანობის რომბის“ ელემენტები განხილული უნდა იქნას რეგიონული და არა საერთაშორისო მასშტაბით.

მან ასევე გააკრიტიკა პორტერი ტრანსნაციონალური კომპანიების როლის ჯეროვნად შეუფასებლობისათვის. ამრიგად, იმ შემთხვევაშიც, როცა კლასტერი იქმნება ტერიტორიულ საფუძველზე ორგანიზებული კომპეტენციისა და რესურსების საფუძველზე, მისი საქმიანობის არეალი ბევრად უფრო ფართოა. აღნიშნული მოსაზრებები ასახულია ETLA-ს პრაქტიკულ საქმიანობაში, რომლის ეგიდითაც იქნა გამოქვეყნებული პენტიენენის ნაშრომი. მან მოიტანა საგრძნობი შედეგი. 2003 წლის შედეგებით, კვლევის თანახმად, რომელიც ჩაატარა *World Economic Forum*-მა, ფინეთმა დაიკავა პირველი ადგილი ქვეყნების პერსპექტიული კონკურენტუნარიანობისა და მიმდინარე კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში².

და ბოლოს, უნდა ითქვას, რომ კლასტერების რაოდენობითი თეორიის შემუშავება ძალზე მნიშვნელოვანია კლასტერების იდენტიფიკაციის, მათი სიმძლავრის, კონკურენტუნარიანობის შეფასებისა და შემდგომი შედარებითი რაოდენობითი ანალიზისათვის. აღნიშნული თეორია შეიძლება საფუძვლად დაედოს შიდაკლასტერული და კლასტერთაშორისი ურთიერთქმედებების მათემატიკური მოდელების აგებას, რომლებიც ინტერესმოკლებული არაა კლასტერებში მიმდინარე პროცესების მართვის თვალსაზრისით (მაგალითად, იმიტაციური მოდელირების საფუძველზე). იგი, ასევე, აუცილებელია არსებითი თვისებრივი კლასტერული სქემებისა და რუკების მხარდასაჭერად.

კლასტერების რაოდენობითი თეორიის მეთოდები საინტერესოა ასევე ეფექტიანი შიდაკლასტერული ურთიერთქმედებების ორგა-

¹ Penttinen R. Summary of the critique on Porter's diamond model // ELTA discussion paper # 462, 1994

² Рольф Вайнбер. Эмпирические законы сетевой экономики // Проблемы теории и практики управления. М., 2003. № 3.

ნიზაციის თვალსაზრისითაც. ეფექტიანია ისინი კლასტერების ქსელის აგებისას, კლასტერთაშორისი ურთიერთქმედებების შესწავლისა და კლასტერთაშორისი გაერთიანებების ჩამოყალიბებისას.

კლასტერული სქემების კვალდაკვალ, კლასტერულ ანალიზში დამატებული ღირებულების ჯაჭვის აღწერისა და თითოეულ მის რგოლში სპეციალიზებული კომპანიების, ადამიანური კაპიტალისა და ტექნოლოგიების საგნის არსებობის შესაფასებლად გამოიყენება თვისებრივი კლასტერული მატრიცები, რომელთაც ასევე შეიძლება მიეცეს რაოდენობითი ხასიათი. ზემოთ აღნიშნული კლასტერული სქემებისა და მატრიცების რაოდენობრივი ანალიზი საწარმოო ჯაჭვში გარღვევის იდენტიფიცირებისა და მის რგოლებში დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობას მოგვცემს.

განვიხილოთ კლასტერების ტიპოლოგია. არსებობს კლასტერების უამრავი კლასიფიკაცია. მაგალითად, მარკუსენი გამოყოფს კლასტერების ოთხ კლასს ამ კლასტერებში შემავალი ფირმებისა და ორგანიზაციების ტიპის შესაბამისად¹:

1. მარშლისებური კლასტერები, რომლებიც შედგება გეოგრაფიულად კონცენტრირებული საშუალო და მცირე საწარმოებისაგან;
2. *Hub-and-Spoke* კლასტერები, რომლებშიც მეტწილად ცენტრალიზებული ფირმები დომინირებს;
3. სატელიტური პლატფორმები, რომლებშიც დომინირებს უცხოური კომპანიების საწარმოების (ქარხნების) ფილიალები;
4. სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებული კლასტერები, რომლებშიც მთავარ როლს ასრულებს სახელმწიფო ორგანიზაციები და საწარმოები.

განსაზღვრული პოლიტიკური დისკუსიები იწვევს კლასტერების დაყოფას „სტატისტიკურ“ და „ინსტიტუციონალურ“ კლას-

¹ Markusen A. Sticky places in slippery space: the political economy of postwar fast-growth regions // Working paper # 79, New Brunswick, New Jersey: Center For Urban Policy Research, 1994.

ტერებად¹. თუ პირველი განისაზღვრება სტატისტიკური ანალიზის მეშვეობით, მეორეს განსაზღვრავენ გადაწყვეტილების მიმღები პირები. ზემოთ მითითებულ ნაშრომში აღნიშნულია, რომ ზოგიერთი ქვეყანა და რეგიონი გამოყოფს კლასტერის ორივე ტიპს, რომლებიც ნაწილობრივ ფარავენ, მაგრამ იშვიათად ემთხვევიან ერთმანეთს. იმავდროულად, მთელი რიგი ქვეყნები და რეგიონები ზემოთ აღნიშნული ორი ტიპიდან გამოყოფენ მხოლოდ ერთ ტიპს.²

არსებობს სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციაზე დაფუძნებული კლასიფიკაციები. ასე, მაგალითად, გამოყოფენ ახლადწარმოქმნილ, მზარდ, სტაბილიზებულ (გაჯერების სტადიაზე მყოფ) და შესუსტებულ კლასტერებს³. ნაშრომში — *Business Clusters in the UK — A First Assessment // Trends Business Research: Clusters Policy Steering Group* — განხილულია კლასტერის ევოლუციის სამი სტადია: ემბრიონული, განვითარებადი და სტაბილიზებული. აქვე, სექტორის სპეციალიზაციის ხარისხის მიხედვით (კავშირების სიღრმით), გამოყოფილია ღრმა, ვიწრო და უცნობი კლასტერები; დასაქმების დინამიკის მიხედვით — მზარდი და სტაბილური კლასტერები; კონკურენტუნარიანობის დონით — საერთაშორისო, ეროვნულ და რეგიონულ დონეზე კონკურენტუნარიანი კლასტერები. ზემოთ მითითებული ტიპოლოგია კლასტერული კლასიფიკაციური მატრიცის სახით ნაჩვენებია ლონდონის რაიონის კლასტერების მაგალითზე (ცხრ. 1)⁴. აღნიშნული მატრიციდან

¹ Nauwelaers C. Background Paper on Cluster Policies for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote transborder clusters of creative activity”. 5-6 May 2003. Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart.

² იქვე

³ Nauwelaers C. Background Paper on Cluster Policies for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote transborder clusters of creative activity”. 5-6 May 2003. Luxembourg, 2003. Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart

⁴ Business Clusters in the UK _ A First Assessment // Trends Business Research: Clusters Policy Steering Group, 2001.

შეიძლება მივიღოთ კლასტერების შემდეგი კანონზომიერებები: გაჯერების სტადიაზე მყოფი კლასტერები ხასიათდება სტაბილური დასაქმებით; ემბრიონულ სტადიაზე მყოფი — ვიწრო (არასიღრმისეული) კავშირებით.

ცხრილი 2.

ლონდონის რაიონის კლასტერების დახასიათება

კლასტერის სპეციალიზაცია	კლასტერის გავითარების სტადია	კავშირ- ბის სიღრმე კლასტერში	დასაქმება კლასტერში	კლასტერის კონკურენტ- უნარიანობის ღონე
რეკლამა	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
ანტიკვარული საქმე	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
ბიოტექნოლოგიები	<i>emb</i>	<i>sh</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
ბიზნესმომსახურება	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
ტანსაცმელი	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>nat</i>
ფინანსური მომსახურება	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
საიუველირო საქმე	<i>mat</i>	<i>d</i>	<i>st</i>	<i>int</i>
კომპიუტერული დასვენება (<i>leisure-software</i>)	<i>emb</i>	<i>sh</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
მუსიკალური ინდუსტრია	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
ნავთობი და ბუნებრივი აირი	<i>mat</i>	<i>sh</i>	<i>st</i>	<i>int</i>
ფარმაცევტიკა	<i>est</i>	<i>unkh</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
ფოტოგრაფია	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>reg</i>
საკუთრება და უძრავი ქონება	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
საგამომცემლო საქმე	<i>mat</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
მოგზაურობა, გართობა და ტურიზმი	<i>est</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>int</i>
<i>Web</i> -ღიზაინი და ინტერნეტმომსახურება	<i>emb</i>	<i>d</i>	<i>gr</i>	<i>nat</i>

შენიშვნა: *est* — established, *emb* — embryonic, *mat* — mature, *nat* — national, *d* — deep, *sh* — shallow, *unkn* — unknown, *gr* — growing, *st* — stable, *reg* — regional.

კლასტერების სტრუქტურის „სიმწიფის“ ხარისხის შესაბამისად, ფინეთის ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტი გამოყოფს შემდეგ კლასტერებს: ძლიერ (სატყეო და საინფორმაციო-ტელესაკომუნიკაციო კლასტერები); მდგრად (მეტალურგიულ, ენერგეტიკულ, მანქანათმშენებლო); პოტენციურ (ბიზნესმომსახურება, ჯანდაცვა) და ლატენტურ (კვების, სამშენებლო) კლასტერებს.¹

გამოყოფენ ასევე პორტერისეული ტიპის მეგა-კლასტერებს, ლოკალური ქსელების კლასტერებსა და მეცნიერულ ცოდნაზე აგებულ კლასტერებს. პირველი განიხილება მაკრო- და მეზოდონეზე და მათ მიეკუთვნება დანიის სარესურსო დარგები, პოლანდიური მეგაკლასტერები, ფინური, შოტლანდიური და ავსტრიული კლასტერები, ბასკების ქვეყნის კლასტერები და სხვ.; მეორე — მიკროდონეზე და მათ განეკუთვნება იტალიის ინდუსტრიული რაიონები, საფრანგეთის ლოკალური საწარმოო სისტემები, საბერძნეთის კლასტერები; დანიის კომპეტენციათა ქსელი; უელსის მომარაგების ქსელი და სხვ.; მესამე — მიკრო- და მეზოდონეზე, რომლის მიზანია ცოდნის ნაკადის დაჩქარება საექსპერტო ცენტრებსა და კომპანიებს შორის (ლუქსემბურგის ტექნოლოგიური კლასტერები, პოლანდიის ამხანაგობა *R&D*, გერმანიის ბიორეგიონები, ფინეთის საექსპერტო ცენტრები, შვეციისა და ავსტრიის კომპეტენციათა ცენტრები, ნორვეგიის რეგიონები და სხვ.).²

ლოკალური ქსელების კლასტერებს შეიძლება მივაკუთვნოთ ასევე კატალონიის მიკროკლასტერები, რომლებიც გამოყოფილ იქნა მაიკლ პორტერის მიერ.

¹ Кластеры конкурентоспособности. Опыт развития кластеров Финляндии имеет особое значение для экономики Северо-Запада России // Эксперт Северо- Запад. СПб. 2003. № 43 (152). Режим доступа: www.subcontract.ru.

² Markusen A. Sticky places in slippery space: the political economy of postwar fast-growth regions // Working paper # 79, New Brunswick, New Jersey: Center For Urban Policy Research, 1994.

კლასტერული ტიპოლოგიური სქემების განვითარების მიზნით განსახილველად ვთავაზობთ კლასტერის მატრიცას — კლასტერის მასშტაბი კლასტერის სპეციალიზაციის დონეს შეესატყვისება. მასშტაბურ-ტერიტორიული ნიშნით გამოვყოთ მაკროკლასტერები, მეზოკლასტერები და მიკროკლასტერები. პირველი განვიხილოთ, უკიდურეს შემთხვევაში, ერთი ქვეყნის ფარგლებში; მეორე — ქვეყნის რეგიონების ფარგლებში; მესამე — ლოკალური ტერიტორიების (მაგალითად, ქალაქის) ფარგლებში.

ამასთან, მაიკლ პორტერი აღნიშნავს, რომ კლასტერის საქმიანობასთან დაკავშირებული მრავალრიცხოვანი ინიციატივები — მონაწილეთა ორგანიზება, შესაძლო უპირატესობათა და ნაკლოვანებათა გამოვლენა, ასევე, სახელმწიფო და კერძო საქმიანობის სტიმულირება, — წარმოიქმნება ქვეყნის, შტატის ან ქალაქის დონეზე, რაც ნათლად ჩანს ცხრილში.

სპეციალიზაციის დონის მიხედვით განიხილავენ ფართო სპეციალიზაციის, საშუალო სპეციალიზაციის და ვიწრო სპეციალიზაციის კლასტერებს. ამგვარი კლასტერების მაგალითები მოტანილია ცხრ. 2-ში.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ფართო სპეციალიზაციის კლასტერები იხრება მაკროკლასტერებისაკენ, საშუალო სპეციალიზაციის — მეზოკლასტერებისაკენ, ვიწრო სპეციალიზაციის — მიკროკლასტერებისაკენ, თუმცა შესაძლებელია გადახრებიც. ასე, მაგალითად, მე-2 ცხრილში ყველის დამზადების კლასტერი, რომელიც განეკუთვნება საშუალო სპეციალიზაციის კლასტერებს, შეიძლება მიეკუთვნოთ მაკროკლასტერსაც, რადგან ყველის დამზადების წამყვანი კლასტერების საქმიანობის მასშტაბები რიგ შემთხვევებში მთელ ქვეყანას მოიცავს.

კლასტერების მაგალითები მათი სპეციალიზაციის დონის
შესაბამისად

მაგ. №	კლასტერების ტიპები მათი სპეციალიზაციის დონის მიხედვით		
	ფართო სპეციალიზაციის	საშუალო სპეციალიზაციის	ვიწრო სპეციალიზაციის
1	სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის კლასტერი	სასოფლო-სამეურნეო ტრაქტორების კლასტერი	სასოფლო-სამეურნეო მინიტრაქტორების კლასტერი
2	გემთმშენებლობის კლასტერი	მცირეტონიანი გემების კლასტერი	ძრავიანი იახტების კლასტერი
3	მანქანათმშენებლობის კლასტერი	ავტობუსების კლასტერი	მიკროავტობუსების კლასტერი
4	ყურძნისა და მელვინეობის კლასტერი	მელვინეობის კლასტერი	შამპანური ღვინოების კლასტერი
5	სურსათის კლასტერი	დაფასოებული შეფუთული) პროდუქტების კლასტერი	ჯანსაღი კვების (დაფასოებული) პროდუქტების კლასტერი
6	რძის კლასტერი	ყველის დამზადების კლასტერი	მაგარი ყველის კლასტერი
7	ტურიზმის კლასტერი	შიგა ტურიზმის კლასტერი	შიგა მწეანე ტურიზმის კლასტერი

ახლა კი შეიძლება წარმოვადგინოთ ჩვენ მიერ შემოთავაზებული კლასტერის მატრიცა: კლასტერის მასშტაბი კლასტერის სპეციალიზაციის დონის შესაბამისია (ცხრ. 3).

კლასტერის მატრიცა: კლასტერის მასშტაბი — კლასტერის
სპეციალიზაციის ღონე

კლასტერების სპე- ციალიზაციის ღონე	კლასტერების მასშტაბი		
	მაკრო	მეზო	მიკრო
ფართო			
საშუალო			
ვიწრო			

ამგვარი მატრიცის გამოყენება მოსახერხებელია ქვეყნისა და რეგიონის კლასტერების პასპორტიზაციისა და შესაბამისი მონაცემთა ბაზის შექმნისათვის. მაგალითად, ზედა მარცხენა უჯრაში მოცემულია ყველა ფართო სპეციალიზაციის მაკროკლასტერის ჩამონათვალი. ხოლო ქვედა მარჯვენა უჯრაში ვიწრო სპეციალიზაციის კლასტერების ჩამონათვალი.

თუკი წინათ, კლასტერების რაოდენობითი თეორიის განვითარებისას ხშირად საუბარი იყო კლასტერების იდენტიფიკაციის შესახებ, ამჟამად, უკვე იდენტიფიცირებული კლასტერების საფუძველზე ჩვენ არსებითად განვავითარეთ კლასტერული კლასიფიკაციები და ტიპოლოგიური სქემები. პრაქტიკული თვალსაზრისით, ისინი გამოსადეგია კლასტერების პასპორტიზაციისას, კლასტერული სტრატეგიებისა და პოლიტიკის შემუშავებისას. 1 ცხრილში მოცემული სქემის მსგავსად კლასტერული კლასიფიკაციური მატრიცების აგება თვალნათლივ გვიჩვენებს, განვითარების რა სტადიაზე იმყოფება კლასტერი მთლიანობაში ან მისი მთავარი მახასიათებლები (კავშირების სიღრმე, დასაქმება, კონკურენტუნარიანობა).

მოკლედ შევხვით კლასტერებისა და ეროვნული და რეგიონული ინოვაციური სისტემების ურთიერთკავშირს; განვითარებულ

ქვეყნებში შესაბამისი მექანიზმები საფუძვლად უდევს სახელმწიფო და რეგიონული განვითარების სტრატეგიებს. მაკროკლასტერებში სხვადასხვა კომპანიებისა და ორგანიზაციების მჭიდრო ერთობლივი საქმიანობა გვიჩვენებს, რომ ამ უკანასკნელთ შეუძლიათ მიაღწიონ ეროვნული (რეგიონული) ინოვაციური სისტემების დონეს. კლასტერები შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც ინოვაციური სისტემების რედუცირებული ფორმები¹. ძირითადი განსხვავებები კლასტერულ და ნაციონალურ (რეგიონულ) კონცეფციებს შორის მდგომარეობს სპეციალიზაციის ხარისხსითა (მაღალი — კლასტერებში, დაბალი — ინოვაციურ სისტემებში) და ინოვაციებით ფოკუსირებაში.²

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული გვაძლევს შემდეგი დასკვნის გაკეთების საშუალებას:

1. ეროვნულ ინოვაციურ სისტემაში უნდა ვიგულისხმოთ ეროვნული ინოვაციური კლასტერების ერთობლიობა, რომლებიც, თავის მხრივ, შედგება რეგიონული ინოვაციური კლასტერების ერთობლიობისაგან.

2. რეგიონულ ინოვაციურ კლასტერებში უნდა ვიგულისხმოთ რეგიონული ინოვაციური კლასტერების ერთობლიობა.

მაგრამ, ამასთანავე, ჩვენ ვგულისხმობთ, რომ კლასტერებს შორის, როგორც ეროვნულ, ასევე რეგიონულ დონეზე უნდა იქნას ორგანიზებული ეფექტიანი ურთიერთქმედება. აქვე შეიძლება ითქვას, რომ ეროვნული (რეგიონული) ინოვაციური სისტემების დინამიკა წარმოადგენს ეროვნული (რეგიონული) კლასტერების ევოლუციას. ის, რომ ერთი და იგივე სტრუქტურა (ორგანიზაციები) ხშირად სხვადასხვა კლასტერის წევრია, ხელს შეუწყობს მჭიდრო

¹ Innovative clusters drivers of National Innovation Systems // OECD Proceedings, Paris, 2001, gv. 417.

² Nauwelaers C. Background Paper on Cluster Policies for the Trend Chart Policy Workshop “Innovative Hot Spots in Europe: Policies to promote transborder clusters of creative activity”. 5-6 May 2003. Luxembourg, 2003.
Режим доступа: www.cordis.lu/trendchart

კავშირების დამყარებას მათ შორის, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია ინოვაციური სისტემების შესაქმნელად.

აღსანიშნავია, რომ ევროპაში რეგიონული ინოვაციური სისტემები ითვლება არა მხოლოდ ეროვნული, არამედ ევროპული ინოვაციური სისტემის საფუძვლად. ამ მიმართებით, მნიშვნელოვანია პროექტების ბოლო ტენდერი რეგიონული ინოვაციური პოლიტიკის დარგში, რომელიც გამოცხადდა სპეციალური პროგრამის „ევროპის სამეცნიერო-კვლევითი სივრცის აგება“ ფარგლებში და წარმოადგენს ევროკავშირის VI ჩარჩო-პროგრამის ნაწილს კვლევებისა და პროექტების დარგში¹.

ტენდერის უმნიშვნელოვანეს მიზნად გამოცხადებული იყო ევროპის ინოვაციური სისტემის საფუძვლის შექმნა პარტნიორთა ქსელის შექმნის, კოოპერაციის გაფართოების, ინოვაციისათვის ბარიერების მოშლისა და ტრანსეროვნული ერთობლივი სწავლების მხარდაჭერის გზით².

აღსანიშნავია, რომ ეროვნული და რეგიონული ინოვაციური სისტემების ფორმირებისას, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანი როლის შესრულება აკისრია ევროპის ინოვაციური პოლიტიკის *Trend Chart* და *Benchmarking* მექანიზმებს³, ვენჩურული კაპიტალის ბაზრებს, ასევე სამამულო კანონმდებლობას პრიორიტეტული განვითარების ტერიტორიების და ტექნოლოგიური პარკების შესახებ.

დასასრულს, ჩამოვაყალიბოთ მთავარი დასკვნები, რომლის გაკეთებაც შეიძლება ჩატარებული კვლევიდან.

1. მაიკლ პორტერის კვლევებზე დაყრდნობით, შემოთავაზებულია კლასტერის არასწორხაზოვან სოციალურ-ეკონომიკურ

¹ Call for proposals in the area of regional innovation policies // CORDIS focus, Luxembourg, 2004, # 241 (22 March), gv.15

² იქვე.

³ Московкин В.М., Раковская-Самойлова А.Х. Инновационная политика Европейского Союза. Опыт для Украины // Вестник Международного Славянского университета. Сер. Экономика, Х., 2003, т. 6, № 2, გვ. 3-13.

სისტემად განხილვა, რაც შესაძლებელს ხდის კლასტერის შიგნით კონკურენტული და კოოპერაციული ურთიერთკავშირების ნაწილის მოდელირებას კონკურენტულ-კოოპერაციული ურთიერთქმედების მათემატიკური მეთოდების საფუძველზე.

2. მაიკლ პორტერის კვლევებზე დაყრდნობით კლასტერში ვლინდება სინერგეტიკული ეფექტი და, აქედან გამომდინარე, იგი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ეკონომიკური სინერგეტიკის (სინერგეტიკული ეკონომიკის) შესწავლის ობიექტი, რომლის ერთ-ერთი ინსტრუმენტი შეიძლება იყოს არაწრფოვი დინამიკური სისტემა.

3. მაიკლ პორტერის კვლევებზე დაყრდნობით, შესაძლებელია კლასტერის განხილვა ქსელურ სტრუქტურად, მასში განსაზღვრულია წყვილური კავშირების მაქსიმალური ოდენობა.

4. კლასტერთაშორისი გაერთიანება უნდა განვიხილოთ კლასტერების ქსელის სახით.

5. სამგანზომილებიანი ხარისხობრივი მახასიათებლების საფუძველზე შემოღებულია სიმძლავრისა (აბსოლუტური მაჩვენებლები) და ფუნქციონირების ეფექტიანობის (ხვედრითი მაჩვენებლები) ცნებები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კლასიფიკაციური სქემების აგებისას.

6. შემოღებულია ცნებები და მათი მათემატიკური გამოსახულებები შიდაკლასტერული ურთიერთქმედებების ინტენსივობისა და კლასტერის სიმძლავრის მატრიცისათვის [რიცხვების სამეულის სახით წარმოდგენილი კლასტერის სიმძლავრის ცნების ალტერნატივა: წარმოების (გაყიდვების) მოცულობა კლასტერში, დასაქმება კლასტერში, კლასტერის წევრთა ოდენობა].

7. კლასტერის სიმძლავრის ფუნქციიდან წარმოებული ნიშნით, დროის მიხედვით კლასტერები იყოფა მზარდ ($dM/dt > 0$), შესუსტებულ ($dM/dt < 0$) და სტაბილურ ($dM/dt = 0$) კლასტერებად.

8. შემოთავაზებულია გლობალიზებული კლასტერების განხილვა, რომელთა მაგალითად გამოდგება საერთაშორისო ტურიზმის, სამეცნიერო კვლევების ზოგიერთი კლასტერი, ტრანსნა-

ციონალური კომპანიებისა და ინტერნეტქსელებზე აგებული კლასტერები.

9. ნაჩვენებია, რომ არსებითად ხარისხობრივი კლასტერული სქემებისა და მატრიცების რაოდენობრივი ანალიზი საწარმოო ჯაჭვში გარღვევების იდენტიფიცირებისა და მის რგოლებში დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობას იძლევა.

10. დადგენილია ურთიერთკავშირი კლასტერებსა და ინოვაციურ სისტემებს შორის.

5.4. სხვადასხვა ტიპოლოგიის რეგიონული კლასტერების ეფექტიანი განვითარების პრიორიტეტები

ტერიტორიული კლასტერები წარმოადგენს რესურსების რეგიონულ კონცენტრაციას საკმაოდ შეზღუდულ სფეროში ფირმების კავშირის გზით (ძირითადად მცირე და საშუალო), რომლებიც აწარმოებენ რეგიონის ძირითად საწარმოო საქმიანობასთან და სოციალურ ცხოვრებასთან ფუნქციურად დაკავშირებულ საქონელს და უწყვენ მომსახურებას. რეგიონის საწარმოო სივრცის გაფართოება გულისხმობს მრეწველობის სხვადასხვა დარგებს შორის ფუნქციონალურ ურთიერთობათა მუდმივ ცვლილებას და იწვევს საწარმოო ერთეულების ტერიტორიულ გადაადგილებას.

საწარმოო კომპლექსში კლასტერული ჯგუფის კონკურენტუნარიანობის ხარისხის ზრდა ხდება არა მხოლოდ ურთიერთდაკავშირებული დარგების, როგორც ერთსა და იმავე რეგიონში მომსახურების მომწოდებლების რესურსების კონცენტრაციით¹, არამედ რეგიონულ ბაზარზე ვიწრო სპეციალიზაციის ეკონომიკური „შესასვლელების“ ხელმისაწვდომობითაც. ორგანიზაციების,

¹ Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер; Пер. с англ., II изд., М.: Флиппа Бизнес Букс, 2006.

სექტორებისა და საზოგადოებების თანამშრომლობა აღნიშნული რესურსების ხელმისაწვდომობის მოსაპოვებლად და საწარმოთა ჯგუფების მისწრაფება ამ თანამშრომლობისაკენ ხელს უწყობს კლასტერის სტრუქტურული აგებულების ეფექტიანობის ზრდას.

თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში კლასტერების პრობლემას მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა. განიხილება მათი ჩამოყალიბების, ფუნქციონირებისა და განვითარების სხვადასხვა ასპექტები. კერძოდ, შეისწავლება კლასტერების, როგორც რეგიონის კონკურენტული უპირატესობის მნიშვნელოვანი ფაქტორის როლი; კლასტერების, როგორც რეგიონული ეკონომიკის დინამიკის განსაკუთრებული მიმართულების მნიშვნელობა; მათი, როგორც მცირე და საშუალო ფირმების (იაპონური სამრეწველო კლასტერების მაგალითზე) ოპტიმალური ურთიერთქმედების ფორმის შეფასება; ურთიერთკავშირი კლასტერებს, ინოვაციურ აქტივობასა და სწავლების ხარისხს შორის განათლების რეგიონულ სისტემაში; სამუშაო ძალის ღირებულების დიფერენცია-ცია სამრეწველო კლასტერების ყველა სტრუქტურულ რგოლში; მაღალტექნოლოგიური კლასტერების პოზიციების ანალიზი რეგიონულ ფირმათაშორის ქსელებში, კლასტერების როლი რეგიონული ინოვაციური სისტემის შექმნაში¹. თუმცა, კლასტერების

¹ Аничин В.Л. Перспективы развития молочно-продуктового кластера в Белгородской области / В.Л. Аничин, Д.Ю. Чугай // Экономика региона, 2008, № 24 (81), гв. 66-69;

Дадаев Л.М. Теоретические аспекты анализа кластерной организации региональной экономики / Л.М. Дадаев // Экономика региона, 2008, № 24 (81), гв. 50-56;

Лаврикова Ю.Г. Концептуальные основы и практика реализации кластерного подхода в регионах России / Ю.Г. Лаврикова // Экономика региона, 2008, № 22 (79), гв. 21-31;

Олейник Г.Д. Роль кластеров в достижении конкурентоспособности экономики российского севера / Г.Д. Олейник // Промышленная политика в Российской Федерации, 2008, № 8, гв. 3-10;

Татаркин Л.И. Кластерная политика региона / Л.И. Татаркин, Ю.Г.Лаврикова // Промышленная политика в Российской Федерации, 2008 № 8, гв. 11-19.

განვითარების კვლევები რეგიონული საწარმოო კლასტერების ფუნქციონირების კომპლექსურობისა და სისტემურობის თვალსაზრისით, არასაკმარისადაა შესწავლილი.

რეგიონული საწარმოო კლასტერების ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლება მდგომარეობს სამი ასპექტის — ტერიტორიული, ტიპობრივი, სამეცნიერო-ინოვაციური ასპექტების კომპლექსურ და დაბალანსებულ განვითარებაში. რეგიონული საწარმოო კლასტერების განვითარების პრიორიტეტული ასპექტების მიხედვით, ჩვენი აზრით, შესაძლებელია კლასტერების ტიპოლოგიის ჩამოყალიბება (იხ. ცხრ.5)

ცხრილი 5.

რეგიონული საწარმოო კომპლექსის კლასტერების
ტიპოლოგია

კლასტერის ტიპის ნომერი	კლასტერის ტიპის გაშიფრვა	შესწავლის პრი- ორიტეტული ასპექტი
I ტიპი	ეკონომიური აქტივობის რეგიონულად შეზღუდული ფორმები მონათესავე კლასტერებს შორის, რომლებიც, ჩვეულებრივ, დაკავშირებულია ამა თუ იმ სამეცნიერო დაწესებულებასთან (სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებთან, უნივერსიტეტებთან და ა.შ.	სამეცნიერო
II ტიპი	ვერტიკალური საწარმოო ჯაჭვები; საკმაოდ ვიწროდ განსაზღვრული სექტორები, რომლებშიც საწარმოო პროცესის მომიჯნავე ეტაპები წარმოქმნიან კლასტერის ბირთვს (მაგ.: ჯაჭვი „მომწოდებელი — მწარმოებელი — გამსაღებელი — კლიენტი“)	ტერიტორიული
III ტიპი	აგრეგაციის მაღალ დონეზე განსაზღვრული მრეწველობის დარგები (მაგ.: „ქიმიური კლასტერი“) ან სექტორების ერთობლიობა აგრეგაციის უფრო მაღალ დონეზე (მაგ.: „აგრო-სამრეწველო კლასტერი“)	დარგობრივი

პირველი ტიპის კლასტერებისათვის დამახასიათებელია ფორმირების მეცნიერული პრიორიტეტული ასპექტი. სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაციები, უმაღლესი სასწავლებლები, კომერციული სამეცნიერო ორგანიზაციები და შემოქმედებითი კოლექტივები შეიძლება გახდნენ ახალი პროდუქციის ან წარმოების ახალი ტიპის წარმოქმნის ბაზა. რეგიონში, საკმარისი ინფრასტრუქტურის არსებობის შემთხვევაში მათ უნდა განავითარონ მეცნიერებატევადი პროდუქცია და განახორციელონ ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების და ქვეყნის ფარგლებსა და საერთაშორისო არენაზე რეგიონთაშორისი კონკურენციის შექმნის პრიორიტეტულობის პრინციპი.

ამრიგად, მოცემული კლასტერების განმასხვავებელი თავისებურებაა:

- წარმოების განვითარების (გამოსაშვები პროდუქციის) ინოვაციურობა;
- რეგიონულ საწარმოო პროცესში სამეცნიერო საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის ჩართულობა ინოვაციური პროდუქტის შესაქმნელად;
- რეგიონში სამეცნიერო-დანერგვითი ბაზის არსებობა და მისი შედეგიანობა;
- წარმოების ფორმირების საფუძველად სამეცნიერო კვლევების შედეგები.

მეორე ტიპის კლასტერები გულისხმობს ტერიტორიულად შეზღუდულ ეკონომიკურ სივრცეში საწარმოო-ეკონომიკური, ფინანსური, სატრანსპორტო და სხვა კავშირების დასრულებული სრულფასოვანი ჯაჭვის არსებობას (დასრულებული საბოლოო პროდუქტის შესაქმნელად საბოლოო დამატებითი ღირებულების ფორმირების პრინციპებით). მოცემული ტიპის კლასტერებისათვის პრიორიტეტულია ტერიტორიული ასპექტი, რომელიც განაპირობებს სხვადასხვა წარმოების ეფექტიან სივრცით განვითარებას ერთიანი საწარმოო პროცესის ფარგლებში. მოცემული კლას-

ტერების განმასხვავებელი თავისებურებებია:

- მოქმედი ან პოტენციური საწარმო-ეკონომიკური ჯაჭვის „მომწოდებელი — მწარმოებელი — გამსაღებელი — კლიენტი“ არსებობა შეზღუდულ ტერიტორიაზე, რეგიონული ეკონომიკის ფარგლებში;
- განვითარებადი ან პოტენციური რესურსების ბაზის არსებობა კლასტერის ჩამოსაყალიბებლად;
- ტერიტორიის განვითარებისათვის კლასტერების შექმნით მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტის მიღება;
- ტერიტორიის რესურსებისა და ინფრასტრუქტურის ბაზის ყველაზე სრული და ეფექტიანი გამოყენება.

მესამე ტიპის კლასტერები იქმნება რეგიონისათვის სოციალურად ან ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი საწარმოებისა და დარგების გარშემო. პრიორიტეტული ასპექტი ხდება დარგობრივი ან სახეობრივი (ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით), რომელიც განსაზღვრავს როგორც კლასტერწარმოქმნელი საწარმოს, ასევე თვით კლასტერის დარგობრივ სპეციფიკას. ჩვენი აზრით, დარგობრივი მიდგომა, ამ შემთხვევაში უმჯობესია სახეობრივზე, ვინაიდან დარგობრივი დაყოფა უფრო ზუსტად განსაზღვრავს საწარმოთა საქმიანობის მიზნობრივ მიმართულებას. აღნიშნული კლასტერების განმასხვავებელი თავისებურებებია:

- მთელი კლასტერული სტრუქტურის მორგება კლასტერწარმოქმნელი საწარმოს ეფექტიან საქმიანობაზე;
- ხშირად, გამოშვებული პროდუქცია ორიენტირებულია რეგიონის, ხანდახან კი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ რეალიზაციაზე და, ამდენად, კლასტერის მოცემული ტიპი ხელს უწყობს კაპიტალის შემოდინებას რეგიონში;
- კლასტერის მიერ გამოშვებული პროდუქციის მეტი წილი მთლიან რეგიონულ პროდუქტში;
- წარმოების კონცენტრაციის მაღალი ხარისხი და მისი შედარებითი ეფექტიანობა.

რეგიონის კლასტერების ტიპოლოგიური დაყოფა, კლასტერების შექმნის მიზნები და ამოცანები, ასევე შექმნის პრიორიტეტული მიმართულებები გულისხმობს მეთოდური მიდგომის შემუშავებას კლასტერების, როგორც რეგიონული საწარმოო კომპლექსის ეფექტიანი ფუნქციონირების აუცილებელი ელემენტის დასამკვიდრებლად. ფორმირების პრიორიტეტული ასპექტის არსებობა არ გამორიცხავს კლასტერების ეფექტიანი განვითარების სხვა ასპექტების არსებობას, ამიტომაც შესაძლებელია კონცეპტუალურად ერთიანი მეთოდური მიდგომის შემუშავება.

შემოთავაზებული მეთოდური მიდგომა შედგება კლასტერის მახასიათებლების შესწავლისა და აგების ნაბიჯების (ან გეგმის) ჩამონათვალისგან:

1. კლასტერის შექმნის მიზნებისა და ამოცანების დასახვა — ქმნის საფუძველს კლასტერის შემადგენლობაში შემავალი რეგიონის საწარმოო კომპლექსის საწარმოთა მიზნობრივი განვითარებისათვის.

2. კლასტერის ტიპი — განაპირობებს ყოველი ტიპის კლასტერის ეფექტიანი განვითარების ადაპტირებულ თეორიულ ბაზას.

3. გამოსაშვები პროდუქციის ბაზარზე ორიენტირება (შიგა, საგარეო, რეგიონულ ეკონომიკასთან მიმართებით) — გამოწვეულია რეგიონული ეკონომიკის განვითარების დაბალანსებულობის მოსაზრებით. რეგიონის საწარმოო კომპლექსი საკუთარი საქმიანობით ორიენტირებული უნდა იყოს, ერთი მხრივ, რეგიონის მოსახლეობის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე და, მეორე მხრივ, საერთაშორისო დონეზე საკუთარი თავის დადებითად წარმოჩენაზე აღნიშნულ სფეროში დამატებითი კაპიტალის მოსაზიდად.

4. დარგობრივი ასპექტი — მიუთითებს ამოქმედებული სიმძლავრეების საწარმოო საზღვრებს.

5. ტერიტორიული ასპექტი — განსაზღვრავს კლასტერის განვითარების სივრცით საზღვრებს და მახასიათებლებს.

6. სამეცნიერო ასპექტი — განსაზღვრავს კლასტერის პერ-

სპექტიული განვითარების სამეცნიერო-ინოვაციურ საფუძველს.

7. კლასტერის ეფექტიანი განვითარების მექანიზმი არის კლასტერის ფუნქციონირების მიზნებისა და ამოცანების მისაღწევად მიმართული ეკონომიკური პროცესების ერთობლიობის დასაბუთება.

8. კლასტერის განვითარების ეკონომიკური ეფექტიანობა განსაზღვრავს კლასტერის განვითარების შედეგიანობას საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში.

ამის შესაბამისად შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ ცალკეული ტიპისა და რეგიონის მთელი საწარმოო კომპლექსის კლასტერების განვითარების პერსპექტიული მიმართულებები.

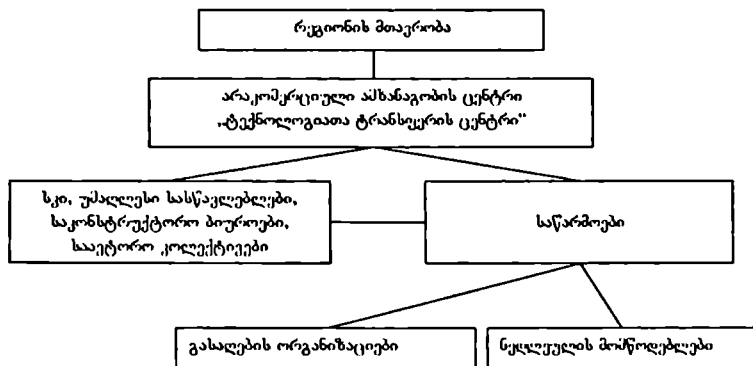
პარტნიორებს შორის — სამრეწველო და აგრარულ მწარმოებლებს, სამეცნიერო, სახელმწიფო ორგანიზაციებსა და მოსახლეობას შორის ურთიერთდამოკიდებულებათა გასაუმჯობესებლად აუცილებელია სამეურნეო მართვის დარგთაშორისი ტერიტორიულ ორგანოების შექმნა არაკომერციული ორგანიზაციების ფორმით, რომლებიც კოორდინაციას გაუწევენ საწარმოების მეცნიერულად დასაბუთებულ კომერციულ და ფინანსურ საქმიანობას შუა პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციისათვის რეგიონული საწარმოო კომპლექსის საქმიანობის სხვადასხვა სახეების საწარმოთა ინტერესების შერწყმის საფუძველზე.

თუ გავანალიზებთ არაკომერციული ორგანიზაციების ერთობლიობას, რომელთაც უფლება აქვთ მონაწილეობა მიიღონ ეროვნული და რეგიონული ეკონომიკის სამეურნეო საქმიანობაში, ცხადი გახდება, რომ რეგიონული საწარმოო კომპლექსის ეფექტიანი ფუნქციონირების მიზნებისათვის არაკომერციული ორგანიზაციების ყველაზე გამორჩეული ფორმაა არაკომერციული ამხანაგობა.

სხვადასხვა ტიპის რეგიონული საწარმოო კომპლექსის ელემენტების კლასტერების ერთობლიობა გულისხმობს სხვადასხვა არაკომერციული ამხანაგობების ორგანიზებას, რომელსაც გან-

საზღვრავს თვით ტიპოლოგია და ფუნქციონირების მიზნები.

კლასტერების პირველი ტიპისათვის მიზანშეწონილია არაკომერციული ამხანაგობის ორგანიზება ტექნოლოგიათა ტრანსფერის ცენტრების სახით (იხ. ნახაზი 5). ამხანაგობის მიზანი იქნება დასრულებული სამეცნიერო ნაშრომების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება რეგიონული საწარმოო კომპლექსის სტაბილური ინოვაციური განვითარების მიზნებისათვის.

ნახ. 5. პირველი ტიპის კლასტერების ეფექტიანი ფუნქციონირების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მოდელი

ამხანაგობის წევრებად ერთიანდებიან სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, უმაღლესი სასწავლებლები, სააგრო კოლექტივები, რომლებიც გამოთქვამენ მზადყოფნას საკუთარი დასრულებული სამეცნიერო კვლევების დასანერგად, ასევე ამ ინოვაციათა სარეალიზაციოდ ახლადშექმნილი ან არსებული საწარმოები. ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო უნდა გახდეს არაკომერციული ამხანაგობა „ტექნოლოგიების ტრანსფერის ცენტრის“ ორგანიზატორი.

რეგიონის საწარმოო კომპლექსის ეფექტიანი განვითარების

სამეცნიერო დასაბუთებისათვის აუცილებელია არაკომერციული ამხანაგობის შემადგენლობაში შეყვანილ იქნეს რექტორთა საბჭოს წარმომადგენელი და რეგიონული სამეცნიერო ცენტრის თავმჯდომარე.

პრობლემატიკის შემუშავებისათვის სამეცნიერო კადრების მოზიდვის ინსტრუმენტები შეიძლება იყოს:

1. მთავრობის თემატური გრანტები სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტებისათვის ეფექტიანი წარმოების ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის ღონისძიებების სისტემის შესაძრუმად;
2. გარდა მიზნობრივი დაფინანსებისა, პერსპექტიული სამეცნიერო კვლევები მხარდაჭერილი უნდა იყოს რეგიონული გრანტებითაც;
3. საწარმოებიდან ფინანსების მოზიდვა სამეცნიერო-კვლევითი პროექტების დასაფინანსებლად;
4. საგარეო ინვესტიციების მოზიდვა რეგიონის სამეცნიერო სფეროში და სხვ.

მიზანშეწონილია ერთობლივი რეგიონული პროგრამების შემუშავება მეცნიერებატევადი დარგების მქონე რეგიონისათვის უმსხვილესი პრიორიტეტული სამეცნიერო-ტექნიკური მიმართულებების მიხედვით, რომელიც გულისხმობს ფუნდამენტური და გამოყენებითი მეცნიერების ყველაზე მნიშვნელოვანი მიღწევების რეალიზაციას კონკურენტუნარიან წარმოებასთან ინტეგრაციის საფუძველზე. აქედან გამომდინარე, საჭიროა უფლებამოსილებათა მნიშვნელოვანი ნაწილის, ასევე დასახული მიზნებისათვის გათვალისწინებული სახელმწიფო საბიუჯეტო სახსრების გადაცემაც. პრიორიტეტული პროექტების მართვის მექანიზმი შეიძლება გახდეს ორი ტიპის რეგიონული პროგრამის შემუშავება. ერთ-ერთი მათგანი ნიშნავს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსური საშუალებების შესაძლო მოზიდვას პროგრამის სამეცნიერო ნაწილისათვის. ამასთან, შეიძლება ორგანიზებულ იქნეს სატრასტო კომპანია როგორც

პროგრამის შესრულების პროცესის ფინანსური მართვის ერთ-ერთი ორგანო, რომელიც წარმოადგენს სახელმწიფოს ინტერესებს. შესაძლებელია პროგრამის დაკრედიტების სისტემის გამოყენება შეღავათიანი პირობებით. პროგრამის მეორე ტიპი რეგიონული მნიშვნელობისაა, კერძო ინვესტიციებზე განსაკუთრებული ორიენტაციით.

აუცილებელია ვენჩურული კაპიტალის მოზიდვა ჩვენი ქალაქების საფინანსო სტრუქტურებში. ამასთან, ვენჩურული კაპიტალი ეყრდნობა ცალკეულ კოლექტივებს და არა მთლიანად ინსტიტუტებს, კოლექტივების ხელმძღვანელებს და არა ინსტიტუტების დირექტორებს. სწორედ ამ პრინციპის გათვალისწინება მართვით ვენჩურული დაფინანსების მოზიდვისას. მოსალოდნელია ვენჩურული კაპიტალის ზრდა მისი რეგიონული სტიმულირების ღონისძიებათა შემუშავების, სრულფასოვანი საფინანსო ინფრასტრუქტურის, ზოგადი ინვესტიციური აქტივობის ზრდისას. მეორე მხრივ, შეიძლება მრეწველობაზე, როგორც პარტნიორზე, დაყრდნობა სამეცნიერო-ინოვაციური საქმიანობის მართვის პრიორიტეტების რეალიზაციის ქმედითი მექანიზმის ფორმირებისას, რაც შესაძლებელია საწარმოთა ინოვაციური სტრატეგიის უზრუნველყოფისას. ეფექტიანი მექანიზმი შეიძლება გახდეს საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების საქმიანობა. მსხვილ კომპანიებთან მჭიდრო კავშირში სამეცნიერო-ინოვაციური ინკუბატორების განვითარების შესაძლებლობა ქმნის ხელსაყრელ სიტუაციას ვენჩურული კაპიტალის მოზიდვისთვისაც. ხდება სამრეწველო და საფინანსო სფეროების პოზიტიური დამატებითი შერწყმა.

სამეცნიერო-ინოვაციური საქმიანობის მართვის პრიორიტეტების რეალიზაციის მექანიზმის ფუნქციონირებისათვის საჭიროა მონაცემთა ბანკის შექმნა სამეცნიერო-ტექნიკური კოლექტივებისა და მათი პოტენციალის შესახებ.

მთლიანობაში მონაცემთა ბანკის შექმნა რეგიონში სამეცნიერო სფეროს ფუნქციონირების ინფორმაციული სისტემის შექმნის შე-

მადგენელი ნაწილია. აუცილებელია ასევე ქალაქის ინოვაციური ტიპის აღრიცხვა, რაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ინოვაციურ სტრატეგიას.

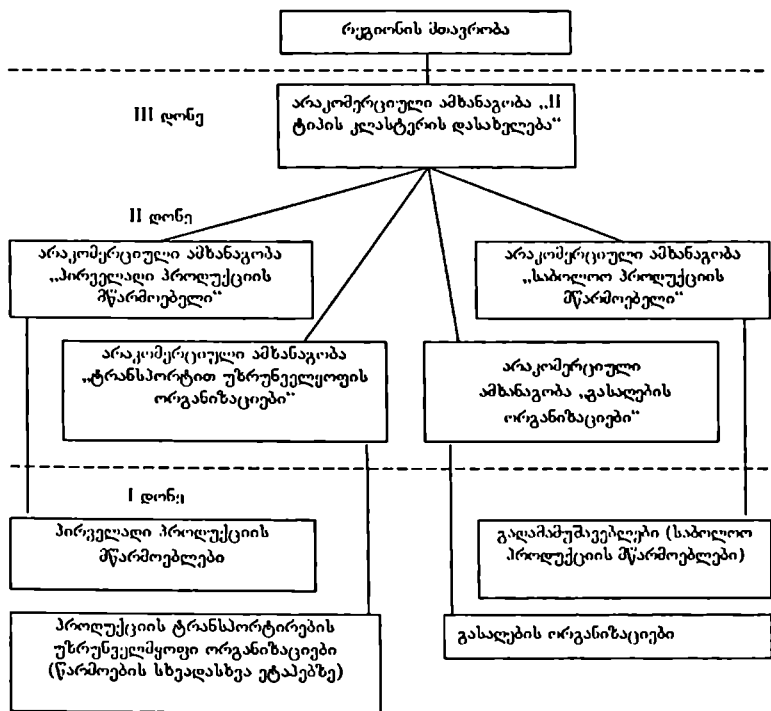
საზოგადოების ორიენტაცია ინოვაციური აქტივობის ამაღლებაზე სახელმწიფო და რეგიონული ორგანოების, ასევე ადგილობრივი თვითმმართველობის პირველი რიგის საზრუნავია. მიზანშეწონილია ასევე ზომების გატარება მოსახლეობის სწავლებასა და ბიზნესში, ყოფა-ცხოვრებასა და დასვენებაში მოწინავე ტექნოლოგიებით სარგებლობის უზრუნველსაყოფად. სერიოზული სტიმული შეიძლება გახდეს ასევე ადგილობრივი დონის სპეციალური პროგრამები და კონკურსები, რომლებიც მოემსახურება მასობრივი ხალხური შემოქმედების, ნოვატორობისა და ტრადიციების აღორძინებასა და მხარდაჭერას.

მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ პირველი ტიპის კლასტერების წარმოებათა განვითარების ეფექტიანობის ამაღლების კვალდაკვალ ისინი შეიძლება გარდაიქმნან მეორე და მესამე ტიპის კლასტერების ორგანიზაციულ სტრუქტურებად.

ჩატარებულმა კვლევებმა გვიჩვენა, რომ მეორე ტიპის კლასტერებისათვის მიზანშეწონილია ნახაზ 6-ზე გამოსახული ორგანიზაციული სტრუქტურის გამოყენება.

ამხანაგობის მიზანია შეზღუდული ტერიტორიის საწარმოო კომპლექსის ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლება რესურსების ბაზისა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არსებობით განპირობებული მეურნეობრიობის თანამედროვე პირობებში.

მიზანშეწონილია სამდონიანი სტრუქტურის შექმნა გადაწყვეტილებათა მიღების სისტემის რაციონალური ორგანიზაციისა და რეგიონის საწარმოო კომპლექსის საქმიანობის კოორდინაციისათვის, რომელიც შედგება ამხანაგობის წევრებისაგან მათი საქმიანობის მიმართულებების მიხედვით. პირველ, საბაზო დონეზე იმყოფება კლასტერის საქმიანობაში მონაწილე საწარმოები. მიზანშეწონილია მათი გაერთიანება არაკომერციულ ამხანაგობებად

ნახ. 6. მეორე ტიპის კლასტერების ეფექტიანი ფუნქციონირების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მოდელი

საქმიანობის მიმართულებების მიხედვით. ისინი შეადგენენ მოდელის მეორე დონეს. არაკომერციულ ამხანაგობებად გაერთიანება ეფექტიანი განვითარების ძირითად მიმართულებებზე კონსოლიდირებული გადაწყვეტილებების მიღებისა და ამხანაგობის მესამე დონეზე მათი გადაცემის შესაძლებლობას იძლევა, რაც განსაზღვრავს კლასტერის განვითარების მთელ პოლიტიკას.

ძირითადი ამოცანები, რომელთა გადაჭრაც მოუწევს არაკომერციულ ამხანაგობას, არის:

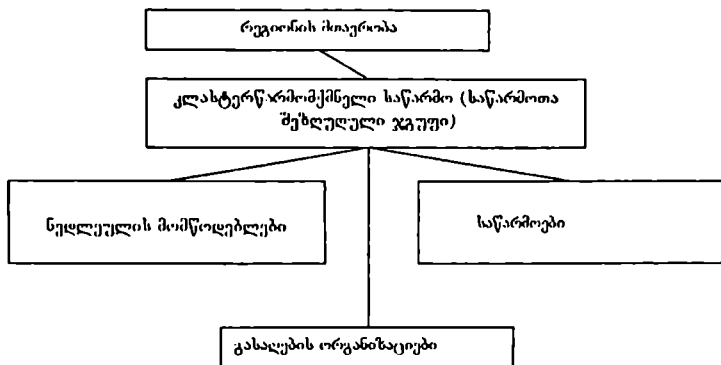
1. რეგიონის წარმოების რენტაბელური ღონის უზრუნველყოფა;
2. საწარმოო სტრუქტურის ოპტიმიზაციის სტიმულირება;
3. სამრეწველო საწარმოების მხარდაჭერის სტიმულირება წარმოების ინოვაციური განვითარების ოპტიმალური სამხარეო სტრუქტურის ფარგლებში;
4. რეგიონის საწარმოო კომპლექსში დამატებითი ინვესტიციების მოზიდვისათვის ღონისძიებათა შემუშავება, კონტროლი და სხვ.

არაკომერციული ამხანაგობის მიზნებისა და ამოცანების შესრულების ინსტრუმენტებია:

1. ამხანაგობის წევრი საწარმოებისათვის მიზნობრივი შეღავათიანი კრედიტები;
2. ამხანაგობის წევრი საწარმოების საქონლისა და მომსახურების გადაადგილების ღონისძიებები;
3. ამხანაგობის წევრი საწარმოების მოზიდული დამატებითი ინვესტიციები;
4. ამხანაგობის წევრი საწარმოების იურიდიული და ეკონომიკური უზრუნველყოფა;
5. ამხანაგობის წევრი საწარმოების ინტერესების დაცვა რეგიონსა და მის ფარგლებს გარეთ და სხვ.

ორგანიზაციული სტრუქტურის ჩამოყალიბებისადმი ოდნავ განსხვავებული მიდგომა შეიძლება შეეთავაზოთ მესამე ტიპის კლასტერების განვითარებისათვის (იხ. ნახ. 7).

აღნიშნულ კლასტერებში ძირითადი აქცენტი უნდა გაკეთდეს კლასტერწარმომქმნელი საწარმოების წინმსწრებ განვითარებაზე. მოცემულ საწარმოებს, როგორც წესი, აქვთ საკმაოდ განვითარებული მომწოდებლებისა და მომხმარებლების ქსელი, გააჩნიათ გასაღების ორგანიზაციებთან კონტაქტების საკმაოდ ღონე.

ნახ.7. III ტიპის კლასტერების ეფექტიანი ფუნქციონირების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მოდელი

რეგიონის მთავრობამ კლასტერების მოცემული ტიპის ეფექტიანი საქმიანობის უზრუნველსაყოფად მთელი ძალისხმევა უნდა მიმართოს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტაზე:

1. სხვა რეგიონებიდან და ქვეყნებიდან ნედლეულის მომწოდებელი ჯგუფების მოზიდვა და გაფართოება;
2. კლასტერწარმომქმნელი საწარმოს მიერ გამოსაშვები პროდუქციის ნომენკლატურის გაფართოების სტიმულირება მისი ინოვაციურობისა და მომხმარებელთა ცვალებადი მოთხოვნების შესაბამისად;
3. კლასტერის პროდუქციის მომხმარებელთა ქსელის განვითარება;
4. რეგიონის დადებითი იმიჯის შექმნა ქვეყანაში და მსოფლიო არენაზე და სხვ.

რეგიონის მთავრობის ამოცანების რეალიზაციის ინსტრუმენტებია:

1. კლასტერწარმომქმნელი საწარმოების კომპლექსური მონიტორინგი;

2. მთავრობის ჩართვა კლასტერწარმოქმნელი საწარმოების წინაშე მდგარი ამოცანების გადაწყვეტაში;
3. წარმოების ორგანიზაციაში ეკოლოგიური ნორმების დაცვაზე მკაცრი კონტროლი;
4. მარკეტინგული საქმიანობა აღნიშნული კლასტერების პროდუქციის სხვადასხვა ბაზრებზე გასატანად;
5. რეგიონის ფარგლებს გარეთ წარმოების გადატანის ან წარმოების შემცირების საწინააღმდეგო ზომების გატარება და სხვ.

აუცილებელია პირობების შექმნა კლასტერების სამივე ტიპის საქმიანობის სამეცნიერო უზრუნველყოფისათვის — პრიორიტეტული მიმართულებების მიხედვით შეიძლება შეიქმნას რეგიონის ყველაზე პერსპექტიული მეცნიერებისაგან შემდგარი ექსპერტთა ჯგუფები კლასტერების განვითარებისათვის მისაღებ გადაწყვეტილებათა დასასაბუთებლად. კლასტერების განვითარების ინოვაციურობა მათი ფუნქციონირების აუცილებელი პირობაა. ინოვაციური გზის პრაქტიკული უკუგების ამაღლება შეიძლება მიღწეულ იქნეს მსხვილი ინოვაციური სტრუქტურების წარმოქმნის მიმართულებით, რომლებიც ტექნიკურად აღჭურვილი იქნება და რომელთაც შეეძლება ახალი ტექნიკის ობიექტების შექმნა, რაც რადიკალურად შეცვლის წარმოების ტექნოლოგიას.

თანამედროვე ეკონომიკაში შრომის დანაწილება საწარმოო პროცესის მონაწილეებს შორის უზრუნველყოფს შრომის მწარმოებლურობის ზრდას. შრომის დანაწილებაზე აგებული რთული კოოპერირებისას, როგორც წესი, შეინიშნება შრომის მწარმოებლურობის წინმსწრები ზრდა წარმოებაში ჩართულ რესურსებთან შედარებით. საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების მრეწველობაში ინტეგრაციული პროცესების განვითარების გამოცდილება მოწმობს იმას, რომ ინტეგრირებული სტრუქტურები, რომლებიც აერთიანებენ საბოლოო პროდუქტის წარმოების ყველა რგოლს, უფრო ეფექტიანია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.

ამასთან, წარმოების კონცენტრაციის პროცესი ხელს უწყობს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას და მუდმივი დანახარჯების შემცირებას. საუკეთესო საწარმოებში კონცენტრაციას თან ახლავს ყველა ტექნოლოგიური პროცესის სრულყოფა, მართვის მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემების ათვისება, შრომის პირობების გაუმჯობესება, კომპლექსური ტექნიკური და ტექნოლოგიური პოლიტიკა, რაც აუმჯობესებს როგორც წარმოების ფაქტორებს, ასევე სამრეწველო საწარმოებს. ამრიგად, წარმოდგენილი მეცნიერული მიდგომა საძირკველს ჩაუყრის რეგიონული საწარმოო კომპლექსის აღორძინებასა და ფორმირებას ინოვაციური განვითარების და არსებული რესურსების ბაზისა და რეგიონული პოტენციალის ყველაზე რაციონალური გამოყენების პრინციპებით.

მსოფლიო პრაქტიკა მოწმობს, რომ ამჟამად სამრეწველო პროგრესი განაპირობებს არა ცალკეული საწარმოების, არამედ მათ გაერთიანებათა, ჯგუფების, კლასტერების და ქსელების შექმნას.

კლასტერი განიხილება, როგორც საწარმოთა, რეგიონების და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით ადგილობრივ დაწესებულებებთან და ხელისუფლების ორგანოებთან ვერტიკალური კავშირებით დაკავშირებული და სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ცენტრის ირგვლივ გაერთიანებული ტერიტორიულად ახლოს მყოფი და ურთიერთშემავსებელი საწარმოების ქსელური ორგანიზაცია (სპეციალიზებული მომწოდებლების, მ.შ. მომსახურების, ასევე მწარმოებლებისა და მყიდველების ჩათვლით).

საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, კლასტერული მიდგომა მთელს მსოფლიოში აღიარებულია, როგორც ეკონომიკათა კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკა. კლასტერული მიდგომის რეალიზაციისათვის გაწეულ საქმიანობას შეიძლება ვუწოდოთ კლასტერიზაცია, რაც გულისხმობს სახელმწიფო და საზოგადოებრივი მხარდამჭერი ინსტიტუტების მიერ საწარმოთა კლასტერებად გაერთიანებასა და მათ შორის არაფორმალური დამოკიდებულებებისა და ქსელური თანამშრომლობის მიზნით გაწეულ ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ღონისძიებათა კომპლექსს.

კლასტერული მიდგომა, როგორც კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ახალი ტექნოლოგია, შემდეგ მიზნებს ისახავს: მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას, რეგიონის ტერიტორიაზე არსებული ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის გაძლიერებას, ეფექტიანი ბიზნესკლიმატის მხარდაჭერას, რაც აღიღებს ბიზნესის კონკურენტულ უპირატესობებს და სახელმწიფოს ტერიტორიის განვითარე-

ბის პოტენციალის კომპლექსურ გამოყენებაზე გადასვლას.

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, კლასტერიზაცია ემსახურება არა მხოლოდ სამრეწველო პოლიტიკის მიზნების მიღწევას (კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, ინოვაციური გეზის გაძლიერება), არამედ იგი წარმოადგენს მძლავრ ინსტრუმენტს რეგიონული განვითარების სტიმულირებისათვის.

არაერთ განვითარებულ ქვეყანაში (აშშ, კანადა, იაპონია, ფინეთი, გერმანია, იტალია და სხვ.) დარგობრივი კლასტერები გახდა ბიზნესთანამეგობრობათა ჩეულებრივი ფორმა, ტერიტორიის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ეფექტიანი ინსტრუმენტი.

ამასთან, გათვლისწინებული უნდა იქნას ისიც, რომ ყოველ ცალკე აღებულ ქვეყანაში კლასტერებს განსხვავებული ნიშნები, ორგანიზაციისა და ფუნქციონირების სპეციფიკა გააჩნიათ. ამასთან დაკავშირებით, კლასტერული ტექნოლოგიების საზღვარგარეთული გამოცდილების სამამულო პრაქტიკაში გამოყენების შესაძლებლობების შესწავლისას, აუცილებელია როგორც რეგიონულ, ასევე ზოგადად სახელმწიფო დონეზე არსებული თავისებურებების გათვალისწინება, კლასტერული მიდგომის პირობების, ფაქტორების, უპირატესობების გამოყენება და მისი დანერგვის ეფექტის შეფასება.

მსოფლიო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი გლობალიზაციის პროცესები, საერთაშორისო კონკურენციის გაძლიერება კონკურენტუნარიანობის მართვის პარადიგმის ცვლილების ობიექტური წანამძღვარი გახდა, რაც აისახა ტრადიციულ სამრეწველო პოლიტიკაზე უარის თქმასა და კლასტერებზე დაფუძნებულ ახალ სამრეწველო პოლიტიკაზე გადასვლაში. გლობალიზაციის შედეგად, წარმოების ფაქტორები უფრო მობილური ხდება, ძლიერდება კონკურენცია ქვეყნებს შორის, ამიტომაც განვითარებისა და კონკურენტებზე უპირატესობის შენარჩუნებაში მნიშვნელოვანია

არა მხოლოდ ინოვაციები და განათლება, არამედ საწარმოებს შორის ურთიერთკავშირები, რამაც დასაბამი მისცა ახალ ქსელურ სტრუქტურებს — კლასტერებს.

დღესდღეობით სულ უფრო ფართოდაა აღიარებული თვალსაზრისი, რომ ტერიტორიები, რომლებზეც კლასტერები მდებარეობს, ეკონომიკური განვითარების ლიდერები ხდებიან. ასეთი რეგიონ-ლიდერები განსაზღვრავენ ეროვნულ ეკონომიკათა კონკურენტუნარიანობას. 2008 წლის ოქტომბერში ევროკავშირმა ევროპაში ინოვაციების ხელშეწყობისთვის მიიღო მემორანდუმი კლასტერების შესახებ, როგორც პოლიტიკური რეალიზაციის გეგმა. ეს გამოცდილება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ქვეყნებისთვის, რომლებმაც ახლახან აირჩიეს საბაზრო ეკონომიკის გზა და ისწრაფიან, გაააქტიურონ თავიანთი სამეცნიერო-ტექნიკური, ინოვაციური და სამრეწველო პოტენციალი მდგრადი სოციალური ეკონომიკური განვითარების უზრუნველსაყოფად და მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის მაღალი დონის მქონე სახელმწიფოდ გადასაქცევად.

რეგიონში კლასტერის არსებობას გააჩნია მთელი რიგ უპირატესობები: შეინიშნება მწარმოებლურობის ზრდა წარმოების ფაქტორების ყველაზე ეფექტიანი კომბინაციის, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, მოღვაწეობის უკეთესი კოორდინაციის, საზოგადოებრივი დოვლათის შექმნის, შეჯიბრის სტიმულირების, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის გავლენის შეზღუდვის წყალობით. კლასტერის საშუალებით შესაძლებელია ახალი საქმიანობის სტრუქტურების წარმოშობა კლასტერის შიგნით პროდუქციის წარმოებასა და მომსახურებაში არსებული ნიშების შესახებ ინფორმირებულობის, რეალიზაციის საშუალებების, საწარმოს შესაქმნელად ნებისმიერი აუცილებელი, მათ შორის ინფორმაციული რესურსის კონცენტრაციის და ხელმისაწვდომობის წყალობით.

კლასტერის შექმნა ხელს უწყობს ახალი ტექნოლოგიების გავრცელებას და წარმოების ორგანიზაციას „მოქმედებათა ვერტიკალის“ ფარგლებში. ვითარდება არა მარტო ფირმებს შორის ურთიერთკავშირი, არამედ ეფექტიანი ურთიერთქმედება პროფილური დარგების მეცნიერებასთან, განათლებასთან. ეს კი გარკვეულ გავლენას ახდენს რეგიონალური ხელისუფლების სტატეგიის ფორმირებაზე.

კლასტერში გაერთიანებული ფირმებისა და ორგანიზაციებისათვის ხელმისაწვდომია ინფორმაცია მარკეტინგის, ტექნოლოგიების, მყიდველთა მიმდინარე მოთხოვნილებების შესახებ, რომლებიც შეიძლება უკეთ იქნეს ორგანიზებული და საჭიროებს ნაკლებ დანახარჯებს, რაც საშუალებას აძლევს კომპანიებს, იმუშაონ უფრო პროდუქტიულად და გაეიდნენ მწარმოებლურობის მოწინავე დონეზე.

კლასტერის მეშვეობით ხდება ინოვაციების ფართო გავრცელება მყიდველთა ცვალებად მოთხოვნილებებზე სწრაფი რეაგირების წყალობით; ერთ-ერთ დადებით მხარედ შეიძლება მოვიხსროთ მაღალი დანახარჯების და ინოვაციათა რისკების დაყოფა ქსელის მონაწილეებს შორის, რაც დიდ სირთულეს წარმოადგენს იზოლირებული ფირმისთვის. დანახარჯების შემცირება ცოდნათა და ტექნოლოგიათა შეძენა-გავრცელებაზე შესაძლებელი ხდება გაერთიანების შემადგენლობაში „ცოდნის მწარმოებლების“ ჩართვის შედეგად, აგრეთვე კლასტერის მონაწილეებს შორის საკადრო მიგრაციითა და ფორმალური და არაფორმალური კავშირების რეალიზაციის შედეგად უწყვეტი სწავლებით.

ის იძლევა რეგიონის ზარალიანი საწარმოების მიზანმიმართულ ხელახალი ორიენტაციის შესაძლებლობას. კლასტერი დადებით გავლენას ახდენს პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ზრდაზეც, ზემოქმედებს მის ორ ძირითად მდგენელზე: ფასსა და ხარისხზე.

იგი იძლევა დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობას კადრების გადამზადებაზე, კონსალტინგურ მომსახურებაზე, ახალი ტექნოლოგიების შემუშავებასა და დანერგვაზე. ერთი სიტყვით, მასზე, რასაც ადრე ყოველი კომპანია, თუ ფირმა დამოუკიდებლად ახორციელებდა. ამ ყველაფერთან ერთად კლასტერი საშუალებას მოგვცემს გადავჭრათ სოციალური ამოცანებიც: მცირე და საშუალო საწარმოები, რომლებიც ემსახურება კლასტერის სათაო ოფისებს, გახდება მაღალკვალიფიციური კადრების შრომითი მოწყობის ადგილი, იქნებიან ისინი მუშები თუ კონსალტინგის, მარკეტინგის, იურისპრუდენციის სპეციალისტები და ა.შ. გარდა ამისა, არსებობს სტრუქტურათა მასა, რომელთა მომსახურება აუცილებელია მხოლოდ წარმოების დივერსიფიკაციის რომელიმე კონკრეტული პროექტის რეალიზაციის დროს.

ამასთან, არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ კლასტერის შემადგენლობაში მყოფი საწარმოები სულაც არ წყვეტენ კონკურენციას ერთმანეთს შორის, მაგრამ კონკურენცია კლასტერის შიგნით იქცევა კონკურენტული უპირატესობების აქტიური გავრცელების მექანიზმად. შემთხვევითი არაა, რომ პრაქტიკოსებში ბენჩმარკინგი მზარდი პოპულარობით სარგებლობს. ამ ტერმინში გულისხმობენ საკუთრივ კომპანიის მაჩვენებლების შედარებით ანალიზს და ყველაზე წარმატებული ფირმების მუშაობის მახასიათებლებს. ბენჩმარკინგის მიზნებია: მოწინავე ფირმების გამოვლენა; მათი წარმატებული ფუნქციონირების ფაქტორების განსაზღვრა; საკუთარ კომპანიაში ამ ფაქტორების შემდგომი კოპირება. საუკეთესო ნიმუშების მიბაძვა გვეხმარება უმოკლეს ვადებში და ყველაზე მცირე დანახარჯით შევძლოთ ბიზნესპროცესების სრულყოფა. ბენჩმარკინგის გამოყენება არა მარტო სხვათა წარმატებების წყაროების აღწარმოების შესაძლებლობას გვაძლევს, არამედ ბენჩმარკინგის დახმარებით სხვათა პროექტების ათვისების პროცესი გადაყვანილ

იქნა შეგნებულ დონეზე, გადაიქცა მმართველობით პროცედურად. მაშასადამე, მისი წარმოება შეიძლება სწრაფად, გეგმაზომიერად და, საბოლოო ჯამში, უფრო ეფექტიანად.

განვითარებული კლასტერი ქმნის „თბილი ადგილების“ სიჭარბეს არა მარტო ლიდერებისთვის, არამედ ისეთი ფირმებისთვისაც, რომლებიც ასეთებად იქცევიან უმაღლეს, როგორც კი იპოვიან თავიანთ ნიშას. მთავარია, ამ ფირმებმა აირჩიონ სტატეგია, რომელიც არ ეწინააღმდეგება მათ ზომასა და კომპეტენციას. ევროპის ქვეყნებში ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად ფართოდ გამოიყენება კლასტერული სტატეგიები. მიუხედავად მიდგომების სხვადასხვაობისა, ევროპის ქვეყნების უმრავლესობამ შეიმუშავა ესა თუ ის კლასტერული სტრატეგია, რომელსაც ყველაზე აქტიური ფორმით ახორციელებენ ქვეყნები — დანია, ნიდერლანდები, ბელგიის ფლამანდიური რაიონი, კვებეკი (კანადა), ფინეთი, აგრეთვე სამხრეთ აფრიკა (ახალი მთავრობის დროს). საფრანგეთი და იტალია შეიძლება გამოდგეს ისეთი ქვეყნების მაგალითებად, რომლებშიც ძველთაგანვე გამოიყენება ერთგვარი კლასტერული სტრატეგია, თუმცა სხვა სახელწოდებით.

კლასტერული მიდგომის დანერგვის დადებითი გამოცდილების განხილვისას არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მსოფლიო პრაქტიკაში არსებობს მრავალი კლასტერი, რომლებმაც ვერ მიაღწიეს წარმატებას ან არ აქვთ კონკურენტული უპირატესობები. რიგ შემთხვევებში ესაა ამ კლასტერების ჩამოსაყალიბებლად გარკვეული სქემის უქონლობის შედეგი.

დარგების ადმინისტრაციამ გონივრულად, საქმის ცოდნით უნდა გამოიყენოს საწარმოთა ინტერესი ინტეგრაციისკენ და ხელი შეუწყოს კლასტერების შექმნას რეგიონალური ბიზნესის ძირითადი „ლოკომოტივების“ გარშემო. ასეთ შემთხვევაში მსხვილი კომპანიები ასრულებენ კლასტერის ბირთვის როლს, ხოლო მცირე და

საშუალო ბიზნესი, რომელიც მათ გარშემო დაჩქარებული ტემპით ვითარდება, იქცევა ბიუჯეტში მნიშვნელოვან გადამხდელად და დარგების განვითარების ძირითად წყაროდ. ამასთანავე, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესის კონცენტრაცია ეკონომიკის გარკვეული სფეროს გარშემო მნიშვნელოვნად ზრდის მათი გადარჩენის შანსს.

სამრეწველო და კლასტერული პოლიტიკის შედარებითმა ანალიზმა გამოავლინა ამ უკანასკნელის უპირატესობები ინოვაცი-ათა აქტივიზაციაში კლასტერის სუბიექტების ლოკალიზაციისა და აგლომერაციის, კლასტერული ინფრასტრუქტურის პოტენციალის გამოყენების, ასევე ცოდნის, გამოცდილების გადაცემაში პორიზონ-ტალური და ვერტიკალური კავშირების, ერთობლივი სამეცნიერო და მარკეტინგული კვლევების ჩატარების წყალობით.

საზღვარგარეთის გამოცდილება მოწმობს, რომ კლასტერული მიდგომა მთელ მსოფლიოში აღიარებულია, როგორც რეგიონუ-ლი/ნაციონალური ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღ-ლების პოლიტიკა. კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციისათვის საჭიროა ჩატარდეს მთელი რიგი სამუშაო, სადაც სახელმწიფო და საზოგადოებრივი მხარდამჭერი ინსტიტუტების მიერ მოხდება საწარმოთა კლასტერებად ასოციაციისა და მათ შორის არაფორ-მალურ ურთიერთდამოკიდებულებათა და ქსელური თანამშრომ-ლობის ჩამოყალიბება, ჩატარდება ანალიზი და შემუშავდება ორ-განიზაციულ-ეკონომიკურ ღონისძიებათა კომპლექსი.

საქართველო ვერ იქნება შორს ამ პროცესებისაგან იმდენად, რამდენადაც კლასტერული მიდგომის წანამძღვრები ქვეყანაში არის. ეს იმას მოწმობს, რომ საქართველოსა და პოსტსაბჭოთა სივრცის სხვა ქვეყნებისათვის აქტუალურია კლასტერული მიდგ-ომის გამოყენება საწარმოების, რეგიონებისა და მთლიანად ნა-ციონალური ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათ-

ვის. გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციებმა, რომლებიც სტიმულს აძლევენ საერთაშორისო კონკურენციას, კონკურენტუნარიანობას, ინოვაციურობას, ერთი მხრივ, და, მეორე მხრივ, ქსელური, არაფორმალური კავშირების ზრდამ სუბიექტებს შორის, როგორც საპასუხო რეაქციამ ამ პროცესებზე, საყოველთაო აღიარება მოიპოვა სტრუქტურული გარდაქმნის პროგრამის შემუშავებასა და ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი გვაძლევს საშუალებას, ჩამოვყალიბოთ კლასტერული პოლიტიკა, როგორც ნაციონალური/რეგიონული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მიერ განსახორციელებული საქმიანობა კლასტერებისა და ქსელური ურთიერთკავშირების ორგანიზაციისა და განვითარების სტიმულირების მიზნების, პრინციპებისა და მეთოდების შესამუშავებლად. კლასტერული პოლიტიკა პრაქტიკაში რეალიზდება კლასტერული სტრატეგიის შემუშავების საფუძველზე.

კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების საზღვარგარეთულ გამოცდილებაზე ჩატარებულმა ანალიზმა შესაძლებლობა მოგვცა გაგვეკეთებინა შემდეგი დასკვნები: არსებობს კლასტერული პოლიტიკის ეროვნული თავისებურებები; არ არსებობს ერთგვაროვნობა კლასტერული პოლიტიკის საშუალებათა შემადგენლობაში; ისინი ერთიანია მხოლოდ ერთი კლასტერული პროექტის მონაწილე ქვეყნებში; კლასტერული პოლიტიკის უზრუნველყოფის მეთოდები მრავალფეროვანია, რომლებიც განისაზღვრება ეროვნული თავისებურებებითა და კლასტერული მიდგომის მიღებული კონცეფციით; სახელმწიფოთა კლასტერული პოლიტიკა განსხვავებულია კლასტერიზაციის პროცესში მთავრობის ჩარევის ხარისხის შესაბამისად; კლასტერული პოლიტიკის ჩამოყალიბების მეთოდური საფუძვლები არ არის შემუშავებული.

მთავრობის პოლიტიკა არ უნდა იყოს მკაცრად ორიენტირებული მრეწველობის დარგებისა და საწარმოების პირდაპირ სუბსიდირებაზე ან ბაზარზე კონკურენციის შეზღუდვაზე. კლასტერული ინიციატივები შეიძლება გამომდინარეობდეს სახელმწიფო ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოებიდან.

მთავრობის პოლიტიკა არ უნდა იყოს ორიენტირებული პირდაპირ ჩარევაზე, არამედ უნდა გადავიდეს კლასტერების პირდაპირ სტიმულირებაზე. კლასტერიზაციის პროცესში ჩარევა შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ გამჭვირვალე ბაზრის არსებობის ან ინოვაციური სისტემების არასრულყოფილების შემთხვევაში. მთავრობამ თავის თავზე არ უნდა აიღოს დამწყები კლასტერების ხელმძღვანელობა ან საკუთრების უფლება, არამედ უნდა გამოდიოდეს შუამავლის როლში, რომელიც თავს უყრის მწარმოებლებს, მომწოდებლებსა და მყიდველებს, უზრუნველყოფს კლასტერიზაციისა და ინოვაციების პროცესის ხელშემწყობ სტრუქტურებსა და სტიმულებს.

კლასტერული პოლიტიკა კონცენტრირებული უნდა იყოს კონკურენტუნარიან კლასტერებზე, მაგრამ არ უნდა უგულებელყოფდეს მცირე და ემპირიონულ კლასტერებს. საქართველოს თანამედროვე ვითარებისთვის დამახასიათებელია შემდეგი გარემოებები: სამოქალაქო საზოგადოების არასაკმარისი განვითარება; არაფორმალური ურთიერთობების უმწიფრობა; ქვეყანაში სამთავრობო სააგენტოების არარსებობა, რომლებიც გამოიკვლევდნენ კლასტერულ მიდგომას.

რეგიონული/ეროვნული კლასტერული პოლიტიკის ძირითადი ამოცანაა პირობების შექმნა მდგრადი განვითარებისა და რეგიონული/ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის კლასტერების სტიმულირების საფუძველზე. ჩამოყალიბებული მიზნის საფუძველზე განისაზღვრება კლასტერული პოლიტიკის ამოცანე-

ბი, რომლებიც შემდეგში მდგომარეობს: ხელსაყრელი პირობების შექმნა ბაზრების დინამიური მუშაობისათვის (ინფრასტრუქტურა, კონკურენტული პოლიტიკა და სტრუქტურული რეფორმები, სტრატეგიული ინფორმაციის მოშადაება); ეკონომიკის პრობლემური ხედვის ჩამოყალიბების წყალობით ინოვაციების უზრუნველყოფი გარემოს შექმნა; კლასტერული ურთიერთკავშირების უპირატესობების შესახებ ბაზრის სუბიექტების ინფორმირებულობის დონის ამაღლება; კავშირების დამყარებისა და ცოდნის გაზიარების სისტემის მართვა და შუამავლობა; ცოდნის ფორმალურ და არაფორმალურ გაზიარებაში დახმარება; კლასტერებში თანამშრომლობის სტიმულირების სქემებისა და ქსელის ინიციატივანი შუამავლები, რომლებიც ეძებენ ორგანიზაციებს ერთობლივი საქმიანობისათვის; სტრატეგიული ინფორმაციის მოშადაება (პერსპექტიული ტექნოლოგიების შესწავლა, კლასტერების სტრატეგიული შესწავლა); კლასტერული პროგრამების შემუშავება და რეალიზაცია; ერთობლივი კვლევებისა და განვითარების პროგრამების ხელშეწყობა; კლასტერული ინფრასტრუქტურის შექმნა და განვითარება; სამრეწველო კავშირების კულტივირება საზოგადოებრივი ინსტიტუტების მეშვეობით (სკოლები, უნივერსიტეტები, კვლევითი ინსტიტუტები).

ლიტერატურა

1. ე. ბარათაშვილი, ნ. ნადარეშიშვილი, ნ. ძიძიკაშვილი, კლასტერიზაციის თეორიული საფუძვლები და მათი დანერგვის წინაპირობები, ჟურნალი „საქართველოს ეკონომიკა“ № 9 და № 10, 2007.
2. ე. ბარათაშვილი, ნ. ფარესაშვილი, თ. აბრალავა, „კლასტერი, როგორც კონკურენტუნარიანობის მართვის ინსტრუმენტი“, ჟურნალი „ეკონომიკა“, № 1-2, 2011.
3. ნ. ფარესაშვილი, თ. აბრალავა, „კლასტერული პოლიტიკის მეთოდოლოგიური საკითხები ეკონომიკური კრიზისის ფონზე“, სტუ-ის საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, 25 მარტი, 2011.
4. ნ. ფარესაშვილი, თ. აბრალავა, „კლასტერის როლი ბიზნეს-პროცესების მართვაში“, სტუ-ის საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, 15-16 აპრილი, 2011.
5. ნ. ფარესაშვილი, თ. აბრალავა, „კლასტერი, როგორც რეგიონის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის მექანიზმი“, თსუ-ის საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, 2011.
6. ი. გაგნიძე, კლასტერების როლი საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში, ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“ თბ. № 3, 2008.
7. ი. გაგნიძე, კლასტერების ინიციატივები ევროპაში და საქართველო, ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, თბ. №1, 2010.
8. Руднева, П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Экономика региона. 2007. № 18. Ч.2 (декабрь) Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>.
9. Портер, М. Конкуренция. М.: Издат. дом «Вильямс», 2003.

10. Горшенева, О.В. Кластеры: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. № 4. Ч.2.
11. Егоров, О.И. Зарубежный опыт региональной науки, региональной политики и территориального развития / О.И. Егоров, О.А. Чигаркина // Регион: экономика и социология. 2006. № 1.
12. Цихан, Т.В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. 2003. № 5
13. Ларионова, Н.А. Кластерный подход в управлении конкурентоспособностью региона // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2007. № 1. Ч.2.
14. Методические рекомендации по реализации кластерной политики в северных субъектах Российской Федерации (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www/tpprf.ru>
15. Хасаев, Г.Р. Кластеры _ современные инструменты повышения конкурентоспособности региона (через партнерство к будущему) / Г.Р. Хасаев, Ю.В. Михеев (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.compass-r.ru>.
16. Бондаренко, В. Малые предприятия в системе кластеров (Электронный ресурс) // Бизнес для всех. 2005 № 33. Режим доступа: <http://www.businesspress.ru>
17. Взаимодействие малого и крупного бизнеса (Электронный ресурс) // Информационно-аналитический сборник Института предпринимательства и инвестиций. М., 2003. Апрель. Режим доступа: <http:mbrk.ru>
18. Шапкин, И.Н. Управление региональным хозяйством. М.:Кнорус, 2005.
19. Ларионова, Н.А. Конкурентоспособность региона в глобализирующейся экономике. Экономика регионов: тенденции

развития: монография. Кн. 1 / под общ. ред. О.И. Кирикова. Воронеж: ВГПУ, 2006.

20. Асаул, Л.Н. Строительный кластер _ новая региональная производственная система (Электронный ресурс) // Экономика строительства. 2004. № 6. Режим доступа: <http://www.mbrk.ru>
21. Кластеры конкурентоспособности (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.
22. Новые формы организации инновационного процесса (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://subcontract.ru>.
23. Скоч, Александр. Международный опыт формирования кластеров (Электронный ресурс) // Режим доступа: // <http://intelros.ru>.
24. Рябченко, Ю. Автомобильные кластеры в системе региональной политики (Электронный ресурс) // Автобизнес. 2006. Декабрь.
25. Филиппов, П. Кластеры конкурентоспособности _ опыт развития кластеров Финляндии (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://subcontract.ru>.
26. Емельянов, С. Стратегия развития науки и технологии в США в XXI век (Электронный ресурс) // Проблемы теории и практики управления. 2002. № 1. Режим доступа: <http://www.inti.kz>.
27. Соколенко, С.И. О кластеризации в странах ОЧЭС (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.ucci/org/ua>.
28. Роль кластеров в повышении конкурентоспособности региона (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.prttime.ru>.
29. От сырья к инновациям (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.csr-nw.ru>
30. Корчажкина, Д.А., Кластерные принципы на промышленном предприятии (Электронный ресурс) // Экономический вест-

ник Бурятии. Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>.

31. Марков, Л.С. Проблемы реализации кластерной политики в России (Электронный ресурс) // Научный эксперт. 2007. № 4. Режим доступа: <http://cluster-center.ru>.
32. Сандулова Т. 21-й век _ эпоха сетевой экономики (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.rtp.com.ua>.
33. Бараболина, А.И. Формирование автомобильного кластера в Китае (Электронный ресурс) // Проблемы современной экономики. 2008 № 4 (24). Режим доступа: <http://www/m-economy.ru>.
34. Кокшаров А. Внутреннее развитие через глобальную экспансию (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://www.expert.ru>.
35. Каданников, В.В. Откуда к нам придет экономический прорыв? (Электронный ресурс) // Режим доступа: <http://www.news.beautymus.ru>
36. Сандулова, Т. Будущее экономики _ в кластерных формированиях (Электронный ресурс) // Деловой вестник. 2008. № 06 (169). Режим доступа: <http://www.rtp.com.ua>.
37. Дадаев, Л.М. Общая характеристика концепции кластеризации региональной экономики // Экономический вестник Ростовского Государственного университета. 2007. Т. 5. № 1 Ч.3.
38. Основы промышленной политики Российской Федерации. Российский Союз промышленников и предпринимателей (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.opes.ru>.
39. Мигранян, А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров в странах с переходной экономикой (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.krsu.edu.kg>.

40. Идрисов, А. Стратегия развития региона (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.dinform.ru>.
41. Аузан, В. От госплана до наших дней / В. Аузан, Т. Гурова (Электронный ресурс) // Эксперт. Режим доступа: <http://www.орес.ru>.
42. Чечелюк, П. Кластер не пресмыкательство перед Западом, а новая инициатива в строительном бизнесе // Зеркало недели. 2003. № 36.
43. Панченко, Л. Чем болеют наши кластеры? // Невское время. 2000. № 95 (2218).
44. Шелюбская, Н. Косвенные методы государственного стимулирования инноваций: опыт Западной Европы (Электронный ресурс) // Проблемы теории и практики управления. 2001. № 3. Режим доступа: <http://www.subcontract.ru>.
45. Бляхман, Л.С. Интегрированная технологическая цепь как объект управления в глобальной экономике / Л.С. Бляхман, А.Б. Петров // Проблемы современной экономики. 2003. № 1.
46. Соколенко, С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: украинский контекст. Киев: Логос. 2002.
47. Малый, Н. Кластер – новая форма предпринимательского объединения (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.unice.org>.
48. Войнаренко, М.П. Кластерные технологии в системе развития предпринимательства, интеграции и привлечения инвестиций (Электронный ресурс). Режим доступа: <http://www.unice.org>.
49. Андриющенко, Е.А. Кластерная модель экономики предприятий на региональном уровне (Электронный ресурс) // Вестник Хмельницкого института регионального управления и права.

2003. № 2 (6). Режим доступа: <http://www.univer.km.ua>.

50. Дранев, Я.Н. Кластерный подход к экономическому развитию территорий. Практика экономического развития территорий: опыт ЕС и России. М.: Сканрус. 2001.
51. Лозинский, С. Конкурентоспособность и отраслевые кластеры: новая повестка дня для российского бизнеса и власти / С. Лозинский, А. Праздничных // Мир стройиндустрии. 2003. Февраль.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვაობა.....	3
--------------------	---

თავი I. კონკურენტუნარიანობის ძირითადი ასაქმები.....	6
---	---

1.1. კონკურენტუნარიანობის შეფასების ძირითადი მიზნები	6
1.2. პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის კონცეფციები	34
1.3. რეგიონების კონკურენტუნარიანობა	48

თავი II. კლასტერების არსი და როლი ეკონომიკაში	73
---	----

2.1. კლასტერების არსი და აქტუალური საკითხები	73
2.1. კლასტერი — კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ინსტრუმენტი	84

თავი III. კლასტერების ფუნქციონირების	
--------------------------------------	--

საგლვარგარეთული გამოცდილება	95
-----------------------------------	----

3.1. კლასტერების ფუნქციონირების საზღვარგარეთული გამოცდილება ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში	95
3.2. კლასტერების განვითარება გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში.....	120
3.3. გლობალიზაციის პირობებში საზღვარგარეთის ქვეყნების კლასტერული პოლიტიკის გამოცდილების შედეგები	152

თავი IV. კლასტერული მიდგომის უპირატესობანი.....	169
---	-----

4.1. კლასტერული მიდგომის უპირატესობანი	169
4.2. კლასტერი რეგიონების კონკურენტუნარიანობის მართვის სისტემაში	174

4.3. რეგიონული კლასტერები და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები	189
4.4. ფინანსური და ინტელექტუალური კაპიტალის ურთიერთქმედების თავისებურებები	195

თავი V. ბიზნესის მართვის კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმები213

5.1. სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმების სრულყოფა	213
5.2. ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში კლასტერული პოლიტიკის როლის განსაზღვრის მეთოდოლოგია	222
5.3. ეკონომიკური კლასტერები: რაოდენობითი თეორიის ელემენტები, ქსელური სტრუქტურები და ტიპოლოგია.....	243
5.4. სხვადასხვა ტიპოლოგიის რეგიონული კლასტერების ეფექტიანი განვითარების პრიორიტეტები.....	270

რეზიუმე286

ლიტერატურა296

რედაქტორი ნ. ქაფიანიძე
ტექნიკური რედაქტორი ა. ფიფია
კომპიუტერული უზრუნველყოფა ნ. მოლაშხიასი

გადაეცა წარმოებას 14.03.2012. ხელმოწერილია დასაბეჭდა,
30.04.2012. ქალაქის ზომა 60X84 1/16. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 15
ტირაჟი 50 ეგზ.

საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი,
კოსტავას 77

Verba volant,
scripta manent

